

A KATONAI BIZTONSÁGI HIVATAL
TUDOMÁNYOS TANÁCSÁNAK
KIADVÁNYA

A TARTALOMBÓL

Hatvan éves a NATO
Középpontban a nemzetbiztonság
A megfigyelés és az információgyűjtés
múltja, jelene és jövője
A non-profit szervezetek, gazdaságbiztonsági
szempontból aggályos lehetőségei
A magyar „vasfüggöny” története
A nemzetbiztonsági jellegű értékelő-elemző munka
néhány alapvető kérdése
Radioterrorizmus
A XXI. század praetorianusai?
A vezetés pedagógiája

2009

3. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bizottság elnöke: Tarján István a KBH TT elnöke, PhD hallgató

Bizottság tagjai: Dr. Hamar Ferenc a KBH TKH vezetője
Dr. Izsa Jenő PhD
Dr. Kobilka István a KBH TT titkára, PhD
Dr. Korsós László
Dr. Lenkey László Zoltán PhD

Felelős kiadó: Dr. Stefán Géza az MTA Doktora, címzetes egyetemi tanár, MK KBH főigazgatója

Főszerkesztő: Ledács Kiss Jenő

Tördelő szerkesztő: Juth Marianna

Székhely: Budapest

ISSN: 1785-1181

Postacím: MK KBH Tudományos Tanács
1885 Budapest, Pf.: 25.
Telefon: 236-5111/ 24-301, 24-304 mellék
Email: ledacsj@kbh.gov.hu
web: www.kbh.gov.hu

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

- Elsősorban a honvédelemmel, ezen belül a nemzetbiztonsággal összefüggő kérdéseket feldolgozó, elemző írásokat várunk. A kéziratokat másfeles sortávolsággal, gépelve – elektronikusan is – kérjük a TT titkárához vagy az SZB valamelyik tagjához eljuttatni a szerző neve, beosztása, rendfokozata, lakcíme és telefonszáma feltüntetésével.

- A cikk, tanulmány, írás terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy ívet (21-23 gépelt oldal).

- A közlésre nem kerülő cikkeket nem őrizzük meg, de a szerző kérésére visszaküldjük.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK	
Czene Gréta - Szternák György Hatvan éves a NATO	5
Héjja István – Kenedli Tamás Középpontban a nemzetbiztonság	18
Négyesi Imre A megfigyelés és az információgyűjtés múltja, jelene és jövője ...	35
Csizmadia Gábor A fenntartható növekedés matematikai modellezése a Dél-Dunántúlon a rizikófaktorokkal terhelt gazdasági válságban	51
Simon László Az információs társadalomba való átmenet hatása a korszerű felderítésre	59
AKTUÁLIS	
Gulyás Attila Árulód lehet a nyomtatód.....	68
Sallai János A magyar „vasfüggöny” története	76
Lukács András A non-profit szervezetek, gazdaságbiztonsági szempontból aggályos lehetőségei	83
KONZULTÁCIÓ	
Árpád Zoltán A nemzetbiztonsági jellegű értékelő-elemző munka néhány alapvető kérdése	102
Lipics László A terrorizmus elleni fellépés lehetőségei az integrált határbiztonsági rendszerben	110
Devecseri Gábor Pénznélküli társadalom	127
Kollárné Nényei Judit A XXI. Század praetorianusai?	137

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA**Sikesdi László**

A műveleti munka logisztikai biztosítása 153

Tanai Károly

A titkosszolgálati évkönyv, mint manifesztum 162

Remetei DóraA radioterrorizmus a-sugárzóval kombinált piszkos bomba,
mint lehetséges új fenyegetés ..... 172***TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL*****Szabó Ervin Antal***Vázlatok az orosz hírszerzés történetéből*
„Beer háromszöge” ..... 182**Jagadics Péter**

Hogyan dolgoznak a kémek? 188

TUDOMÁNYOS ÉLET-KÉPZÉS**Hajdú István – Szelei Ildikó**

A vezetés pedagógiája 201

HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK**Szabó Ervin Antal***Összeállítás a külföldi sajtó nemzetbiztonsági kérdéseket érintő*
cikkeiből
ÁB (állambiztonság) határok nélkül 211
„Taleban Pakisztan” és annak vezetői ..... 219**Contents** 226***SZERZŐINK*** 228

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

CZENE GRÉTA – SZTERNÁK GYÖRGY

HATVANÉVES A NATO

A NATO megalakulásának 60. évfordulója kapcsán több figyelemre méltó cikk és tanulmány jelent meg mind a külföldi, mind a hazai szakemberek tollából. Ezek az írások bemutatják a Szövetség felépítését, politikai és katonai tevékenységét az elmúlt hatvan évben, és a Szövetségnek az európai biztonság megszilárdítása érdekében végzett munkáját. Jelen tanulmányunkkal mi arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk a szövetség megalakulásának politikai, gazdasági és katonai körülményeit a második világháborút követően.

1945. május 8-án százezrek vonultak Európa városainak utcáira ünnepelni a fasizmus feletti győzelmet és hálát adni Istennek és a sorsnak, hogy életben maradtak.

A világháborúban győztes, vezető hatalmak: az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és a Szovjetunió a második világháború alatt megrendezésre kerülő konferenciákon (Teherán, Moszkva, Jalta, Potsdam) tárgyalták meg a háború alatti és utáni katonai és politikai rendezés kérdéseit. A potsdami konferencián azonban megbomlott a korábban addig tapasztalható összhang, és a tárgyaláson résztvevő felek között kiütköztek az érdekellentétek, amelyet csak még tovább fokozott az Egyesült Államok azon bejelentése, hogy a konferencia második napján sikeres kísérleti atomrobbantást hajtott végre.

A II. világháború végére Európa gazdasága hatalmas veszteségeket szenvedett. Az országok termelési kapacitását a bombázások és a katonai műveletek tönkre tették; a felnőtt, munkaképes lakosság vesztesége szinte valamennyi országban óriási volt.

Az európai, de különösen a német körülményeket jól szemlélteti Willy Brandt írása, amely a pusztulás képét így írja le: *„mindenütt csak bombatölcsérek, törmelékhegyek, rommezők. Alig tudja az ember elképzelni, hogy valaha itt házak álltak. De ezen a senki földjén mégis éltek emberek. Az életük min-*

*dennapi harc volt egy marék krumpliért, egy kenyérért.*¹ Más szóval, a kontinens jövőjére nézve ekkor az igazi veszélyt a lepusztult gazdaság, a szegénység és egyes régiókban jelen lévő éhínség jelentette, amelyet csak még tovább súlyosbított a katonailag megszállt területek politikai és jogi rendezetlensége.

Winston Churchill ezt a következőképpen írta le: *„Európa borzalmas pusztulása minden letűnt dicsőségével és Ázsia nagy részeinek pusztulása szemünkbe vakít.*²

A II. világháború befejeződése után nem teljesedett be az a remény, hogy szövetségesek fasizmus felett aratott győzelmét egy a nagyhatalmi együttműködésen és egyetértésen alapuló nemzetközi rendszer fogja követni. Bár 1945-ben létrejött az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), amelynek célja is ezt volt hivatott szolgálni. Az eltérő politikai, ideológia és társadalmi berendezkedésről alkotott elképzelések a bipoláris világrend kialakulásának tették le az alapjait. A második világháború évei után mind az Egyesült Államok, mind a Szovjetunió valamiféle kollektív biztonsági rendszert kívánt kiépíteni saját biztonsági elképzeléseik alapján. Az elemzők napjainkban abban látják a kialakult hidegháborús szembenállás egyik fő okát, hogy a nyugati demokráciák az európai biztonságot valamilyen kollektív formában és együttműködve képzelték el; a Szovjetunió pedig úgy, hogy a háborús veszélyforrásokat a minimálisra kell csökkentenie.

Ennek legegyszerűbb módjaként a szovjet politikai és katonai vezetők úgy gondolták, hogy a Szovjetunió befolyását ki kell terjeszteni mind Európára, és ha lehet, a világra is. A katonai erő és az elfoglalt területek feletti uralom megszerzése, mint a biztonság egyik alapvető feltételeként jelent meg a szovjet politikai gondolkodásban. Sztálin biztos volt abban, hogy a Vörös Hadsereget szívesen fogadják az általa felszabadított Kelet-Európában. Formálisan ugyan elfogadta az 1941. augusztus 12-én meghirdetett, Atlanti Chartán alapuló demokratikus világrendet, de a gyakorlatban már nem tartotta magát ehhez. Viszonya a nyugati demokráciákhoz a második világháború után is mindvégig gyanakvó és bizalmatlan maradt.³ Ez a bizalmatlanság és gyanakvás igazolható azzal, hogy a

---

¹ Valki László (szerk.): A NATO Corvina Kiadó, Budapest 1999. 12. oldal.

² Winston S. Churchill: A második világháború I-II kötet. Európa Könyvkiadó Budapest 1999. 687. oldal.

³ John Lewis Gaddis: Most már tudjuk. A hidegháború történetének újraértékelése. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2001.

Az Atlanti Charta: Az Elnök, Franklin D. Roosevelt és a Miniszterelnök Winston Churchill közös nyilatkozata 1941. augusztus 12.

Az Amerikai Egyesült Államok elnöke és az Egyesült Királyság kormányát képviselő Churchill miniszterelnök találkozásukon szükségesnek tartják nyilvánosságra hozni a két ország nemzeti politikájának bizonyos elveit, amelyekre a világ jobb jövőjébe vetett reményeiket alapozzák.

Először, országaikat sem területileg, sem más módon nem kívánják gyarapítani.

Szovjetunió nem szerelte le teljesen a Vörös Hadsereget és nem állította vissza a háborús gazdasági termelést a háború befejezése után sem. Gaddis könyvében olvashatjuk, hogy a Nyugat ideológiailag ugyanúgy szemben állt a Szovjetunióval, mint az vele. Véleménye szerint a háború végén a győztes hatalmak csak a fasizmust semmisítették meg, de az önkényuralmat nem. Ekkorra ugyanis már Sztálin diktatori uralmától rettegett szinte egész Európa. A szovjet vezetőben, valamint környezetében a háború után sem változott a kép a kapitalizmusról, a harcot az egész kapitalista világ ellen hirdették meg, sőt a velük való tárgyalást is a harc egyik formájának tekintették. A háború után néhány hónappal már kirajzolódott, hogy a kontinens nyugati fele az önkéntesség-, a demokrácia elvei alapján fog működni, míg a szovjetek által elfoglalt területen a diktatúra elemei érvényesülnek. Ez az ideológiai megosztottság meghatározó lett a kontinens további fejlődésében.

Míg a Szovjetunió az általa megszállt területeken, az egypártrendszeren alapuló szovjet típusú tervgazdaságra való áttérést erőltette, az Egyesült Álla-

---

Másodszor, nem kívánnak olyan területi változásokat, amelyek nincsenek összhangban az érintett népek szabadon kinyilvánított óhajával.

Harmadszor, tiszteletben tartják minden népnek azt a jogát, hogy megválaszthassa, milyen kormányzati formában kíván élni; továbbá azt kívánják, hogy helyreállítsanak mindazon népek szuverén jogai és önkormányzata, amelyeket erőszakkal fosztottak meg ezektől.

Negyedszer, fennálló kötelezettségeiket tiszteletben tartva iparkodnak előmozdítani, hogy a nagy- és kisállamok, a győztesek és a legyőzöttek, egyenlő feltételekkel vehessenek részt a világkereskedelemben és juthassanak hozzá a világ nyersanyagaihoz, amelyekre gazdasági virágzásukhoz szükségük van.

Ötödször, azt óhajtják, hogy gazdasági téren megvalósuljon valamennyi nemzet legteljesebb együttműködése abból a célból, hogy mindannyiuk számára megteremthessék a jobb munkakörülményeket, a gazdasági haladást, a szociális biztonságot.

Hatodszor, a náci zsarnokság teljes megsemmisítése után olyan békét remélnek, amely minden nemzetnek lehetővé teszi, hogy határain belül biztonságban éljen, s amely szavatolja, hogy az emberek a világ minden részén félelem nélkül éljenek és ne szenvedjenek szükségletet.

Hetedszer, ez a béke minden ember számára lehetővé kell, hogy tegye az akadálytalan hajózást a tengereken és az óceánokon.

Nyolcadszor, úgy vélik, hogy a világ nemzeteinek mind gyakorlati, mind eszmei megfontolásból le kell mondaniuk az erő alkalmazásáról. Minthogy a jövőben nem tartható fenn a béke, ha a határaikon kívül agresszióval vagy annak lehetőségével fenyegetőző országok folytatják a szárazföldi, tengeri és légi fegyverkezést, úgy vélik, hogy addig is, amíg átfogóbb és állandóbb általános biztonsági rendszer nem jön létre, ezeket az országokat feltétlenül le kell fegyverezni. Hasonlóképpen segítenek és bátorítanak minden olyan gyakorlati intézkedést, amely könnyíteni hivatott a békeszerető népekre nehezedő súlyos fegyverkezési terheken.

Winston S. Churchill: A második világháború Budapest, 1999, Európa Könyvkiadó, I. köt. 559-560. oldalak.

mok a politikai önrendelkezést, a gazdasági kapcsolatok fontosságát állította nagyhatalmi törekvéseinek középpontjába. Az amerikai szuperhatalmi törekvésekben a birodalmi tudat és cél nem töltött be központi szerepet – állítja a szerző. Ennek ellenére az Egyesült Államok is növelni kívánta befolyását a háború utáni világban. Minden képessége megvolt ahhoz, hogy az önrendelkezés, a szabad piac és a kollektív biztonság wilsoni elveit megvalósítsa. Bizonyosan javára írható az, hogy a nyugati országok és az Egyesült Államok a háború befejezése után jelentősen csökkentették fegyveres erőik létszámát. Továbbá, a nyugati országok azt remélték, hogy a Szovjetunió békében is megmarad szövetségesnek ugyanúgy, mint a háború alatt. Ezzel szemben már a háború után alig néhány hónappal ellenségei lettek egymásnak mind politikai, mind katonai értelemben. A Szovjetunió a megszállt területeken minden erővel a kommunista erőket és annak pártjait igyekezett hatalomra juttatni, folyamatosan megszakította kapcsolatait a nyugati országokkal és elzárta a megszállt területeket a nyugati világtól.

Megismételjük: a nehezen átlátható európai politikai és katonai helyzet ellenére az igazi veszélyt mégis a pusztulás, az óriási károk, a szegénység és az országok nehéz gazdasági helyzete jelentette. Ugyanakkor az európai politikusok többsége felismerte: szükség van valamilyen visszatartó eszközre (szervezetre) annak érdekében, hogy ne legyen háború ismét a kontinensen. Emellett felismerték azt is, hogy a Sztálin vezette Szovjetunió valóban fenyegeti Nyugat-Európát mind politikai (ideológiai), mind katonai értelemben.

Valki professzor könyvében utalást találhatunk arra nézve, hogy az európai országok a felsorolt problémákat nem voltak képesek önállóan megoldani, szükségük volt az Egyesült Államok segítségére, a szó valódi értelmében. A háborút követő két év bizonytalanság után fordulópont következett be mind a kontinens nyugati, mind a keleti térségében. Keleten a Szovjetunió megszilárdította befolyását a megszállt területeken. Válaszul az Egyesült Államok meghirdette a Truman-doktrínát, a Marshall-tervet, valamint hiteltett a Szovjetunió feltartóztatásának elve mellett.

Harry S. Truman 1947. március 12-én, a róla elnevezett doktrína felolvasása közben

A Truman-doktrína alapján az Egyesült Államok mindenképpen meg akarta akadályozni a Szovjetunió további terjeszkedését a kontinensen.⁴ Truman elnök 1947 márciusában a kongresszus előtt a

---

⁴ Truman-elv: Harry S. Truman (1884–1972) amerikai elnök 1947.03.12-én a washingtoni kongresszushoz intézett programja. Ebben sürgős gazdasági, pénzügyi és katonai segítség megadását kérte a kommunizmus külső és belső erői által fenyegetett európai országok – Görögország, Törökország – kormányai részére. A Truman-elv meghirdetése és elfoga-

következőket mondta: „*az Egyesült Államoknak olyan politikát kell követnie, amely segítséget nyújt a szabad népeknek harcukban, hogy megvédhessék magukat a hazájukat leigázni akaró fegyveres kisebbséggel és a külföldi nyomással szemben*” – olvasható Valki professzor könyvében. A doktrína alapján világossá vált a Szovjetunió számára, hogy az Egyesült Államok fő célja megakadályozni a keleti terjeszkedést, valamint átvette azt a történelmi küldetés szerepet, amit a második világháborúig Nagy-Britannia töltött be a világban.

Az európai gazdaság talpra állítására és a termelés újraindítására az Egyesült Államok meghirdette a Marshall-tervet.⁵ A terv George C. Marshall amerikai külügyminiszter nevéhez fűződik, hivatalos elnevezése Európai Újjáépítési Program volt. A terv 1947 júniusában került kihirdetésre és 1952-ig tartott. A programhoz a pénzt az Egyesült Államok biztosította, a résztvevőknek viszont közös tervet kellett készíteniük a gazdasági együttműködés kialakítására. Lawrence Kaplan legfrissebb könyvében, a NATO 1948-ban írja, hogy az amerikaiak hozzáállásának kulcsa Nyugat-Európához a Marshall-terv logikájában gyökeredzik, vagyis, hogy Nyugat-Európának a történelemben először demonstrálnia kell, hogy egységes hangon tud szólalni és képes közösen cselekedni.⁶ Más szóval, az együttműködés és a közös tervezés volt a Marshall-terv legfontosabb eleme az európai országok megsegítésén túl. A lehetőség minden európai ország előtt biztosított volt. A Szovjetuniót és az általa felszabadított országokat külön említette a dokumentum, sőt Magyarországot

---

dása a kibontakozását jelképezte a korábban szövetséges az EGYESÜLT ÁLLAMOK és a Szovjetunió között, és tevékenyen hozzájárult a „megosztott világ” létrejöttéhez.

<http://www.zmne.hu/tanszekek/kvt/digitgy/20011/hadtud/ballo.html> 2009-03-18

⁵ A Marshall-terv George C. Marshall amerikai külügyminiszter nevéhez fűződik, hivatalos elnevezése Európai Újjáépítési Program volt. A terv 1947 júniusában került kihirdetésre és 1952-ig tartott. Kivitelezése az Egyesült Államoknak összesen mintegy 13,3 milliárd dollárjába került. Lényegében azt a célt kívánta szolgálni, hogy „*ismét működőképpé váljék a világ gazdasága, miáltal kialakulhatnak azok a politikai és társadalmi viszonyok, amelyek fennállása elengedhetetlen a szabad intézmények létezéséhez.*” A programban való részvétel lehetősége adott volt minden európai állam számára, még a Szovjetunióknak és szövetségeseinek is. Reményeik szerint ugyanis a pénzügyi támogatás segítséget adott volna a gazdasági folyamatok fellendüléséhez az európai térségben. Ezzel a lépéssel az amerikai diplomácia azt kívánta elérni, hogy megszüntesse, de legalábbis enyhítse a kialakulóban lévő kommunista térség Nyugat-ellenes ideológiai arculatát. Azonban a szovjet tervgazdasági modelltől, illetve a háború utáni világról alkotott szovjet geopolitikai megfontolásoktól teljesen eltérő amerikai elgondolás nem talált kedvező fogadtatást a szovjet érdekszférában, elsősorban a Szovjetunió miatt. A közép-európai államok részvételét a Szovjetunió megakadályozta. Mindazonáltal, a Marshall-terv rendkívüli sikereket ért el az európai politikai-gazdasági helyzet stabilizálásában, továbbá ösztönzőleg hatott a korábban akadozó államközi együttműködésre.

http://www.playhold.hu/www.ckke.hu/index_1020402230.php 2009-03-18

⁶ Lawrence S. Kaplan: NATO 1948: The Birth of the Transatlantic Alliance, Roman and Littlefield, New York, 2007.

nemcsak hogy meghívták az előkészítő értekezletre, hanem a terv kidolgozásában való részvételre is felkérték.⁷

---

⁷ 1947.06.05-én a Harvard Egyetemen tartott beszédében George Marshall amerikai külügyminiszter bejelentette, hogy az Egyesült Államok kész részt venni a háborús károkat szenvedett európai országok megsegítését szolgáló program megvalósításában. „*Politikánk – mondta Marshall külügyminiszter – nem valamelyik ország vagy doktrína ellen, hanem az éhezés, a nyomor, a kétségbeesés és a káosz ellen irányul. Célja az, hogy a világgazdaság újjáépítése révén olyan politikai és társadalmi körülmények alakuljanak ki, amelyek között a szabad intézmények létezhetnek. Meggyőződésem, hogy a segítséget nem esetenként, a különböző válságok alkalmával kell nyújtánunk. A kormányunk által adható segítségnek a helyzet megoldását és nem csupán enyhítését kell szolgálnia. Nem lenne sem helyes, sem hatékony cselekedet az Egyesült Államok kormánya részéről –* folytatta –, *ha egyoldalúan dolgozna ki programot Európa gazdasági talpra állítása érdekében. Ez az európaiak dolga. Úgy vélem, a kezdeményezésnek Európából kell jönnie. Országunk feladata, hogy baráti segítséget nyújtson az európai program kidolgozásához, később pedig, hogy támogassa ezt a programot oly mértékben, amennyire az célszerű.*”

A világszerte nagy érdeklődéssel fogadott bejelentés – különösen Marshall külügyminiszter néhány nappal későbbi azon nyilatkozata után, hogy a megsegítendő Európa fogalmába a Szovjetuniót, valamint Közép- és Kelet-Európát is beleérti – azt a reményt keltette, hogy az Egyesült Államok és a Szovjetunió egyre jobban kiélesedő ellentétét a gazdasági együttműködés révén ki lehet majd egyenlíteni, s kedvezően alakulnak Európa egészében a gazdasági újjáépítés lehetőségei.

Az amerikai tervvel kapcsolatos diplomáciai megnyilatkozások magyar vonatkozásai jelezték a mélyben feszülő ellentéteket. A Foreign Office szóvivője például – a Népszava június 17-i híre szerint – kijelentette, hogy Magyarországot nemcsak az előkészítő értekezletre hívják meg, hanem felkéri, vegyen részt az Európa újjáépítésére irányuló terv kidolgozásában is. Ezzel szemben V. M. Molotov szovjet külügyminiszter a kelet-európai országok szovjet nagyköveteihez intézett június 22-i körtáviratában kijelentette: „*Azon leszünk az értekezleten, hogy a megfelelő gazdasági intézkedések kidolgozásába bekapcsolódhassanak más, a német megszállás által sújtott és a Németország feletti győzelem kivívását segítő szövetséges európai országok is, de tiltakozni fogunk a volt csatlósok bevonása ellen, ideértve Ausztriát is, valamint a volt semleges államokat is.*” Ennek – az egyébként a magyar közvélemény elé nem került – álláspontnak a felvetése természetesen eleve hátrányt jelentett Magyarországnak a segélyprogramban való részesedése szempontjából.

1947.07.04-én megkapta a magyar külügyminisztérium az angol, majd a francia kormány hivatalos meghívását az európai országoknak a Marshall-tervvel kapcsolatos július 12-re összehívott értekezletére. Mindkét meghívó tartalmazta azt a kérést, hogy a magyar kormány július 10-ig nyilatkozzék: elfogadja-e a meghívást. A szovjet delegáció július 2-i nyilatkozatának ismeretében a magyar álláspont tartózkodóbb lett. Mihályfi Ernő kiszagapárti megbízott külügyminiszter a külföldi sajtónak adott nyilatkozatában csak azt hangsúlyozta a meghívással kapcsolatban, „hogy mivel a magyar kormány még nem ismeri a Marshall-terv részleteit, rendkívül boldog lenne, ha erről információkat kapna.”

1947.07.07.-én kelt körtáviratában Molotov az SZK(b)P KB nevében már azt tanácsolta a kelet-európai országok kommunista vezetőinek, hogy egyelőre ne válaszoljanak a meghívásra, majd egy július 8-i újabb körtáviratban azt javasolta a kelet-európai vezetőknek, hogy utasítsák vissza a konferencián való részvételt, vagyis ne küldjenek delegációt a tanácskozássra. A magyar hivatalos válasz sorsát a szovjet táviratok döntötték el.

A Szovjetunió feltartóztatásának elve, amely a Truman-doktrína alapját képezte George F. Kennantól származik,⁸ aki akkor, mint a moszkvai amerikai

---

Szűcs László–Vida István: A Marshall-terv és Magyarország. A Minisztertanács 1947. július 10-i ülése. <http://www.tankonyvtar.hu/historia-1999-03/historia-1999-03-081013-7> 2009-03-18

⁸ George F. Kennan (1904-2005), az amerikai külügyminisztérium tervezési főosztályának egykori vezetője 1946-os Moszkvából küldött *Hosszú távirat*ban, valamint 1947 júliusában nyilvánosságra hozott *The Sources of Soviet Conduct* c. híres cikkében foglalta össze a Szovjetunió feltartóztatásának elvét. Kennan elmélete szerint a Szovjetunió ideológiai töltetű terjeszkedési törekvése az európai demokráciák lerohanásának és megsemmisítésének veszélyét hordozza magában. Az elv értelmében az Egyesült Államoknak az a feladata, hogy mindenképpen gátat szabjon a szovjet terjeszkedésnek. Ez azt is jelenti, hogy az Egyesült Államok nem indít a Szovjetunió ellen háborút, hanem egy olyan határvonalat húz meg, amin túl nem tolerál semmiféle kommunista befolyást.

Kennan elmélete pozitív fogadtatást nyert és hamar nagy népszerűsége tette. A *Hosszú távirat*ot és a *The Sources of Soviet Conduct*-ot a hidegháború két alpművének is tekintik, melyek hűen tükrözik a Truman-adminisztráció szovjet politikájának passzív természetét.

George Frost Kennan 1934-től Moszkvában, az amerikai nagykövetségen dolgozott, ezt követően Bécsben, Prágában és Berlinben teljesített szolgálatot, majd 1944-ben visszatért Moszkvába, a Harriman vezette nagykövetség munkatársaként. Mivel éles szemű diplomata, és nem híve sem az izolacionizmusnak, sem a végletes internacionalizmusnak, már 1941-ben figyelmezteti kormányának egyik tisztviselőjét, hogy a Szovjetunió nem megfelelő szövetséges az Egyesült Államok számára. 1944-ben egy hosszabb dolgozatban (Oroszország – hét év után) óvta külügyminisztériumát az illúzióktól Sztálin személyével és kormányának ambícióival kapcsolatban, Ezután 1946.02.22-én elküldte híressé vált „hosszú táviratát” a kormánynak. A távirat létrejöttében a véletlen is közrejátszott: Harriman távollétében Kennan intézte a nagykövetség ügyeit, s amikor egy szokványos kérdést kapott az Egyesült Államok pénzügyminisztériumától, magyarázna meg néhány következtetlenséget a szovjetek Világ-bankkal kapcsolatos intézkedéseiből. Kennan megragadta az alkalmat, megfogalmazta nyolcezer szavas, hosszú táviratát. Megírta, hogy a szovjet vezetők tulajdonképpen csak az erő logikájából értenek, s ha komoly ellenállásba ütköznek, meghátrálnak. Iratának nagyobb volt a hatása, mint amit Kennan egyáltalán kívánhatott: alapidokumentummá lett, az Egyesült Államok Kennan „feltartóztatási politikájára” építette ezután egész hidegháborús stratégiáját.

A távirat szerint a szovjet vezetők úgy érzékelik a világpolitikai helyzetet, hogy a világ kettészakadt kapitalista és szocialista társadalmakra; a Szovjetuniót ellenséges, kapitalista környezet veszi körül, amellyel nem lehet állandó békés egymás mellett élésben kiegyezni. Az elemző szerint a szovjet vezetőknek ez az állandó gyanakvása a külvilággal szemben „valami hagyományos, ösztönös orosz bizonytalanság-érzésben gyökerezik”. Ez az érzés pedig két dologra vezethető vissza: Oroszország hosszú agrártársadalmi múltjára, és a gazdaságilag fejlett Nyugattal való érintkezéstől való félelmére. Mindehhez hozzájárult, hogy a marxista-leninista ideológia még igazolta is a külvilágtól való félelmet.

Kennan arra a következtetésre jut a fentiekből, hogy a Szovjetunió saját hatalmát megerősíendő, kész volna a rivális hatalmak teljes szétzúzására is. FanatikEgyesült Államok hiszi, hogy az Egyesült Államokkal nem találhatnak modus vivendit, ezért, ha biztonságban akarja magát érezni, tönkre kell tennie az Egyesült Államokat. Ilyen körülmények között – sürgeti az Egyesült Államok vezetőit Kennan – meg kell állítani a szovjet terjeszkedést. Úgy véli, az „általános katonai konfliktust” biztos elkerülhetik, mert a Szovjetunió tudja, nem elég erős sem katonai, sem gazdasági szempontból. Amerikának

nagykövetség ügyvivője, az azóta „Long Telegram”-ként elhíresült elemzésében vázolta fel a szovjet politika valódi motivációit és a lehetségesnek tűnő amerikai viszonyulást vagyis, hogy „a Kremlnek a nagyvilág dolgaira vonatkozó neurotikus látásmódja mélyén az oroszok hagyományos és ösztönös bizonytalanság-érzete található.” Ebből következőleg a szovjethatalom „érzéketlen az ész logikájára és rendkívül érzékeny az erő logikájára.”⁹

Kennan elemzése szinte szó szerint megegyezett Winston Churchill korábbi véleményével, a Szovjetunióval kapcsolatban, vagyis hogy a Szovjetunió terjeszkedési törekvése az egész európai kontinenst fenyegeti, nemcsak annak keleti részét. Az Egyesült Államoknak és a nyugati világnak olyan politikát kell követnie, amellyel feltartóztatja ezt a törekvést anélkül, hogy újabb háború robbanna ki.

Néhány héttel később, 1946. március 5-én hangzott el Winston Churchill fultoni beszéde, amelyet azóta már szinte valamennyi nyelvre lefordítottak. A beszédben hangzik először a „vasfüggöny” kifejezés. *„Ennek ellenére kötelességem önök elé terjeszteni egyes tényeket Európa jelenlegi helyzetéről. Biztos vagyok benne, hogy önök nem kívánják azt tőlem, hogy ezeket a tényeket ne úgy mutassam be, ahogyan látom őket. A Balti-tenger mellett fekvő Stettintől az Adriai-tenger mentén fekvő Triesztig vasfüggöny ereszkedik Európára. E vonal mögött vannak Közép- és Kelet-Európa régi államainak összes fővárosai – Varsó, Berlin, Prága, Belgrád, Bécs, Budapest, Bukarest és Szófia. Mindezek a híres városok és országok lakossága a szovjet szférában található, és valamilyen formában alá vannak vetve nemcsak a szovjet befolyásnak, hanem Moszkva nagyon nagy és bizonyos esetekben egyre nagyobb mértékű ellenőrzésének.”*¹⁰

---

tehát az a teendője, hogy egészséges, erős társadalmat teremtsen, és ilyen képet nyújtson önmagáról a világnak.

Efstathios T. Fakiolas: Kennan's Long Telegram and NSC-68: a Comparative Theoretical Analysis. East European Quarterly, XXXI. évf. 4. szám, 1998. január, 415–433. oldalak.

⁹ George F. Kennan: Long Telegram. in: Dennis Merrill - Thomas G. Paterson: Major Problems in American Foreign Relations. Volume II: Since 1914. (5. kiadás.) Boston: Houghton Mifflin Company, 2000. pp. 210-212.

¹⁰ Winston S. Churchill: A második világháború I-II kötet. Európa Könyvkiadó Budapest 1999. Első kötet 408-417. oldalak.

A vasfüggöny Európa hidegháborús kettéosztottságának politikai jelképe. A politikai döntéseknek, rendelkezéseknek, valamint az ezeket megvalósító műszaki megoldásoknak a gyűjtőfogalma. A vasfüggöny a II. világháború során kiterjesztett szovjet érdekszférába került közép- és kelet-európai országokban, azok népességének nyugatra irányuló szabad

A Fultoni beszédben elhangzottakat igazolta az 1948-as berlini válság is, amikor a Szovjetunió és az általa megszállt német terület politikai vezetői azt a bejelentést tették, hogy a másik három győztes hatalom (USA, Nagy-Britannia, Franciaország) képviselőit nem engedik be a városba, majd blokád alá vették Berlint azzal a céllal, hogy a nyugati szövetségeseket Nyugat-Berlin elhagyására kényszerítsék, ezzel kommunista befolyás alá helyezték az egész várost.

A nyugati országok légi híddal válaszoltak a szovjet bejelentésre, és 1948 júniusa és 1949 májusa között megszervezték a város légi úton történő ellátását – sikerrel. A léghíd létesítésével látták el élelemmel, tüzelővel és egyéb létfontosságú áruval Nyugat-Berlin lakosságát. A Clay tábornok által vezetett, 324 napon keresztül zajló tevékenység csúcspontján naponta mintegy 13 ezer tonnányi áru került beszállításra, ami több ezer repülőgép le- és felszállását jelentette. Az, hogy mennyire fontos volt a légi híd és a város ellátása, azt talán Clay tábornok, Berlin amerikai szektorának parancsnoka fogalmazta meg a legpontosabban: *„Ha Berlin elesik, Nyugat-Németország következik. Ha az a szándékunk, hogy megvédjük Európát a kommunizmustól, akkor most szilárdan ki kell tartanunk.*¹¹

---

mozgását ellenőrző, korlátozó és később megakadályozó, a népeiséget Nyugattól elszigetelő céllal jött létre. Fizikailag az adott országok nyugati határai mentén, az 1940-es évek második felétől fokozatosan kiépítve jelentek meg.

A hidegháború sok nemzetközi feszültséggel járó korszak volt 1947 és 1991 között, amelyet a két szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti folyamatos rivalizálás jellemezett. A szó szoros értelmében vett háború nem tört ki a két ország között – a hidegháború a II. világháború két nyertes nagyhatalmának ideológiai összecsapásából állt. Ebben az időszakban volt kézzelfogható a nukleáris fenyegetés és ekkor indult fegyverkezési verseny és az űrverseny is. A hidegháború fogalma Bernard Baruch amerikai politikai tanácsadótól származik, aki 1947 áprilisában használta először a Truman-doktrína megvitatásakor.

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Vasf%C3%BCgg%C3%B6ny> 2009-03-18

¹¹ Az események 1948 márciusában kezdődtek, amikor Sztálin bejelentette Berlin blokád alá helyezését, ami egyben azt jelentette, hogy felbontja az 1945-ben kialakított rendezést, mely a várost négy (amerikai, brit, francia, szovjet) megszállási övezetre osztotta. A SZU célja az volt, hogy a nyugati szövetségeseket Nyugat-Berlin elhagyására kényszerítse, ezzel kommunista befolyás alá helyezze az egész várost. Truman elnök nem kockáztathatott háborút az elnökválasztás évében, de ezzel együtt keménynek kellett mutatkoznia Sztálin újabb kihívásával szemben. Megoldásként egy sajtósárgos, de annál sikeresebb alternatíva kínálkozott: léghíd létesítésével ellátni élelemmel, tüzelővel és egyéb létfontosságú áruval Nyugat-Berlin lakosságát. A Clay tábornok által vezetett, 324 napon keresztül zajló tevékenység csúcspontján naponta mintegy 13 ezer tonnányi áru került beszállításra, ami több ezer repülőgép le- és felszállását jelentette. A blokádot egészen 1949 májusáig fenntartotta a Szovjetunió, amikor el kellett ismernie a vállalkozás sikertelenségét és feloldotta a zárlatot.

Valki László (szerk.): A NATO Corvina Kiadó, Budapest 1999. 15-16. oldalak.

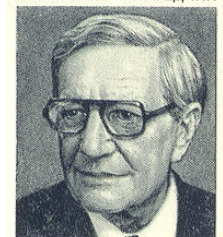
A II. világháború utáni 1948-as esztendő végére Kelet- és Nyugat-Európát ideológiai és politikai frontvonalak választották el egymástól, amelynek sértetlenségére mindkét oldal vigyázott. Kelet-Európa szovjet befolyás alá került úgy, hogy el volt zárva a kontinens nyugati felétől.

A berlini válság eseményei komoly hatást gyakoroltak mind az amerikai, mind a nyugat-európai politikai vezetésre és közvéleményre. Nyugat-Európa számára nyilvánvalóvá vált, hogy katonailag gyengébb a Szovjetuniónál és ideológiai szempontból is kevésbé szervezett, mint a kelet-európai térség. Ezt úgy próbálták orvosolni, hogy 1948-ban Nagy-Britannia, Franciaország és a Benelux államok aláírták a Brüsszeli Egyezményt, és ezzel megalakították a Nyugati Uniót, amelyet később Nyugat-Európai Uniónak (Western European Union) neveztek el. Ez kétségkívül fontos lépés volt a közös védelem kialakításában. Az Egyesült Államok szerepe ugyancsak az 1948-as események hatására vált nyilvánvalóvá a formálódó euroatlanti integrációban. A berlini válság következményeinek komolyságával szembesülve az addig töretlenül elszigeteltségi elveket valló amerikai szenátorok többsége is az Észak-atlanti Szövetség megszervezésére irányuló javaslatok támogatóivá váltak. A berlini blokádnak következtében megrémült nyugat-európai államok többsége pedig az Egyesült Államokhoz fordult biztonsági garanciáért. Így tehát világossá vált, hogy a II. világháború végétől az Észak-atlanti Szerződés megalakításáig az egykor szövetséges hatalmak, Amerika és a nyugati világ, valamint a Szovjetunió a szövetséges státusztól eljutottak az ellenségig.

Mind az angolok és az amerikaiak közötti titkos tárgyalások a Pentagon-ban, 1948 márciusában, mind pedig a közvetlen előkészítő tárgyalások a legteljesebb titoktartás mellett zajlottak. Érdekes azonban megemlíteni, hogy a brit delegáció tagja volt az a Donald Maclean, aki a híres szovjet mesterkém, Kim Philby baráti köréhez és kémhálózatához tartozott, s aki 1951-ben, amikor tevékenységét felfedték, a Szovjetunióba menekült. Éppen ezért valószínűleg nem véletlen, hogy már 1948.04.04-én a Zycie Warszawy lengyel újság cikket közölt az Észak-atlanti Szövetségről és az erre vonatkozó angol–amerikai tervekről. Mindez azt mutatja, hogy a Szovjetunió közvetlenül és első kézből nyert információkat az alakuló szerződésről, a tárgyalásokról. A folyamatot megakadályozni, az eseményeket befolyásolni azonban nem tudta.¹² A NATO megalapítása előli végső akadályt az amerikai szenátus 1948. június 11-i 239-es Vandenberg-határozat gördítette

СОВЕТСКИЙ РАЗВЕДЧИК

КИМ ФИЛБИ
1912—1988
5 ПОЧТА СССР 1990

¹² Dérer Miklós: A NATO születése.

<http://www.rubicon.hu/index.php?page=kincstar&id=10> 2009-04-21

el, amely szerint az Egyesült Államok közvetlen részvétele katonai és politikai tömbökben megengedhető, sőt, szükséges.¹³

Így 1949-ben az Atlanti-óceán két partján elterülő 12 ország részvételével megalakult az Észak-atlanti Szerződés Szervezete,¹⁴ melynek a hidegháború befejezéséig fő céljaként a kelet-európaihoz hasonló szovjet befolyás kiterjesztésének megakadályozása volt az európai kontinens többi országára,¹⁵ a világalomra törő Szovjetunió

Dean Acheson amerikai külügyminiszter látja el kézjegyével a NATO alapító okiratát

---

A Cambridge-i Ötök (Cambridge Five), egyes forrásokban olykor Cambridge-i Négyek (Cambridge Four) névvel egy Nagy-Britanniában működő szovjet kémhálózatot szokták megjelölni. Ők a második világháború alatt és az ötvenes évek első felében titkos katonai és nemzetbiztonsági információk kiszolgáltatásával aktív kémtevékenységet folytattak a Szovjetunió javára. A kémhálózat tagjai magasan képzett értelmiségiek, brit állampolgárok voltak, valamennyien a brit establishment elismert tagjai, és kommunista szimpatizánsok. A hálózat tagjai a második világháború folyamán szovjet dezinformációs anyagokat juttattak el a németek kezébe, részben a szövetséges hírszerzés megkerülésével is. Többen azzal indokolták tettüket, hogy a Szovjetuniót akarták támogatni a náci Németország ellen közösen vívott, jogszerű háborúban. A „cambridge-i” kémhálózatához tartoztak, bizonyítottan, a következő személyek: Kim Philby 1912–1988, fedőneve: „Stanley”; Donald Duart Maclean 1913–1983, fedőneve „Homer”; Guy Burgess 1911–1963, fedőneve „Hicks” és Anthony Blunt 1907–1983, fedőneve „Johnson.”

http://hu.wikipedia.org/wiki/Cambridge-i_%C3%96t%C3%B6k 2009-04-21

¹³ <http://www.nato.int/docu/basicxt/b480611a.htm>, 2009. április 23.

¹⁴ 1948. március 17-én a Benelux-országok, az Egyesült Királyság és Franciaország megkötötte a Brüsszeli Szerződést, amely legfőbb célként az esetleges szovjet agresszióval szembeni közös védelmet jelölte meg, de kiterjedt a szerződés a gazdasági, szociális, kulturális együttműködés, valamint az önvédelem területeire is. A Brüsszeli Szerződés aláírói hamarosan sürgetni kezdték az euroatlanti katonai együttműködés kialakítását.

1948 decemberében Bevin brit külügyminiszter felvetette azt a gondolatot, hogy a Brüsszeli egyezményt aláírt öt ország kapcsolódjon a többi nyugat-európai országhoz és az Egyesült Államokhoz. Ez a gondolat volt a későbbi Nyugat-Európai Unió és a NATO létrehozásának alapja. A meghívandók eredeti listáján szerepelt: az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Kanada, Hollandia, Belgium, Luxemburg, Írország, Olaszország, Portugália, Norvégia, Svédország, Dánia, Izland, az angolok számoltak Spanyolország, Német Szövetségi Köztársaság és Ausztria belépésével is.

¹⁵ 1940 decemberében elsőként Trygve Lie, az emigráns norvég kormány külügyminisztere vetette fel annak gondolatát, hogy hozzanak létre egy olyan atlanti biztonsági szövetségi rendszert, amely az egész észak-atlanti térséget felölelné. Ugyanakkor hiányzott a jogi alap ahhoz, hogy az Egyesült Államok békeidőben, külpolitikai hagyományaitól eltérő módon katonai szövetségi rendszer tagjává válhasson. Ezt oldotta meg a Vandenberg-határozat, amely keretében a szenátus republikánus többsége szabad kezet adott a demokrata kormánynak, hogy megkezdhessék a tárgyalásokat.

kordában tartása, továbbá a félelmetes harmadik világháború kitörésének elhárítása szerepelt. Ezenkívül biztosítania kellett azt, hogy az Egyesült Államok a jövőben is kötelezettséget vállaljon az európai biztonságot illetően, katonailag féken tartsa Németországot, vagyis röviden, ahogy azt Lord Ismay a NATO első főtitkára megfogalmazta, az oroszokat kint, a németeket lent és az amerikaiakat bent tartsa.

Más szóval, a berlini válság eseményei meggyőzték a nyugati országok politikusait, hogy szükség van a Szövetségre, hiszen az aláírási ünnepség napján még tartott a válság. A szerződés hatályba lépése után világossá vált, a Szövetséget azért hozták létre, hogy védelmet nyújtson a közvetlen veszélyként észlelt szovjet fenyegetéssel szemben, gátat vessen a lehetséges agresszióknak. Az aláírók tisztában voltak azzal, hogy a háború szenvedéseit elviselő közvélemény nem fogadott volna el egy támadó jellegű megállapodást egyetlen aláíró országban sem.

Emellett, a NATO partnerek között létrejött szoros katonai-politikai együttműködés alapvető fontosságú volt, mert létrehozta a nyugati államok közötti erőegyensúlyt, továbbá egyes országoként is területvédelmi, ezáltal nemzeti érdekeket szolgált. Hiszen nem kétséges, hogy egyedül egyetlen nyugat-európai ország sem tudta volna megvédeni saját magát a Szovjetunió és keleti-európai szövetségeseivel szemben. A Szövetség 1949-es megalakulását követően még ugyanazon évben a NATO kidolgozta első stratégiai koncepcióját, mely a második legfontosabb dokumentumnak tekinthető, hiszen ebben fogalmazódtak meg a mindenkori (későbbi) stratégiák alapelvei. Az '50-es éveket a közismerten „tömeges megtorlás”-ként (massive retaliation) emlegetett stratégiai koncepció uralta, amely az elrettentésen alapuló védekezésre helyezte a hangsúlyt, vagyis, hogy egy esetleges támadás ellenében a NATO kész a nukleáris fegyverek bevetésére. A doktrína létrejöttét az a félelem alapozta meg, hogy az európai hatalmak hagyományos fegyvereikkel nem lennének képesek meggátolni egy esetleges szovjet agressziót, ezért a hagyományos fegyverrendszerek alkalmazása nem elegendő a Nyugat megvédésére. Ezért a két tábor közötti hagyományos fegyverrendszerekben jelentkező egyensúlytalanságot

---

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete – angolul North Atlantic Treaty Organisation, rövidítve NATO, franciául Organisation du Traité de l'Atlantique Nord, rövidítve OTAN – 28 észak-amerikai és európai ország szövetsége, amelyet a második világháború után 1949. április 4-én alapítottak Washingtonban.

A szövetség célkitűzéseit az Észak-atlanti Szerződés foglalja magában, amelynek értelmében a tagállamok minden politikai és katonai eszközt igénybe vesznek a tagországok szabadságának és biztonságának megőrzése érdekében. Hivatalos nyelvei az angol és a francia.

csak a nukleáris erők esetleges alkalmazásában látták feloldani. Az atomerő alkalmazására szerencsére sem akkor, sem az óta nem került sor.

Befejezésül, a hatvanadik évforduló kapcsán elolvasva a szerződés eredeti szövegét, célszerűnek látszik két megjegyzést tenni a szerzők egyik tagjának, aki az idén lesz hatvan éves.

Először, a szerződés 2. cikke újrafogalmazta és megerősítette a Marshall-tervet: a Felek a békés és baráti nemzetközi kapcsolatok további kiszélesítéséhez azzal járulnak hozzá, hogy megerősítik szabad intézményeiket, biztosítják azoknak az elveknek jobb megértését, amelyeken ezek az intézmények nyugszanak és kifejlesztik a stabilitás és jólét előmozdítására alkalmas körülményeket. Arra fognak törekedni, hogy nemzetközi gazdasági politikájukban kiküszöböljenek minden ellentétet és bátorítani fogják a bármelyikük és valamennyiük közötti gazdasági együttműködést.” Ez a cikk nagyon fontos tényező volt a gazdaságilag leromlott Európában, mert világos célt adott a szerződést aláíró országok lakossága számára: a gazdasági felemelkedés lehetőségét.

Másodszor, a szerződés 10. cikke bizonyítja, hogy Szövetség nem kívánta kirekeszteni az európai kontinens egyetlen országát sem tagjai sorából: „a Felek egyhangú megegyezéssel a Szerződéshez való csatlakozásra hívhatnak meg minden más európai államot, amely képes arra, hogy elősegítse a Szerződés elveinek továbbfejlesztését és hozzájáruljon az észak-atlanti térség biztonságához. Minden ekként meghívott állam részesévé válhat a Szerződésnek, ha csatlakozási okiratát az Amerikai Egyesült Államok kormányánál leteszi. E kormány a Felek mindegyikét értesíti az egyes csatlakozási okiratok letételéről.” Ez az alapelv a hatvan év alatt folyamatosan érvényesült, hiszen az alapító tagállamokhoz már tizenhat európai állam csatlakozott. Azonban a Rob de Wijk által felvetett kérdés még napjainkig is aktuális, vagyis hogy „az a szövetség, amelynek tagjai nem veszik figyelembe egymás érdekeit, politikai vagy gazdasági ellentétek feszülnek közöttük, vagy gyanakvással szemlélik egymást, lehet-e elég hatékony az elrettentés és a védelem szempontjából?”¹⁶ Ez az a kérdés, amelyre a NATO-nak 60 év után is választ kell találnia.

---

¹⁶ Rob de Wijk: A NATO az ezredforduló küszöbén: Küzdelem a konszenzusért, Debrecen: Hajja, 1998, 15. oldal.

KÖZÉPPONTBAN A NEMZETBIZTONSÁG

Az Egyesült Államokban beiktatták az új elnököt, aki politikaváltást hirdetett meg, ezzel együtt a nemzetközi politika meghatározó erői a pénzügyi és a gazdasági válságból a kilábalás útjait keresik, törekszenek a nemzetközi stabilitás fenntartására, a válságok mielőbbi megoldására, a konfliktusok megakadályozására és lezárására. Ez a politikai szemlélet magában foglalja a nemzetközi biztonság új filozófiáját, mint az új stratégiai gondolkodás megjelenését. A nemzetközi kapcsolatrendszer újraráépítése¹, a nemzetközi élet válságainál a közös megoldások keresése van napirenden, és ez maga után vonja a modern társadalmakban a nemzetközi-, a nemzeti biztonság, a nemzetbiztonsági szolgálatok, rendvédelmi szervek szerepkörének, feladatrendszerének felülvizsgálatát, esetleg átértékelését. Éppen ezért napjainkban új stratégiák kidolgozásának előkészítése, kidolgozása vagy a kialakult nézetrendszer továbbfejlesztése van napirenden.

Mindenekelőtt szólni szükséges a 2008-ban elfogadott Külkapcsolati Stratégiáról² és 2009 januárjában kihirdetett Katonai Stratégiáról³, melyek a kormány a stratégiarendszer megújítását a szándékát jelzik. A NATO- és EU- tagságunkkal összhangban álló Nemzeti Biztonsági Stratégia kidolgozásának előkészítését a Külügyminisztérium megkezdte. A hadtudomány elé az előkészítő munka olyan feladatot állít, hogy a nemzetközi helyzet jelenlegi állapota fejlődési tendenciái értelmében adjon választ a felmerült biztonság- és védelempolitikai kérdésekre, vagyis a stratégia-alakításhoz a tudomány ismeretrendszerének felhasználásával teremtsen hosszú távú előrelátást biztosító feltételeket. Az eddig felhalmozott tudományos kutatások eredményeit felhasználva a szakértők a gyakorlati szakemberek széles körének bevonásával, ebben az időszakban szükséges kidolgozni azokat az elméleteket, amelyek a jelen és a jövő új kihívásaira megfelelő válaszokat képesek adni. Ezek értelmében megfelelő távlatot mutató, elméleti jellegű, valamint gyakorlati vonatkozású ajánlásokkal tudjuk szolgálni a stratégia rendszer megújításának ügyét. Mindenekelőtt a nemzetbiztonsági tevékenységekre, az ágazati stratégiákra, a szolgálatok egyes területeinek fejlesztésére, a működésre, az erők ezekkel összefüggő alkalmazási feltételeinek tisztázására, helyzetelemzések elvégzésére kell helyezni az elemzések fő súlypontjait.

¹ A 45.müncheni biztonsági konferencia 2002.02.6-8 HVG.2009.02.14.9.o.

² Külügyminisztérium: www.kulugyminiszterium.hu

³ Honvédelmi Minisztérium: www.honvedelem.hu

A nemzetközi helyzet megváltozott körülményei egy új biztonságfilozófiára támaszkodó nemzeti biztonságot és ehhez illeszkedő nemzetbiztonsági garanciarendszert feltételeznek. Mindez csak színvonalas nemzetbiztonsági munkával teremthető meg.

Írásunkkal az a célunk, hogy kifejtsük, a nemzetbiztonsági nézetrendszer fejlesztése véleményünk szerint a jövőben hogyan alakítható.

1999-ben az Észak Atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization: NATO), majd 2004-ben az Európai Unió (EU) tagjai lettünk és időközben folytattuk a Szövetség és az integráció egységének érvényesítését. Jelen helyzetben a NATO továbbra is az európai stabilitás legfontosabb tényezője és egy olyan szervezet, amely előreláthatólag a jövőben is képes alakítani a védelmi képességeket, garantálni tagjai védelmét és a nemzetközi stabilitást. Európai Unió csatlakozásunkkal a gazdasági lehetőségeken túl részt veszünk a közös kül- és biztonságpolitika alakításában, valamint a bel- és igazságügyi együttműködés megvalósításában. A védelmi felülvizsgálatban résztvevő szakértők szerint a koszovói konfliktus lezárulása, a NATO és az EU sikeres balkáni fellépése után gyakorlatilag teljesen megszűnt a nagyobb arányú fegyveres konfliktusok veszélye közvetlen térségünkben. Ugyanakkor egyetlen ország sem mondhat le önnön biztonságának megteremtéséről, a veszélyek és a fenyegetések elleni határozott, gyors fellépésről. Ennek keretében természetesen nemcsak az ország külső fenyegetésektől való megóvása a cél, hanem az olyan belső konfliktusok kezelése is, amelyek közvetlen torzító hatást gyakorolnak az ország működésére, az állampolgárok életvitelére. Ezekre a helyzetekre – a nemzetközi példákból tanulva – fel kell készülni, össze kell hangolni az eszközöket és a képességeket, valamint jól működő közös előjelző rendszert szükséges működtetni.

Az említett fellépéshez szükséges prognózisokat, az elvárható előrelátást, a kormányzati döntésekhez szükséges adatok és információk megszerzését – többek között – a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervek garantálják. A biztonság megőrzése szempontjából oly fontos információk megszerzése – jellegéből adódóan – speciális szaktudást, eszköz- és módszerrendszert, képességalapú szervezeti struktúrát igényel, amely mind a polgári, mind a katonai élet teljes spektrumára kiterjed. A polgári demokratikus országok többségében – sok esetben szakítva a régi beidegződésekkel – ismét felismerték és egyben felértékelték a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervek szerepét, előtérbe helyezik tevékenységüket és fokozzák jelentőségüket.

A sokszor nehezen átlátható biztonsági környezetben a veszélyt jelentő kihívások mostanra rejtve, közvetve és áttételesen – adott esetben kísérelésként – jelentkeznek, amelyekkel szemben Magyarország védelmének garanciáját mindenekelőtt professzionális nemzetbiztonsági szolgálatokkal (a továb-

biakban: szolgálatok) és rendvédelmi szervekkel, a partnerszolgálati viszonyok elmélyítésével lehet és kell biztosítani. A szolgálatok és a rendvédelmi szervek révén lépéselőnyhöz lehet jutni a felforgató, destabilizáló, a terrorista erőkkel szemben a béke, ezen belül a társadalmi béke megőrzése érdekében. A szolgálatok és a rendvédelmi szervek jelentősége – leginkább ott válik fontossá, ahol a szokásosnak tekinthető eljárások (diplomácia, tárgyalás) nem vezetnek eredményre – különösen a válságos helyzetekben ismerhető fel. Mindenki versenyt fut az idővel. Ebben a felgyorsult világban, napjainkban a szolgálatok és a rendvédelmi szervek a leghatékonyabban akkor tudják feladataikat végrehajtani, ha rendelkeznek átfogó, egységes, minden részletre kiterjedő együttműködési, partnerszolgálati stratégiával, melynek mentén haladva érhetik el kitűzött céljaikat.

Történelminek is nevezhető tény, hogy 2005-ben – a második nemzeti biztonsági stratégia elfogadását követően – először jelenik meg a stratégiai rendszer kialakításának igénye Magyarországon, amely megmutatta a kormány elképzelését, igényét a szolgálatok és a rendvédelmi szervek felé az oszthatatlan biztonság megteremtése érdekében. A Nemzetbiztonsági Stratégia érvényesítésének igénye érzékeltette, hogy a megváltozott kihívásokra adandó adekvát válaszadásra csak kidolgozott, rugalmas és életszerű nézetrendszerrel bíró szolgálatok és rendvédelmi szervek képesek.

Az alapvető és a nemzetbiztonsági nézetrendszer szempontjából meghatározó biztonsági dokumentumok részletesebb értékelése előtt célszerű tisztázni néhány, a témához közvetlenül kötődő tételt, amelyek ismerete garancia a későbbi együttes gondolkodásra és értelmezésre.

A biztonsághoz hasonlóan a rá vonatkozó stratégia is kellőképpen bonyolult és számtalan kapcsolódási ponttal rendelkezik. A stratégiát olyan jövőképnek fogadjuk el, amely tükrözi azt, amivé a szóban forgó szervezetek (nemzetbiztonsági szolgálat, rendvédelmi szerv) válni szeretnének, hogy megfeleljenek a velük szemben állított követelményeknek. A stratégia tartalmazza a nemzeti érdekeket és értékeket, mint védendő vívmányokat és biztosítandó célkitűzéseket, a veszélyeket és a fenyegetéseket, mint ellensúlyozandó, elhárítandó, visszatartandó akadályozó tényezőket és e célok megvalósítása érdekében teendő intézkedéseket, szervezeti kereteket és azoknak a feladatoknak a meghatározását, amelyekkel megvalósítható a garancia rendszer.

A biztonsági stratégia tehát a politikának adott cél elérése érdekében megtervezett, összehangolt, hosszútávra szóló, központilag vezérelt megfogalmazása és a megvalósítás érdekében tett intézkedések összessége. A stratégia elsődleges és legfontosabb része az elvi, tehát a politikai komponens. A politika az alapvető értékeket és érdekeket, illetve azokat az eszközöket, módszereket és feltételeket fogalmazza meg, amelyek segítségével, alkalmazásával ezeket realizálni tudja.

A stratégia ugyanakkor megfogalmazható egymással kölcsönös függésben álló részstratégiák integrációjaként, amely alapján a később tárgyalandó Nemzeti Biztonsági Stratégia, mint az ágazati stratégiák közös eredője aposztrofálható. Itt érezhető talán legmarkánsabban a stratégiák konzisztenciájának szükségessége, a horizontális és vertikális összefüggésrendszer fontossága, amelyet az egyes dokumentumok megalkotásánál szükségszerűen figyelembe kell venni, különben nem, vagy csak hiányosan teljesül az előzőekben leírt funkcionalitás. A különböző helyzetekre, az állapotok rendezésére megoldásokat kell kínálni, a szerepköröket pontosan tisztázni kell a helyzethez történő rugalmas alkalmazkodás érdekében.

A stratégia egyfelől tudományos diszciplína, másrésztől egy, azzal szoros kölcsönhatásban álló, a konkrét tevékenység alapjául szolgáló elvek gyűjteménye az érdekek képviselete és egyben védelme. A jó stratégiának három összetevője van. Az első magában foglalja a döntési rendszereket, a második az érintett szervezeteket, azok céljait, küldetéseit, feladatait és végezetül az imént már említett politikákat, különböző terveket és a pontosan körülhatárolható követelményeket.

A stratégia egyik fontos jellemzője, hogy mindig valamilyen kihívással szemben fogalmazzák meg, amely az adott viszonylatban biztosítja a kitűzött célok elérését. A stratégia másik fontos tulajdonsága a folyamatjelleg. Ez azt jelenti, hogy minden esetben hosszútávra készül, az érvényesítés során feltételezi az alkalmazkodást a változó feltételekhez. Nincs tehát végleges, lezárt stratégia, a befolyásoló tényezők változásainak állandó figyelemmel kísérése és a szükséges módosítások beépítése folyamatos feladatként jelentkezik. A stratégiát támogató tudományok – mint pl. hadtudomány, rendészettudomány – feladata az új jelenségek figyelemmel kísérése, kutatása, ok-okozati összefüggések feltárása, a politikai döntéshozók figyelmének az aktualitásokra irányítása. A legfontosabb befolyásoló tényezők közé tartozik az államközi kapcsolatok alakulása, a nemzetközi politikai, gazdasági és katonai viszonyok változása, a katonai tevékenység jellegének és tartalmának megváltozása, a műszaki-információs-tudományos fejlődés, az energiahordozó nyersanyagokhoz való hozzáférés lehetősége, az új haditechnikai eszközök és harcelfjárások megjelenése és elterjedése stb. A rendészeti szakterület vonatkozásában ugyanilyen befolyásoló tényező a belbiztonság fenntartása, a nemzetközi és a határmenti együttműködés, a bűnözés volumenének, összetételének vizsgálata, hatása a társadalomra, a gazdasági szereplőkre, a köz- és határbiztonság garantálásának kérdései, az állampolgárokat leginkább irritáló bűncselekmények és a köznyugalmat befolyásoló jogellenes cselekményekkel szembeni fellépés módozatainak kimunkálása.

A világ biztonsági hierarchiájának csúcsán a NATO áll, amelynek a biztonságra, annak garantálására vonatkozó elképzelései, elvei értelemszerűen

mértékadónak tekintendők a szövetség tagországai biztonság- és védelempolitikájának alakításában, a hadműveleti tervezésben, a hagyományos és a nukleáris erők felépítésében, továbbá a kollektív védelemmel kapcsolatos eljárásokban, így azok alapvetően meg is határozzák az adott ország biztonsági stratégiai kereteit.

A NATO állam- és kormányfői 2009 tavaszi hatvanéves jubileumi ülésükön várhatóan kihirdetik a Szövetség új Stratégiai Konceptióját. Ebben a Konceptióban tükröződnek a célok és a feladatok, a stratégiai kilátások, a XXI. századi új biztonság megközelítésének kérdései, valamint a szövetséges haderőkkel kapcsolatos irányelvek. A NATO új Stratégiai Konceptiója szerint a szövetségnek a jövőben is fenn kell tartania a kollektív védelmet, tovább kell erősítenie a transzatlanti kapcsolatokat és olyan egyensúlyt kell biztosítania, amely lehetővé teszi az európai szövetségesek nagyobb méretű felelősségvállalását. Ennek érdekében tovább kell vinnie a politikai akaratot a béke és a biztonság megőrzésére és ennek alátámasztására, fenn kell tartania a katonai eszközök teljes skáláját valamennyi feladatának ellátásához.

A dokumentum rögzíti, „hogya a szövetségnek a washingtoni szerződésben meghatározott alapvető célja – a tagállamok szabadságának és biztonságának őrzése politikai és katonai eszközökkel – változatlan maradt. A szövetségnek továbbra is meggyőződése a transzatlanti kapcsolat fontossága, melynek értelmében vallja, hogy Észak-Amerika biztonsága szorosan (és elválaszthatatlanul) összefügg Európa biztonságával.

A szövetség működésének alappillére továbbra is a szuverén államok önkéntes és kölcsönös hozzájárulása a tagállamok biztonságához. A tagállamok állandó politikai és katonai együttműködése garantálja, hogy egyetlen tagállamnak se kelljen egyedül szembenéznie bárminemű veszéllyel, biztonsági, kockázati kihívással. Ennek megfelelően a szövetség tagállamai gazdasági teherbíró képességük és a rendelkezésükre álló védelmi kapacitásuk mértékében kollektívan hozzájárulnak a közös védelmi erőfeszítésekhez. Nem jelent megkülönböztetést (hátrányt) az egyes tagországok eltérő nemzeti sajátosságaiból és meglévő, illetve kialakítás alatt lévő katonai képességeik különbözőségéből adódó lehetőségeinek mértéke sem.

A koncepció értelmében a szövetség a jövőben is a biztonságot, a konzultációt, a folyamatos együttműködést, az elrettentést és a védelmet, a válságkezelést, valamint a partnerséget tekinti elsődleges céljának. Új típusú, elsősorban a háborús küszöböt meg nem haladó kihívások jelentkehetnek a jövőben is, ezért a szövetség jövőjében nagy szerepe van a válságkezelésre felkészülésnek, a válságokra történő hatékony reagáló képesség kifejlesztésének.

A koncepció második része várhatóan a stratégiai környezetet elemzi. Prognosztizálja azokat a lehetséges (várható) körülményeket, amelyek hatással lehetnek a szövetség jövőbeni működésére. A biztonsági környezet alakulására vonatkozó optimista előrejelzések ellenére is jelentős biztonsági kihívásokkal és kockázatokkal számol a következő évtizedekben.

Mindez – a washingtoni szerződés 4. cikkelye értelmében – előtérbe állítja a szövetségen belül a konzultációk fontosságát és az ilyen kockázatokra adandó (adható) adekvát válaszok kimunkálása koordinálásának szükségességét.

A biztonság garantálása szempontjából jelentős, hogy Európa biztonsága továbbra sem választható el az észak-amerikai kontinens biztonságától, ezért a transzatlanti kapcsolat erősítése a jövőben is meghatározó tényező az európai térség stabilitása és biztonsága szempontjából. A koncepció értelmében a jövőben is szükséges az elégséges katonai potenciál fenntartása és a közös felkészülés a védelemre. A megfelelő katonai képességek megléte teszi lehetővé, hogy a szövetség sikeresen tudjon részt venni a konfliktusok megelőzésében és az olyan válságkezelési műveletekben, melyek nem tartoznak az 5. cikkely hatálya alá. A koncepcióban megfogalmazottak alapján, alapvető biztonsági funkcióinak ellátása érdekében a szövetség erőit továbbra is úgy kell alakítani, fejleszteni, modernizálni, hogy képesek legyenek hatékonyan megfelelni a szövetség teljes feladatrendszerének követelményeinek, valamint rugalmasan alkalmazkodjanak a jövő megváltozott kihívásaihoz.”⁴

Az új Stratégiai Koncepcióval a Szövetség világos irányvonalat szab jövőbeni politikája és katonai tevékenysége számára. A koncepció tartós elvi alapot biztosít a Szövetség számára a tagországok biztonsága, az euroatlanti térség békéjének, illetve stabilitásának érdekében vállalt szerepéhez és fontos iránymutatásként fog szolgálni, miközben a Szövetség felkészül egy új évszázad lehetőségeinek értékelésére és kihívásaira adandó válaszra.

A NATO Stratégiai Koncepcióját követően várható a Magyarország szempontjából legalább ennyire fontos és meghatározó Európai Unió Európai Biztonsági Stratégia újragondolása, melyet a tagállamok várhatóan összhangba hoznak a NATO Koncepcióval és abban a védelempolitika is megfelelő hangsúlyokat kap majd.

1998. december 29-én az Országgyűlés elfogadta a 94/1998. számú határozatot, amely a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikája alapelvei tárgyalásának mintegy lezárásaként kimondja, hogy „a Magyar Köztársaság

---

⁴ A Stratégiai Koncepció egyes elemeinek bemutatására Árpád Zoltán: A Nemzetbiztonsági Stratégia elvi alapjai, kapcsolata az ágazati stratégiákkal, a Katonai Biztonsági Hivatal tevékenységének célja, fő irányai, feltételei, eszközrendszere című diplomamunkája alapján került sor. ZMNE, 2005.

Kormánya felelős a Nemzeti Biztonsági Stratégia és a Nemzeti Katonai Stratégia kidolgozásáért, azok szükség szerinti felülvizsgálatáért, valamint a belőlük fakadó feladatok végrehajtásáért”.⁵

Ez a Stratégia kiemelt fontosságú dokumentum, melynek jelentőségét az adja, hogy a kormányzati biztonságpolitikai dokumentumok hierarchiájának csúcsán áll, vagyis a Nemzeti Biztonsági Stratégia felett csak a Magyar Köztársaság Alkotmánya, valamint a már hivatkozott biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről szóló országgyűlési határozat áll. A Stratégia értelemszerűen összhangban van a már tárgyalt NATO Stratégiai Koncepcióval és az Európai Biztonsági Stratégiával.

Az előző (1998-2002 közötti) kormányzati ciklusban a 2144/2002. számú kormányhatározatban fogadták el a rendszerváltáson átesett Magyarország első Nemzeti Biztonsági Stratégiáját. Azonban a 2004. május elsejei Európai Unió csatlakozásunkból és a változó biztonsági környezetből eredő feladatok, illetve a hosszú távú koncepció igénye megalkotásra készítette Magyarországot új – a 2073/2004. számú kormányhatározatban foglalt – Nemzeti Biztonsági Stratégiáját, amely két év alatt 11 tárca együttműködésének eredményeként öltött végső formát.

Ágazati stratégiák:

„A biztonság átfogó értelmezéséből következik, hogy a Nemzeti Biztonsági Stratégia végrehajtásából adódó feladatok megoszlanak az ágazati politikák között. Az ágazati stratégiák feladata, hogy az Országgyűlés 94/1998. (XII. 29.) a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről szóló határozatában rögzített kereteken belül, valamint a Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiájában meghatározott értékek, érdekek és célok alapján a szakágazat sajátosságai és területe szerint lebontva dolgozzák ki a Magyar Köztársaság külső és belső biztonsága fenntartásának gyakorlati módozatait.”⁶

Az, hogy egy ágazati stratégia létrejön-e vagy sem, politikai akarat kérdése, ha a legszélesebb párt és lakossági támogatást megkapja a stratégia rendszer, a fő- és rész- vagy ágazati stratégiák kidolgozása az alkotmányi és a törvényi háttérrel megfelelő egységet alkot, mindez hozzájárul a korszerű nemzetbiztonsági nézetrendszer létrejöttéhez, amelynek ma a továbbfejlesztése van napirenden.

A nemzetbiztonsági nézetrendszer központi eleme a tervezett, irányított információs és prognosztikus tevékenység, vagyis az olyan nyílt, leplezett, illetve titkos információszerzés és -gyűjtés, -elemzés, -értékelés, -feldolgozás és

---

⁵ 94/1998. (XII.29.) OGY határozat, 17. cikk

⁶ 2073/2004.(IV.15.) Kormányhatározat, 25.o.

-hasznosítás, valamint prognóziskészítés, ami egyaránt szolgálja Magyarország biztonságát és védelmét.

Jövőben nevezzük ezt nézetrendszernek és ismerkedjünk meg ennek továbbfejlesztésével. A kidolgozást megelőző időszakban és a végrehajtás során is fontos szerephez juthatnak az elemző-értékelő képességek. Segítségükkel lehetővé válik olyan információs tudástöbblet előállítása, amely közvetlenül stratégiai tervek kiindulópontja lehet, és hasznos kiegészítő információkat állíthat elő a tervezés során feldolgozott témakörökkel kapcsolatban.

A stratégiai elemzés a hosszabb távon érvényesülő tendenciák megállapításával, hatásuk mértékének meghatározásával, a távolabbi célok kitűzésével foglalkozik. Ilyenek például a nemzetközi kihívások, a társadalomra hatást gyakorló jelenségek vagy a bűnözés egészének, továbbá az egyes fenyegetések és bűncselekmények számszerű jellemzőinek, teljesítményének vizsgálata; az egyes pozitív vagy nehezítő körülmények és tendenciák azonosítása; válaszok kidolgozása a kihívásokra; felderítési ajánlások, prioritások meghatározása. Lehetőséget teremt különböző tendenciák vizsgálatával prognózis készítésére. Szolgáltatásai által a vezetés döntés előkészítő mechanizmusában és a stratégiai tervezésben is igen fontos szerepet tölt be.

A stratégiai elemzés célja, hogy a fenyegetések, köztük a nemzetbiztonsági szempontból fontos jelenségek terjedelmének, szerkezetének dinamikájának vizsgálatával, a bűnelkövetők jellemzőinek feltárásával, a hírszerzés pozícióinak, erőforrásainak, hatékonyságának ismertetésével előre jelezze a szervezet és környezete jövőjét, ezzel irányt mutatva a tervezés és a feladatok meghatározásához szükséges vezetői döntések előkészítéséhez.

Módszere:

- ismertté vált célokról és lehetőségekről gyűjtött adatok elemzése,
- a felderítő munka adatainak elemzése,
- önértékelő és ellenőrző jelentések elemzése,
- az erőforrások és felhasználásuk hatékonyságának elemzése.

Itt szükséges felhívunk a figyelmet arra, hogy az elemzés nem öncélú tevékenység, hanem valamely cél érdekében folytatott tudatos munka. Ebből fakadóan a stratégiai elemzést nem szabad fetisizálni és emiatt az egyszerű feladatokat mindenáron tudományos köntösbe bújtatni. A stratégiai elemzésnek éppúgy része a szervezeti eltérések kiszűrése, mint a hosszútávra vonatkozó, jelentős erőforrásokat igénylő döntések megalapozása.

A stratégiai elemzés segítséget nyújt:

- a tendenciák felismeréséhez és nyomon követéséhez;
- az új jelenségek felismeréséhez;

- a megelőzési ajánlások készítéséhez;
- a felderítési, felderítés elleni feladatok meghatározásához;
- az erőforrások optimális elosztásához és a fejlesztési feladatok meghatározásához;
- a műveletek szervezéséhez;
- a tervezési munkához (beleértve a költségvetési tervezést is) stb.

A kockázatelemzés

A kockázatelemző munka nem szűkül le kizárólag az információk feldolgozásának elemző-értékelő fázisára. Ez egy olyan folyamatos és egyben ciklikus folyamat, amely a probléma felismerésével, a feladat megfogalmazásával kezdődik, majd az adatok, információk gyűjtésén és feldolgozásán, az elemző-értékelő munka elvégzésén keresztül általános következtetéseket von le a cselekmények elkövetésének ok-okozati összefüggéseiről, körülményeiről, a tendenciákról (azok változásairól), a szervezet által alkalmazott erők, eszközök és módszerek hatékonyságáról, eredményeiről. Megoldási alternatívákat dolgoz ki a döntéshozók részére, amiket ezt követően a stratégiai gondolkodás részévé lehet tenni.

A kockázatelemzés a felderítésből származó és egyéb releváns adatok, illetve a feladatokhoz kapcsolódó információk közötti összefüggések feltárását, azonosítását és azok értékelését végző rendszeres, célirányos, összehangolt tevékenység, amely magába foglalja a hírszerzési tevékenységre irányuló erők, eszközök, mennyiségi és minőségi mutatóinak, módszereinek és hiányosságainak, illetve a külső és belső biztonságra ható fenyegetettségek, veszélyek elemzésének kérdését is.

Célja:

- a hazánk biztonságát fenyegető, belső rendjét megzavaró jogellenes cselekmények, valamint egyes kiemelt bűncselekményekkel szembeni felderítő munka szervezéséhez, illetve megvalósításához a lehető legtöbb, rendszerezett, érdemi információ kinyerése a különböző forrásokból gyűjtött adathalmazból és ezek alapján döntések előkészítése, a döntés támogatása,
- a felhasznált erőforrások tervezettebb, összehangoltabb elosztásának befolyásolásával a döntéshez és a művelet lebonyolításához szükséges idő lerövidítése.

A kockázat mértékének szintje alapján két csoportot képezhetünk: „alap” kockázatnak nevezhető, amikor a meglévő erő, eszköz, alkalmazott eljárási rend és módszer megfelelő ahhoz, hogy kezelhető legyen a kialakult veszély, illetve probléma. „Súlyos” kockázat akkor jelentkezik, ha az adott szinten már nem

kezelhető és kívülről kell erőt, eszközt bevonni vagy módszert alkalmazni, illetve az eljárási tevékenységet meg kell változtatni.

A stratégiai kockázatelemzés: a hazánk biztonságát fenyegető, belső rendjét megzavaró jogellenes cselekmények, valamint egyes kiemelt cselekmények résztvevőinek, jellemzőinek, elterjedtségének, tendenciáinak vizsgálatával a hosszabb távon érvényesülő változások, prioritások meghatározását végzi el annak érdekében, hogy képessé tegye a döntéshozókat az előzetes tervezésre, a szükséges ellenlépések, preventív intézkedések megtételére, szemléletváltásra vagy akár jogszabályok módosítására.

A műveleti (operatív) kockázatelemzés: a hazánk biztonságát fenyegető, belső rendjét megzavaró jogellenes cselekmények, valamint a szervezett információgyűjtés adatainak és egyes kiemelt cselekmények információ-tartalmának vizsgálatával foglalkozó tevékenység. Statisztikai módszerek felhasználásával segítséget nyújt a rendelkezésre álló, a cselekmény kiküszöbölésére vagy felfedésére alkalmas eszközök (személyi, technológiai) és a becsült, fel nem fedett cselekmények arányának figyelembevételével a hírszerzési eredményesség kiértékeléséhez, a pozitívumok vagy a rejtett hiányosságok mértékének felméréséhez, illetve a rendszerben rejtőzködő hibák, „gyenge pontok” meghatározásához, feltárásához.

Harmadik típusként megjelenik a taktikai kockázatelemzés, ami a műveleti tevékenység optimalizálására szolgáló eszköznek, valamint a hírszerzés területeinek helyzetére vonatkozó megbízható információszolgáltatás egyik módjának tekinthető. Az értékelésre mindig a valós idejű taktikai szituáció kontextusában kerül sor és mindig a hírszerzés területéhez kell igazodnia.

A környezet elemzése és a SWOT analízis

Manapság elengedhetetlen a nemzetvédelemben érdekelt szervezetek fokozottabb alkalmazkodási képessége működési környezetükhöz. Éppen ezért a stratégiai dokumentumok tervezésekor is alapvető kiindulópontként szükséges értelmeznünk a környezet elemzéséből nyerhető megállapításokat. A környezet fogalmába minden olyan tényezőt, jelenséget, folyamatot bele kell értenünk, amely a nemzetvédelmi szervezetrendszer működésére a jelenben és a jövőben hatással van. Az egyes tényezők alakulásának vizsgálatához meg kell ismernünk működésüket, fel kell térképeznünk hatásmechanizmusait, összefüggésrendszerüket. Az elemzés megállapításai közül azok használhatóak, amelyek összhangban vannak a nemzetbiztonsági nézetrendszerrel és a szolgálat gazdasági és társadalmi környezetével.

A környezetelemzés végső célja az lehet, hogy miként tudjuk a feltérképezett potenciális lehetőségeket kihasználni, a veszélyeket kikerülni és a szolgálat hasznára fordítani. A környezetelemzés feladatát a tervezés minden

szintjén el kell végezni, azonban az egyes szinteken változik az elemzés tárgya és a hozzá rendelt módszer is. Az viszont állandó, hogy a jó elemzés az azonos érdekszférában megjelenő valamennyi versenytárs (más hírszerző szolgálatok, ellenérdekelt felek) helyzetét is figyelembe veszi. A különböző szinteken végrehajtott környezeti elemzések során számos eszköz felhasználható a jövőt érintő környezeti lehetőségek, fenyegetések feltérképezésére. Ilyen lehet például a Delphi-módszer, a brainstorming, a következő fejezetben tárgyalt forgatókönyv-készítés és a PESTEL analízis is. Ez utóbbi a tágabb környezet elemzésére használatos módszer, a jelenlegi politikai, gazdasági, társadalmi (kulturális), technikai, környezeti, jogi helyzetből kiindulva vizsgálja a tendenciák távlati alakulását.

Az alábbiakban tekintsünk át néhány számunkra is jelentőséggel bíró tendenciát:

Politikai tendenciák:

- A NATO stratégia változása;
- Az EU és az országos hatáskörök változása;
- A kormányzati stabilitás;
- A jóléti állammal kapcsolatos politikák alakulása;
- A társadalmi csoportok közötti újraelosztás változása;
- A politikai értékrend változása;
- Országos és regionális hatáskörök újraelosztása.

Gazdasági tendenciák:

- A gazdasági ciklusok;
- A GDP és a HDI trendjei;
- A kamatok és az infláció szintje;
- A lakossági megtakarítások mértéke;
- A munkanélküliség alakulása;
- A tőkemozgások iránya és aránya;
- A regionális fejlettség alakulása;
- Az infrastruktúra fejlesztések tendenciái;

Társadalmi/kulturális tendenciák:

- A demográfia alakulása;
- A társadalmi mobilitás alakulása;
- Az egészségügyi helyzet alakulása;
- Az életmódbeli változások várható iránya;
- A fogyasztói társadalom fejlettsége;
- A képzettség és az iskolázottság alakulása;
- A fogyasztás várható szerkezete;
- A vallás és a vallási csoportok szerepe.

Technikai fejlesztési tendenciák:

- A kormányzati K+F+I kiadások alakulása;
- A technológiai átvétel mértéke és változása;
- Új felfedezések és elterjedő technológiák;
- Az újítások befogadásának képessége és gyorsasága;
- Az internet és a számítógép használatának terjedése;
- A biotechnológia új eredményeinek megjelenése;
- Az infrastruktúra korszerűsödése.

Környezeti tendenciák:

- A környezetvédelem szabályozása;
- A föld és az adott ország „ökológiai lábnyomának” alakulása;
- A megújuló források kiaknázásának mértéke;
- Az újrafelhasználás alakulása;
- A globális felmelegedés hatásai.

Jogi (szabályozási) tendenciák:

- Az ország legitimitását és biztonságát garantáló szabályozás;
- A versenytörvény és a külföldiek befektetésének szabályozása;
- A munka és az üzlet világának EU-s szabályozása;
- Centralizációs és decentralizációs tendenciák;
- Fogyasztóvédelem és a civil szféra szabályozása.

Az elemzés végső célja az egyes kategóriákon belül több konkrét tényező felkutatása, majd a nemzetvédelem szemszögéből meghatározó tényezők kiemlése. Ezt követően ezeket minősíteni kell abból a szempontból, hogy előnyös vagy hátrányos hatást fejtenek-e ki. Fontos, hogy a környezetet külön szegmenseiben és globális megközelítésben is elemezni kell annak érdekében, hogy a befolyásoló tényezők működését megérthessük. A komplex szemléletmód nem csupán az egyes tényezők összevetését jelenti, hanem azok kölcsönhatásainak megjelenítését egy globális kép kialakítása érdekében. Még egy további jellemző szerepére érdemes figyelmet fordítani. A környezet változásának, átalakulásának dinamizmusa lényeges abból a szempontból, hogy a jelenben tett megállapításainkat mennyi ideig tarthatjuk érvényben a jövőben.

A stratégiakészítés másik fontos kiinduló pontja a nemzetvédelmi rendszer egymásra épült szintjeinek vizsgálata, a szervezetek tulajdonságainak és képességeinek megismerése. A SWOT analízis elvégzése lehetőséget biztosít a nemzetvédelmi szervezet erős és gyenge pontjainak feltérképezésére, az egyes funkciók diagnózisára, az alapvető képességek, a teljesítőképesség felmérésére. Nagyon fontos azonban, hogy a korábban tárgyalt környezeti lehetőségeket és fenyegetéseket csak a szervezeti képességekkel egyazon rendszerben történő megközelítésben szabad vizsgálni.

A SWOT analízis elkészítésének is kezdő mozzanatát képezi az információk begyűjtése, amit az erőségek és gyengeségek meghatározása követ. Az erőségek olyan tulajdonságokat, képességeket jelentenek, amelyeket magunkénak mondhatunk és segítségével kitűnhetünk a versenytársak közül, továbbá előnyhöz juttathat azokkal szemben, akikre tevékenységünk irányul. A valódi erősség akkor mutatkozik meg, ha jobban szervezettek, nagyobb szakértelemmel rendelkezők, hozzáértőbbek vagyunk, fejlettebb technológiát birtokolunk, mint a versenytársaink és az ellenérdekelt csoportok.

Erősségnek tekinthetjük, ha:

- kiemelkedő szervezeti képességgel rendelkezünk;
- sajátos, egyedi tudásbázist birtokolunk;
- megfelelő pénzügyi források állnak rendelkezésre;
- életképes funkcionális stratégiát alkalmazunk;
- megfelelő technológiát birtokolunk;
- komoly K+F+I képességekkel rendelkezünk;
- a humán erőforrás magas minőséget képvisel stb.

A vizsgálat során, annak összetettségéből fakadóan az erőségekkel egy időben megmutatkoznak azok a gyengeségek is, amelyek más szervezetekkel való összehasonlítást követően rámutatnak a hiányzó specialitásokra. A gyengének értékelt funkciók közül azonban csak azoknak kell nagy jelentőséget tulajdonítani, amelyek stratégiai jelentőséggel bírnak és befolyással vannak a kitűzött célok elérésére.

Ezek általában a következők lehetnek:

- gyengül a megszerzett pozíció;
- a humán erőforrás teljesítő képessége gyenge;
- nincs jól megfogalmazott, teljesíthető stratégia;
- a technológiai színvonal fejlettsége elmarad a szükségestől;
- háttérbe szorul a K+F+I tevékenység;
- belső problémák mutatkoznak operatív kérdésekben;
- a változások finanszírozására nincs mód stb.

Az erőségek és gyengeségek stratégiai szemléletű megközelítése során, további kategóriát képezve vizsgálni szükséges az analízis során feltárt lehetőségek követésének módozatait, a feltárt fenyegetések által megjelenő sebezhetőségi pontokat. Az eredményt 2x2-es mátrixba rendezve célszerű ábrázolni, így biztosítva az egyes súlyponti elemek áttekinthetőségét.

A folyamat során a legfontosabb kérdéssé egyre inkább az válik, hogy a nemzetbiztonsági szervezetek alapvető képességei: az erőforrás, az eszközök, a működési módozatok miként jelenjenek meg a stratégiai tervezés során. Az

alapvető képességek megítélése azért különös jelentőségű, mert összefüggésben van a világban folyó globális versennyel. Ha egy nemzetbiztonsági szervezet a jövőben eredményes kíván lenni, nem elég a produktivitását javítani, növekedést kell elérnie a szellemi tőke bázisán, a technológiák alkalmazása során, valamint az új lehetőségek felismerésével, új kompetenciák kiépítésével.

Hasonló kérdésekre kell választ keresnie:

- Milyen politikai és szakmai igényeket kell kielégíteni a jövőben?
- Milyen információs csatornákat használjon az eredményes működéshez?
- Milyen területeken tud pozícióelőnyökhöz jutni?
- Milyen lehetőségei lesznek mozgásterének növelésére?
- Milyen képességei és készségei tehetik egyedülállóvá a jövőben? (stb.)

A világviszonylatban megfigyelhető trendek azt mutatják, hogy az a szolgálat tud sikeres lenni a versenytársaival szemben, amelyik kiemelkedő alapvető képességeket tudhat magáénak. Amennyiben a képességek hordozóit megfelelő módon alkalmazzuk, a képességeket kibontakoztatjuk és megfelelő elemző háttérrel biztosítunk hozzá, eljuthatunk egy jó stratégia megfogalmazásáig, és lehetőségünk nyílik a megvalósítás folyamatos kontrolljára is.

A Scenario analízis

A stratégiatervezés hagyományos módszerével szemben a Scenario analízis egy olyan technika, amely segít kezelni azokat a bizonytalanságokat, amelyek a szervezet életével kapcsolatban megfogalmazhatók és segít jobb döntéseket hozni ezekkel kapcsolatban. A különbség a hagyományos tervezéssel szemben az, hogy a Scenario analízis több alternatív jövővel számol és ennek alapján mond értéktételeket. Ezeknek a változatoknak kell közösen bemutatniuk azoknak a valószínű jövőeknek valamennyi változatát, amelyek bekövetkezhetnek. A Scenario analízis fontosságát leginkább azért hangsúlyozzuk, mert a mai, bizonytalanságokkal teli világunkban nem elegendő olyan stratégiai terveket készíteni, amelyek kizárólag a történésekre reagálnak, e helyett olyan szemléletmódra van szükség, amely lehetővé teszi a bizonytalanságok jövőorientált felmérését és felkészít a lehetséges válaszokra. A jelenlegi stratégiatervező gondolkodásmód a stratégiaalkotás hagyományos rendszerét követi, ugyanakkor az ország biztonságáért felelősséggel tartozó szervezetek nem engedhetik meg maguknak, hogy ne tekintsenek a jövőbe, számolva a lehetséges veszélyekkel, biztonsági kihívásokkal. Számukra alapvető fontosságú, hogy az események elé menve döntési helyzetbe hozzák azokat a vezetőket, akik felelősséggel tartoznak a nemzet külső- és belső biztonságáért.

A jó scenárióra jellemző⁷:

- a valószínűség,
- a belső konzisztencia,
- az oksági folyamatok leírása,
- a döntéshozatalban való hasznosíthatóság.

A felsorolásban szereplő konzisztencia mellett rendkívül fontos hangsúlyozni a relevancia jelentőségét is. Gyakorlatilag nem érdemes scenáriót tervezni akkor, ha az nem a valós állapotokra épül. Olyan feltételezésekre kell építeni, amelyek valójában be is következhetnek. Nem érdemes például a régió totális háborús állapotára tervezni, hiszen ennek bekövetkezési valószínűsége a NATO és uniós tagság biztosítékai mellett rendkívül csekély. Érdemes ugyanakkor az Európa irányába megnyilvánuló migráció és a kísérő jelenségként megjelenő nemzetközi szervezett bűnözés jövőbeli alakulását, és a gyenge államokra gyakorolt torzító hatását vizsgálni. A scenáriókon alapuló tervezés fő célja nem a jövő előrejelzése, sokkal inkább azoknak a tényezőknek a bemutatása, amelyek befolyásolják a jövőt – különböző megvalósulási alternatívák mentén. Ezt azért fontos szem előtt tartanunk, mivel a folyamat segíti azokat a jelenségeket térben és időben azonosítani, amelyek várhatóan befolyásolni fogják tevékenységünket. További fontos követelmény a prognózis teljessége, ami az összes fontos tényező módszeres vizsgálatát jelenti, számolva azok egyedi sajátosságaival. A befolyásoló tényezők hiányos feltárása újabb komplexitásokat teremthet, olyanokat is, amelyekre nem számítottunk. Feladatunk kiválasztani azokat a kulcsfontosságú tényezőket, amelyek fontosak jövőnk alakítása szempontjából, és befolyásolhatják a hírszerzést és annak érdekeit. A scenáriók segítségével növelhető a jövőbeni eseményekre adott válaszaink hatékonysága.

Amennyiben különbséget szeretnénk tenni az eddig tárgyalt elemzési technikák stratégiai gondolkodásra és tervezésre gyakorolt hatásai között, a következőt kell kijelentenünk. Míg a kockázatelemzés, a SWOT és PESTEL analízis a tervezés hagyományos gondolkodásmódját követi (a jövő előre jelezhető, mérhető és ellenőrizhető), addig a scenario analízis szakítva ezzel a hagyománnyal, proaktívabb megközelítést alkalmazva azt vallja, hogy a jövőt fel kell építeni. Ennek érdekében úgy kombinálja a lehetőségeket, hogy a jövőbeli utakat kezelhető scenáriókba foglalja össze. Ennek a gondolkodásmódnak az előrejelzések ugyanúgy részét képezik, mint a hagyományos technikáknak, csupán nem az előrejelzésekre alapozza a scenáriókat, hanem a scenárió tervezés korai elemző fázisában az egyes trendjellegű tényezők változásának megértését szolgálja.

---

⁷ Kahn–Wiener szerint (1967)

Az előrejelzések feladata, hogy az analízis során:

- részletesebb információkat szolgáltatassanak a számunkra fontos tényezőkről,
- segítsenek az alternatívák értékelésében,
- teszteljék a scénáriókból eredő stratégiai tervek hatékonyságát,
- érzékeltessék, mely tényezőknek van kritikus hatása a nemzetbiztonsági tevékenységre.

A stratégiaalkotás háttértevékenységeként a scénárió tervezés és az előrejelzés végső soron egymásra épülve jelenik meg, melyben a szűkebb keresztmetszetet az előrejelzés képviseli, erre épülve nyit tágabb térbeli és időbeli horizontot.

A scénárió építés folyamata azoknak a kulcsfontosságú hajtóerőknek a felkutatásával kezdődik, amelyek az események kimenetelét befolyásolják. Minden szervezetnél azonosíthatók a rá ható kulcstényezők. Vannak közöttük szervezeten belüli (pl. munkaerő, technológia) és külső tényezők (pl. kormányzati szabályozás). Ezeknek az alapvető tényezőknek az azonosítása és megbecsélése jelenti a scénárió építés kiindulópontját.

A hajtóerők azonosításának megkönnyítésére érdemes kategóriákat képezni és az egyes tényezőket ezekbe sorolni. A fellelhető szakirodalom kisebb eltérésekkel az alábbi csoportosítás felhasználását ajánlja⁸:

- Társadalmi (pl. demográfia, értékrend, biztonság igények, kultúraváltás)
- Technológiai (pl. technológia- vagy szoftverfejlesztés, növekvő igény a globális rendszerek kiépítésére)
- Gazdasági (makroökonómiai trendek, mikroökonómiai tényezők, a szakszolgáltatokon belüli tényezők)
- Politikai (pl. szabályozók hatásai, kormányváltás következményei)
- Környezeti (pl. szigorúbb környezetvédelmi előírások, éghajlatváltozás, hulladékgyártás)

A hajtóerők azonosítása és kategorizálása után célszerű osztályozni őket. Fel kell becslnünk az egyes tényezők bekövetkezési valószínűségét és hatásait. Amelyikről azt feltételezzük, hogy biztosan bekövetkezik, azt valamennyi scénárióban szerepeltetni kell. Az osztályozás során olyan kritikusan bizonytalan tényezőket helyezünk egymás mellé, amelyekről úgy véljük, hogy együttes hatásuk befolyásolja jövő alakulását. A módszer segítségével lehetőség nyílik arra, hogy különböző scénáriókra oszthassuk fel a jövőt. A kritikus bizonytalanságok elkülönítése a biztosan bekövetkező és a kevésbé jelentős kategóriától

---

⁸ Ringland, 1998; Schwartz, 1996; Smith, 1996; van der Heijden, 1997.

azért fontos, mert a különböző scenáriók eltérései e tényezők mentén fognak megjelenni. A scenáriók eleve meghatározható elemeit előre lehet jelezni hagyományos módszerekkel. A predeterminált elemek felismeréséhez segít azok csoportosítása:

- természeti törvények (pl. mennyi időbe telik a szennyezet föld vagy folyószakasz természetes megtisztulása);
- lassan változó jelenségek (pl. népesedési folyamatok, infrastruktúra, erőforrásokkal ellátottság);
- szűkös jelenségek (pl. a japánok kénytelenek pozitív kereskedelmi mérleget produkálni, mivel 120 millió ember él 4 szigeten, akik nem rendelkeznek saját természeti erőforrásokkal);
- folyamatban lévő jelenségek (pl. tíz év múlva mekkora népességszámot ér el a cigányság, milyen intenzitású lesz a harmadik országokból érkező bevándorlás);
- elkerülhetetlen összeütközésekhez vezető jelenségek (pl. rakétatelepítési törekvések, etnikai jogok csorbítása);
- egy rendszer adottságai (pl. kulturális alapértékek);
- egy rendszer strukturális visszacsatolásából következő viselkedések (pl. a fegyverkezési verseny).

Miután megvannak a scenárió-logikát meghatározó, vagyis a scenáriókat megkülönböztető erők, a scenáriók részletesebb kidolgozásához visszatérhetünk az előző lépésekben összegyűjtött kulcstényezőkhöz és trendekhez. Mindegyik tényezőnek és trendnek figyelmet kell szentelnünk a scenáriókban. Sokszor azonnal látszik, hogy melyik scenárióba tegyük a tényezőt a bizonytalanság különböző alakulása alapján, gyakran azonban egyáltalán nem egyértelmű a helyzet. Ekkor nagymértékben támaszkodhatunk a scenárió építésben részt vevők intuitív megérzéseire és a józan észre.

A scenáriók részletes kidolgozásakor derül ki ténylegesen, hogy azok valóban képesek-e komplex rendszereket kezelni. Azon túl, hogy a scenáriók segítségével egyaránt lehetővé válik folyamatok, események, összefüggések és állapotok jövőbeni alakulásának megbecslése, a scenáriók nem választják el élesen egymástól az öt alrendszert (társadalmi, gazdasági, politikai, technológiai, környezeti) sem. Akármelyik alrendszerből is kezdjük a scenáriókat kidolgozni, tökéletesen vizsgálhatók a tényezők hatásának következményei a többi alrendszerben is.

Miután részletesen kidolgoztuk és teszteltük a scenáriókat, érdemes időt és képzelőerőt szánni néhány állapotjelző kijelölésére, hogy folyamatosan nyomon követhessük a megvalósulást. Ha az állapotjelzőket gondosan és megfelelő képzelő tehetséggel választjuk ki, a nemzetvédelmi tervezés értékes előnyükhöz

juthat azáltal, hogy tudja, miként befolyásolja a jövő a biztonságot, ez által a stratégiai gondolkodást és a kapcsolódó döntéseket.

Ezeket a döntéseket azonban nem tudja megalapozni az információszerzés és az elemző-értékelő munka rendszerszemléletű megközelítésének alkalmazása nélkül. A vizsgálat jelenséget soha nem szabad kiszakítani a környezetéből, az ahhoz kötődő kölcsönhatásait is vizsgálni kell. A tervezést végző szakemberek számára rendkívül fontos továbbá, hogy áttekinthessék a szervezet belső állapotát, a munka menetét, paramétereit, illetve a környezet állapotának és az adott szervezet, valamint környezetének viszonyát, kölcsönhatását, a jellemző főbb tendenciákat.

Mindezek megismerése az elemző-értékelő munkában történik és így válik lehetővé a fő vonások és az okozati összefüggések feltárása. Az objektív valóság jelentései folyamatai mindig összetetten, kölcsönhatásban valósulnak meg, és mutatkozó jelenségek leggyakrabban elfedik a lényegét, a valóságos összefüggéseket. Ez a tény fokozottabban igaz a társadalmi jelenségekre, folyamatokra, emberi viszonyokra, melyek megismerése a vezetés számára fontos feladat. A valóság ezért csak többoldalú megközelítéssel, elemző eljárásokkal ismerhető meg. A helyzetmegismerés nem lehet ötletszerű, hanem gondosan előkészített tevékenységláncolat, mely a megismerési folyamattal, az információszerzéssel kezdődik és az elemző-értékelő munkában realizálódik.

NÉGYESI IMRE

A MEGFIGYELÉS ÉS AZ INFORMÁCIÓGYŰJTÉS MÚLTJA, JELENE ÉS JÖVŐJE

Az ilyen témájú cikkek mottójaként gyakran alkalmaznak a szerzők két idézetet, amelyek bár ellentmondanak egymásnak, mégis mintegy keretbe foglalják a jelenlegi helyzetet. Az egyik idézet szerzője Henry L. Stimson, aki az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere volt, és még az 1920-as évek végén hangzott el, mely szerint „Úriember nem olvassa mások levelét.”. A szállóigévé vált mondás alapján 1929. október 31-én bezárta kapuit az USA rejtjelző szolgálata, de sajnos a történelem nem igazolta Stimsont. Nem sokkal Stimson „úriember” társadalmi elképzelése után, 1949-ben jelent meg Georg Arthur

Orwell angol író „Ezerkilencszáznyolcvannégy” című regénye, melyben az irodalomtörténészek meghatározása szerint egy 20. századi utópiát vetít elénk, mely szerint „Az embernek annak tudatában kellett élnie, hogy lehallgattak minden hangot, amit kiadott, s az állampolgárok minden mozdulatát megfigyelték.”[1] Mára már bebizonyosodott, hogy inkább Stimson mondatai tekinthetők utópiának és Orwell fantáziája nem szárnyalta túl napjaink valóságát.

Az információgyűjtés múltja

Az utóbbi években a fejlett nyugati országokban a rendőri erők folyamatos átalakuláson mentek keresztül, amely folyamat rendszerint a válsághelyzetekben bevethető különleges rendőri alakulatok létrehozásával kezdődött. (Ilyen funkciót tölt be például a Special Patrol Group nevű alakulat Nagy-Britanniában, vagy a szövetségi rendőrség paramilitáris osztagai az USA területén.) Emellett egyre nagyobb százalékban képezik ki ezen országok közrendőreit is harcászati akciók végrehajtására. A változó feladatok végrehajtására felkészítendő rendőröknek rendelkezésre állnak az úgynevezett megfigyelés-technikához kapcsolódó találmányok, amelyek a politikai ellenőrzésben végbemenő forradalom egyik leggyorsabban fejlődő területévé váltak, olyannyira, hogy ez már új problémát is vetett fel. A fő kérdés: Hogyan lehet kezelni az utóbbi időkben megjelent, hihetetlen nagyságú információözönt? A megfigyelés-technika fogalma rengeteg új találmányt magában foglal, de valamennyire jellemző, hogy az eszközök a miniaturizálódás felé haladnak, és a digitális technológia, a megnőtt automatizmus következtében egyre tökéletesebb felbontó és analizáló, elemző-képességgel rendelkeznek. A fejlődés a megfigyelések célpontjaival kapcsolatban is változást jelent. Egyre gyakoribb, hogy az elkövetett bűntettek kivizsgálása helyett, a bűnüldöző szervek eleve megpróbálnak nyomon követni egyes gyanúsnak tekintett társadalmi osztályokat, illetve népcsoportokat, még mielőtt bármi illegális dolog történne.

Ennek a katonai modellen alapuló hírszerzésnek a lényege, hogy nagymennyiségű, de kevésbé informatív adatot gyűjtenek össze, majd ebből az adathalmazból aztán egy Memex nevű analizálórendszer segítségével gyorsan összeállítható egy átfogó kép gyakorlatilag bárkiről. A rendszer elektronikus úton feltérképezi a célszemély készpénzátutalásait, személyi adatait, tulajdonában lévő autóknak és más értéktárgyaknak a teljes listáját. A Memex ötlete Dr. Vannevar Bush „As we may think” című, 1945 júliusában a The Atlantic Monthly-ban megjelent cikkével kezdődött. Bush a cikkben felkínálta a tudás tárolásának és elérhetőségének egy jobb lehetőségét, mert észrevette, hogy az emberi tudás összege túlságosan gyorsan növekszik, és ezeknek kezelése a legfontosabb. Bushnak igaza volt, hogy a legnagyobb probléma a könnyen elérhető információ tárolása volt, amelynek megoldására tervezett egy eszközt, amelyet ő Memory Expander-nek hívott (röviden: memex). „A memex” egy olyan eszköz, amely

egyedien tárolja a könyveket, rekordokat és kommunikációkat, és amely gépesített, így nagy sebességgel és flexibilitással lehet használni. Tulajdonképpen a memóriájának egy kibővített tartozéka volt. Bush első ötlete a memexről az 1930-as évek közepén született, még mielőtt elkezdődött volna a digitális számítástechnika fejlesztése, ezért egy asztalként tervezte meg ezt az eszközt, átlátszó felületekkel, fogantyúkkal és motorokkal, a gyors mikrofilm-rekordok keresése érdekében. Egyik sarkában ott lapul a tulajdonos egész mikrofilmre vett könyvtára: könyvek, folyóiratok, lexikonok, szótárak, személyes feljegyzések, minden. (Lehet, hogy Memex tulajdonképpen személyi számítógép?!) Mellettük természetesen ott van a régi találmány, a gyors mikrofilm-visszakereső készülék. Az asztal lapján egy nagy billentyűzet mellett két kivetítő képernyő, azokon lehet megjeleníteni az egyes oldalakat. Megfelelő gombok segítségével különböző gyorsasággal lehet előre-hátra lapozni. A dokumentumoknak könnyen megjegyezhető azonosítójuk van, de egy indexből is kikereshetők. Van még az asztalon egy áttetsző lap, saját feljegyzések készítésére és gyors fotózására. [2]

Bush gondolt az olvasás közbeni széljegyzetek készítésére is (úgy, ahogy ez a modern hypertextes annotációs rendszerekben létezik). A rögzített adatok visszakeresésekor az indexelő eljárások mesterkélttsége miatt sokkal nehezebben kereshetünk. Amikor egy adatot, információt elraktározunk, ábécérendben vagy numerikusan iktatjuk, így az csak alosztályról alosztályra visszanyomozva lelhető meg (ha ugyan meglehető). Ahhoz, hogy elérjük az egyetlen helyen tárolt információt, tudnunk kell a tárolás, iktatás szabályait. Hagyományos osztályozásra, indexelésre persze szükség van, ezért a memex is használ indexeket csak egy kicsit másképpen. A memex alapvető lehetősége azonban nem is csak ez a visszakeresési és jegyzetelési lehetőség volt, hanem az ún. „asszociatív indexelés”. (Ma ezt linknek hívnánk, amelynél az alapötlet az volt, hogy bármely egység bármelyik másik által automatikusan és rögtön meghívható legyen.)

Ez az eszköz fontos szerepet tölthet be bűnözők felkutatásában, azonban fennáll annak veszélye, hogy a vizsgálandó célpontok sora viszonylag könnyen átalakítható, amennyiben a politikai környezet megváltozik. Az automatikus ujjlenyomat leolvasók szinte nem is számítanak újdonságnak, hiszen több európai vállalat már gyártja azokat. Az emberi személyiségjegyek felismerésére képes szerkezeteknek több fajtája is létezik. Egyes gépek egy-egy illető anatómiai jellegzetességeit (géneket, szagot, arcot), míg mások a személyes stílust (aláírás) képesek egyedülállóan azonosítani. A rendőri megfigyelés-technika egyik eszköze lett a vietnámi háború alatt kifejlesztett éjjel-látó szemüveg is, azon belül is a hőérzékelésen alapuló kamera, amelyen keresztül az ember láthatóvá válik akár teljes sötétségben is a testhőmérséklet alapján.

A technikai forradalom a lehallgatás módszereit is jelentősen megkönnyítette. Ma már azok az ügynökök, akiknek sikerül bejutniuk a lehallgatandó helyiségbe, a bevethető lehetőségek sokaságából válogathatnak. Ezek a lehallgató készülékek tökéletesen illenek telefonkagylókhoz, vagy éppen úgy néznek ki, mint egy előrecsomagolt cigarettadoboz, megint másfélék megtévesztésig hasonlítanak egy villanykörtére, illetve rádióba szerelhetők. A szakértők azonban azt állítják, hogy a második generációs álcázott audio-poloskáké a jövő, amelyeket távolról lehet irányítani. Ilyennek számít a francia Lorraine Electronics által gyártott DIAL⁹ nevű készülék, amely egyszerre több szobát is képes lehallgatni, miközben kezelője a világ bármely pontjáról irányíthatja azt úgy, hogy nem is követ el illegális behatolást a helyiségbe. Mindössze csak annyit kell tennie, hogy négy elrejtett mikrofont rácsatlakoztatnak az előfizető vonalára, amelyeket távolról indíthatnak el egy kódolt telefonhívás segítségével. Az idegrendszer mintájára telepített hálózati poloskák még egy lépéssel tovább mennek. A valódi csótány viselkedése alapján kifejlesztett kis készülékek villanyoltás után előmászhatnak a rejtekhelyükről, és megtalálják a legideálisabb pozíciót a hallgatózásra.

A japánok ennél is tovább merészkedtek. Ők mikrochipeket és elektródákat ültetnek élő csótányokba. Ezeket a rovarokat aztán tetszés szerint fel lehet szerelni minikamerákkal vagy érzékelőkkel. Az úrfilmeket idéző parabolikus mikrofonok a célpont helyétől számított akár ezer méteres távolságból is képesek lehallgatni beszélgetést. Ennek egy német gyártmányú lézerváltozata pedig ugyanezt megteszi egészen a horizontig, akár zárt ablak mögül is. A lehallgató készülékek mellett megjelentek a különféle detektorok is. Az amerikai US Millitech Corp. például, kifejlesztett egy olyan átvilágító készüléket, amely mintegy három és fél méteres körzetben láthatóvá tesz elrejtett tárgyakat. A nyomkövetés eszközei szintén nagy fejlődésen estek át az elmúlt években. Jelenleg már mind szélesebb körben alkalmazzák a műholdas helymeghatározást. Az eredetileg katonai céllal gyártott globális pozíció-meghatározó rendszer, amelyet elsősorban magas rangú hivatalos személyiségek védelmére használnak, felszerelhető járművekre is, és most már kereskedelmi forgalomban is megvásárolható.

A megfigyelés-technika fogalma magában foglalja olyan rendszerek és eszközök alkalmazását, amelyek ellenőrzik és nyomon követik a kiválasztott személyeket és a tulajdonukban álló értéktárgyakat, illetve kiértékelik a felhalmozott információkat. Ennek a technikának jó része a másként gondolkodók, emberi jogi aktivisták, újságírók, a kisebbségek, a szakszervezetek és a diákság vezetői ellen irányul. „Az egyre kifinomultabb eszközök segítségével a kormánynak sikerült behatolnia a magánszférába, és az új találmányoknak köszönhetően a kormány elérte, hogy amit valaki titokban sugdos, az hozzáférhető

---

⁹ DIAL=Direct Intelligent Access Listening – Közvetlen Elérésű Intelligens Lehallgató

legyen mások számára is” – mondta az amerikai legfelsőbb bíróság egyik tagja már 1928-ban.

Akkor még nem is sejthette, milyen mértékű változás előtt állt a hírszerzés, amely az Egyesült Államokban kezdetben még csak kizárólag nemzetvédelmi célokat szolgált, a hidegháború során azonban áttért a végrehajtó hatalomra és privát szektorra is. A technikai fejlődés rohamos ütemével azonban nem tartottak lépést az azokat szabályozó törvények. 1960-ig a legtöbb megfigyelés alacsony színvonalon történt és meglehetősen drága volt. Egyetlen gyanúsított folyamatos követéséhez hat személy is szükséges volt, akik kettes csoportokban, háromórás váltásban dolgoztak. Ezután minden megszerzett információt le kellett gépelni, majd elküldeni, így a gyors elemzések követelménye nem tudott megvalósulni. Ekkor még az elektronikus megfigyelés is igen munkaigényes tevékenység volt. Egyedül Kelet-Németország félmillió titkos informátort alkalmazott, akik közül 10 ezer embernek nem volt más dolga, mint meghallgatni és leírni a telefonon érkezett jelentéseket. David Banisar, a Privacy International elnevezésű angol szervezet egyik tagja szerint most a szemünk előtt valósul meg a szabad országokban az, amiről a kelet-német kommunisták csak álmodozhattak. A megfigyelés legújabb módszereit persze teljesen polgári célokra is fel lehet használni. Ilyen például a gépjármű-felismerő rendszer, amely lefényképezi és azonosítja a gépkocsik rendszámablait, majd képes nyomon követni azokat bárhol a városban egy számítógépes helymeghatározó rendszer segítségével. Ez a fényképezőgép néhány másodperc leforgása alatt képes egy tüntető tömegben résztvevő összes személyt egyenként lefényképezni.

Ehhez hasonló rendszert használtak egyébként Pekingben az 1989-es Tienanmen-téri diákmegmozdulás során is. A kínai forradalom véres leverése után a hatalom több ezer emberből próbálta kényszerrel és vallatással kicsikarni a felbujtók neveit. A kínai hatóságok a téren elhelyezett amerikai Scoot¹⁰ rendszerű megfigyelő-rendszer és fényképezőgépek segítségével pontosan rögzítették a tüntetésben résztvevőket, akiknek nagy részét – miután a televízió többször bemutatta a rendőrség által keresett személyek fényképeit, megfelelő jutalmat ígérve a nyomravezetőknek – teljes pontossággal azonosítani tudták. A városi ellenőrzés a következő generációban válhat majd teljessé, amikor a megbízható, a teljes arc felismerésre képes gépek széles körben is elterjednek. Ezek valószínűleg állomáshelyeken, forgószorompóknál, vámvizsgálatnál és biztonsági kapuknál kerülnek majd bevetésre. Egy EU-jelentés állítása szerint a huszonegyedik század első felére az ilyen arcfelismerő szerkezetek a zárt rendszerű televíziós hálózatok természetes kiegészítőjévé fognak válni.

---

¹⁰SPOOT=Split Cycle Offset Optimisation Technique=Alkalmazkodó Forgalm szabályozó Rendszer

A kommunikációs szupersztrádán tolongó milliók számára talán elgondolkodtató lehet, hogy a modern távközlési eszközök gyakorlatilag teljesen átláthatóak a fejlettebb lehallgató rendszerek előtt. Nem közismert az a tény, hogy a nemzetközi digitális telefonrendszerekbe eleve bele van építve a „leakasztás” lehetősége, azaz elvileg lehetséges a telefonvonal „áthallgatása” anélkül, hogy ebből a telefonáló bármit is észlelne. Ugyanez a digitális rendszer szükségessé teszi minden beérkező mobilhívás pontos megállapítását is. Ez azt jelenti, hogy bárki, aki egy adott országban mobiltelefont használ, gyakorlatilag egy olyan nyomozható ponttá válik, amely információt biztosít a telefon használójának tartózkodási helyéről, a beszélgetés idejéről, és mindezeket az adatokat két évre visszamenőleg tárolja egy számítógépben. A jelenlegi rendszer azt is lehetővé teszi, hogy Európán belül bármelyik e-mailbe, telefonba, illetve faxba szűrőpróbaszerűen belenézzen, illetve -hallgasson az USA Nemzetbiztonsági Hivatala is.

Az ECHELON rendszer

Működik továbbá egy ECHELON elnevezésű globális megfigyelő rendszer, amely az Intelsat műholdakat figyeli. Ezek az űrszondák közvetítik jelenleg a műholdas telefonhívások, az internet, e-mail, fax és telex forgalmazás jelentős részét. Az egész világot behálózó műholdas figyelő rendszer létének beismerése csak a sajtó nyomására napvilágra került dokumentumokból vált ismerté a közelmúltban. Ez az ECHELON (magyarul: harcvonal) rendszer mai is a legnagyobb titokban, a titkosszolgálatok felügyelete alatt működik. Az ECHELON egyvalamiben eltér a hidegháború alatt kifejlesztett többi elektronikus kémrendszerektől: elsősorban nem-katonai célpontok figyelésére hozták létre. A rendszer válogatás nélkül hallgat le nagy mennyiségű kommunikációt, majd ezekből szűri ki az értékes információt olyan segédeszközök használatával, mint a Memex, amely kulcsszavak alapján szűri ki a lényegét. Egy 1948-as egyezmény keretében öt nemzet osztozik az így szerzett információn: az Egyesült Államok, mint első számú jogosult, majd Nagy-Britannia, Kanada, Új-Zéland és Ausztrália, mint az USA-nak alárendelt partnerek. Mindegyik partnerállam ellátja a többit egy a kulcsszavakból, kifejezésekből, személyek és helyszínek neveiből összeállított „szótárral”, és az azokról nyert értesítéseket továbbítják egymásnak.

A rendszer kiépítésének kezdetét a II. világháború idején megszületett BRUSA COMINT (communications intelligence) egyezmény képezte, amelyet 1943. május 17-én az Egyesült Királyság és az USA titkosszolgálatai ratifikáltak. Így jött létre 1948-ban a titkos UKUSA megállapodás, illetve szövetség, amelynek tartalma és hatálya napjainkban is érvényes. A szerződés alapító szervezetei (NSA: USA-Nemzetbiztonsági Szolgálat, GCHQ: Anglia-Government Communications Headquarters, CSE: Canada-Communications Security Establishment, GCSB: Új-Zéland-General Communications Security Bureau)

később további országokkal került kibővítésre. Jelenleg az UKUSA szövetségesek közé tartozik Németország, Japán, Norvégia és Törökország is. [3]

Az ECHELON rendszer terve egyszerű és világos: földi megfigyelő bázisok, kémhajók (hét tengeren), tengeralattjárók és szigorúan titkos műholdak figyelik az egész Föld, az egész emberiség globális kommunikációs hálózatának forgalmát. Lehallgató állomásokat létesítettek a Földön és a világűrben, amelyek lehallgatják az összes műholdas, mikrohullámú, mobil és optikai-szálalásos kommunikációs forgalmat és továbbítják mindezt a mérhetetlen mennyiségű információt az ECHELON számítógépes rendszerébe. Ez a rendszer a legkorszerűbb hang és optikai karakterfelismerő (OCR) programokat tartalmazza, valamint olyan kódszavas, illetve kifejezés szótáron alapuló (ennek neve ECHELON Dictionary) szövegfelismerő rendszert, amely kiválogatja a kívánt üzeneteket és kódolt jelzés kíséretében rögzíti azokat, további elemzés céljára. A lehallgató állomásokon működő intelligens analízátorok a rögzített beszélgetést, vagy dokumentumot összevetik a kulcsszó, illetve kifejezés listával és ez alapján továbbítják (vagy nem) a megfelelő hírszerző központba, ahol „illetékes” eldöntik, hogy szükséges-e a további lehallgatás. Az ECHELON hálózat gerincét képező lehallgató állomásokat az Intelsat és Inmarsat műholdakról irányítják, amelyek így képesek kezelni azt az óriási mennyiségű telefon, fax stb. kommunikációt, amely az országok és kontinensek között történik. Különös jelentősége van a számtalan rádió-frekvenciás lehallgató állomásnak, mivel napjaink katonai és civil kommunikációjának jelentős része rádió frekvencián történik.

A lehallgatott üzenetek elektronikus úton kerülnek az óriási számítógépes rendszerbe, ahol a legmodernebb hang és optikai karakterfelismerők, valamint tartalomelemző rendszerek elemzik a rendezetlen információ halmazt. Ezek a programok és számítógép rendszerek sok szempontból már a jövőbe vezetnek és tartalmaznak olyan alrendszert, amely vezérli a kulcsszó kereső programokat, illetve olyan rendszert, amely tartalomelemzéssel válogatja szét az üzeneteket és rendezi egy óriási szöveges adatbázisba, amelyből már a dokumentumok (üzenetek) kulcsszavak alapján könnyen hozzáférhetők. A legerőteljesebben a jövőbe mutató alrendszer pedig az, amely hangfelismerő programok segítségével konvertálja a beszélgetéseket szöveges üzenetké és képes egyéni hangminták alapján a beszélőt azonosítani és tárolni jövőbeli elemzés céljára.

Az ECHELON rendszer felépítése

Mindezek az általános megfogalmazások után nézzük meg pontosabban az ECHELON rendszer felépítést. Földi megfigyelő bázisok, hét tengeren működő kémhajók, tengeralattjárók és szigorúan titkos műholdak tucatjai „figyelik” 30 000 kilométerrel a fejünk felett az egész Föld, az egész emberiség globális kommunikációs hálózatának forgalmát. Az ECHELON rendszer terve egyszerű és világos:

Lehallgató állomások létesítése a Földön és a világűrben, amely lehallgatja az összes műholdas, mikrohullámú, mobil és optikai-szálás kommunikációs forgalmat és továbbítja mindezt a mérhetetlen mennyiségű információt az ECHELON számítógépes rendszerébe. A lehallgató állomásokon működő intelligens analizátorok a rögzített beszélgetést, vagy dokumentumot összevetik a kulcsszó, illetve kifejezés listával és ez alapján továbbítják (vagy nem) a megfelelő hírszerző központba, ahol „illetékesek” eldöntik, hogy szükséges-e a további lehallgatás. (Mindez az UKUSA szövetségesek, elsősorban az NSA fennhatósága alatt működik!) [3]

Természetesen ezt az óriási feladatot (a Föld kommunikációs forgalmának lehallgatását) és így az ehhez tartozó forrásokat is felosztották az UKUSA szövetségesek között:

- Az NSA eszközei az USA-ban lefedik a teljes Amerikai földrészt.
- Az angol GCHQ Európára, Afrikára és a nyugat orosz területekre (az Ural hegységig) figyel.
- Az ausztrál DSD megfigyelési területe Dél-Ázsia és a Csendes-óceán délnyugati, valamint az Indiai-óceán keleti része.
- Az újzélandi GSCB figyeli a déli Csendes-óceáni szigeteket.
- A kanadai CSE kezeli az orosz, európai és amerikai északi területek kommunikációját.

Az ECHELON hálózat gerincét képező lehallgató állomásokat az Intelsat és Inmarsat műholdakról irányítják, amelyek így képesek kezelni azt az óriási mennyiségű telefon, fax, stb. kommunikációt, amely az országok és kontinensek között történik. Eredetileg mindössze két földi állomás vette az Intelsat jeleket: a Morwenstow Angliában és a Yakima Washington államban.

Napjainkban az erőforrások jóval kiterjedtebbek, így a lehallgatási kapacitás, a finomabb területi és erőforrás felosztás következtében sokszorosára növekedett.

- A Morwenstow állomás közvetlenül szegezi „füleit” (az Intelsat segítségével) az Atlanti- és Indiai-óceánra, Európára, Afrikára és Ázsia nyugati részére.
- A Yakima állomás célterülete a Csendes-óceán északi féltekére eső része, különös tekintettel a Távolság-Keletre.
- Az NSA egy másik részlege, Sugar Grove (nyugat Virginia) lefedi a teljes észak és dél amerikai forgalmat.
- Az ausztráliai DSD állomás Geraldtonban és az újzélandi Waihopai GCSB állomások célterülete Ázsia és Csendes-óceán déli része.
- Egy újabb állomás Ascension szigetén (az Atlanti-óceánon Brazília és Angola között félúton) lefedi a déli félgömb kommunikációját.
- A nem Intelsat műholdakhoz tartozó földi állomások: Menwith Hill (Anglia), Shoal Bay (Ausztrália), Leitrim (Kanada), Bad Aibling (Németország),

Misawa (Japán). Az ezekhez tartozó műholdak főleg az orosz és a regionális kommunikációt figyelik.

Különös jelentősége van a számtalan rádió-frekvenciás lehallgató állomásnak, mivel napjaink katonai és civil kommunikációjának jelentős része rádió frekvencián történik. Az ECHELON hálózat fontosabb rádió-frekvenciás lehallgató állomásai:

Tangimoana (Új-zéland), Bamaga (Ausztrália) és a közös NSA-GCHQ állomás az Indiai óceán közepén levő Diego Garcia szigetén.

A napjainkban is üzemelő USA kéműholdak funkcióját és főbb paramétereit mutatja az alábbi táblázat:

Műhold neve	Műhold száma	Műhold pályája	Gyártó	Funkció
Advanced KH-11	3	320 km	Lockheed Martin	13 cm-es felbontású fotózás
LaCrosse Radar Imaging	2	420-640 km	Lockheed Martin	2,8-9,1 m-es felbontású fotózás
Orion/Vortex	3	35000 km	TRW	Telecom lehallgatás
Trumpet	2	320-35000 km	Boeing	Mobil telefon lehallgatás
Parsae	3	960 km	TRW	Óceán lehallgatás
Műholdas adatgyűjtő Védelem támogató program	2 4	320-35000 km 35000 km	Hughes TRW/Aerojet	Adat közvetítés Rakéta jelzés
Meteorológiai védelem támogató program	2	800 km	Lockheed Martin	Meteorológiai és nukleáris robbanás érzékelés

Most nézzünk meg közelebbről egy bázist, már amennyit egyáltalán tudhatunk róla. Menwith Hill az angliai észak Yorkshireban, Harrogate közelében található. Ma ez a Föld legnagyobb kém-bázisa. Közel 25 műholdvevő állomással, 1400 amerikai és 350 angol munkatárs dolgozik a bázison. Menwith Hill kiépítése 1951-ig nyúlik vissza, amikor az USA légierők és a British War Office bérleti szerződést kötött a földterületre, amely a Brit kormány tulajdonát képezte. Az NSA 1966-tól kezdte telepíteni a berendezéseket. Már az 1960-as évek elején az elsők között itt üzemeltették az egyik IBM nagykapacitású számítógépet. Az első műholdvevő állomást 1974-ben telepítették Menwith Hill-re, alapvetően hírszerzési célokra. Később nyolc óriási antenna csoportot építettek, amelyekhez nyolc műholdas kommunikáció figyelő rendszer tartozott: STEEPLEBUSH I-II, RUNWAY, PUSHER, MOONPENNY, KNOBSTICKS I-II, GT-6, SILKWORTH. Később további rendszerek kerültek telepítésre (TROUTMAN, ULTRAPURE, TOTALISER, SILVERWEED, RUCKUS stb.), amelyek révén Menwith Hill már rendelkezett a teljes műholdas megfigyelő

arzenállal. Így képes közvetlenül a saját műholdjaira támaszkodva a földi elektronikus és rádió kommunikáció minden percét lehallgatni.

Fellépések az ECHELON rendszer ellen

Mindaddig, amíg az ECHELON emberei kizárólag a köz- és nemzetbiztonság érdekében tevékenykednek, illetve addig, amíg a politika a szakemberek által rendelkezésre bocsátott, addig nem is lenne semmi baj, azonban számos jel utal arra, hogy a legbizalmasabb adatok felhasználása sajátos, néha roppant szűk és önös érdekek mentén történik. Többször előfordult már, hogy nagy amerikai cégek úgy nyertek versenytárgyalást európai vagy ázsiai konkurenseikkel szemben, hogy az ECHELON szerepe legalábbis nem volt megnyugtató módon kizárható.

A fő kérdés az, hogy a hatalom meddig mehet el a legmodernebb technika alkalmazásában. Ebben a kérdésben két különböző álláspontot ismerhetünk. Az egyik álláspont szerint a rendőri technológia fejlődése mindenképp ajánlatos, hiszen ezáltal nagyobb hatékonyság érhető el, jóval kevesebb ráfordítással. E tábor szerint a belbiztonsági szerveknek a létező legmodernebb eszközöket kell rendelkezésre bocsátani, hogy azok hatékonyan küzdhessenek a bűnözés, a belső viszály és a terrorizmus ellen. A rendőrség mindenre kiterjedő adatgyűjtési kapacitással rendelkezik, de hát, mondják, féljen az, akinek van félnivalója! A legfejlettebb rendőri technológia – ebben a magyarázatban – felbecsülhetetlen értékű segítséget nyújt a nyugati demokráciák által féltve őrzött és elidegeníthetetlen szabadságjogok szavatolásában.

A másik tábor ellentétes oldalról közelíti meg a rendőri csúcstechnológia kérdését. Érvelésük szerint a rendőri ellenőrzési technológia vívmányai (a rendkívül fejlett megfigyelési módszerek, tömeg-kontrolláló eszközök) komoly kísértést jelenthetnek egy amúgy is politikai és társadalmi problémákkal küszködő államnak. Ha egy kecskére bízzák a káposztát, pontosan azon a ponton fog elkezdődni az elnyomás, a csúcstechnológiával való visszaélés, ahol hatalom nem képes érvényesíteni akaratát. Ebben az esetben pedig egy törvénytelen hatalom egyre nagyobb erőt mozgathat meg annak érdekében, hogy a politikai helyzet a befolyása alatt maradjon. Egy esetleges válság során a politikai vezetés mind inkább kiiktathatja a demokratikus fékeket, így a modern technológia hatalomerősítő szerepet kap, amely eljuthat egészen odáig, hogy a terror lesz az egyetlen állam által használt érdekérvényesítő eszköz.

Ennek a tábornak a képviselői a világméretű elektronikus megfigyelőrendszer elleni kampányokat szerveznek, bár maguk is elismerik, hogy igen valószínűleg az ECHELON teljes összeomlasztása. Egy ilyen kampányfogás volt a Jam Echelon Day (dugítsd el az ECHELONT!) ECHELON-ellenes nap, amelyet amerikai internetes aktivisták szerveztek és fő célként mindenekelőtt az

e-mail és magánszféra védelmének tudatosítását tűzték ki. A módszer az volt, hogy kulcsszavakkal próbálják eldugítani az ECHELON rendszer tartalomszűrőjét, amelynek érdekében a szervezők az online demonstráció sikerét elősegítendő megjelentettek egy 1700 szavas listát. A kizárólag angol nyelvű kifejezések között található például a „vírus”, az „MI6” (az angol titkosszolgálat) és az „espionage” (kémkedés). Egy másik ilyen próbálkozás volt, hogy emberjogi és adatvédelmi szervezetek több kampányt indítottak azzal az alapötlettel, hogy minél rövidebb idő alatt minél több olyan magánüzenet (telefonbeszélgetés, email, telefax stb.) szülessen, melyek mindegyike minél több olyan kódszót tartalmaz, amelyek (legalábbis az ötletgazdák szerint) biztosan szerepelnek az ECHELON által monitorizáltak között. (bomba, Allah, Mohamed, robbanás, dzsihád, gyutacs stb.)

Ezek a kampányok megmaradtak a próbálkozások szintjén, mert a szakértők szerint az ECHELONT nehéz átverni, mert az ECHELON nem annyira kulcsszavakra, hanem sokkal inkább kommunikációs mintákra van kihegyezve. „Az ECHELON egy igen fejlett mesterséges intelligencia szoftverrel rendelkezik, amely képes felismerni és elemezni a szavak közti összefüggéseket” – nyilatkozott az MSNBC-nek Simon Davies, a Privacy International igazgatója.

Később Ilka Schröder, aki a német Zöld Párt képviselőjeként került az Európai Parlamentbe, feljelentést tett a német legfőbb ügyészségen „ismeretlen amerikai és angol tettesek” ellen, valamint „feltehetően a német szövetségi kormány” ellen is, mert eltűri és működteti az ECHELON rendszert, amely sérti a polgárok magánélethez való jogát. Schröder póttagja volt annak az Európa Parlament-i bizottságnak, amely vizsgálatot folytatott az ECHELON rendszer kapcsán és tárgyalt az amerikai törvényhozókkal és az ECHELON-nal kapcsolatba hozható csoportok képviselőivel. A Bush-adminisztráció keményen letorkolta az Európa Parlament küldöttségét, amikor a delegáció közölte, hogy szeretnék behatóbban megismerni az ECHELON kódnevű globális lehallgató rendszert, mivel felmerült a gyanú, hogy az Egyesült Államok ezzel gyűjt információkat európai cégekről.

Az ügyben sem kormányzati illetések, sem a Nemzetbiztonsági Hivatal és a CIA tisztviselői nem voltak hajlandók tárgyalni a küldöttséggel. A delegáció vezetője, Carlos Coelho aggodalmát és csalódását fejezte ki, mert a Külügyminisztérium, a Kereskedelmi Minisztérium és más amerikai hivatalok is érdemi magyarázat nélkül lemondták a további megbeszéléseket. Az amerikai külügyi szóvivő szerint nincs semmi értelme a tárgyalásoknak, mivel a lehallgatások nem tartoznak a kompetenciáik közé. Az EU ECHELON bizottsága nem egészen így látja a helyzetet. Az Európa Parlament alelnöke, Gerhard Schmid szerint egyértelmű bizonyítékok tanúsítják, hogy a CIA igenis készít ipari elemzéseket amerikai kereskedelmi köröknek. Ipari kémkedésre utaló közvetlen bizonyítékok ugyan nem kerültek elő, de fokozott óvatosságra inti az európai

vállalatokat, mivel számos jelét tapasztalták egy egész világot átfogó üzenet-lehallgató rendszer működésének.

Az EU ECHELON-bizottsága végül arra a következtetésre jutott, hogy a lehallgatás csupán a műholdas rendszerekre korlátozódik, az európai földi távközlési hálózatokat a kémhálózat nem tudja lehallgatni, illetve nem képes feldolgozni (személyzeti korlátok miatt) a hihetetlen mennyiségű adatot. Az Európa Parlament azt javasolja, hogy minden e-mailt titkosítsanak, és hogy fejlesszenek ki egy nyilvános forráskódú titkosító szoftvert, mivel csak így garantálható, hogy senki ne tudjon kikapukat építeni a programba.

Természetesen más vélemények is napvilágra kerültek. [4] Arthur Paecht francia parlamenti képviselő például csak üzleti és hírszerzési fogásnak véli, hogy az elmúlt hónapokban hatalmas nyilvánosságot kapott az amerikaiak irányította ECHELON műholdas hírszerzési rendszer. Paecht az AP szerint azt is feltételezi, hogy az ECHELON leleplezése és a látványos vita kirobbantása gazdasági- és hírszerzési- érdekből történt, és célja, hogy fellendítse az amerikai titkosszolgálatok számára könnyen megfejthető amerikai számítógépek eladását Európában. Az elképzelés azon alapszik, hogy az öreg kontinens gazdasági vezetőit ráébresztik programjaik sebezhetőségére, és így próbálják amerikai biztonsági rendszerekre cseréltetni sajátjaikat. Paecht ugyanakkor arra is emlékeztet: a közelmúltban azzal vádolták meg a nagy amerikai számítástechnikai cégek némelyikét, hogy titkos áramköröket építenek számítógépeikbe, és ezekkel figyelik a felhasználókat. Így tehát az ECHELON-trükkel megvásároltatni próbált rendszerekbe az amerikai hírszerzés könnyűszerrel behatolhatna – mutatott rá a képviselő.

Informatikai alapok és a jelen

Az ECHELON rendszerről leegyszerűsítve kimondhatjuk, hogy üzenetek lehallgatását végzi, majd a lehallgatott dokumentumokat feldolgozza. A dokumentumfeldolgozás jelenleg a papír alapú dokumentumokra épül, az aktákat beszkennelek, vagy elektronikusan konvertálják és egy nagy felbontású kép formájában tárolják merevlemezen, vagy optikai adattárolón. A fájlt ezután is meg lehet nézni, nyomtatható, megosztható és tárolható, de a képfeldolgozás óriási lehetőséget biztosít azzal, hogy a dokumentum tartalma aktív lesz. A betűk így nem csak festéket jelentenek a papíron, mert az optikai karakter felismerés (OCR) segítségével a szöveg a számítógépes rendszer által is olvasható és szerkeszthető lehet.

A karakterfelismerésnek három fő csoportja van:

- OCR (Optical Character Recognition – optikai karakter felismerés), amely kifejezést a karakterfelismerésre általánosságban szokták használni, de leginkább a nyomtatott szövegek felismerését értjük alatta.

- ICR (Intelligent Character Recognition – intelligens karakter felismerés), amely a nyomtatott betűs kézírás felismerésére szolgáló technológia.
- OMR (Optical Mark Recognition – optikai jel felismerés), amely különböző jelölések, jelölőegyzetek felismerésére használható.

Alapvetően kétféle elv ismeretes a karakterfelismerésre:

1. A bittérképes betűfelismerés vagy mintaillesztés (mátrix matching): a program körülhatárol egy betűt, és ezt numerikus számsorozatként értelmezi a tulajdonságvektorai alapján. Ennek a képét összeveti az eltárolt képekkel pontról-pontra. Ha valamelyik eltárolt képpel kellően nagy százalékban egyezik az összehasonlított kép, akkor elfogadja annak a betűnek.
2. Az objektum orientált felismerés, más néven kontúranalízis. Itt a szoftver az egyes betűk vonalait, vonalkapcsolatait elemzi, tulajdonképpen a bittérképet vonalakra bontja. Ezeket a vonalakat azután összeveti az általa ismerttel és ennek alapján azonosítja be az egyes karaktereket. Ez a módszer sokkal közelebb áll az emberi gondolkodáshoz és felismeréshez. Itt a betűtípus és -méret nem jelent komoly akadályt, hiszen a betűket jellemző alakjuk alapján ismeri fel. Annál nehezebb viszont a tanítás és az újabb karakterek megadása.

Ha a karakterfelismerést mint módszert tekintjük ebből a rövid leírásból is látható, hogy számos nehézséget rejt. Ebből egyenesen következik, hogy keresni kell azokat a módszereket, amelyek segítségével az információgyűjtés módszere javítható. Ez a jövőben használható módszer lehet a szemantikus, tartalom alapú keresés, amely forradalmasíthatja az információgyűjtést. [5]

A hagyományos keresőrendszerek ugyanazon elv alapján működnek. A keresőrobotok meglátogatják és összegyűjtik az egyes oldalakat, majd a megtalált oldalakat egy indexelő elemzi, kigyűjti belőlük a releváns – azaz az indexelendő – kifejezéseket és listát készít belőlük. A felhasználó által feltett keresőkérdést a keresőrendszer elemzi, feldolgozza és a korábban beindexelt oldalak között elvégzi a keresést és sorrendbe helyezi a találatokat. Az ilyen rendszerek „lelke” tehát az indexelésben és a találatok sorrendezésében rejlik. A hagyományos keresés legnagyobb problémájának így az tekinthető, hogy a hagyományos keresők nem foglalkoznak a talált dokumentumok és a keresőkérdés jelentésével, hanem kizárólag annak szöveges alakjával. Ebből több probléma is fakadhat, mivel az információ-visszakeresés túlzottan a nyelvi információkra hagyatkozik. Így egy bizonyos nyelvű keresésre csak az adott a nyelven ad találatokat (szöveges találatokat) miközben bizonyos esetekben egy-egy képi találat hasznosabb lehet, mint a szöveges.

A kulcsszó alapú keresés tehát a hagyományos keresőmotorok használatakor gyakran nem vezet eredményre. A megoldást a szemantikus világháló irányzat jelentheti, amelynek lényege és célja, hogy jelentést vigyen a webre úgy, hogy a webes tartalmakhoz metainformációkat (azaz információkat a doku-

mentumban található információról) társítson, és lehetővé tegye, hogy ezeken az információkon következtetéseket is végezzünk. A szemantikus világháló elgondolás két alapötleten nyugszik: egyrészt a metaadatok erőforrásokhoz való kapcsolásán, másrészt azon az elgondoláson, hogy ezen metaadatok segítségével következtetni is kell tudni az adott dokumentum tartalmára. A metaadatok használata általános eszköz lehet arra, hogy a különböző erőforrásokhoz jelentést társítsunk, így egy-egy erőforrás jellemzőit meg tudjuk adni úgy, hogy az gépek (keresők) számára feltérképezhető legyen, óriási lépést tehetnénk az intelligensebb kereshetőség felé.

A felmerült problémák feloldását a természetes nyelvű kérdésfeltevés megengedése, az ún. szabadszavas keresés jelentheti. Nyilvánvaló, hogy a természetes nyelvű kérdések gépi „megértése” csak nyelv szintaktikai szabályainak, valamint szemantikai elemeinek bizonyos részét tartalmazó tudáskomponensek birtokában lehetséges. A mélyháló tartalmában való keresés esetén a sémainformációba kódolt szemantikus adatok már kiindulást jelenthetnek a megfelelő tudásbázis felépítésére.

Nyilvánvaló, hogy a természetes nyelvű kérdések gépi „megértése” csak nyelv szintaktikai szabályainak, valamint szemantikai elemeinek bizonyos részét tartalmazó tudáskomponensek birtokában lehetséges. A mélyháló tartalmában való keresés esetén a sémainformációba kódolt szemantikus adatok már kiindulást jelenthetnek a megfelelő tudásbázis felépítésére.

A szabadszavas keresés a szövegek keresése esetén a felhasználó számára lehetővé teszi az internetes adatbázisok tartalmában, a mélyhálón való szabadszavas, azaz magyar nyelvű, kerek egész kérdő mondatokkal történő keresést. Ez a keresési mód a felhasználó számára két jelentős előnnyel jár. Egyrészt lehetőséget ad a jó minőségű adatokat tartalmazó, hagyományos kereső-motorok segítségével nem elérhető tartalmak keresésére közös kiinduló pontból. Másrészt a szabadszavas kereséssel jelentősen egyszerűsödik az információigényt megfelelően reprezentáló keresőkifejezések megadása.

A megoldásként alkalmazható szabadszavas mélyháló kereső program ismertetése előtt tisztázni kell mi is az a mélyháló. A portálok oldalai „mögött” található, strukturált, jellemzően adatbázisokban tárolt, dinamikus elérhető tartalmak összességét mélyhálónak nevezzük (angol terminológia: deep web, DW). Az elnevezés a tartalom nehezebb elérhetőségére utal, szembeállítva azt a klasszikus, felszínen található tartalommal. A mélyháló nem azonos a láthatatlan vagy fekete hálóval. Láthatatlan háló részét képezik azok az oldalak is, amelyek tűzfal mögött, intraweben, jelszóval védett vagy más, általánosan meg nem közelíthető módon érhetőek el.) A mélyháló jellemzője, hogy elvben bárki hozzáférhet ezekhez az információkhoz, de szisztematikus, keresőmotorok általi bejárása nem volt lehetséges. Lehetővé válik tehát a gépek által készített, illetve

előállított portáloldalak rendszerének, a teljesen dinamikusan előálló oldalaknak a megtekintése is.

Nézzük meg röviden, hogyan működik ez a keresőrendszer. A felhasználó kérdése először a természetes nyelvi feldolgozó modulhoz kerül feldolgozásra, tehát ennek a modulnak a bemenete egyúttal az egész mélyháló-kereső szoftverrendszer általános bemenete is. A nyelvi feldolgozó modul a kérdés nyelvi feldolgozását, releváns lexikai egységekre való bontását (tokenizáció), valamint morfológiai és szintaktikai elemzését végzi. (Természetesen e feladatok elvégzéséhez különböző tudáskomponensekre és segédeszközökre van szükség.) Kimenete szintaktikailag elemzett, zárójelezett mondataalternatívák listája. A szintaktikailag elemzett mondatokat a kontextus felismerő modul átalakítja az általunk definiált kifejezéseké, amely már a kontextusra vonatkozó információkat is tartalmazza. Ez képezi a mélyháló-kereső motorjának a bemenetét, amelynek feladata többrétű. Egyrészt a kontextus-információk, az aktuális kérdés tárgya, a kérdésben szereplő tulajdonságok és a rendelkezésre álló adatbázis-leírók segítségével a kérdés megválaszolására alkalmasnak tartott adatbázisok meghatározása. Másrészt a bemenetére érkező formalizált mondatokból a megfelelő adatbázisok felé küldendő, az adatbázisra jellemző, de szabványos sémákra illeszkedő speciális SQL lekérdezések (DWL nyelvű lekérdezések) előállítását és ezek továbbítása. Ez utóbbi feladat magában foglalja az adott adatbázisra vonatkozó DB Info alapján a történő átalakításokat is.

A tartalomszolgáltatótól kapott választ (amely több találatot is tartalmazhat) továbbításra kerül a válaszfeldolgozó modulnak, amely összegyűjti az egyes adatbázisoktól beérkező eredményeket, és azokat különböző szempontok szerint rangsorolja, és megjeleníti a felhasználó számára. A válaszok helyességének elemzése rendkívül időigényes feladat lenne, ezért a válaszokat az alábbiak szerint csoportosíthatják, illetve rangsorolhatják. [6]

Összefoglalás, következtetések

Az NSA és az UKUSA szövetségesek tehát sikeresen megvalósították azt az „információs pajzsot” Földünk körül, amelyen pillanatnyilag (az ózon pajzzsal ellentétben) egyetlen kicsi lyukat sem lehet találni. A cikk kindulási alapját az „információs pajzs” létének beismerése jelentette. Az egész Földet behálózó lehallgatórendszer politikai, nemzetbiztonsági vizsgálata nem volt célo. Az alapvető cél az volt, hogy ráirányítsam a figyelmet arra, hogy az információgyűjtés már a jelenlegi módszerekkel, a karakterfigyelő rendszerek segítségével is milyen veszélyeket rejt magában. Azonban ha még jobban elterjednek a mély-hálón történő keresésre is alkalmas keresőprogramok, teret nyer a szemantikus keresés, akkor annak nemzetbiztonsági vonatkozásainak vizsgálata szükségszerűvé válik. (Természetesen nem állítom, hogy jelenleg

nem folynak kutatások ebben az irányban a nemzetbiztonsági kérdésekkel foglalkozó informatikusok körében.)

Végezetül nézzünk egy példát arra, hogy milyen tévedésekre adott lehetőséget a múltban, amelyek már az új keresőrendszerekkel elkerülhetővé válhatnak.

Mrs. Smith telefonon elmesélte barátnőjének, hogy kisfia bombát készített játszótársaival a játszótéren. Mrs. Smith sosem gondolta volna, hogy a gyermekjáték nem telefontéma. A brit elhárítás számítógépe (összekötve egy telefonvonalakat ellenőrző műholddal), az ECHELON Dictionary alapján felfigyelt a bomba szóra. Beindult az automatikus gépezet és a beszélgetést rögzítette, majd szöveges formára konvertálta és megjelenítette a GCHQ elemzőtisztjének képernyőjén. A tiszt mivel nem volt biztos abban, hogy a hölgyek nem terrorcselekményt készítenek-e elő virágnyelven beszélgetve, felvette Mrs. Smith nevét és telefonszámát a hírszerzés adatbázisába. Az asszony neve mellé ez a megjelölés került, lehetséges terrorista.

Nem volt céлом megítélni, hogy szükséges-e az „emberek” ilyen mérvű folyamatos megfigyelése, de az ilyen jellegű hibák kiküszöbölése legalább jelenthet az egyszerű állampolgároknak egy bizonyos fokú védelmet. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy aki „gyanús” arról tudjunk és figyeljük, de ne tekintsünk mindenkit potenciális ellenségnek, mert az bizalmatlanságot és bizonytalanságot szülhet az élet minden területén.

Felhasznált irodalom

- [1] Georg Arthur Orwell: 1984. Eredeti cím : Nineteen Eighty-Four, Európa Könyvkiadó, 2004.
- [2] <http://zsadon.hu/kezirat/memex.htm> (2009.01.13.)
- [3] Dénes Tamás: ECHELON az e-társadalom információ-pajzsa? (http://www.titoktan.hu/_raktar/_e_vilagi_gondolatok/1.GondolECHELON.htm, 2009.01.13.)
- [4] <http://www.jogiforum.hu/hirek/193> (209.01.13)
- [5] Szeredi Péter– Lukácsy Gergely– Benkő Tamás: A szemantikus világháló elmélete és gyakorlata. Typotex Kiadó, 2005.
- [6] Tikk Domokos, Kardkovács Zsolt, Magyar Gábor: A szavak hálójában: szabadszavas mélyháló kereső program (WWW.categorizer.tmit.bme.hu/~domi/publications/htechnika.pdf, 2009.01.13.)

A FENNTARTHATÓ NÖVEKEDÉS MATEMATIKAI MODELLEZÉSE A DÉL-DUNÁNTÚLON A RIZIKÓ FAKTOROKKAL TERHELT GAZDASÁGI VÁLSÁGBAN

A pénzügyi-gazdasági válság, de legalábbis annak súlyossága és globális mértéke a világ vezető gazdasági vezetői és elemzői szerint egybehangzóan nem volt előre látható. Nyilvánvaló módon, régiós szinten nem lehet előre felkészülni ilyen nem várt eseményekre. A kiút és a károk regionális szintű enyhítésére a megfelelő és gyors reagálás a megoldás.

A megfelelő reagálás fontos része a lehetőségek és alternatívák gyors felmérése. Ehhez hatékony segítségét nyújthatnak a matematikai modellek, melyek a megváltozott peremfeltételek mellett is képesek lehetnek a fenntartható növekedést biztosító erőforrás elosztást meghatározni, de legalábbis a kívánt eredményeket a rendelkezésre álló források optimális kihasználásával a lehető legjobban megközelíteni, minimalizálva a károkat.

A bemutatott egyszerű matematikai modell önmagában természetesen csupán eszköz. Ereje a paraméterek megváltoztatásával az alternatívák gyors felmérésében rejlik.

A szemléltetést és az alkalmazhatóság bemutatása érdekében, a modellt a Dél-Dunántúl példáján mutatjuk be.

A Dél-Dunántúl

A modell bemutatásához a Dél-Dunántúli régiót választottuk. A régió választása mellett szól hogy a Dél-Dunántúl különösen nehéz gazdasági helyzete az országon belül. Ezt jól bemutatja az a tény, hogy a legtöbb gazdasági adat az országos átlag alatt van. Egyetlen helyen látunk az országos átlagnál nagyobb számot a foglalkoztatási szerkezetnél a mezőgazdaság javára ami szintén inkább negatív számnak értelmezhető, mint pozitívnek. A régió ipara által előállított hozzáadott érték egy lakosra jutó összege nem érte el az országos ipari átlag háromnegyedét. Az ágazati szerkezetben némileg erősödött ugyan az ipar szerepe, azonban a régió nem tartozik az iparilag fejlett térségek közé. Ebben

---

¹ Pécsi Tudományegyetem, gabor.csizmadia@axelero.hu

szerepe van az infrastruktúra, ezen belül is főként az úthálózat hiányosságai mellett a feldolgozóipar által az elmúlt néhány évtizedben elszenvedett hátrányoknak is.

Az országos viszonylatban hátrányos helyzet a választott matematikai modellt segíti abban az értelemben, hogy relevánsabbnak tekinthető a választott értékelő függvény, melynek szerkezetét az ország többi régiója alapján határozzuk meg.

A számítások forrás és információtechnológiai igénye

A számítások alapjául a Központi Statisztikai Hivatal által közreadott éves értékek szolgálnak. Az alkalmazott matematikai apparátus alapvető statisztikai függvényeken és lineáris feltételes, konvex kvadratikus optimalizálási feladatokat használ. A bemutatott matematikai modellek a felhasznált adatfelbontás a dolgozat számításai során (figyelembe vett tényezők és egyetlen időlépcső) nem haladják meg a Microsoft Excelbe épített statisztikai függvények és az alapszinten beépített, bár nem közismert Excel Solver (nem lebecsülendő) képességeit; valójában még rendkívül jelentős tért hagyva a modell bővítésére, a módszertan relatív matematikai egyszerűsége nagy léptékű éles alkalmazások megoldását is lehetővé teszi ilyen, hétköznapien elterjedt platformon is. Ez lényeges szempont, hiszen azt is jelenti, hogy a modell felállításhoz, karbantartásához és megoldásához gyakorlatilag nem kell új hardvert illetve szoftver háttérrel biztosítani, hiszen az Excel gyakorlatilag ma mindenütt elérhető. Különösen nagy léptékű, éles alkalmazás esetén várhatóan a megnövekedett méretű és komplexitású optimalizálási modell igényelhet céleszközt (mint amilyen az Xpress-MP vagy Cplex matematikai optimalizációs rendszerek).

Egy fejlettségi függvény

Nehéz meghatározni, hogy egy régió fejlettségéhez és fejlődéséhez pontosan milyen tényezők és hogyan járulnak hozzá. A fenntartható növekedés biztosítását a következőképpen közelítjük meg: a régió számára elérhető erőforrások optimális elosztásával egy fejlettségi függvény optimumát határozzuk meg. Habár a bemutatott alapmodell a mohó modellek családjába tartozik abban az értelemben, hogy a vizsgált időhorizont végére optimalizál, így az aktuálisan elérhető erőforrásokat várhatóan maximálisan kihasználja, a modell robusztussága a vizsgált időhorizont növelésével, esetleg a modell többlépcsőssé alakításával, vagy akár a feltételi rendszerbe épített tartalékképzési követelménnyel növelhető.

Első lépésként egyszerű statisztikai módszerekkel és operációkutatási modellekkel közelítést adunk a főbb régiós mutatók segítségével annak várható gazdasági fejlettségére, illetve következtéseket vonunk le a fő hátráltató faktorok vonatkozásában. Egy esetleges nem várt esemény utáni elemzés során

ezen faktorok segítséget nyújthatnak a kiemelten támogatandó vagy védelmet igénylő területek meghatározásában.

A fejlettségi mutatónak az egy főre jutott GDP értékét választottuk. A számítások és a közelítés alapjául az ország összes többi megyéinek adata szolgál. Az adatok 2006-ra vonatkoznak (2007-re a cikk írásnak pillanatában még nem állt rendelkezésre megyei lebontású adat). A főbb mutatók melyeket indikátor értéknek tekintünk:

- A. GDP (millió forint, ezer főre)
- B. Gazdasági aktivitás (ezer főre)
- C. Regisztrált vállalkozások száma (ezer főre)
- D. Külföldi érdekeltségű vállalkozások külföldi tőke részesedése (millió forint, ezer főre)
- E. Alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete, fizikai munka
- F. Alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete, szellemi munka
- G. Kutatás-fejlesztésben dolgozók száma (ezer főre)
- H. Kutatás-fejlesztés költség (millió forint, ezer főre)
- I. Távbeszélő fővonalak száma (ezer főre)
- J. Összes főút hossza (autópálya, első és másodrendű főút), terület szerint arányosítva

A mutatókat arányosítottuk. Az eredeti adatok a Központi Statisztikai Hivatal évkönyveiben megtalálhatóak.

Közép-Magyarország	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Budapest	5,2320	0,4422	206,09	4,44	80 865	176 431	26,31	72,84	558,94	44,56
Pest	2,0017	0,4174	113,70	1,69	76 910	140 056	1,93	6,62	296,23	112,84
Közép-Dunántúl										
Fejér	2,2908	0,4215	103,50	1,20	86 462	145 332	1,35	11,22	298,75	120,09
Komárom-Esztergom	2,4246	0,4266	103,81	1,41	85 473	138 816	0,37	1,97	310,49	112,77
Veszprém	1,7156	0,4160	116,20	0,45	77 684	121 363	1,10	11,38	268,63	71,38
Nyugat-Dunántúl										
Győr-Moson-Sopron	2,7155	0,4218	115,26	2,45	85 882	131 159	1,77	14,24	356,74	114,26
Vas	2,3368	0,4308	107,20	1,58	82 020	127 173	0,58	5,21	326,89	90,82
Zala	1,8807	0,4359	123,97	0,19	76 251	119 331	0,28	1,97	332,78	92,36
Dél-Dunántúl										
Baranya	1,7027	0,3689	111,18	0,11	73 596	121 294	3,62	11,49	319,38	58,24
Somogy	1,4711	0,3437	115,72	0,34	69 428	110 718	0,50	2,48	304,60	82,69
Tolna	1,5995	0,3801	98,13	0,06	77 439	131 906	0,23	1,43	306,18	87,71
Észak-Magyarország										
Borsod-Abaúj-Zemplén	1,5700	0,3277	75,24	0,36	77 403	125 224	1,54	5,67	277,12	59,55
Heves	1,6292	0,3515	91,22	0,50	79 875	123 264	0,79	6,65	321,98	99,39
Nógrád	1,1738	0,3516	73,71	0,23	72 007	113 673	0,07	0,71	266,51	66,90

Észak-Alföld										
Hajdú-Bihar	1,7003	0,3599	91,30	0,44	71 215	115 686	3,16	23,15	280,25	74,68
Jász-Nagykun-Szolnok	1,5488	0,3642	77,99	0,44	73 947	119 361	0,45	2,51	279,40	70,09
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1,2594	0,3231	81,17	0,13	69 434	110 271	0,87	2,72	229,08	67,72
Dél-Alföld										
Bács-Kiskun	1,5697	0,3658	99,22	0,15	72 240	111 385	1,21	7,86	273,86	76,87
Békés	1,3657	0,3425	85,42	0,12	71 290	106 861	0,47	2,92	228,80	46,01
Csongrád	1,7436	0,3865	106,72	0,43	73 657	118 191	3,82	22,80	262,52	77,46

1. táblázat. Az országos indikátor mutatók értéke 2006-ban.

A számítások során Budapestet speciális helyzete miatt kihagyjuk az alaphalmazból, hiszen statisztikai szempontból úgynevezett kívül eső adatpontnak számít.

Vessünk egy pillantást az A adatsor, vagyis a GDP a többi adatsorral vett korrelációjára.

B	C	D	E	F	G	H	I	J
0,82	0,58	0,88	0,87	0,75	0,13	0,26	0,70	0,78

2. táblázat. Az adatsorok GDP-vel vett korrelációs értékei.

Az adatsorok esetleges vizuális ábrázolásán látható, hogy a kiválasztott mutatók erős összefüggést mutatnak a fejlettségi mutatóknak választott GDP értékkel. Mindezek mellett a trend a legtöbb esetben elsősorban lineáris, még a kiugrónak tekinthető Pest megye értékei is a trend közelében helyezkednek el, csupán nagyobb nominális értékekkel.

Mindezek alapján az értékelő függvény esetén lineáris függést feltételezhetünk. A korábbi jelöléseket megtartva tehát keressük azon $B, C, \dots, J$ együtthatókat, melyek esetén az

$$f(x_B, \dots, x_J) = Bx_B + \dots + Jx_J$$

függvény a lehető legjobban a tényleges GDP értéket, ahol $x_B, \dots, x_J$ egy adott megyére vonatkozó gazdasági aktivitás, ..., összes főút hossza.

Hibafüggvényként a négyzetes eltérést véve, a fenti feladat egy legkisebb négyzetek összege feladat:

$$\begin{aligned} \min \varepsilon_{Pest}^2 + \dots + \varepsilon_{Csongrád}^2 \\ Bx_{Pest(B)} + \dots + Jx_{Pest(J)} + \varepsilon_{Pest} &= GDP_{Pest} \\ \dots \\ Bx_{Csongrád(B)} + \dots + Jx_{Csongrád(J)} + \varepsilon_{Csongrád} &= GDP_{Csongrád} \end{aligned}$$

Az ε eltérésváltozók tetszőleges értéket felvehetnek. A $B, C, \dots, J$ keresett együtthatókról azonban feltesszük hogy nem negatívak. Ennek két fő oka van.

Egyfelől, a korrelációs értékekből láthatóak hogy az összefüggések pozitívak, másfelől az optimalizációs illesztési modellek kisebb méretű tanuló halmaz esetén (mint ebben az esetben is) hajlamosak túloptimalizálni a feladatot, így érdemes minél több háttértudást magába a modellbe is beépíteni.

Annak érdekében, hogy a különböző mértékegységek a megoldásértékekben ne okozzanak nagyságrendbeli különbségeket, a rendszer megoldása előtt az oszlopokat érdemes lenormálni oly módon, hogy a legnagyobb értékű elemmel az oszlopot végigosztottuk. Ez a művelet a rendszer megoldhatóságát nem befolyásolja, azonban az egyes faktorok így egymáshoz is könnyebben hasonlíthatóak. Megoldva a rendszert, az alábbi táblázatot kapjuk.

	Megoldás
B	0.732484
C	0.161658
D	0.905803
E	0.322976
F	0
G	0
H	0.146808
I	0.449037
J	0.098127

3. táblázat. Az értékelő függvény által kiemelt tényezők súlyai

A gazdasági aktivitás (B), a külföldi érdekeltségű vállalkozások külföldi tőke részesedése (D)

GDP-ben betöltött meghatározó szerepe a közelítő függvényben betöltött meghatározó értéke és a korreláció alapján is egyértelmű.

A közelítő függvényes megközelítés és a korrelációnak ellentmondani tűnik a szellemi munkában állók átlagkeresete (F), a közutakra vonatkozó mérőszám (J) esetén. Ebben az is szerepet játszhat, hogy ezen kettő esetén a reláció (melynek irányát a korreláció nem méri) a modell szerint fordított: a magas GDP következménye a két mutató fejlettsége, és nem pedig fordítva.

Mindkét megközelítés esetén látható hogy a regisztrált vállalkozások száma (C), a kutatás-fejlesztésben dolgozók száma (G), a kutatás-fejlesztési költségek (H) és a GDP kapcsolata relatív alacsony. Ez azonban egyáltalán nem feltétlen azt jelenti hogy ezen faktorok nem kulcsfontosságúak, mint ahogy azt később látni is fogjuk; ennek oka inkább az ezen faktorokban rejlő hektikus különbségekből adódik: a nagy különbségek alacsony korrelációt eredményeznek, és a leíró vektort a módszer nehezen képes az approximációban felhasználni.

Alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresetének, fizikai munka (E) picit együtthatója a közelítő függvényben a korreláció magas voltához képest valószínűleg annak nagymértékű uniformitására vezethető vissza.

Érdeemes megvizsgálni a közelítő függvény hibáját.

	GDP	Közelítés	Relatív hiba		
Pest	2,002	2,218	10,79 %	Az átlagos hiba 5,51%, mely elfogadhatónak nevezhető.	
Fejér	2,291	2,142	6,51 %		
Komárom-Esztergom	2,425	2,215	8,66 %		
Veszprém	1,716	1,752	2,10 %		
Győr-Moson-Sopron	2,715	2,742	0,96 %		
Vas	2,337	2,282	2,34 %		
Zala	1,881	1,790	4,83 %		
Baranya	1,703	1,603	5,88 %		A három Dél-Dunántúli megye esetén a közelítés minősége átlagos.
Somogy	1,471	1,557	5,84 %		
Tolna	1,599	1,484	7,23 %		
Borsod-Abaúj-Zemplén	1,570	1,476	6,02 %	Kiugró Nógrád megye közelítésének rossz minősége. Ennek oka a megye kiugró értékeire is visszavezethető	
Heves	1,629	1,756	7,77 %		
Nógrád	1,174	1,444	23,04 %		
Hajdú-Bihar	1,700	1,686	0,85 %		
Jász-Nagykun-Szolnok	1,549	1,566	1,14 %		
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1,259	1,347	6,98 %		
Bács-Kiskun	1,570	1,564	0,34 %		
Békés	1,366	1,355	0,79 %		
Csongrád	1,744	1,790	2,68 %		

4. táblázat. A közelítő függvény hibája

Az országos ezer főre jutó GDP átlag (Budapestet nem számítva) 1,78. Következő lépésként a modell meghatározza az kiszámított közelítő függvény segítségével a Dél-Dunántúl 3 megyéjére a legközelebbi olyan fejlettségi mutató együttest, melyek az országosan átlagos GDP értékhez tartoznak. Más szóval, meghatározzuk azon fejlettségi értékeket, melyekkel az értékelő függvény szerint eléri a régió az országos átlagot, és a lehető legkisebb fejlesztést igényel. Így a modell meghatározza a 3 megyére nézve azon területeket, melyekre a fejlesztési erőfeszítéseket koncentrálni érdemes.

$$\min(x_A - x^{je\ln legi_A})^2 + \dots + (x_J - x^{je\ln legi_J})^2$$

$$Ax_A + \dots + Jx_J = 1,78$$

$$x_A \geq x_A^{jelenlegi}$$

$$\dots$$

$$x_J \geq x_J^{jelenlegi}$$

Némi magyarázatra szorulhat, hogy miért tesszük fel, hogy a cél együtthatós értékek legalább akkorák mint a jelenlegi szintek. Ennek oka a gazdasági modelleket leíró operációkutatási modellek egyik jellemző tulajdonsága, hogy a pozitív jellegű feltételek nélkül hajlamosak a kevésbé hatékony elemeket lebontva, azokat hatékonyabb faktorokban újr felhasználni (szemléletes példa egy gyár termelése lehet: az ilyen jellegű feltétel nélkül kaphatunk olyan megoldásokat, melyek szerint vissza kell vásárolnunk a kevésbé hatékony termékeinket, szétszerelni azokat, majd hatékonyabb terméké összerelve újra értékesíteni. Nyilvánvalóan ez is a feladat matematikai túloptimalizálását jelenti).

Megoldva a fenti feladatot, a három megyére nézve a következő megoldásokat kapjuk:

Baranya	Jelenlegi	Megoldás	Eltérés
B	0,846	0,846	0,00%
C	0,897	1,429	59,37%
D	0,046	0,046	0,00%
E	0,851	0,974	14,48%
H	0,496	0,661	33,31%
I	0,895	0,895	0,00%
J	0,485	0,749	54,40%

Somogy	Jelenlegi	Megoldás	Eltérés
B	0,789	0,789	0,00%
C	0,933	1,548	65,80%
D	0,137	0,137	0,00%
E	0,803	0,968	20,57%
H	0,107	0,107	0,00%
I	0,854	0,854	0,00%
J	0,689	1,183	71,86%

Tolna	Jelenlegi	Megoldás	Eltérés
B	0,872	0,872	0,00%
C	0,792	1,281	61,87%
D	0,024	0,024	0,00%
E	0,896	1,188	32,67%
H	0,062	0,062	0,00%
I	0,858	0,878	2,32%
J	0,730	1,278	74,92%

Baranya esetében a modell a vállalkozási kedv javítását (C) és az közlekedési infrastruktúra (J) javításának fontosságát emeli ki, és érdemesnek jelzi a kutatás-fejlesztésre szánt összegek (H) illetve valamelyest a fizikai munkát végzők bérhelyzetének javításra való összpontosítást.

Somogy esetén is vállalkozási kedv javítása (C) az egyik fő elem, azonban ennél is lényegesebbnek mutatkozik az úthálózat fejlesztése (J). A fizikai munkát végzők helyzetének javítása (E) itt is a modell által javasolt megoldás része.

Tolna esetén a helyzet csaknem ugyanaz mint Somogy esetén, azonban a modell nem nulla, bár alacsony prioritást adott a távközlési hálózatnak (I) is.

5. táblázat. A fejlesztés célszerű területi a modell alapján.

Összességében elmondható, hogy a modell apróbb eltérésektől eltekintve azonos főbb elemeket emel ki a három megye esetén: vállalkezési kedv javítása, közúthálózat fejlesztése és a fizikai munkát végzők bérszínvonala.

A megoldás azért is elgondolkodtató, hiszen a modell nem elsősorban a GDP értékelő függvényünk közelítésében nagy súlyú elemeit emelte ki. A megoldás egybevág számos korábbi megfigyeléssel: az alacsony vállalkezési kedv hátráltatja a fejlődést, az alacsony bérek elvándorlásra készítetik a munkaerőt, illetve a ritkás úthálózat elszigeteli a régiót.

Összefoglalás:

a módszer alkalmazása a fenntartható növekedés érdekében

A alkalmazás alap gondolata a módszer egyszerű testreszabhatóságán és gyors újraszámolhatóságán alapul. Előre nem látható, váratlan gazdasági események, természeti katasztrófák, vagy bármely a régiót átfogóan érintő esemény esetén a hatás a rendelkezésre álló erőforrások optimális (akár újra-) elosztásával vagy a lehetséges korlátok közötti finomításával csökkenthető.

Az alkalmazott relatív egyszerű technológiának köszönhetően a modell nem igényel speciális informatikai háttérrel. A modellek összekötése a már létező geoinformatikai és térinformatikai rendszerekkel rugalmas, adatokkal könnyen feltölthető rendszert ígér.

Felhasznált irodalom:

1. Kertész Ádám, A térinformatika és alkalmazásai. Holnap Kiadó, Budapest, 1997.
2. Kiss Éva, *Az Európai Unió társadalomföldrajza*, Holnap kiadó, 2003.
3. Ketskemény László, Izsó Lajos, *Bevezetés az SPSS programrendszerbe*, Eötvös Kiadó 2005.
4. Kollányi László-Prajczér Tamás, *Térinformatika a gyakorlatban*, Geogroup Bt., Budapest, 1995.
5. *KSH Évkönyvek*, Budapest, 1994-2008.
6. Lehmann Antal, Vuics Tibor, *Földrajzi fogalmak szótára*, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.
7. Lengyel Imre, *A regionális versenyképességről*, Közgazdasági Szemle 12, 2000.
9. Perczel György, *Magyarország Társadalmi- Gazdasági Földrajz*, ELTE Eötvös Kiadó, 2003.
9. Pálné Kovács Ilona (Szerk), *A Dél-Dunántúli régió főbb sajátosságai – háttér tanulmányok*, MTE Regionális Kutató Központ, Pécs, 2002.
10. Vízvári Béla, *Operációkutatási modellek*, Typotex Kiadó.

Kapcsolódó szoftverek:

1. <http://www.fairisaac.com/> - Fair Isaac Corporation, XPRESS-MP optimalizáló rendszer
2. <http://www.ibm.com/> - International Business Machines, CPLEX optimalizáló rendszer
3. <http://SPSS Wiki> – SPSS közösségi és felhasználói oldal
4. <http://www.spss.com> – Az SPSS hivatalos honlapja, statisztikai rendszer
5. <http://www.r-project.org/> - az R, nyílt kódú statisztikai rendszer

Mottó: *„A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági érdekének tekinti: ... az ország stabilitását, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődését, lehetőségeinek kibontakoztatását, gazdasági, technológiai és emberi erőforrásainak átfogó és gyors ütemű fejlesztését, a fejlett ipari országok szintjéhez közelítését, a fenntartható gazdasági növekedést, állampolgárai biztonságának és jólétének előmozdítását és egy mindezeket sokoldalúan elősegítő biztonsági környezet kialakítását;...” (2073/2004. Korm. határozat)*

AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBA VALÓ ÁTMENET HATÁSA A KORSZERŰ FELDERÍTÉSRE

Bevezetés

A számítástechnika, a telekommunikáció, az Internet technikai fejlődése és az utóbbi 40 évben végbement átfogó elterjedése minden országban gyökeres társadalmi változásokat eredményezett. Kirajzolódott egy új korszak, amelyet uralkodó módon áthat az informatika, az ismeretek és az adatok sosem látott mennyisége és korlátlan, világméretű terjedése. A tudás, az információ egyre kevésbé személyek és szűk csoportok privilégiuma. Mindenki számára felértékelődik a korszerű ismeretszerzés képessége, az élethosszig tartó tanulás fontossága.

Az információs társadalom¹ fogalma kiterjedtsége miatt igen összetett. Közös alapja minden esetben az új, sosem látott gyorsasággal fejlődő informatikai és hírközlési technológia alkalmazása. Tartalmazza az új munkaelveket és a helyek megteremtését, továbbá az azokra való felkészítést is. A technológiák és a megoldások olyan korszerű eszközrendszerét jelenti, amelyekre alapozva új életforma, új gazdasági ág építhető ki. Megalapítja a korszerű vállalkozói kapcsolatokat, a gyártók és szolgáltatók új eljárásait, illetve a fogyasztókkal kiépített újszerű kapcsolatokat, a piaci szolgáltatások korszerűsítését, az üzleti, a civil és a közszféra új típusú együttműködését. Ideértjük az információs szabadság ugrásszerű bővülését, amely az Internetnek köszönhetően mindenki számára hatalmas bőséggel és részletességgel nyitja meg a tájékozódás, a tanulás lehetőségét és egyben szükségességét is. Az elektronikus kormányzati szervezetek és

---

¹ Az információs társadalom definíció szerint, az információ szabad létrehozásán, forgalmazásán, hozzáférésén és felhasználásán alapuló társadalmi struktúra. (Márkus Béla: *Menedzsment és adatpolitika*)

az önkormányzatok, valamint a velük közvetlen elektronikus kapcsolatban álló állampolgárok alkotják az információs társadalom közéletét. Az új társadalom „idegrendszere” az informatikai, hírközlési infrastruktúra (az információs szupersztráda), amelyen a digitális tartalom áramlik, míg az „immunrendszerének” alapja az informatikai biztonság, adatvédelem. A fogalom kialakításánál nem feledkezhetünk el arról az össztársadalmi érdekről sem, amely a digitális kultúra értékeinek megismerését szolgálja.

Az információs társadalommal kapcsolatban egy európai és egy amerikai megközelítés használható. A döntő különbség az, hogy Európában a szerény eredmények ellenére többnyire csak beszéltünk az információs társadalomról, míg Amerikában építették azt. Jelenleg a tengerentúlon az új társadalom elektronikus hálózatának teljes kialakítását gyakorlatilag befejezték, és a kapcsolatok minőségének a fejlesztése folyik. Akkor lesz Európában is információs társadalom, hogyha minden tagországban az emberek döntő többsége képes lesz érdekének megfelelően alkalmazni a számítógépét, és ehhez biztosított lesz a szükséges hozzáférés. Ma már európai hírközlési területen a mobiltelefonokkal kapcsolatban látszik, hogy az itt alkalmazott amerikai út gyorsabb fejlődést eredményez.

Az Európa Tanács 1994. évi korfui tanácskozásán ugyan elfogadta a Bangeman-jelentést², de eddig mégsem sikerült az alkotóerőket és az összpoltikai akaratot kellőképpen koncentrálni. A jelentést követően Magyarországon is elkészült egy dokumentum, amelynek nagyszámú szerzői – „Nemzeti informatikai stratégia” cím alatt – összeállították az európai felvetések hazai megvalósítási lehetőségeit. Hazánkban azóta (15 év elteltével) jószerével csak a képesség szintjén jelent meg a számítógépek, illetve az informatikai szupersztráda vezető eszközének, az Internetnek a használata.³ A témakörben folytatott felmérések alapján kijelenthető, hogy jelenleg az országban a gyermekek részéről meglévő természetes érdeklődés mellett csak a jövőről, valamint a társadalom különböző szintjein megjelenő szükséges fejlesztések irányairól beszélhetünk.

Az információs társadalom és a biztonság

Az egyének, csoportok, térségek és nemzetek közötti kommunikációs lehetőségek ugrásszerű megnövekedése az együttműködés új formáit és hatékonyságának jelentős növelését kínálja az élet minden szegletében. Ezáltal új társadalmi viszonyok, új kultúra és új lehetőségekkel bíró, új típusú ember alakul ki.

Az ipari forradalom sebességét és méretét is jelentősen meghaladó változások jelenlegi évtizedeiben az „információs társadalom” kifejezést egyszerre

---

² A jelentés piaci nézőpontból tárgyalta az Európai Unió tagországainak fejlesztési és együttműködési teendőit az információs társadalom kialakítása érdekében.

³ 2008. első félévében készített felmérések alapján a 15-24 évesek 80 % használja az internetet, a 34 évesek már csak 60 % és az 50 év felettek 16 %-a. (TNS-NRC Interbus 2000-2008.)

használják az új jelenségek együttesének, valamint az új történelmi szakasz felé mutató céloknak és folyamatoknak a megjelölésére is. Ezért amikor fejlesztések irányáról beszélünk, értékelésem szerint nem az 1990-es években megjelenített robot-víziókról és elsősorban technológiákról kell, hogy szó essen, hanem világméretű, minden területet átható változásról. Fontos felismerni, hogy az együttműködés új keretei között a társadalmi tevékenységek összességében – a természetben is – egyre inkább meghatározóvá válik egy új termék (mint áru, és mint hozzáadott érték): az információ.

„Az információ hatalom” tartja a mondás, de tudjuk, annál jóval több. A társadalom minden szintjén megjelenő „ezerarcú információról” elmondható, hogy ma már nélküle mozdulni sem tudunk. Minden tevékenységünket, lépésünket valamilyen szinten befolyásolja jelenléte, vagy annak hiánya.⁴

Az információ forradalma vezérli a posztindusztriális társadalmak technikai átalakulását. Az információ és a kommunikáció birtoklása és kezelése a globalizáció és a terrorizmus előretörésének korában a védelmi és biztonsági kérdések speciális újragondolását is eredményezte mind az egyes országok, mind a nemzetközi közösségek és a különböző szövetségek vonatkozásában. Az információs technológia mellett felértékelődött az információk megszerzésére, alkalmazására, feldolgozására, értékelésére, elemzésére, továbbítására és tárolására vonatkozó – az egyénhez, a humánumhoz kötődő – tevékenységforma.

A XXI. század elején a biztonságunkat érintő híradások az aszimmetrikus hadviselésről, a terrorizmusról, a működésképtelen államokról, a válságkezelésről és a békefenntartásról szólnak. Valósnak bizonyultak a századfordulón megfogalmazott hosszú távú előrejelzések, és középtávon helyesnek értékelhető az előttünk álló kihívások⁵ akkori stratégia elemzése is. A védelmi kutatások területén megjelent érvelések egyértelműen megmutatták a haderő és honvédelem előtt álló biztonságunkkal összefüggő feladatokat. Ahogy akkor Dr. Makkay Imre megfogalmazta a társadalmi berendezkedésekre is fokozottan hatnak az információs technológiák egyre szélesedő lehetőségei. A politikai döntések, gazdasági lépések, de a katonai manőverek alapja a naprakész, elektronikus úton megszerzett és továbbított információ.

Az a társadalom képes belső és külső egyensúlyt teremteni, amely uralja az információszerző és hordozó technikákat, kellő pontossággal ismeri az eseményeket, azok részleteit, tájékozott a saját állampolgárai és a szomszéd országok szándékait illetően. A fejlett országok a korszerű információs technológiákra fordított fokozott figyelem eredményeként előnyöket tudtak szerezni, míg

---

⁴ Árpád Zoltán: Az információ természete (MK KBH Szakmai Szemle 2009. 2 szám)

⁵ Magyarország vonatkozásában felmerülő, a NATO tagságból adódó kihívásokat a The Alliance's Strategic Concept (NAC-S(99)65 24 Apr. 1999.) elnevezésű koncepció, az európai vonatkozású kihívások pedig az EUROPEAN SECURITY STRATEGY (Brussels, 12 December 2003.) című biztonsági stratégia tartalmazza.

a közepesen, vagy gyengén fejlett országok – éppen az információk szegény-sége, hiánya miatt – lemaradásukat csak a fejlettek által szolgáltatott (és ellenőrzött) infrastruktúrájának használatával tudják kompenzálni.

Az erős államok az információs fölény biztosítása érdekében minden technikai lehetőséget felhasználnak. Különösen érvényes ez az idegen gazdasági erőforrások, infrastruktúra állapotát, a hadseregek képességét és készenlétét illető adatok birtoklására. Az információs uralom – mely az információs fölény tartós és minden területre kiterjedő érvényesülése – a XXI. századi nagyhatalmak jellemzője.⁶

A globalizálódó világunkban nem csak a technikai fejlődés jelent kihívást, hanem az ehhez kötődő biztonsági kérdések is. A védelmi eszközökön (a műholdakon, a pilótanélküli repülőgépeken, digitális-katonákon és a robothadviselésen) túl a személyhez, a szubjektumhoz köthető információnak, azok kezelésének, feldolgozásának, valamint a kezelők által hozzáadott speciális értéknek továbbra is kellő hangsúllyal kell szerepet kapnia.

Minden nemzet védelmi stratégiájának teljes értékű részévé vált az információ és az informatikához kapcsolódó feladat- és kérdéskör, amely elsősorban a nemzet biztonságának kialakításakor és megőrzésekor kap kiemelt szerepet. Magyarország biztonságának alapkérdéseiként Lénárt Ferenc⁷ az alábbiakban határozta meg:

- konkrétan ismerni kell az ország biztonsági és védelmi érdekeit, céljait;
- ki kell dolgozni azokat a részfeladatokat, amelyek a biztonságpolitikai érdekek megvédésének céljait szolgálják;
- vizsgálni és reális képet alkotni a világban végbemenő politikai, gazdasági és katonai változásokról;
- fel kell ismerni és dokumentálni a biztonságot fenyegető jelenlegi és lehetséges katonai és nem katonai jellegű válságokat, konfliktusokat, ezek nem kezelésének veszélyeit;
- pontosan meghatározni azoknak az államoknak (esetleg vezetőinek) a körét, amelyek (akik) Magyarország érdekeit sértik és veszélyeztetik;
- vizsgálni szükséges – a politikai, gazdasági, szociális, katonai és más területek vonatkozásában – az ország belső helyzetét, politikai, demokratikus fejlődésének folyamatát, legfontosabb eredményeit, a meglévő problémákat.

---

⁶ Dr. Makkay Imre: Geoinformatikai kutatások, alkalmazások tapasztalatai a katonai felsőoktatásban (2000)

⁷ Lénárt Ferenc: Biztonság, nemzetbiztonság. (Új Honvédségi Szemle, 2001/1.)

A felderítés, mint a biztonsághoz kötődő információszerzés

Az információs fölény biztosítása során az alapvető értékeink védelméhez, az érdekeink képviseléséhez, érvényre juttatásához kapcsolódó tevékenység folytatása, a társadalmi folyamatok értékelése, elemzése, valamint a nemzetközi és társadalmi folyamatok biztonságot befolyásoló eseményeinek előrejelzése speciális információgyűjtő, továbbá személyi és iparbiztonsági feladatok végrehajtását igénylik az arra feljogosított állami szervektől.

A társadalom védelmét ellátó szervezetek az információk speciális természetéből adódóan a biztonság számos területén folytatnak információgyűjtést, melyek takarhatnak többek között bűnügyi-, harcászati-hadműveleti, pénzügyi vagy éppen nemzetbiztonsági felderítő tevékenységet. A felderítés során más nemzetek, ellenséges, vagy potenciálisan ellenséges erők, illetve ezek részeire, folyamatban lévő illetve potenciális műveletekre vonatkozó információk kerülnek feldolgozásra. A felderítés, mint fogalom a részt vevő, végrehajtó személyek összességét is jelöli.⁸

A történelem folyamán a katonai és diplomáciai oldalon jelent meg először a rejtett és védett adatok megismerését szolgáló hírszerzés, valamint ezen tevékenység felfedésére létrehozott elhárítás. A folyamatosan fejlődő titkos eszközöket és módszereket felvonultató információszerző, felderítő, és azt kezelő katonai alakulatokból és államhatalmi csoportokból alakultak ki az állambiztonsági szervek, titkosszolgálatok, mai elnevezéssel élve nemzetbiztonsági szolgálatok. Jelen helyzetben a katonai vetületű információk felderítésében a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal és a Magyar Köztársaság Katonai Biztonsági Hivatal működik közre.

Magyarországon a nemzetbiztonsági szolgálatok rendeltetése az 1995. évi CXXV. törvényben került rögzítésre, amely szerint a törvényben meghatározott feladataik elvégzésével, a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközrendszerével kell elősegíteniük a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítését, ezáltal kell közreműködniük az ország szuverenitásának biztosításában és alkotmányos rendjének védelmében.

Az információs társadalom hatása a felderítésre

A bevezetésben tárgyalt információs társadalmak a technológia és az egyének fejlődését is generálja. A vonatkozó stratégiák és jogi feltételrendszer biztosításán túl az információ, a folyamatosan változó modernizálódó technikai környezet és az állandó igényorientáció mind-mind az eszközök állandó korszerűsítését, szinkronizálását, továbbá a megértést, valamint döntés-előkészítést

---

⁸ A NATO AJP 2.0 Összhaderőnemi Felderítő, Felderítés Elleni Védelem, és Biztonsági Doktrina alapján

szolgáló egységes kommunikáció kidolgozását teszik szükségessé az információszerzés, de leginkább a katonai felderítés területén.

Dr. Ványa László szerint⁹ a XX. század végére hihetetlen ütemben felgyorsult számítástechnikai fejlődés és az információtechnológiában megnyílt lehetőségek hatására az informatika a társadalom életét és létét alapvetően befolyásoló tényezővé vált. Az ipar, a kereskedelem, a közlekedés, a hírközlés, a pénzügyi-gazdasági rendszer és nem utolsósorban egy adott ország biztonsága, honvédelme függ az elektronika, az informatika fejlettségétől, megbízhatóságától. A világméretű hírközlési, informatikai rendszerek létrejötte azokon az előnyökön kívül, amelyekért létrehozták őket, számtalan veszélyt, kockázatot is rejtenek. Világosan kell látni, hogy az ilyen globalizáció a függőség és kiszolgáltatottság veszélyének növekedésével jár, az országok egymás közötti nézeteltérései esetén pedig a hadviselés célpontjává, eszközévé is válhat.

A felderítés során a veszélyek, az információszerzés irányainak pontos meghatározása, feldolgozása, folyamatos ellenőrzése, újra értékelése, a döntéshozó hatalmi ágak tényszerű tájékoztatása és a források védelme mellett az információszerző képességeinek fenntartása is meghatározó.

Az információs társadalomba történő átmenet során, egyetértve Dr. Ványa értékelésével, biztosítani kell a megfelelő elektronikai és informatikai eszközök alkalmazását, amely az intelligens fegyverektől a vezetési rendszereken át elvezethet az új lehetőségekkel is élni tudó vezetési filozófia gyökeres megváltozásához.

Az információszerző tevékenység eszközeinek fejlesztése rendeltetésük, (akusztikai felderítő eszközök, szeizmikus felderítő eszközök, rádiófelderítő eszközök, rádiótechnikai felderítő eszközök, rádiólokációs felderítő eszközök, képfelderítő eszközök, részecske és vegyi-sugár felderítő eszközök) telepítési helyük, illetve hordozóik (vízi, víz alatti, szárazföldi, földalatti, légi, űr) szerint eltérő irányokban történik. Az eltérő környezeti, fizikai és biológiai információknak egységes képet alkotniuk. Mivel egyes régiók és országok földrajzi adottságai nagyban befolyásolják a lehetőségeiket, illetve az információs társadalom hatása nem minden felderítő-rendszer fejlesztését indikálja, ezeken a területeken különálló fejlesztések lehetségesek. Az igények teljesítésére két út áll rendelkezésre: már létrehozott, meglévő rendszerek beszerzése, vagy önálló fejlesztések végrehajtása.

Figyelembe véve a STANAG 2077-et¹⁰, olyan felderítőrendszert kell alkalmazni (létrehozni), amely alkalmas az egységesített formájú és meghatá-

---

⁹ Dr. Ványa László: A XXI. századi hadviselés térinformatikai alapú katonai vezetési rendszerei és az általuk támasztott kutatási, oktatási feladatok a ZMNE-n (1988)

¹⁰ NATO szabvány felderítőrendszerek kialakítására

rozott tartalmi követelményeknek megfelelő felderítési adatok gyűjtésére, digitális feldolgozására, automatizált továbbítására, biztosítja a folyamatos hozzáférést az adatbázisában szereplő adatokhoz, információkhoz, a jogosultságok leszabályozásával kialakított felhasználói körben.

A NATO-n belül ezt a szerepkört az Egységes Felderítő Információgyűjtő Rendszer (Intelligence, Surveillance, Target Acquisition, and Reconnaissance - ISTAR) látja el. A műveletek tervezését, végrehajtását, a célkijelölést, valamint a parancsnok céljai elérését biztosító integrált eszközrendszert támogató időszerű, pontos, ellenőrzött, valamint a feladatnak megfelelő információ/ felderítési adat koordinált beszerzését, feldolgozását és terjesztését szolgáló rendszer. Az Egységes Felderítő Információgyűjtő Rendszer a „rendszerek rendszere“, mely a felderítő, megfigyelő és célfelderítő eszközöket a központi koordináció alkalmazásával integrálja a felderítési eljárás folyamatába.

Az információs társadalmak által a felderítés és annak eszközrendszerének irányába mutató szükségletek doktrinális megfogalmazása és meghatározása is kidolgozottak tekinthető. Természetesen a világon, így a NATO-ban is jelenleg folyó események, a transzformáció azt jelenti, hogy a változás és változtatás igénye folyamatosan jelen van. Az alapvető érdekek és értékek vonatkozásában viszont nem számíthatunk másra, mint a már említett elvek és igények alapján a meglévő eszközrendszer aktualizálására, átalakítására, fejlesztésére, alkalmazására, illetve szükség esetén új felderítőrendszer kidolgozására.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a felderítés területén vezető információs társadalmak (például egy szövetségi rendszeren belül) jogosan igénylik, hogy a kevésbe fejlett partnereik is alkalmazkodjanak, illetve erőikhez mértén hozzájáruljanak a közös feladatok végrehajtásához. Ha kell „vásárolják” meg a fejlettebbek által alkalmazott és támogatott technológiát, technikákat, esetenként kész információkat, továbbá a közös kommunikációt figyelembe véve kívánalmaik szerint folytassák a további átalakításokat és fejlesztéseket. Jól látszik, hogy a nemzetek anyagi érdekei jelentős mértékben különböznek.

A jövőre nézve mindegyik részvevő számára követhető alternatívát jelent a fúziós adatfeldolgozás, amely az információ, a felderített adat értékét anyagi ráfordítás nélkül is emelheti. Fenyves Péter¹¹ szerint, a fúziós adatfeldolgozás olyan *„új típusú információ-feldolgozási technológia, amely a különböző fajtájú adatforrásokból, különböző érzékelőkkel szerzett és különböző formátumú adatok, információk fúziós feldolgozása útján a megszerzett nyers elektronikai adatokból (meghatározott szempontok szerint csoportosított és kialakított, sűrített adathalmazokkal) összesített adatbázisokat hoz létre. Majd korábbi megbízható felderítő információkra alapozott új érték hozzáadásával, magasabb*

---

¹¹ Fenyves Péter: A rádióelektronikai felderítés és az elektronikus célobjektum – tervezés hatékonyságának növelését biztosító fúziós elven alapuló adatfeldolgozási technológia vizsgálata – kandidátusi értekezés. (ZMNE Budapest, 1994.)

tartalmi értékkel bíró felderítési információkat szintetizál a meghatározott döntési szintű vezető számára az optimális döntések meghozatala érdekében.”

A feladatok végrehajtásához szükséges anyagi, tárgyi és személyi feltételek a már említett tapasztalatok alapján még nem nevezhetők teljesnek. A haderő modernizációjának alul finanszírozásával, az oktatásra és fejlesztésre szánt összegek aránytalanul alacsonyan tartásával, a létszámok csökkentésével akaratlanul is hátrányos helyzetbe hozhatjuk magunkat. A nyersanyagok és a pénzügyi lehetőségeink szűkössége miatt a személyi és tudományos erőforrásainkra kelleni támaszkodni. (A japán és a dél-koreai ipari fejlődése sikeres példákkal, modellekkel szolgálhat. A Fenyves Péter által meghatározott fúziós adatfeldolgozás pedig jól érzékelteti a helyes arányokat az információs társadalom három fő pillére az egyének (human), a programok (software) és az eszközök (hardware) között.)

Befejezés

Az információs társadalomba való átmenetet a számítógépek és az informatika összekapcsolódásának „őrült” fejlődése, valamint az emberi lét egyik alapja a kíváncsiság, az információ-éhség generálja. Ez azt jelezheti számunkra, hogy nincs más alternatíva. A globalizáció korában a világ gazdasági egységesítésének időszakában az érdekek megkövetelik a társadalmak informatizálását. A versenyképesség és a fenntartható fejlődés biztosítása miatt minden társadalmi szereplő erőfeszítéseket kénytelen tenni.

Az elmúlt években kijelölt irányokra, meghatározott stratégiákra és alkalmazott technológiákra egyetlen dolog volt jellemző, a változás. Az érdekek „mindenfelettségét” kikiáltó vezető hatalmak egymást licitálták túl az elektronikai, technológiai és informatikai fejlesztések terén. (Számítógépek monitorozták a telefonok forgalmát, kémholdakkal figyelték az emberek mindennapjait, rakétaelhárító rendszereket fejlesztettek, a robot-repülőgépek és robotrakéták fejlesztése mellett futballozó robotok szórakoztatták a vezető kutatók társaságát.)

A világ fejlődését a „gépek evolúciója” jellemezte, amely az 1970-es évektől a személyi komputer fokozott elterjedésével, az elektronikus világháló megjelenésével a csúcstechnológia, és a csúcsinformáció minden egyén számára elérhetővé vált. A '90-es évek végén ez a technológia a határtalan szabadság eszményképével kiegészülve a mobiltelefonok jóvoltából kézzel foghatóvá, kézben-foghatóvá vált. Az információk halmaza az érdekek mellett új kihívás elé állították a társadalmakat, az értékek felismerésének, megjelenítésének kényszere elé.

A Közel Keleti és a Balkáni háborúk, az amerikai nagykövetségek és a World Trade Center elleni támadások mind-mind azt jelzik, hogy hiába az elektronikus információk halmaza, még akkor sem lehetünk biztonságban, ha

ismerjük az összes részletet. A saját biztonságunk és védelmünk érdekében meg kell tennünk mindent, hogy a sok adat között ne vesszen el a számunkra értékes adat, illetve a megfelelő helyen és időben a döntéseinket megfelelően legyen képes megalapozni.

Felhasznált irodalom

1. Dr. Ványa László: A XXI. századi hadviselés térinformatikai alapú katonai vezetési rendszerei és az általuk támasztott kutatási, oktatási feladatok a ZMNE-n (1988); http://gissserver1.date.hu/Terinformatika/oktat/1998_7/h_vanya7.htm
2. Dr. Makkay Imre: Geoinformatikai kutatások, alkalmazások tapasztalatai a katonai felsőoktatásban (2000); http://gissserver1.date.hu/Terinformatika/oktat/2000_9/makkay.htm
3. 1995. évi CXXV. törvény A nemzetbiztonsági szolgálatokról
4. NATO AJP 2.0
5. Dr. Ványa László: A szaktechnikai ismeretek rendszere, (ZMNE 2003) 5. Foglalkozás; Microsoft PowerPoint bemutató (pps. Bemutató)
6. Fenyves Péter: A rádióelektronikai felderítés és az elektronikus célobjektum – tervezés hatékonyságának növelését biztosító fúziós elven alapuló adatfeldolgozási technológia vizsgálata – kandidátusi értekezés. (ZMNE Budapest, 1994.)

GULYÁS ATTILA

ÁRULÓD LEHET A NYOMTATÓD? (avagy, tudom mit nyomtattál a múlt nyáron¹)

A nyomtatók megjelenésével egy időben szerte a világon jelentkezett a nemzetbiztonsági és nyomozó szervek részéről az igény, hogy egy nyomtatott dokumentumról megállapíthassák, hogy az egy adott nyomtatóval készült-e vagy sem. Tudjuk korábban erre az írógépek idején lehetőség volt. Az írógéppel készített írásmintát a szakértők össze tudták vetni az inkriminált dokumentummal még akkor is, ha az írásminta vételétől számítva évek teltek el és az írógép egyes sajátosságai időközben megváltoztak.

Manapság a nyomtatók korában erre nincs lehetőség. (Vagy mégis? De erről majd később.) Pedig gondoljunk csak arra milyen hasznos lenne ez egyes esetekben. Lehet ez egyszerű kiszivárogtatás, titoksértés, rágalmozó levél, fenyegetés, bankjegyhamisítás stb... A mai irodai eszközökkel a valódihoz szinte megszólalásig hasonló dokumentumokat, illetve bankjegyeket lehet hamisítani. Az ilyen jellegű ügyekben folytatott nyomozások során nagyon nagy segítség lenne, ha a dokumentum alapján megállapíthatnánk, hogy a szóban forgó dokumentumot az adott nyomtatóval nyomtatták-e. A problémát több oldalról is igyekeznek megközelíteni. Jelenleg is folynak kutatások, amelyek a nyomtató különböző sajátosságait próbálják megállapítani és ez alapján összefüggést kimutatni a nyomtató és a dokumentum között. A teljesség igénye nélkül néhány az említett jellemzők közül:

- a papírra került festékpontok alakja, mérete
- a pontok illetve a pontokból álló karakterek távolsága, magassága stb..
- az esetleges sorok közötti távolságok összehasonlítása, ugyanis minden nyomtatónak egyedi a papírmozgató mechanizmusának sebessége

Tudomásom szerint a fenti módszerrel folytatott kutatások mindeddig nem hoztak kielégítő eredményt, nem sikerült egyértelmű megfeleltetés dokumentum és nyomtató között.

---

¹ I Know What You Did Last Summer nagysikerű horror film címe után (Tudom mit tettél a múlt nyáron)

A nyolcvanas években az USA dollár hamisítása olyan méreteket öltött, hogy az amerikai kormányzat részéről felmerült az igény, hogy hatékony ellenlépésekkel visszaszorítsák a hamisítót. A különböző mérések és hasonlítások bizonytalansága helyett a dokumentumokat egzakt módon akarták a nyomtatókhoz rendelni, ezért valamikor a '80-as évek elején a kormányzat a nagy nyomtató és színes fénymásoló gyártó cégekkel megállapodást kötött annak érdekében, hogy a nyomtatók és fénymásolók egyfajta láthatatlan egyedi azonosító jelet hagyjanak a dokumentumokon. Mint később látni fogjuk annyi szépséghibája van a dolognak, hogy csak a színes lézernyomtatók, illetve az ezzel a technikával működő fénymásolók képesek erre.

Természetesen ezt az egyezséget igyekeztek titokban tartani, de az Electronic Frontier Foundation²-nak köszönhetően mégis nyilvánosságra került és ma már az Interneten megtalálható azon nyomtatók listája, amelyek azonosító jelet hagynak a dokumentumon. A

<http://www.eff.org/pages/list-printers-which-do-or-do-not-display-tracking-dots> weboldalon köszönhetően az önkéntes segítőknek a nyomtatók listája naponta frissül. A listán megtaláljuk a hazánkban is ismert márkákat. A nyomtatók listájának összeállításán kívül néhány lelkes önkéntes megfejtette egyes nyomtatók jeleinek rendszerét és dekódoló programot is készített erre a célra. Erre a későbbiekben még visszatérünk.

Egyelőre nincs információm arról, hogy hazánkban büntető ügyben felhasználták volna a nyomtatók vagy fénymásolók ilyen jellegű képességét.

Az eddigi tapasztalatok szerint a nyomtatók sárga pontok rendszerét hagyják hátra a dokumentumon. Nézzük csak mik jellemzi ezeket a pontokat:

- a sárga pontok négyszög vagy torzított négyszög alakban vannak elhelyezve végig a papíron
- a négyszögek mérete olyan, hogy egy bankjegy méretének megfelelő területen többször is megismétlődjenek.
- a sárga színt azért választották, mert ez az emberi szem számára a legnehezebben észlelhető, mivel közel esik a fehérhez hiszen a napfénye is sárgás

Ennyi bevezető után térjünk rá arra, hogyan találhatjuk meg a „titkos” jeleket a kinyomtatott lapokon. Több módszer is lehetséges, ezért először ezeket mutatom be és mindenki kedve szerint próbálkozhat.

---

² Az EFF egy Amerikában 1990 óta működő nonprofit jogvédő szervezet, amelynek kinyilvánított célja napjaink digitális környezetében az amerikai alkotmányban foglalt szólás szabadság és szabadságjogok megőrzése. A szervezet székhelye San Francisco-ban található. Adományokból tartja fenn magát. (Wikipedia)

A titkos jelek felderítésének lépései és módszerei

1. lépés: nyomtassunk ki egy tetszőleges színes dokumentumot

1.1. módszer: kék fényvel világítsuk meg a dokumentumot (a Tesco-ban lehet kapni 12 Voltos autóba építhető kék fényű led lámpát, de jó a kínai piacon kapható bankjegyvizsgálóval egybeépített toll is). A kék fényben könnyebben észre lehet majd venni a lap szélén a 0,5” X 1” négyzetben található sárga pontokat.

1.2. módszer: színes lapszkennerrel olvassuk be a lapot 600 dpi felbontással. Ennél a felbontásnál a pontok a beolvasott képen jól láthatóvá válnak

1.3. módszer: helyezzük a lapot mikroszkóp vagy nagyító lencse alá. (legalább 10x nagyítás szükséges.) Legkényelmesebb erre a kereskedelemben kapható a számítógépre csatlakozható úgynevezett USB mikroszkóp.

1. ábra a kék fényvel történő megvilágítás után valami hasonlót kell látnunk

A titkos jelek megfejtése

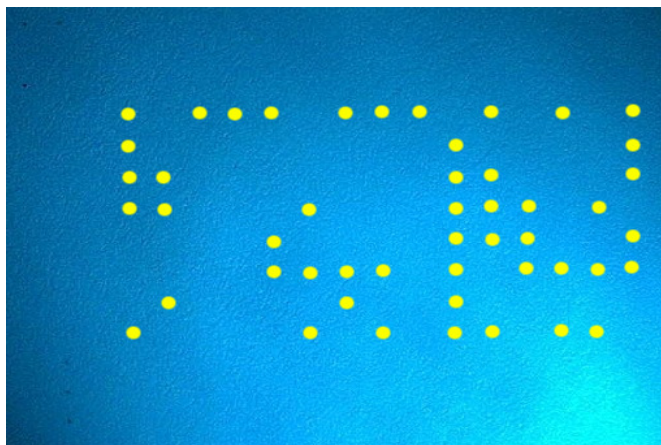
Miután megtaláltuk a nyomtató által elrejtett pontokat nézzük, hogyan lehet ezekből kinyerni az elrejtett információkat. A példán egy Xerox DocuColor nyomtató által hátrahagyott pontokat fogjuk megfejteni. A „bűnös” képe alább látható.

2. ábra A Xerox DocuColor Center

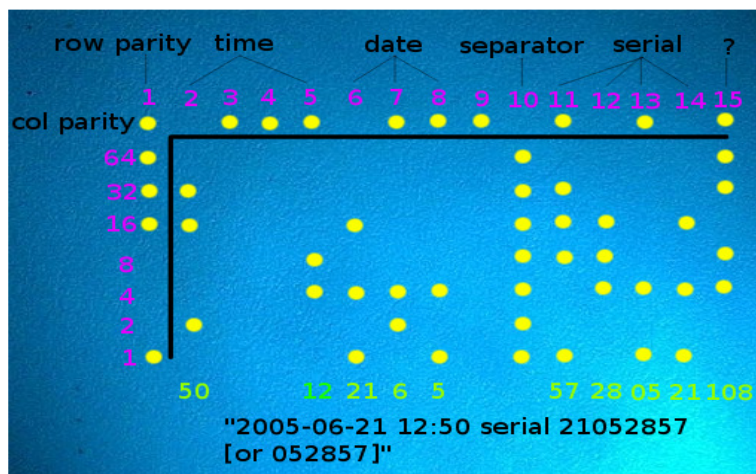
A könnyebb láthatóság kedvéért a pontokat sárgával kiemelték. Ezek a pontok elsöre senkinek sem mondanak semmit, de rövidesen mindegyik pontnak érteni fogjuk a jelentését és látjuk majd, hogy milyen ötletes módszert találtak

ki. Bár a személyes véleményem szerint, az elismerést azok érdemlik meg igazán, akik visszafejtették a kódot.

3. ábra a láthatóvá tett pontok

A továbbiakban nem árt, ha visszaemlékszünk iskolai tanulmányainkra és felidézzük amit a számrendszerekről tanultunk. Lehet, hogy van, aki már felfedezte, hogy a kettes számrendszer ismeretére lesz szükségünk. A kép bal oldalán kettő és hatványai vannak feltüntetve, ami ugye a számítástechnikában egy 8 bitből álló bájtot reprezentál. Ebből a bájtból 15 darabot használnak fel a kódoláshoz. A kód megértéséhez néhány segédinformációt fűztek a képhez, ezért lassan kezd körvonalazódni, hogy a pontok milyen rendszer szerint lettek elhelyezve.

4. ábra Az értelmező kiegészítésekkel tisztul a kép

A legfelső és a balszélső sor az úgynevezett paritási sor, aminek a hibaellenőrzésnél van jelentősége. Ezt úgy állítják be, hogy a sorban mindig páratlan számú pont legyen. Ennek segítségével lehet ellenőrizni a kiolvasás helyességét, mert az algoritmus szerint a soroknak és az oszlopoknak páratlan számú pontot kell tartalmazniuk, ha a kiolvasásánál páros számú pontot olvasnának ki, akkor azt jelenti, hogy az olvasási művelet hibás volt, ezért meg kell ismételni, vagy a művelet nem hajtható végre, mert érvénytelen a bejegyzés.

Minden oszlopot fentről lefelé kell olvasni így jön ki a 8 bites byte, amiből a legfelsőt elhagyva (az a paritás bit) 7 bitet használunk fel. Az oszlopokat pedig jobbról balra haladva kell olvasni. Kis gyakorlás után a kép alapján megfejthető a logika. Csak a példa kedvéért nézzük a 14 sor értelmezését. Ha fentről lefelé haladunk a sorban az első pontot a baloldalon látható 16-os számnál láthatjuk. Tehát megjegyezzük a 16-ot, majd megyünk tovább lefelé és a következő pontot a 4-es számnál láthatjuk, tehát a 16-hoz hozzáadunk 4-et az 20, majd megyünk tovább lefelé és az utolsó pont az egyes sorban van. A 20-hoz hozzáadjuk az 1-et az 21. Megkaptuk tehát printerünk sorozatszámának első számjegyét, mivel mint már említettem jobbról balra haladva kell olvasni az oszlopokat. A már ismert módon megyünk tovább és megkapjuk a bájtokban tárolt számokat. Ennek megfelelően következzen az oszlopok értelmezése:

- a 15: ismeretlen (gyakran nulla, lehetséges, hogy valamiféle technikai információt tárol)
- a 14, 13, 12, 11: a nyomtató sorozatszáma (serial number)
- 10: határoló karakter. általában minden bit 1-re van állítva
- 9: használaton kívül, tartalék
- 8: a nyomtatás évének utolsó két számjegye pl: 2005 esetén 05
- 7: a nyomtatás hónapja
- 6: a nyomtatás napja
- 5: a nyomtatás órája (lehetséges, hogy egyezményes koordinált világidő (UTC), a nyomtató belső órája (ha van ilyen) állítható, akár szándékosan pontatlanul is.
- 4,3: használaton kívül
- 2: a nyomtatás perce
- 1: paritás bit. Már említettük arra szolgál, hogy a sorban mindig páratlan számú bit legyen

Sajnos eddig csak a Xerox kódját tudták visszafejteni, vagy legalábbis ezt publikálták. Illetve ez így nem igaz, mert a Dell nyomtatók ugyan ilyen jelet hagynak hátra, de az 90 fokkal el van forgatva. Érdekességként itt van még néhány további termék „vízjele”.

5. ábra a Hewlett Packard Color LaserJet sorozat vízjele

A következő kép több nyomtató márkánál is azonos. Szakértők szerint ennek az oka, hogy a nyomtatók belső kialakítása, a megvilágító és lencserendszer azonos gyártmányú és csak a külső megjelenésükben térnek el egymástól az egyes termékek. Ezt látszik alátámasztani az is, hogy a Xerox és a Dell termékek között mindössze a már említett 90 fokos elfogatás a különbség.

6. ábra Epson, Konica, Minolta vízjel

A feltételezések szerint a kód egy 2X3-as rácsban van elrejtve. Eddig a dátumot részlegesen sikerült visszafejteni. Végül, de nem utolsó sorban a Canon következik.

7. ábra Canon Color laserjet család vízjele

Már említettem, hogy egyes fénymásolók is hasonló jeleket hagynak a papíron, azonban ezek kódjának visszafejtése, vagy egyáltalán a jelek megtalálása nehezebb, mert a lapok minősége meg sem közelíti a nyomtatott lapokét, illetve jóval kevesebb a beküldött minta is, hiszen nem sok magánszemélynek van otthon színes fénymásoló gépe.

Mit tehetünk, ha nem ismerjük a nyomtató által hátrahagyott kódot?

Ha hozzáférünk a nyomtatóhoz és kinyomtatunk vele egy dokumentumot összevethetjük a mintával és lehetséges, hogy meg tudjuk állapítani az azonos-ságot. Természetesen ez függ a nyomtató típusától. Egyes nyomtatók nem kó-

dolják a dátumot, hanem ugyan azt az egyedi jelet hagyják hátra a teljes élettar-
tamuk alatt. Ebben az esetben csak a mintát kell összehasonlítani anélkül,
hogy értenénk a jelentését.

Lehetséges ellenintézkedések

A nyomtatók alapján történő azonosításnak csak addig van értelme, amíg a felhasználó nincs tudatában annak, hogy a nyomtatója megjelöli a kinyomtatott lapokat, ugyanis amikortól tudomást szerez róla már manipulálhatja – leg-
alábbis részben – a jeleket. Tekintettel arra, hogy a legtöbb nyomtatónak nincs
belső órája az időt a kinyomtatott dokumentum fájl adataiból kapja. Ha ezt ma-
nipuláljuk akkor a megjelölt dokumentumokon is a hamis időpont szerepelhet.
Erre az időre pedig már könnyen lehet alibit szerezni. Nem beszélve arról, hogy
ha többen használják a nyomtatót nem lehet tudni ki nyomtatta a dokumentumot.

Most lássunk még néhány lehetséges módszert:

- A készülékbe beépített szoftver átírása. Ha jól ismert, elterjedt processzort építettek be van esély a védelem kiiktatására, de ha speciális célhardver esetén ez gyakorlatilag esélytelen. Ez a módszer természetesen komoly számítástechnikai tudást feltételez.
- mesterséges zaj hozzáadása a nyomtatandó dokumentumhoz. Csak akkor működik, ha a zaj elhelyezkedése szinkronban van a „titkos” pontokkal
- újranyomtatás, esetleg egy az eredeti kódhoz hasonló sárga pontokból álló mintázat rányomtatása. ez várhatóan értelmezhetlenné tenné a titkos kódot
- újranyomtatás egy másik azonos típusú nyomtatóval
- rossz minőségű (nagyon zajos) kép nyomtatása
- Ugyan az a dokumentum újra nyomtatása más és más nyomtatóval

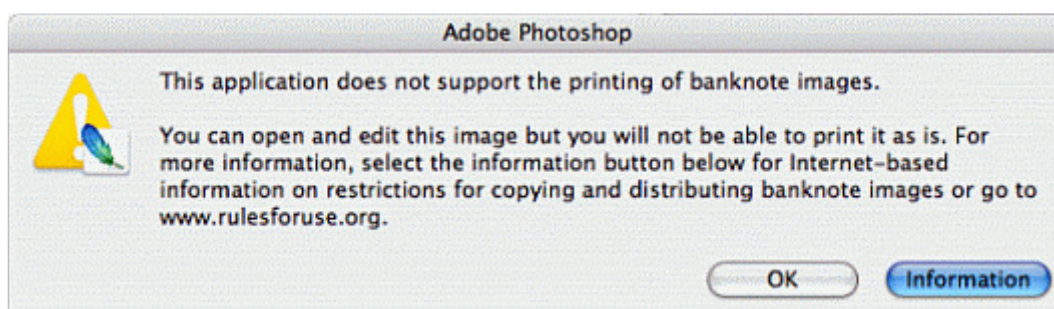
A fenti módszerek nem tökéletesen megbízhatóak, további kísérletezésre, próbálkozásra, tesztre lenne szükség az egyes típusok esetén a megfelelő védelem kidolgozására, de ez sok erőfeszítést igényelne és valljuk be a hétköznapi életben nem érné meg a próbálkozást, bár kétségkívül időtöltésnek nem lenne utolsó.

Mindenesetre a fenti módszerekkel csak azt kívántam szemléltetni, hogy lehetséges a hamisítás hamisítása.

Egyéb vonatkozások

A nemzetbiztonsági és bünetető aspektuson kívül figyelembe kell vennünk, hogy a nyomtatók azonosíthatóságának van emberjogi vonzata is. Az emberek többségének nincs tudomása arról, hogy a kinyomtatott dokumentuma alapján egyértelműen azonosítható lehet. Megkérdőjelezhető a nyomtatógyártó vállalatok etikussága is, hiszen egyikük sem figyelmezteti a vásárlót, hogy az általa megvásárolt termék egyedi azonosításra alkalmas jeleket hagy a kinyomtatott lapokon. Esetünkben a szokásos dilemmával állunk szemben mennyire áll

arányban az emberi jog a nemzetbiztonsági érdekekkel. Lehetne talán valami olyan megoldás is amelyik esetleg magát a hamisítást gátolná meg. Jó példa erre az Adobe Photoshop programja, amelyben egy beépített képfelismerő algoritmus eltorzítja a képet, vagy nem engedi kinyomtatni amennyiben a listájába felvett bankjegyet, illetve biztonsági dokumentumot kísérelnek meg feldolgozni. A hamisítás ezzel a programmal és még néhány másikkal gyakorlatilag lehetetlen. Az algoritmus az alkalmazás szerves része és nem lehet nélküle használni a programot.

8. ábra Adobe Photoshop figyelmeztetése bankjegy nyomtatás előtt

Csak az érdekesség kedvéért a 200 Ft-os bankjegy kivételével a magyar forint is védett az ilyen jellegű hamisítás ellen.³

Zárszó

A digitálisan tárolt információk hitelességének biztosításával, vagy megállapításával, illetve a dokumentumok készítőinek azonosításával kapcsolatban számos híres egyetemen komoly kutatások folynak, hiszen ezek a kérdések a hétköznapi életben is napirenden vannak nem csak a bűnüldözésben. Gondoljunk csak bele, hogy az utóbbi 15 évben milyen fejlődésen ment keresztül a számítástechnika, mennyire elterjedt lett a háztartásokban a számítógép. Ma már bárkinek otthon komoly irodatechnikája lehet. Ez nagy csábítás a bűnözőknek és ugyanakkor nagy kihívás a bűnüldözőknek. A harc folytatódik...

Végezetül el kell mondanom, hogy írásomban csak a téma felszínét érintettük. Nem kívántam senkit sem kiképezni igazságügyi szakértőnek, (magam sem vagyok az) inkább csak azt szerettem volna, ha az érdeklődők egy kis bepillantást nyernek a színes nyomtatóval vagy fénymásolóval készített dokumentumok azonosítási lehetőségébe, hogy egyáltalán tudomást szerezzenek arról, hogy létezik ilyen lehetőség.⁴

³ http://en.wikipedia.org/wiki/EURion_constellation ezen a címen többet lehet olvasni a grafikus védelmi rendszerről

⁴ Az érdeklődők az Interneten számos írást találhatnak, amely a témával foglalkozik. Keresési kulcsszónak javaslom: counterfeit, anti counterfeit, forgery, money forgery, forger, printer dots, hidden dots

A MAGYAR „VASFÜGGÖNY” TÖRTÉNETE

Ebben az évben 70 éve, hogy Németország megtámadta Lengyelországot és kezdetét vette a II. világháború, amely befejeztével a világpolitikai térképe átrajzolódott, továbbá 60 éve, hogy lerakták a „vasfüggöny” első aknáit, mozgásgátló eszközeit, és immár 20 éve, hogy felszedték, a '60-as évek közepén az aknamezőt felváltó Elektromos Jelző Rendszer (EJR) oszlopait.

A vasfüggöny közgondolkodásban való megjelenése a II. világháború után a Winston Churchill fultoni (1946) beszédéhez kötődik, amikor is az angol politikus felismerve Európára váró jövőt kijelentette:

„A Baltikumtól Stettintől (Lengyelország: Szcsecin) az Adriánál levő Triestig vasfüggöny ereszkedett le, a kontinens teljes szélességében. E vonal mögött van Közép- és Kelet-Európa ősi államainak összes fővárosa. Varsó, Berlin, Prága, Bécs, Budapest, Belgrád, és Szófia mindezen híres városok, környező népességükkel abban fekszenek, amelyet szovjet szférának kell neveznem, és így vagy amúgy, de mind ki van téve nem csupán a szovjet befolyásnak, de egy igen erős és egyes esetekben fokozódó mértékű moszkvai ellenőrzésnek is.”

Később az ismert történelmi események kapcsán Ausztriából kivonultak (1955) a szovjetek, Jugoszlávia pedig csak részben kötődött a szocialista táborhoz.

1949 sorsdöntő volt mind a magyar, mind a nemzetközi politikában. Ekkor alakult meg a NATO, és ekkora tehető, hogy a keleti és nyugati tömbök közötti válság elmélyült. Ennek lett a következménye az új magyar honvédelmi politika (hadseregfejlesztés), amely nem állt arányban a népgazdaság lehetőségeivel. Az akkor HM alárendeltségű Határőr csapatokat egymás után több alkalommal átszervezték, létszámát megemelték. Ugyanekkor Jugoszláviával elmérgesedett helyzet a déli határőr csapatok megerősítését eredményezte. Magasfigyelő rendszert építettek ki, **műszaki zárat raktak** le, (védelmi berendezéseket létesítettek) a határ mentén 50-100 méteres sávban letarolták a növényzetet. Gyakorlatilag a déli határt ez időben lezárták. Ezzel párhuzamosan a nyugati határon aknazárat telepítettek, azaz felhúzták a „vasfüggönyt” és erő átcsoportosítást hajtottak végre, ám ennek mértéke nem érte el a déli viszonylatot. A lerakott gyalogsági aknamező, és botló akadályrendszer, azaz vasfüggöny, érthetően keleten és nyugaton egyaránt az érdeklődés középpontjába került, melyet

igazol a Kanadában megjelenő magyar nyelvű Hadak Útján 1953-ban kiadott egyik száma. E szerint:

„Mi is a vasfüggöny? Nem más, mint a magyar határt nyugat felé hermetikusan elzáró akadályöv. Ez az akadályöv a következőképpen tagozódik, ha valaki belülről kifelé akarja a vasfüggönnyt átlépni, akkor először a letarolt sávra bukkan...ezután következik a jelzőrakéták sorozata... a rakétaövtől kb. 1 m távolságra következik az ún. nyomsáv... ezután újra egy letarolt földszáv következik átlag 10 m szélességben... csak ezután következik a félelmetes drótakadály. Ez rendszerint kétsoros... A két drótsor közötti sávban vannak az aknák elhelyezve. Ezeket az aknákat még 1949-50-ben telepítették le.”

A terepen a műszaki munkákat a Magyar Néphadsereg műszaki hadosztály 1. és 2. utászászlóaljai kezdték meg. Először a magasfigyelőket (291 darabot) állították fel az „éles” határ mentén, majd 1949 kora tavaszán megkezdték a drótakadályok építését. A terveknek megfelelően a 356 km-es osztrák határszakaszon valamint a 630 km jugoszláv határszakaszon hosszában egy- és kétsoros drótakadályt építettek ki. A határvédelem és akadályjellegének erősítése érdekében 1949-től a nyugati, 1950 nyarától a déli szakaszon gyalogsági aknákból **aknamezőket telepítettek**. Az '50-es években megromlott jugoszláv-magyar viszony miatt a déli határ mentén az aknazár mellett kiépítettek egy erőd (védelmi) rendszert is, amelynek egyes elemei (bunker maradványok) ma is megtalálhatók a terepen.

Ezzel egyidőben a magyar államhatár őrizetének szigorításában meghatározó szerepet játszott a Honvéd Határőrség 1950. január elsejével bekövetkezett Állam Védelmi Hatóság (ÁVH) alárendelése. A szovjet tanácsadók javaslatára eltávolították a tiszti állomány közel 50 %-át és szinte valamennyi vezető beosztású tisztjét. Az 1950-re átalakított ÁVH Határőrségnél a következő jelentős változások következtek be:

- közös parancsnokságot hoztak létre a Belső Karhatalmi Parancsnoksággal;
- tovább növelték az erőösszpontosítást a déli és nyugati viszonylatban;
- 1000 fős létszámemelést hajtottak végre;
- erős, aktív határőr felderítő szolgálatot szervezettek;
- önálló kerület és zászlóalj parancsnokságokat hoztak létre;
- minden szinten kiépítették a politikai apparátust;
- zászlóalj és kerület szinten tartalék alegységeket és műszaki zárrendszer telepítésére, kiszolgálására szakalegységeket hoztak létre.

Az ÁVH Határőrségnek ebben az időben a következő műszaki-technikai berendezések álltak a rendelkezésre:

- **védelmi:** támpontok, tüzelőállások, lövészárkok-közlekedési árkokkal
- **akadályok:** drótakadály, buktató drótakadály, spanyolbak, dróthenger, fatorlasz

- **ellenőrző:** felszántott nyomsáv
- **figyelő:** magasfigyelők, rejtett figyelőpontok
- **jelző:** rakéta, elektromos jelzőkészülékek (ÁVH Határőrizeti utasítás 1954)

Az 1956-os évet többszöri szervezetváltozás, módosítás jellemezte. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének **1956. június 11-én** kelt parancsa szerint: **a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élése, nemzetközi feszültség enyhítése, és az Osztrák Köztársasággal a viszony javítása érdekében a déli és nyugati viszonylatban felszedték az aknazárat.**

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsutasítást adott a magyar-osztrák határszakaszon a műszaki zár eltávolítására. A Minisztertanács határozata összhangban van Pártunk és Kormányunk, valamint a Szovjetunió és a szocialista tábor többi országainak külpolitikájával, amelynek alapja a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymásmellett élése, a nemzetközi feszültség enyhítése. A műszaki zár eltávolítása a Magyar Népköztársaság és az Osztrák Köztársaság viszonyának további megjavítását is célozza. A Minisztertanács határozatát a lakosság helyesléssel vette tudomásul.

(MNK Belügyminiszterének 45. sz. parancsa)

Ugyanebben az időszakban az alábbi utasítás kiadását követően a déli határövezet megszüntetésére is sor került.

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 3185/III.12./1956. számú határozata alapján a határövezetet és a határövezetre vonatkozó szabályokat az alábbiak szerint módosítom.

1./ A 0390/1952. Bm. ü.cs. számú utasítással létesített határövezetet a Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság határa mentén, Zala, Somogy, Baranya, Bács-Kiskun és Csongrád megyék területére vonatkozóan megszüntetem.

A nyugati határszakaszon a magyar belpolitikai élethatásának jeleit, már 1956 előtt is észlelték a nagyszámú határsértők határterületen való megjelenésével.

A nyugati határszakaszon észlelt aktivitás 1955 november 15.-ig az 1954 évihez viszonyítva ugrásszerűen növekedett, amit bizonyít hogy 1954-ben 393 kifelé irányuló határsértés történt, míg 1955 évben ezideig 687 fő lett elfogva. Ugyan így növekedett a büntetlen határsértések száma is. 1954.-ben büntetlenül elhagyta Népköztársaságunk területét 89 fő, míg 1955. eddig eltelt időszakában már 129 fő követett el büntetlen határsértést.

Mindez fokozódott 1956-ban, amikor a belpolitikai feszültség már a Határőrség sor- és hivatásos állomány körében is éreztette hatását, ám mindezt az ÁVH Határőrség vezetése határozott intézkedéseket nem fogantatosított, magára hagyta a végrehajtókat. Ilyen előzmények után az őrsők, Forgalom Ellenőrző

Pontok állománya, vezetése a rádióból és a menekülőktől szerzett információt a kialakult helyzetről. Egyes tisztek felkészületlensége, negatív szemlélete, gyáva-sága több esetben tragédiához vezetett. A kellő irányítás nélkül maradt határőr-alegységek a legkülönbözőbb módon reagáltak a politikai eseményekre. A kialakult helyzet tovább súlyosbodott a november 04-én megindult szovjet táma-dással, az ország fokozatos megszállásával. **A nyugati határszakaszon sokszo-rosára nőtt az országot elhagyók száma.** A határőrzés ezidőre elvesztette jelen-tőségét, mivel szinte ellenőrizhetetlenül haladhattak át a határon a tömegek. A harcok után hatalomra került vezetés legfőbb figyelmét a fegyveres szervek újjá-szervezésére fordította. Létrehozta a Fegyveres Erők Minisztériumát, amelynek alárendeltségébe került a Határőrség. Az 1957. évre is a határsértők nagy moz-gása volt a jellemző. 1957 tavaszán a Fegyveres Erők Minisztériuma megszűnt és újra a BM alárendeltségébe került a Határőrség. Az országot továbbra is je-lentős számban elhagyók mellett többen meggondolták magukat és visszatértek. A határon azonban továbbra is a kifelé irányulók nagy száma volt a jellemző, **akik visszatartására az osztrák határszakaszon újra letelepítették az akna-zárat.**

Az 1949-ben letelepített, majd felszedett és 1957-től újra letelepített aknamező a nyugati határszakaszon sok áldozatot követelt. A határsávban mozgó vadakon kívül sok esetben határsértést megkísérlő személyek, illetve esetenként járőrök is áldozatul estek a felrobbanó gyalogsági aknáknak. Valószínűleg a nemzetközi helyzet enyhülése mellett a fentiek is szerepet játszottak abban, hogy az embertelen aknamezőt egy „humánusabb” rendszer váltsa fel.

A (MSZMP) Politikai Bizottság 1965. május 11-i határozata alapján 1965 augusztusától megkezdődött az aknamező felszedése és az elektromos jelzőrendszer megépítése, ami 1971-ben befejeződött.

Az újonnan letelepített elektromos jelzőrendszer (EJR) és az államhatár vonala

közötti területen 33 lakott település „ragadt benn”, melyek lakosainak és a hozzájuk látogató állampolgárok mozgása jelentősen korlátozásra került, csak a (zöld, vagy piros) **határsávi engedéllyel lehetett belépni** az így lezárt **határsávba.**

A műszakiak által szovjet mintára lerakott EJR-en „különböző változta-tásokat hajtottunk végre annak érdekében, hogy alkalmazását eredményesebbé

tegyük: így „bolgár lécet” szereltünk fel a kisvadak ellen; aláásás elleni akadályt építettünk; mindkét oldalon összefüggővé tettük a vadterelő kerítést; tetőfa biztosító hurkokat szereltünk fel stb. Erőfeszítéseink ellenére az EJR jelzéseinek döntő többsége nem határsértőtől ered (vadmozgás, időjárás viszonyok, technikai hiba stb.). A gyakori jelzés, a többször megszakított pihenő negatívan hat az állományra, növeli fizikai, pszichikai megterhelését, áttételesen károsítja egészségi állapotát.” (HÖR Központi Irattár, 0022/43/1987)

Az EJR-el őrzött nyugati határ határőrizetét 4 (Csorna /majd Győr/, Sopron, Szombathely, Zalaegerszeg) kerületparancsnokság örsei hajtották végre. A kerületparancsnokok éves parancsaiban a következőképpen intézkedtek a „vasfüggöny” által lezárt terület őrzésére:

A nyomsáv és az elektromos jelzőrendszer összefüggő ellenőrzését reggel kivilágosodás után és este sötétedés előtt technikai járőrrel, egyéb esetekben – főleg ahol jelzés nélküli leküzdése várható – ki- és bevonuló vagy e célra vezényelt mozgó, gépkocsival megerősített járőrrel hajtják végre. A hivatásos állomány az elektromos jelzőrendszer vonalát hetenként, a külső drótkerítést és határjeleket havonta egy esetben ellenőrizzék. A külső drótkerítés kisebb rongálódásait folyamatosan javítsák ki. Biztosítsák az elektromos jelzőrendszer működőképességét, szervezzék meg a rendszeres karbantartást, javítást. Havarása esetén hozzanak létre hőnyomsávot. Az állomány nyomolvasó készségét hetenként 2-3 esetben nyomolvasási gyakorlattal fejlesszék.

(Sopron 11. kerületparancsnok 1974. évi 01-es parancsa)

A kiadott parancs nap mint nap, fárasztó feladatokat rótt a személyi állományra. Az EJR jelzését minden alkalommal ki kellett vizsgálni és folyamatosan biztosítani kellett a működést. Egy-egy határőrőrsön évente több száz, illetve ezer jelzést is produkált a jelzőrendszer, ám ennek csak kis része származott személytől, azaz határsértőtől.

Az 1980-as években bekövetkezett hazai és nemzetközi politikai változások egyre jobban negatív megvilágításba helyezték a nyugati határszakaszon fennálló EJR-t. Mind a határőr szakmai vezetést, mind a helyi és országos pártvezetést foglalkoztatta az EJR sorsa.

„Az akkor már több mint 20 éves szerkezet össze-visszajelzett. Madarak, vadak és széllelkések akár naponta 3-4-szer is riasztották az ettől már kissé demoralizált állományt, így nyilvánvaló volt, hogy a vasfüggöny mind kevésbé felel meg a feladatnak, amire szánták.” (Székely János Hör. OPK visszaemlékezése)

Az EJR a '80-as évek végére azonban nemcsak technikailag, hanem erkölcsileg is elavult. Az 1988-ban bevezetett világútlevél szabad utazást biztosított a magyar állampolgárok számára, így az államhatár elválasztó szerepe jelentősen lecsökkent, az elfogott határsértők nemzetiségi összetételében 90 % feletti volt a külföldiek aránya ezekben az években (főleg NDK, román állam-

polgárok). Az erkölcsi és technikai elavulás mellett nyomós érvként szerepelt az EJR felszámolása mellett, hogy jelentős kiadással terhelte volna a felújítás és a fenntartás az államkasszát.

Az EJR sorsa az 1988 február 28-án megtartott MSZMP Politikai Bizottság ülésen végleg megpecsételődött. Az ülésre a Belügyminiszter által a Határőrségről, határőrizetről készített előterjesztés az **EJR fenntartását már határőrizeti szempontból sem tartotta indokoltnak**. Az ülésen készült jegyzőkönyv szerint a Pol. Biz. *„Egyetért azzal, hogy a Határőrség a nyugati és a déli viszonylatban is az állampolgárokra vonatkozó korlátozó intézkedések megszüntetésével valósítja meg az államhatár eredményes őrzését. Szükségesnek tartja a határsáv, a határvizekkel kapcsolatos korlátozások felszámolását, az elektromos jelzőrendszer megszüntetését és 1991. január 1-ig történő lebontását, nem tartja indokoltnak a nyomsáv fenntartását sem nyugati, sem déli viszonylatban.”* (OL 288.f 5/1054.öe. 5-7)

A politikai események az EJR lebontásnak folyamatát is felgyorsították. A magyarországi események vonzották nyugati határterületre az NDK és román határsértőket. Így került sor 1989-ben az EJR bontására, amely a korábbi tervtől eltérően nagyon gyorsan még ugyanebben az évben végbement. 1989. áprilisában bontották le először Rajka térségében, majd május 2-án a sajtó előtt Hegyeshalomban a „kerítés” oszlopait.

A bontás olyan jól sikerült, hogy mikor sor került volna az osztrák és magyar külügyminiszter ünnepélyes drót átvágására, már elfogyott a „vasfüggöny”, ezért *„Alois Mock és Horn Gyula akkori külügyminiszterek ünnepélyes kerítésvágására kiszemelt szakaszon az elbontott helyére új szögesdrótot kellett húzni.”*

A csehszlovák, román és NDK-s politikai vezetés érthetetlenül állt a magyar döntés előtt, mert számukra előrevetítette a politikai rendszer hanyatlását.

A vasfüggönybontással párhuzamosan megszűnt a határsáv intézményrendszere, és hazánk csatlakozott a Genfi Konvencióhoz, amelyek révén a polgárok az államhatár vonaláig akadálytalanul lejuthattak. Mindezek az 1989 nyarán tömegével vonzották az NDK-s állampolgárokat, akik így már könnyen lejuthattak az osztrák-magyar államhatárig, majd otthagya Trabantjaikat, Wartburgjaikat többségben sikeresen megkísérelték az Ausztriába jutást.

Ebben az időszakban kiemelt kérdésként kezelték a fegyverhasználatot, amelynek oka, hogy egy esetben (1989. augusztus 21-én) tragédia következett be a nyugati határszakaszon, amikor is a határőr járőr fegyverhasználatát során halásos lövésre került sor. A tragikus eset tapasztalata és a már sodródó események hatására a Határőrség Országos Parancsnoka felfüggesztette a fegyverhasználatot, és 1989. augusztus 21-én a Belügyminiszternek tett jelentésében előrevetítette az őszi eseményeket, amely szerint: *„a múlt hetek tömeges határsértési kísérletei az államhatáron egy különösképpen nehéz, estenként tarthatatlan helyzetet hozott létre. Az 1989. augusztus 18-20-i hétvégén, egy eddig példátlan mozgást és új elkövetési módszereket tapasztaltunk. Az NDK állampolgárok csoportos, erőszakos kitörési kísérleteket hajtottak végre.”* A jelentésben szerepelt időszakra, pontosabban **augusztus 19-re** esett a **Pán Európai Piknik**, amikor a magyar oldalon Sopronpuszta térségében szervezett rendezvényen megjelent **NDK-s állampolgárok tömegesen, ellenőrizetlenül jutottak át Ausztriába.** Az ott kialakult helyzet a Határőrség történetében sorsfordítónak vált, hisz azt igazolta, hogy már nem lehet a régi feladatrendszer követelményeinek eleget tenni.

Ezt követően Kelet-Európa eseményeit az NDK-s állampolgárok alakították azáltal, hogy elhagyva otthonaikat, tömegesen érkeztek Lengyelországba, Csehszlovákiába, és legtöbben Magyarországra. A kialakult helyzet Magyarországon kezelhetetlenné vált és politikai megoldást igényelt. A Magyar Kormány által hozott döntés értelmében a **Magyarországon tartózkodó NDK állampolgárok 1989. szeptember 11-én 00.00 órától „további intézkedésig vízum nélkül, NDK és NSZK útlevelemel, személyi igazolvánnyal, a Vöröskereszt által kiállított utazási okmánnyal az átkelőhelyeken elhagyhatják a Magyar Köztársaságot.”** (BM Határőrség 11. kerületparancsnokának 038/1989. sz. int.)

Mindez már az EJR felszedésének következménye volt, amely közvetve a **Berlini Fal** leomlásához, a két német állam egyesüléséhez, és a **szocialista világrendszer felbomlásához** vezetett. Mindennek 2009-ben 20 éve.

Nekrológ:

Volt egyszer egy vasfüggöny, amely politikailag és fizikailag is a hidegháború szimbólumává vált. A szabadságtudatra ébredt volt szocialista országok állampolgárainak első nagy lépése volt a vasfüggöny felszedése, a Berlieni Fal lebontása, amely elősegítette Európa egyesülését. A lebontott akadályok mind kelet-európai államoknak, mind azok polgárainak visszaadták a szuverenitást, szabadságot. Mert „*az egyes ember szabadsága ott ér véget, ahol a másik ember szabadságát érinti.*” Ma nincs más feladatunk, mint tanulva a múltból örködnünk kell az egyes emberek szabadsága és nemzetünk szuverenitása felett, együtt, egymásért az EU tagállamaival.

LUKÁCS ANDRÁS

A NON-PROFIT SZERVEZETEK GAZDASÁGBIZTONSÁGI SZEMPONTBÓL AGGÁLYOS LEHETŐSÉGEI

*„...látom, sokkal több a mocsok, mint
az ifjúkor
sejteni bírta volna bennem
valamikor...”*

Előzmények, a non-profit szervezetek létrejötte

A hazai non-profit vagy civil szervezetek¹ kezdetét az 1987-es jogi-gazdasági szabályozást követően az alapítvány jogintézményének létrehozása jelentette, amelyhez aktívan hozzájárult a Polgári Törvénykönyv 1990. évi módosítása, illetve az egyesülési törvény 1989-es elfogadása. Az 1990-91. évek között a non-profit szervezetek alapítási lázát a szektor további növekedése követte,

---

¹ Török Marianna és dr. Vincze Krisztina (szerk.) Alapfokú kézikönyv civil szervezetek számára. Második, bővített és javított kiadás. Nonprofit Információs és Oktató Központ Alapítvány - Soros - NIOK Iroda, 1998. Györffy Gábor (1995): A nonprofit szervezetek ismérvei és tevékenységük. 29. old.

A szerző világosan meghatározza az elmúlt évtizedben összemosott, a civil társadalom és non-profit szektor közti különbséget. „...*A civil társadalom, azonban, nem azonos a nonprofit szektorral, mint ahogy a civil társadalom részét képező civil /nem kormányzati/ szervezet sem feltétlenül azonos a nonprofit szervezettel...*” - mindezeket szem előtt tartva használom a civil vagy non-profit szervezetek kifejezéseket.

amely a társasági adó kiterjesztésével, az adókedvezmények megkurtításával, a magán és vállalati adományok adóalap csökkentésének megszüntetésével lelassult. A non-profit szektor² 1991. és 1994. között végbement szigorúbb jogi szabályozását – melyet döntőleg az alapítványokkal kapcsolatos jogtalan visszaélések, adókedvezmények igénybevétele indukált – a költségvetési restrikción hozta létre, így első ízben érezték a civil szervezetek az állam indirekt, társadalomformáló hatását. A non-profit szervezetek az elszenvedett megvonások mellett, ekkor szembesültek a Ptk. módosításával³, amely két új szervezet-jogi formát teremtett az (ön)kormányzat számára – a közalapítványt és a köztestületet – és egyet, a közhasznú társaságot a magánszemélyek részére, melyek később gyarapodásnak indultak. Az 1995. és 1997. közötti időszakban az állam tovább csökkentette a harmadik szektor alapítványainak nyújtott adományok után járó adókedvezmények mértékét, megalkották a magánszemélyek személyi jövedelemadó meghatározott részének felhasználásáról szóló szabályokat⁴, tehát az akkor már kétszer 1 %-os adománygyűjtést. Az 1998-tól napjainkig terjedő időszak legnagyobb eredménye a közhasznú szervezetekről szóló törvény⁵ megalkotása volt, amely a jogi forma addigi elsődlegessége helyett, a non-profit tevékenységet helyezte előtérbe. Változást – döntőleg szigorítást – jelentettek a társadalmi szervezetek és az alapítványok nyilvántartásba vételéről, a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról, továbbá a civil szervezetek tulajdonába adott állami tulajdonú ingatlanokról hozott törvények. Az Országgyűlés többek között életre hívta a Nemzeti Civil Alapprogramot, meghatározásra került a közérdekű munka és annak feltételrendszere, megalkották a non-profit gazdasági társasági formát, illetve besorolták és ezzel elismerték a non-profit szakmai képzés követelményeit.

A hazai non-profit szervezetek megítélése, társadalmi-gazdasági helyük és betöltött szerepük az elmúlt csaknem húsz év alatt folyamatosan javult. A non-profitok az elmúlt évtizedben megismerték, lehetőségeiket, megtanulták és alkalmazták a demokratikus jogállam működésének előírásait, elvárásait, illetve tapasztalták a folyamatosan erősödő civil szellemiség előnyeit, korlátait. A civil szervezetekkel szemben folyton növekvő elvárások és az „elmúlni nem kívánó” társadalmi problémák kereszttüzében a non-profitok többször túldimenzionáltak működésük szükségszerűségét, illetve teszik ezt gyakran még ma is. Hazánkban

---

² „...A „nonprofit szektor” elnevezés valószínűleg azért nyert általánosan elfogadott módon polgárjogot a közbeszédben és a nyilvánosságban, mert a profitszétosztás tilalma a szektor definíciójának egyik legáltalánosabb érvényű eleme, amely ugyanakkor lényegében ideológiamentes, s ezzel a többi függetlenségi elemet is érzékelteti...” Bíró Endre: Nonprofit Szektor Analízis, 5. old.

³ a Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1993. évi XCII. törvény.

⁴ 1996. évi CXXVI. törvény a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról.

⁵ 1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről. (Khtv.)

a civil szervezetek atyjának tartott Soros György, könyvében⁶ hibának tartja társadalmi problémák megoldását cégekre bízni, mivel azok egyetlen célja a profitszerzés, de ugyanezt gondolja a civil szervezetekről is. „...*A civil szervezetek vezetői bizonyos értelemben még elkötelezettebbek a saját ügyük iránt, mint az üzletemberek a profit iránt, mivel úgy érzik, hogy az „angyalok oldalán” harcolnak, miközben az üzletemberek ezt nem mindig mondhatják el saját üzleti érdekeikről. Tudom, mit beszélek: én alapítottam a világ egyik legnagyobb civilszervezet-hálózatát...*” A hazai skizofrén helyzetet hűen tükrözi, hogy több non-profit szervezet is az „angyalok oldalán” harcol vagy harcolt, miközben a gyanú árnya vetül(t) rájuk, arról nem is beszélve, hogy többről utóbb bebizonyosodott, hogy (illegális) profitérdekeik sokszor erősebbnek bizonyultak elkötelezettségüknél.

A civil szervezetek egy része mindazonáltal, hogy a demokratikus jogállam kialakulásával egy időben fejlődtek ki, életciklusuk alatt sok esetben szándékosan vagy véletlenül átlépték a törvényi előírásokat, sértették a gazdálkodási rendet és feltételezhető, hogy fedett céljukat vagy bújtatott tevékenységüket törvénytelen lobbival, a megvesztegetés lehetőségét sem kizárva, esetleg szándékos csalással biztosították. A rendszerváltás utáni első években a szervezetek közül egynéhány elkövetett kisebb-nagyobb törvényteleniséget, egy kisebb hányada pedig feltehetőleg szándékosan csalásra, gazdasági információk megszerzésére, sikkasztással történő pénzszerzésre, pénzmosásra irányította, irányíthatta erőforrásait. A szektor életpályájának 'gyermekéveire', a lehetőségek kiapadhatatlan forrásából eredő veszélyekre sokféleképpen emlékeznek. A leginkább szemet szűrő, máig aktuális non-profit problémákra az alábbi idézet hűen mutat rá: „...*Ez a rendszer kitermeli a maga alapítványi hullámlovasait, akik egy időben több alapítványnál szerepelnek kurátorként, másoknál menedzserként, igazgatóként dolgoznak, s e minőségükben ismét másoknál pályázóként, kérelmezőként léphetnek fel...*”. Az idő sok mindenre megoldást jelentett, bár a harmadik szektor megítélése még a XXI. század küszöbén is sokszor negatív zöngéssel bírt. A téma jeles publicistája Lantos Tamás reálisan mutatja be ezen időszak pénzallokációs folyamatát: „...*Össznépi játszma zajlik tehát a támogató és a támogatott között (...)* Valódi színjáték ez, amely kötött szerepekkel és pontos forgatókönyv szerint zajlik, s kötelezően elvárt rituális eljárások is társulnak hozzá. Végső soron leértékelődik az őszinteség szerepe, a csalás pedig legitimizálódik. A probléma azonban még ezen is túlterjed. A csalás - és annak tudomásulvétele - előbb-utóbb olyan gyakorlattá válik, hogy elmosódik a határ a valóságos és a csak papíron szereplő fiktív tények között⁷...” Mindez a múlt árnya, amelyet azóta felváltott egy szabályozottabb és ellenőrzött keretek között működő, igazságosabb szektor.

---

⁶ Soros György: A nyílt társadalom, avagy a globális kapitalizmus megreformálása (2000), Scholar Kiadó, Budapest, 2001. 192. old.

⁷ Lantos Tamás: Nonprofit mítosz, Kovász III. évfolyam 1-2. szám, 1999. 21-49. old.

Munkámban azon NGO⁸-k gazdaságbiztonsági szempontból aggályos lehetőségeire, és nemzetbiztonsági kockázataira kívánom ráirányítani a figyelmet, amelyek céljukat leplezett tevékenységük kiterjesztésével, a törvényes látszatot fenntartva, szervezett keretek között, pénz, információ, technológia vagy kapcsolat megszerzésére irányíthatják. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a tanulmányban részletezett non-profit szervezetek a harmadik szektor devianciái, szándékosan megtévesztő, pozitív képet sugalmazó élősködők, melyek természetesen csak a törpe kisebbség. Tisztelet és megbecsülés illeti a törvényesen működő, valós közösségi szükségleteket és közös társadalmi igényt kielégítő, az állami feladatellátásban keletkező hiányosságok betöltésért fáradozó valódi non-profit szervezeteket. Munkám, természetesen nem ezen non-profit lehetőségeket kívánja bemutatni.

*„...látom milyen rútul becsapják
a baleket,
s hogy a balek azért balek, mert
mást nem tehet,...”*

Jellemzők, célok, érdekek

A gazdaságbiztonsági aggályokat, kockázatot jelentő szervezetek lehetőségeinek részletezése előtt fontosnak tartom, hogy a törvényes keretek között működő, kizárólag civil feladatokat ellátó non-profit szervezetek céljairól és jellemzőiről röviden szóljak. A civil szervezetek fő jellemzői közé sorolható az intézményesültség, a szervezett formában, jogi keretek között való működés; a karitatív vagy közszolgáltatás ellátása, ami vagy az állampolgárok mindegyikének (tipikus formája az alapítvány), vagy valamely szűk csoport érdekeinek védelmét, igényeik kielégítését szolgálja (szervezeti formája az egyesület). A non-profit szervezetek a fent említett általános jellemzőkön túl, a közjavak maradéktalan kielégítése érdekében rendelkeznek a Khtv. adta társasági adómentes vállalkozási tevékenységgel; a szerződés alapján létrejövő állami feladatátvállalással; a normatív ellátással; adókedvezményekkel és a nemzetközi-hazai forrásgyűjtés lehetőségével. Hangsúlyos civil sajátosságok közé sorolják továbbá az önkéntes foglalkoztatást, amelyben az önkéntes tudását, ismereteit, saját elhatározásból, ellenszolgáltatás nélkül, elhivatottságból végez. Magyarországon egy 2007-es felmérés⁹ adatai szerint, 2005-ben megközelítőleg a lakosság 40 %-a, 3.1 millió fő élt az önkéntesség valamely formájával és a bizonyítottan önkéntes munkát vállalók száma közel 1 millió fő volt. Óvatos becsléssel ez 2005-ben 35.5 millió munkaórát tett ki, ami 17.500 főállású munkavállalónak megfelelő

---

⁸ non-governmental organization: a nem-kormányzati szervezetek, civil szervezetek gyűjtőfogalma

⁹ Dr. Czike Klára – F. Tóth András: A magyarországi önkéntesség fejlesztési stratégiája 2007-2017; Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest, 2007. 6. old.

munkaerőt jelentett, aminek pénzben kifejezett ellenértéke közel 18 milliárd forint¹⁰ volt!

A civil szervezetek céljai és lehetőségei abban a világosan látható igényben materializálódnak, hogy működésükkel az állami ellátásban keletkezett résre, a társadalmi egyenlőtlenségekre, tehát a közjavakkal történő elosztási-ellátásbeli hiányosságokra nyújtsanak tartós, az igények kielégítését biztosító alternatívát. A hazai szakirodalom részletesen foglalkozik a közjavakkal történő ellátással és tényként tartja számon, hogy a társadalmi igények biztosítása során a non-profitok az állam átlagos teljesítőképességét meghaladó igények kielégítésére jönnek létre. Tény továbbá, hogy az NGO-k növekedésének legfőbb korlátja maga az állam, amely csak bizonyos határig képes a közjavak iránti keresletet civil szervezetek által kielégíteni.¹¹

A felsorolt jellemzőkön túl, az érdekeik hatékony képviselője céljából, a civil szervezetek igen sokrétű és cizellált kapcsolati hálóval is rendelkeznek, amely talán a legidőtállóbb, folyamatosan felértékelődő, pénzben is kifejezhető értéket képviseli. A szervezetek szektoron kívüli kapcsolati hálóját vizsgáló kutatás¹² kimutatta, hogy a megkérdezett 779 érdekképviselővel foglalkozó szervezetnek a minisztériumokkal 503, az önkormányzatokkal 402, a piaci szereplőkkel 288 különböző erősségű kapcsolata volt. Rámutatott továbbá arra, hogy a civil szervezetek kapcsolati hálója vagy kapcsolati tőkéje nem elsődlegesen a „harmadik szektorként” aposztrofált érték és érzelmi közösség határain belül gyarapszik, hanem azok körein kívül is létesít, ápol kapcsolatokat. A non-profit szervezetek kapcsolati tőkéjét és folyamatosan változtató kapcsolati hálóját leginkább az érdekalapúság határozza meg, amelyet finomít a területi, környezeti határokra való érzékenység (pl. a szervezet hatósugara), a komparatív piacok figyelemmel kísérése (a vetélytársak eredményei, céljai, terve), illetve a szervezet szimbióta típusú (közös projekt, kölcsönös eredmény) vagy parazita alapú (döntőleg állami forrásra ’szakosodott’ szervezet) társas kapcsolatrendszer. A non-profitok érdekalapúsága leginkább abban mutatkozik meg, hogy a vállalatoktól, magánszemélyektől vagy az államtól megszerzett forrásaik döntő hányadát úgy realizálják, hogy valamely ellátásbeli hiányosságot vagy kielégítetlen közös társadalmi szükségletet, illetve a megoldást nyújtó szervezetüket, az adományozók piacán egy időben tüntetik fel.

---

¹⁰ Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium Sajtóiroda: Hátteranyag *a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvényhez.*

¹¹ Csanády Dániel (1999): A civil társadalom szerkezete, in: Tóbiás László (szerk.): Együttműködési lehetőségek a civil szervezetek és a helyi önkormányzatok között: Kézikönyv civil szervezetek és önkormányzatok számára, Bp., Hálózat a Demokráciáért, 1999. 9-23. o.

¹² Dr. Bartal Anna Mária - Dr. Kákai László - Szabó István (2005): A nonprofit szervezetek érdekképviselője, kapcsolatrendszer, Századvég, Civil Akadémia, 2005. 5, 60. o.

A szervezetek a kapcsolati tőkéjük ápolásával az állam és a piac szereplőinek egy részével, továbbá a magánszemélyekkel a közös érdek és a bizalmi viszony kialakítására törekednek. Természetesnek tekinthető, hogy hosszú távú stratégiájuk megvalósítása érdekében ezeket helyezik előtérbe, de nem lehet szemet hunyni azon párhuzamosság felett, hogy a bizalmi viszony (itt döntőleg az állami és magánvállalatok közötti együttműködésekre utalok) Bíró szerint egyben a korrupció egyik alapfeltétele. A sikeres megállapodást (értsd: korrupciót) kitermelő eseményt részletezve megjegyzi, hogy: „...*A sikerhez csupán az kell, hogy a két résztvevő fél egy ideig ne a külső szabályra, hanem erre az egyedi, kis léptékű eseményre koncentráljon, s egymás kölcsönös igényeire figyelve építse ki, futassa le az egyedi kis léptékű eseményt...*”¹³ Véleményem szerint a bizalom a korrupciós esemény értékét befolyásolja, a résztvevők közös érdekét motivációjuk hozza létre. Amennyiben visszagondolunk az elmúlt húsz év szektort érintő korrupciós vagy gyanús eseményeire láthatjuk, hogy majd minden esetben a korrupció alfáját a megtalált közös érdek és a bizalmi viszony, omegáját pedig a létrehozott sikeres esemény jelentette. Egy a politikai korrupció szervezeti struktúráját vizsgáló tanulmány¹⁴ a „megállapodások végrehajtásának szervezeti eszközrendszerét” jelentő szervezeti hálózattal kapcsolatban (tehát az erőforrás elérés és allokálás saját célra történő legális felhasználás egyik módjával kapcsolatban) arra a neuralgikus pontra hívja fel a figyelmet, hogy az alapítványok, egyesületek szervezeti érdekei, befektetéseik megtérülése, alapítói kontrollja nem, vagy csak közvetett módon követhető nyomon. „...*Ezek a szervezetek gyakran máshonnan megszerzett pénzeket költenek el, illetve az a funkciójuk, hogy máshonnan megszerzett vagy rajtuk keresztül futtatott pénzeket reallokáljanak. Így kifejezetten alkalmasak arra, hogy a politikai érdekcsoportok az erőforrások megszerzésére, allokációjára vagy reallokációjára használják fel ezeket a szervezeti formákat...*” Láthatjuk, hogy a non-profitok feladatai és céljai világosak, az eszközeik és módszereik azonban más módon is képviselhetik érdekeiket, legyen az akár a politika nyílt vizén hajózó szkúner vagy a hátszágban épülő galleon.

A civil lehetőségek és sajátosságok ismeretében érdemes megvizsgálni, hogy a látszólag non-profit külső és belső jellemzőkkel bíró, az egyéni célt (missziót) vagy közösségi érdeket szem előtt tartó, esetleg a társadalom széles spektrumában jelenlévő, jogilag a civil szervezetek égisze alatt működő –valójában kreált – non-profitok, a mögöttük álló csoportok, érdekkörök ráhatására, ismerve és kihasználva a non-profit lehetőségeket, milyen veszélyeket rejthetnek a nemzetgazdaság számára. Nem kérdés, hogy ezek a törvénysértően működő, látszólag közhasznú tevékenységet folytató, legális működéssel fedett szerve-

---

¹³ Bíró A. Zoltán: Mindennapi ellenfelünk, a rend (Esettanulmány a korrupció társadalmi háttéréről), Írások a korrupcióról, Korridor Kötetek, Budapest, 1998. 214-215. old.

¹⁴ Jávor István (2008): A politikai korrupció szervezeti struktúrája. Egy lehetséges szervezet-szociológiai modell. Társadalomkutatás, 2008. március. 20. oldal.

zetek gazdaságbiztonsági veszélyt és többnyire nemzetbiztonsági kockázatot is magukban hordoznak.

Amennyiben annak a lehetőségére gondolunk, hogy a civil szervezetek – saját érdekeik kiszolgálására, illetve a mögöttük álló leplezett csoportok, szervezetek, esetleg államok céljainak eléréséhez nyújtanak aktív vagy passzív segítséget, elvben – sőt gyakorlatban is – fennállhat bizonyos nemzetbiztonsági kockázat. Az Nbtv.¹⁵ alapján az ország nemzetbiztonsági érdeke többek között a politikai, gazdasági, valamint a honvédelmi érdekeket sértő vagy veszélyeztető leplezett törekvések felderítése és megakadályozása, a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű információk megszerzése, illetve a terrorcselekmények felfedése és elhárítása. A gazdaságbiztonsági szempontból aggályos civil szervezetek működésének alapfeltétele, hogy a tevékenységi körüktől függően a fent említetteket leplezzék, részben vagy teljesen fiktív alaptevékenységük mögé rejtve egy fiktív társadalmi szükséglet kielégítésére törekvő non-profit szervezet látszatát mutassák. A fent említett, törvényt sértő működésű non-profit szervezetek 'gazdasági erejét' mérni hivatott mutatók jelenleg nincsenek, illetve a szürke és feketegazdaság mérőszámaiban beágyazva találhatóak. Ennek következtében a non-profit jogi kereteket kihasználó NGO-k rejtett, illegitim működésük tényleges eredményét, tehát a tevékenységükből eredő nemzetgazdasági hiányt és kárt csak igen pontatlanul lehetne megbecsülni. A szervezetek számát tekintve feltételezhető, hogy magas azon leplezett non-profitok száma, amelyek csak kis összegben követtek el törvényteleniséget, a nagy értékben megvalósított nemzetbiztonsági kockázatot jelentő bűncselekményekkel szemben.

A civil szervezetek legális és valós teljesítménye szorosan összefügg a látszólag törvényes működésű, valójában illegális, rejtett tevékenységet folytató szervezetek eredményeivel. A magas illegitim teljesítmény vélhetően alacsony vagy semmilyen legális bevétellel társul, ami természetesen fordítva már nem igaz. A non-profitok mérete, az elért feketejövedelem megszerzésére közvetett, míg a törvényes keretek közötti működésre közvetlen hatással bír. A nagy szervezeti létszámmal, magas költségvetésből, sok önkéntest foglalkoztató non-profitok magasabb arányban részesülnek a megszerzett forrásokból. A nagy, állami forrást felhasználó non-profitokról (pl. Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány vagyonvesztése¹⁶) a jelen tanulmányban nem kívánok foglalkozni, noha a korrupció gyanús eseteik értéke a vállalalkozási szektorhoz mérten is kiemelkedő. A gazdaságbiztonsági szempontból kockázatosnak tekinthető szervezetek nagy része feltehetőleg nem a mamutszervezetekbe 'beágyazottan', hanem magányosan működik, hiszen ebben az esetben elvesztenék többek között a menekülés, tehát

---

¹⁵ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról 74.§.

¹⁶ 2001-ben csalás alapos gyanúja miatt rendelt el nyomozást az ORFK a Magyar Nemzeti Üdülési Alapítványnál. Az ÁSZ vizsgálatában megállapította, hogy az ingatlanok nyilvántartási értéke az alapításkor 4 milliárd forint volt, tényleges értéke azonban megközelíthette a 12 milliárdot. (Forrás: <http://www.origo.hu/itthon/20010521csalas.html>)

a maga teremtette mesterséges fluktuáció, illetve az anonimitás lehetőségét. Gondoljunk arra, hogy relatív milyen kevés azon nagy non-profitok száma, amelyek törvénysértő tevékenységükkel az Ügyészség látókörébe kerültek és mennyivel több azon kis civil szervezetek száma (pl. a Cigány Vezetők Szakmai Egyesülete¹⁷ vagy a Zushlag-ügy másod, harmadrendű etc. non-profitjai) amelyek a törvénysértő magatartásuk gyanúja miatt a hatóságok kitüntető figyelmében részesültek.

A döntőleg állami források¹⁸ törvénytelen módon és eszközökkel történő megszerzését, illetve felhasználását célul kitűző, nagy non-profit szervezetek több 'lehetőséggel' és elért illegális eredménnyel rendelkezhetnek, mint kisebb társaik. Illegális bevételeik mellett többnyire civil feladatokat is végeznek, költségvetésük részét képezi az állami bürokrácia okozta többlet elvárásoknak való megfelelés kényszere, miközben energiáik döntő hányadát az állami források megszerzésére és jogtalan felhasználására fordítják. Működésük során ezek a szervezetek számítanak leginkább a korrupció okozta jogosulatlan előnyökre és alkalmazzák akár a személyre szabott pályáztatást, a kreatív költségelszámolást vagy a kreált szükségletek kielégítésére névlegesen fordított korrupciós források dokumentálását. A korrupció¹⁹ természetesen nem jelent minden esetben nemzetbiztonsági vagy gazdaságbiztonsági kockázatot, viszont mindképen az NGO-k aggályos lehetőségei közé kell sorolni. A korrupció²⁰ ebben a politikailag formált társadalomban mindenhol jelen van, és természetéből adódóan torzítja a demokratikus intézményrendszer működését. Jól mutatja ezt, hogy a rendszerváltás idején, a társadalom – politikai – formálódásának kezdetén létrejött non-profit szervezetek a lehetőségek gyors abszolválása mellett a korrupciós gyakorlat kialakításában is jeleskedtek.

A közepes civil szervezetek sokszor céljukban sem – sőt gyakran tetteikben sem – minden esetben arra a világosan, könnyen meghatározható igény kielégítésére jönnek létre, mint amiről alapítóik álmodtak, önkénteseik gondolnak. Ezen non-profitok gyakran a lehetőségekhez rendelik a céljaikat, (értsd: a pályázati kiíráshoz alakítják a cselekvési programjukat, nem pedig fordítva) akár a törvényesség határán mozogva, még akkor is, ha az aktuális érdekeik már

---

¹⁷ 2008. október 16-án az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) kezdeményezésre, 22 millió forint sikkasztás és jogosulatlan gazdasági előny megszerzése miatt emelt vádat Hajdú-Bihar megyei Főügyészség az egyesület vezetőjével szemben. (Forrás: <http://www.hirszerzo.hu/cikk.munkanelkuli>)

¹⁸ 2000-ben a szektor teljes bevételeinek 28 %-a származott az állami költségvetésből, ez az arány 2006-ra 42 % fölé emelkedett. Központi Statisztikai Hivatal: Statisztikai tükrök 2008. II. évfolyam 35. szám.

¹⁹ A Transparency International Magyarország 2008-ben megjelent felmérése szerint Magyarország korrupció érzékelési indexe (CPI) a tavalyi évhez képest 5.3 pontról 5.1 pontra csúszott vissza, ami a vizsgált 180 ország közül a korábbi 39. helyett a 47. helyet jelenti. (Forrás: www.transparency.hu)

²⁰ Gombár Csaba (1998): A korrupció mint közrossz, Írások a korrupcióról, Korridor Kötetek, Budapest, 1998. 72. old.

oly messze vannak az eredeti értékeiktől. A minden esetre megoldást jelentő non-profit szervezet létrehozását jelentető illúziót konzerválja a „harmadik szektor” szervezeteit átszövő non-profit mítosz²¹, amelynek lényege, hogy elhiggyük a minket vagy közösségünket ért veszélyekre a megoldást pont azok az álcélokért dolgozó, látszateredményeket elérő non-profitok jelentik, amelyek fontos kapcsolatokkal rendelkeznek és produktumuk sokszor nem is látható. A non-profit mítosz jelenléte, illetve e szellemiség fenntartása ideális táptalaj az törvénytelen működésű civil szervezetek (további) működése számára.

*„...s hogy az ész az érdek rimája,
és hogy magát
sugaras hőssé a bitang is
hogy költi át, ...”*

Múlt, jelen, jövő

Társasági formától függetlenül, a Magyarországon működő civil szervezetek közül jó néhányról elmondható, hogy kerültek már előtérbe a pályáztatásban, a forráselosztásban, a gazdálkodásban felderített hiányosságok, szabálytalanságok miatt, illetve a társadalomra káros, működésük alkotmányos aggályai miatt. Az írott és elektronikus médiumok által az elmúlt évek társadalomra veszélyesnek tartott, az alkotmányosságot megkérdőjelező, tiltott jelképeket és eszméket terjesztő, az alkotmányos rend megdöntését vagy alapjogok sérelmét előidéző szervezetekről szóló híradások között szerepelt többek között a Lelkiismeret 88 csoport²² vagy a Magyar Gárda.²³ A fenti non-profitokon túl, számos szervezettel kapcsolatban merült fel alkotmányossági aggály, társadalmi kirekesztés, (szub)kulturális támadás vádja, melyekre ugyan nem fogalmazódott meg ügyészségi vád – vagy ha igen, az egyéb okokból nem állta meg a helyét – ellenben a közéletre gyakorolt hatásukkal erőteljesen éreztették jelenlétüket. Az ’ismertebb’ szélsőséges szervezetek, csoportok közül példaként említhetem a Hazáért Egység Mozgalmat²⁴, a Magyar Jövő Csoportot²⁵, a Blood & Honour Hungáriát²⁶ vagy a Vér és Becsület Kulturális Egyesületet²⁷.

---

²¹ Lantos Tamás: Nonprofit mítosz, Kovász III. évfolyam 1-2. szám, 1999. 21-49. old.

²² 2002. június 4-én a trianoni békeszerződés aláírásának 82. évfordulóján a szervezet egyesületté alakult.

²³ A 2007. december 17-én a Fővárosi Főügyészség kérte a Fővárosi Bíróságtól, hogy a törvénytelen működés miatt oszlassa fel a Magyar Gárdát létrehozó Magyar Gárda Hagymányórzó és Kulturális Egyesületet. 2008. december 16-án a Fővárosi Bíróság elsőfokú, nem jogerős ítéletével feloszlatta az egyesületet.

²⁴ Nemzetbiztonsági Hivatal: Évkönyv 2003. (Forrás: www.nbh.hu)

²⁵ Nemzetbiztonsági Hivatal: Évkönyv 2004. (Forrás: www.nbh.hu)

²⁶ A Fővárosi Bíróság 2001. februárjában vette nyilvántartásba szervezetet, 2005. októberében a Fővárosi Ítéletábla jogerősen feloszlatta. A megszüntetés után a szervezet korábbi vezetője, Domokos Endre János létrehozta a Pax Hungarica Mozgalmat. A VBKE a Nemzetbiztonsági Hivatal 2005. évi évkönyvében szerepelt.

²⁷ Nemzetbiztonsági Hivatal: Évkönyv 2005. (Forrás: www.nbh.hu)

Az alkotmányos aggályokat, sérelmeket és veszélyeket hordozó szervezetek mellett gyakoribbak a nemzetgazdasági kockázatot jelentő, az állami vagy non-profit szervezetre irányuló bűncselekményekre 'szakosodott' non-profit szervezetek. A szervezeti formától függetlenül, nagyobb értékben elkövetett vagyonnal való visszaélésre példa a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány²⁸, amely hűtlen kezelést valósított meg az 1990-es évek elején, továbbá a MÁV Általános Biztosító Egyesület – jelenleg a VPOP sikkasztás és pénzmosás megalapozott gyanúja ügyében nyomoz, a szervezet négy tagját köztük az elnök-vezérigazgatót letartóztatták – illetve az Egy-Másért Alapítvány²⁹, amelyet többek között különösen nagyértékben elkövetett sikkasztással és csempészéssel gyanúsítanak. Míg az előbbi megközelítőleg 770 millió forintot tett ki (1996-os áron), addig a biztosító esetében a hiány már megközelítőleg 1 milliárd, míg az alapítvány esetében mindezt közel 1.4 milliárd forint értékben követték vagy követhették el. Természetesen ez csak a jéghegy csúcsa, vagy – nézőpont kérdése – az alja. A jövőben, a non-profit szervezetek neve alatt elkövetett bűncselekmények egy része a globális piac nyújtotta lehetőségekhez igazodva, feltehetőleg kis értékben³⁰ és nagy esetszámmal (esetleg strómanok alkalmazásával) fog előfordulni. A karitatív tevékenység árnyékában végzett aggályos cselekmények elkövetését, illetve az illegális ügyletek fedését véleményem szerint elősegítheti a fiktív szolgáltatás vagy áru mesterségesen generált nagy forgási sebessége, a szereplők közötti szándékosan nagy távolság, az eltérő időzónákban tett egyidejű ügyletek, illetve az európai közösségen kívüli országok kedvezőbb adózási, ellenőrzési gyakorlata. Ezekben a cselekményekben rejlő kockázatok, feltehetőleg nem csak az elhárításban, hanem a rendvédelemben, adóellenőrzésben és pénzügyi rend fegyelmében érdekelt szervezetek látókörének fókuszát is jelentik.

A magas hírértékű, nagy non-profitok bűncselekményein túl, sajnos a közepes és kis szervezetek is képesek jelentős károkat okozni. A gyanú árnya vetült például a Gyermekrák Alapítványra, amely a feljelentés szerint a megszerzett forrásait csak elenyésző százalékában fordította az alaptevékenységére, illetve 1 %-os kampánya is feltehetőleg megtévesztésen alapult³¹. A Volt Állami Gondozottak Egyesületének elnökét csalás és magánokirat-hamisítás miatt, két társát – egy szocialista politikai tanácsadót – befolyással üzérkedésért ítélte el a

---

²⁸ az MVA jelenleg is azonos elnevezésű közhasznú alapítvány, amely: „...a Kormány gazdaságfejlesztési stratégiájának, kis és középvállalkozások fejlesztését célzó munkaprogramjának programmegvalósító intézményeként tevékenykedik...” (Forrás: www.mva.hu)

²⁹ Az egyesület pontos megnevezése: Egymásért, Egy-Másért Kiemelten Közhasznú Nemzetközi Alapítvány.

³⁰ *a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2007. évi CXXXVI. törvény a 3.6 millió forint feletti pénzmozgások figyelemmel kísérését írja elő a pénzmosásból, bűncselekmények elkövetéséből és a terrorizmus finanszírozásából származó pénzek felhasználásának megelőzése és megakadályozása érdekében.*

³¹ Forrás: <http://index.hu/belfold/gyermekrak4/>

Pécsi Ítéltábla³². Sikasztás gyanúja merült fel például a Magyar Rákellenes Ligával kapcsolatban, mivel a gyanú szerint egy épület felújítását támogatott jelentős összeggel, miközben az épület tulajdonosa nem tudott a támogatási összegről³³ és végül, de nem utolsó sorban ide sorolható még a pártfinanszírozással visszaélés különleges esete, amelyben a Bács-Kiskun megyei Főügyészség bünszervezet tagjaként, különösen nagy kárt okozó, folytatólagosan elkövetett csalás büntette és más bűncselekmények elkövetésével vádolja a FIB³⁴ néhány prominensét.

A példákat természetesen hosszan lehetne még folytatni, ellenben a további felsorolás helyett érdemes megvizsgálni, hogy a gazdaságbiztonsági szempontból aggályos civil szervezetek törvényes működésétől való eltérésének milyen céljai, lehetőségei vannak, illetve melyek azok a közös ismertető jegek/jelek, amelyek egy-egy cselekmény corpusát adják, illetve az elkövetést katalizálják. Fontosnak tartom kimondani, hogy nem minden non-profit aggályos, a 'kriminalizálható' és szignifikáns gazdaságbiztonsági veszélyekkel bíró szervezetek pedig mindössze csak az NGO-k egy elenyésző kisebbsége.

*„...s ha van is, kézen-közön elvész
az ideál,
és hogy nem hozhat egyetértést,
csak a halál, ...”*

Ismertető jegek, jelek

A törvénytelen működésű civil szervezetek releváns tulajdonságait a valódi non-profit szervezetek jellemzői között rejtve találhatjuk meg. Magyarországon a két leggyakoribb szervezeti forma az alapítvány és az egyesület. A törvényes működés során a civil szervezet a hosszú távú működéshez szükséges forrásokat versengve, a külső (nemzetközi, uniós és egyéb pénzalapok, nemzetközi vállalatok) és belső (központi költségvetés, helyi önkormányzatok, hazai vállalatok, magánszemélyek, más non-profit szervezetek) környezetéből szerzi meg, illetve nem ritkán saját vállalkozásából teremti elő. Ekkor a források megszerzéséért felelős szervezeti egységek vagy magánszemélyek, legalább akkora bevételt 'termelnek' a külső vagy belső környezetből, mint amennyi a társadalmi igények kielégítésére szolgáló, alaptevékenységben vállalt feladatok ráfordításainak összege.

Amennyiben a szervezet az egyes feladatai ellátására fordított pénzeszszegre, kötelezettségeire nem tud forrást, fedezetet biztosítani és ez az állapot

³² Forrás: <http://www.jogiforum.hu/hirek/19481>

³³ Forrás: <http://www.nonprofit.hu/hirek/egyhir/621233?r=3700>

³⁴ Fialat Baloldal, az eset után a 2008. május 17-18-i kongresszusán feloszlatta magát és a tagság egyben létrehozott egy új szervezetet 'Societas' néven. Zuschlag János elsőrendű vádlott és 15 társa a vádhatóság szerint civil szervezetek révén 75 millió forint állami támogatás jogosulatlanul megszerzésében működtek közre. (www.origo.hu)

tartósan fennáll, abban az esetben a szervezetnek alapvetően két 'menekülési útja' marad. Az első, hogy az alapító okiratban foglalt feladatellátást nem veszélyeztetve, radikálisan csökkenti a költségeit és megpróbálja növelni a bevételeit (konszolidáció). Ebben az esetben csökken legkevésbé a jövőbeni legális forrásszerzésének esélye, és ekkor még teljesíti a törvényes működés elvárásait. A szervezet második lehetősége, hogy a megszerzhető forrásokhoz igazítja programjait, céljait, munkatársait, önkénteseit (mutáció). Ekkor látszólag legális működést folytat, de a valóságban egy meghasonlott, céljait és érdekeit az illegális úton szerzett jövedelmek megszerzése érdekében fáradozó szervezetként tevékenykedik. A fent említett forráshiány égető problémájával véleményem szerint a legtöbb civil szervezet találkozott már és csak igen kevés szervezet választotta kiútnak a második lehetőséget. A gazdaságbiztonsági szempontból veszélyes civil szervezetek egy része alkalmazza az utóbbi lehetőséget, egy hangsúlyosabb hányadának pedig már a létrehozási szándékuk is rejtett, eleve a leplezett tevékenységük fedése céljából válnak non-profitná, hogy kihasználva a jog adta lehetőségeket pénzre, gazdasági, politikai vagy információs tőkére tegyenek szert. Szervezeti struktúrájuk nehezen ábrázolható, ráépülhetnek egy már meglévő non-profit szervezetre, feltűnhetnek a nemzetközihazai vállalkozások, NGO-k között – amőbaszerűen változtatva szervezetük nagyságát és rugalmasságát – vagy akár alkalmanként megbízott szervezeteket vehetnek igénybe.

Céljukat – függetlenül attól, hogy az ország politikai, gazdasági, honvédelmi érdekeit vagy alkotmányos rendjét sértő vagy veszélyeztető tevékenység -többnyire a sajátosan értelmezett 'profitjuk' maximalizálása jellemzi. Míg az előbbi három pénzben (is) mérhető, addig az utóbbi többnyire nem. A profit lehet információ, adat, technológia, ember vagy a leggyakrabban használt eszköz a pénz, de értéke szinte majd minden esetben valamely ország fizetőeszközében mérhető. E civil szervezetek ismertető jele a kapcsolati tőkéjük és a szerteágazó kapcsolati hálójuk. Míg az előbbi könnyebben, addig az utóbbi nehezebben felismerhető és modellezhető. Kapcsolataik más szervezetekkel, magánszemélyekkel, érdekükhöz igazodóan erősek, törvénytelen szándékuk leplezett, tartósságuk a céltól, leplezett tevékenységüktől függően fluktuál. Kiemelt jelentőséggel bír továbbá, hogy milyen fiktív non-profit tevékenységet választanak működésük leplezésére, illetve ezt a társadalom és a média – relatív – széles bevonásával, egy felkarolt társadalmi igény propagálásával (pl. Drogmentes Magyarországért Maraton és a Szcientológia Egyház kapcsolata) vagy annak szándékos kihagyásával (pl. a magánszemélyek, szervezetek indirekt támogatásával) végzik. A céljuk egyszerű, 'életpályájuk' függvényében az ideális külső környezet megtalálása, annak érdekében, hogy fedett tevékenységüket a helyi közösségben integráltan vagy annak homályában, de mindenképp eredményesen lássák el. A megfelelő fiktív alaptevékenység kiválasztásakor kedvező az azonos alap vagy kiegészítő tevékenység, az adományozók, illetve ellátottak azonos piaca, továbbá az állami, nemzetközi forráselosztásban és döntésben érdekelt (helyi) szervezetekkel azonos működési kör. A civil szervezetek fiktív tevékeny-

ségének célorientált megválasztása (pl. humanitárius feladatokat ellátó egyesület fedésében szélsőséges vallási vagy etnikai alapú szervezet) mellett pozitív az optimális szervezeti létszám (pl. kis létszámú fizetett munkatárssal az elektronikus média és a virtuális kommunikáció támogatására létrehozott alapítvány mögött ipari, technológiai hírszerzésre épülő szervezet) és a kapcsolattartás (pl. érdekvédelmi feladatot ellátó alapítvány fedésében szervezett bűnözésben, proliferációban érdekelt csoportok) fenntartása.

A nemzetbiztonságilag kockázatos non-profit szervezetek tevékenységét számtalan külső és belső környezeti, társadalmi, gazdasági tényező mozgathatja. Katalizátor lehet többek között a céljuk vagy motivációjuk időszakos felerősödése (pl. választásokat megelőző kampány időszak) vagy az állami források hozzáféréseinek alacsony biztonsági szintje (pl. a regionális döntéshozókhoz közeli civil szervezetek csúszópénz általi támogatása). A katalizátor szerepét jelentheti továbbá a politikai-civil kapcsolatok aktivitása (pl. más államok által nyújtott nagy értékű adományok pártok, pártközeli szervezetek számára), a tagállamok határátalakulása (pl. menekültügy, migráció 'egyházi' támogatása), mint ahogyan a biztos rejtőzést adó szervezetek (pl. valamely állami döntéshozó vagy ellenőrző szerv tagjainak támogatására létrejött szervezet) megtalálása, védelme is.

Összefoglalva, egy törvénytörő civil szervezet gazdaságbiztonsági szempontból aggályos lehetőségeinek korlátja a fedő tevékenységként választott non-profit szervezeti lehetőségek. Amennyiben a leplezett tevékenység fedése érdekében működtetett non-profit szervezet nem állja ki az állami, nemzetközi ellenőrzési mechanizmusokat és a külső környezet időszakos vizsgálatait, illetve nem biztosít a rejtett feladatai ellátásához eredményes környezetet, úgy feltehetőleg rejtett céljait sem képes megvalósítani, terjeszteni. A lehetőségeken túl, a rejtett működés fenntartását, hatékonyságuk növelését eredményezheti a tagállamok és a bázis vagy tranzit országok eltérő ellenőrzésének megkerülése, a készpénzforralmú tevékenységek alkalmazása, az időzónák és országok közötti szándékosan nagy tételszámú ügyletek alkalmazása; illetve nem utolsósorban a rejtőzködést biztosító külső és belső környezeti feltételek abszolválása.

*„...s mert mindez mégcsak nemis aljas,
nem szomorú,
a minden dolog apja valóban
a háború...”*

(Szabó Lőrinc: Különbéke, 1933)

Aggályok a múltban és a jövőben

A törvénytelen működésű non-profit szervezetek a korábban kifejtett okok és célok mellett, lehetőségeik kreatív kiaknázásával többféle módon végezhetik illegális tevékenységüket. A rendelkezésre álló szakirodalom, ezen eseteket nem vagy csak igen kis mértékben taglalja, ezért megpróbálok betekintést nyújtani az

alkalmazási lehetőségek néhány gyakorlati verziójára. A folyamatosan változó törvényi, közigazgatási, adójogi, gazdálkodási és ellenőrzési szabályok révén azok a „technikák és eljárások” is folyton megújulnak, amelyekkel ezen szervezetek a leplezett tevékenységüket és/vagy a nemzetgazdaságra veszélyes működésüket végezhetik. A lent közölt non-profit technikák és eljárások kizárólag a gazdaságbiztonsági szempontból aggályos és veszélyes lehetőségeket tartalmazzák.

„Fiktív tevékenység, fiktív számla”

Egy non-profit szervezet a tevékenységében foglalt feladatai ellátásához szolgáltatásokat vásárol és használ fel, amelynek ellenértékét normál esetben átutalással, ettől eltérően pl. 'társadalmi barterrel' (amely tulajdonképpen a kapcsolati tőke megszokottól eltérő, deviáns felhasználásának egy formája) egyenlítő ki. Ezen utóbbi esetben a szolgáltatás, tevékenység ellenértékét képező számla egy csereügylet részét képezi, melyet akkor szerez meg a non-profit szervezet – biankóként a pályázatok költségelszámolásához – amikor arra leginkább szüksége van, illetve a költségeit egyéb módon nem tudja pótolni. A fiktív szolgáltatásról kiállított számla többféle módon kerülhet a szervezethez: pl. készpénzért vásárolva; egyéb csereügylet ellenértékeként; korábbi szívesség forintban meghatározott, kialkudott értékért; információ átadásért; tárgyi eszközért etc. Bárhonnan is szerzi a szervezet a számlát, elemi érdeke, hogy csak projekt vagy pályázat költségvetésére, illetve ezek hiányában a működéssel összefüggő költségek elszámolására – a köznyelvben NCA pályázatok – használja fel, hiszen egy jövőbeni (adó)ellenőrzés elsődlegesen az állami kontroll nélkül felhasznált forrásokra koncentrál. Gyakorlati szempontból azt jelenti, hogy a működéssel összekapcsolható fiktív költségek igazolását biztosítani hivatott számlák ne haladják meg az éves költségvetés megközelítőleg 15 %-át, a pályázat elszámolásához köthető számlák, pedig a pályázatban kiírt tevékenység vagy szolgáltatás kialakításával, illetve működtetésével legyen arányban.

„Idegen tőke, magán tőke”

Az eljárás alapja, hogy kettő vagy több non-profit szervezet alaptevékenységük ellátására közösen szerez tulajdont (pl. 'A' vállalkozás érdekeltségi körébe tartozó tulajdonnal nem rendelkező magánszemélyek adományából) lehetőleg használt, alacsony piaci értékű és könyvvitelileg szándékosan magas áron nyilvántartott ingatlan felett, amelyre rövid időn belül magas fiktív fenntartási költséget számolnak el. A könyvekben tárgyi eszközként szereplő ingatlant bizonyos idő elteltével tulajdoni hányaduk arányában, a könyvekben kimutatott (magas) áron értékesítik 'A' vállalkozásnak, aki ennek fedezetére fiktív kölcsönt kap 'B' vállalkozástól, ám valójában illegális forrásból egyenlítő ki a vételárat. A közös értékesítés után a tulajdont birtokló szervezetek külön-külön megállapítják, hogy az ingatlant kizárólag a közhasznú és/vagy cél szerinti tevékenység érdekében hasznosították, ezáltal teljesítik a „kizárólagosság”

feltételét, így a realizált bevétel a törvény³⁵ értelmében nem minősül vállalkozási tevékenységből származó bevételnek. Ezt a lehetőséget érdemes megvizsgálni abból az aspektusból is, ha az ingatlanértékesítés valódi célja az illegális pénz tisztára mosása, valamint ha a non-profit szervezet és a 'B' vállalkozás forrásai felett ténylegesen 'A' vállalkozás diszponál. Ekkor 'A' vállalkozó a non-profit szervezetektől vásárolt ingatlant kölcsönének törlesztése céljából piaci áron értékesíti. Az eladási ár és a könyveiben nyilvántartott ár közötti különbség miatt 'B' vállalkozónak a kölcsönét nem tudja visszafizetni. Ezt követően 'A' vállalkozó egy másik alacsony piaci értékű ingatlant vásárol és – látszólag ennek az ügyletnek a fedezetére, illetve kölcsönének törlesztése céljából – bankhitelt vesz fel (legális forrást von a vállalkozásába). Elvben a megvásárolt (szintén túlértékelt árú) ingatlanra fordított hitelt, a non-profitokhoz előzőleg átjátszott forrásból törleszti – gyakorlatilag újabb illegális forrást von az ügyletbe – úgy, hogy a civil szervezetek közösen (alacsony piaci értéken, de könyvvitelileg magas áron) megvásárolják vagy tartósan bérelik tőle az ingatlant. 'B' vállalkozás ennek hatására megszűnik és a folyamat tovább ismétlődik új non-profitokkal és új ingatlanokkal. Az eljárás hatékonyságát növeli és a folyamat nyomon követhetőségét nehezíti, ha megnövelik a résztvevő non-profit szervezetek és az értékesíthető, bérelt ingatlanok számát, továbbá ha növelik az ügyletekben résztvevő vállalkozások és a tranzakciók számát. Mindezek mellett egyéb hozamot biztosít és az eljárást 'színesíti' a bizonyos időközönként előforduló csődeljárás, ingatlant ért káresemény vagy egy-egy non-profit szervezet megszüntetése.

„Adományozó vállalkozók”

Adományozni szép és nemes cselekedet, amely minden kultúrában megtalálható, igaz módja, formája és szabályai jelentős eltéréseket mutatnak. A hazai vállalkozások adományozási szokásait kutató tanulmány³⁶ szerint a vállalatok döntően a pénzbeli adományozást helyezik előtérbe, a természetben nyújtott adományokkal szemben. 2006-ban az összes adomány 90 %-át az előbbi módon, 5 %-át természetben, míg 2 %-át a vállalatok munkatársai által felajánlott szolgáltatásokban megvalósuló adományok tették ki.³⁷ A vállalati adományok mértékét vizsgálva megállapítható, hogy az árbevétel növekedés mértékével exponenciálisan nőtt az adományozott összeg. A non-profit szervezetek és vállalatok közötti adományozási szokás, egy az eredeti célt és szándékot nélkülöző formája, amikor az adományozó a non-profit szervezet számára juttatott, lehetőleg tartós adomány révén csökkenti az adózás előtti eredményét az adományozás formájától függően, a törvényben³⁸ meghatározott módon. Ezt követően kike-

³⁵ a társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény 6. számú melléklete.

³⁶ „...A vállalatok 63%-a adományoz, 21%-a nem teszi, de adományozna ha tehetné, míg 16%-uk semmiképpen nem adományoz...” Kuti Éva: Vállalati adományozók, non-profit szervezeteknek nyújtott vállalati támogatások, kutatási zárójelentés, Esélyegyenlőségi Kormányhivatal Civil Kapcsolatok Igazgatósága, Budapest, 2004.

³⁷ Rajczy Gábor (2007): Lelkiismeretes vállalkozók, Piac és Profit 2007. decemberi szám.

³⁸ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 7. §.

rülve a törvényi előírásokat és adójogi szabályozásokat, kapcsolt, vagy bizalmas vállalkozása fiktív szerződést köt az immár tőkével rendelkező non-profit szervezettel. A civil szervezet az alap vagy kiegészítő tevékenységében vállalt feladatot névlegesen, a szerződő vállalkozással végezteti el. Az adomány összegének jelentős hányada ez után a pénzügyi hurok után visszakerül az adományozó vállalkozóhoz. Az adományozás mögé bújtatott cselekmény célja általában a pénzmosás, a forrásszerzés, az illegális tevékenység finanszírozása és az adókikerülés, illetve ezek kevert változatai.

„Körbe-körbe”

Az áfacsalás az EU-ban és hazánkban is alkalmazott legjellemzőbb módszere, az ún. körhintacsolásnak³⁹ nevezett eljárás. A módszer lényege, hogy a termék értékesítésekor az áfa hozzáadódik a vételárhoz – azt az áfa törvény alapján a vevő fizeti – az értékesítés áfáját azonban az exportáló nem fizeti be az adott tagállamnak. Az áfa bevétel hiányát növeli, ha ugyanezt az árut egy nemzetközi kereskedelmi részt vevő reexportálja és a be sem fizetett áfát a tagállamban visszaigényli. Ezt elsősorban nem a civil szervezetek alkalmazzák, módosított változata mégis lehetőségként merül fel a non-profitoknál. Egyik alkalmazási formája lehet, hogy a non-profit szervezet az alaptevékenységének ellátása érdekében vállalkozási tevékenysége keretében (pl. nagy értékű tárgyi eszköz, könnyű szállítási feltételekkel rendelkező áru, vagy tartós élelmiszer) külföldről behozott eszközöket, élelmiszereket vásárol áfa mentesen az első vállalkozástól, és ezt névlegesen, adomány formájában juttatja a rászorulóknak, miközben az első vállalkozás a második vállalkozás felé névlegesen is értékesíti az eszközöket, árukat. Ezt követően a harmadik vállalkozás külföldről (pl. EU tagállamból) importálja az árut a második vállalkozástól. Az országból való kivittelt követően – a harmadik vállalkozással kapcsolatban álló – negyedik vállalkozástól importál a non-profit szervezet, majd a behozatalt követően további fiktív adományozás vagy adómentes rendezvény keretében a vásárolt áruval a folyamatot megismétlik.

„Szolgáltatásnyújtás”

A szolgáltatásnyújtásnak ebben a hagyományostól eltérő formájában a non-profit szervezet alaptevékenységének ellátása céljából egy vagy több szerződést köt valamilyen szolgáltatást nyújtó vállalkozással. Fontos, hogy a szerződések oktatásról, fejlesztésről, képzésről, innovációról szóljanak, hiszen annak eredménye, mérhetősége szubjektív értékítéleten múlik. A névlegesen megkötött szerződésekben a non-profit szervezet szolgáltatást vásárol egy vagy több vállalkozástól, amelyek ezt a munkát, szintén papíron, magánszemélyekkel vagy a non-profit szervezet önkénteseivel végeztetik el. A feladatellátást minden esetben papíron igazolják, a pályázati forrásból származó, valamint a működési keret terhére fordítható pénzeket fiktív számlákkal alátámasztják és a megnyert

---

³⁹ Nemzetbiztonsági Hivatal: NBH Évkönyv 2007. (Forrás: www.nbh.hu)

pályázat költségelszámolásában tartják nyilván. A megpályázott vagy lehívott állami, uniós forrást így a lehető legkisebb költséggel (amely további alternatív lehetőségeket biztosít) lehet készpénzre váltani. Az eljárást a kevés tapasztalattal és kreativitással rendelkező civilek használ(hat)ják.

„Vállalkozó non-profitok”

A közhasznú non-profit szervezetek vállalkozási tevékenységet csak közhasznú céljaik megvalósítása érdekében végezhetnek. A gazdálkodásuk során elért eredményt nem oszthatják fel, azt az alapító okiratban meghatározott feladatra kell fordítaniuk. A leplezett vállalkozási tevékenység ebben az esetben is csak névlegesen valósul meg. A folyamatban a civil szervezettől (amelyet leggyakrabban egy, a vállalkozó, vagy annak érdekeltségi körébe tartozó alapító hívott életre) fiktív szolgáltatást vásárol „*A vállalkozó*”, aki a költségeinek fedezésére bankhitelt vesz fel, és látszólag a hitelből fedezi a fiktív szolgáltatás költségeit. Ennek az eljárásnak egy nehezebben nyomon követhető módja, amikor „*A vállalkozó*” a felvett hitelből (valójában illegális forrásból) látszólag nagy értékű ingóságot vásárol, amit adomány formájában látszólag az I. non-profit szervezetnek ad. A civil szervezet az ingóságot fiktív módon értékesíti „*B vállalkozó*”-nak, majd az I. non-profit szervezet adományként átadja a fiktív ingóság ellenértékét a II. non-profit szervezetnek. Ezután a II. non-profit fiktív szolgáltatást vagy árut vásárol „*C vállalkozó*”-tól, amit az adományként juttatott pénzből teljesít. A folyamat számtalan módon folytatható, csupán két alábbi folytatást közlök. Az első esetben a „*C vállalkozó*” az eredetileg, látszólag átadott ingóságot megvásárolja „*A vállalkozó*”-tól, aki ezek után törleszti bankhitelét. Egy másik esetben a „*C vállalkozó*” az ingóságot megvásárolja „*B vállalkozó*”-tól, aki adományként juttatja tovább a III. non-profit szervezetnek, majd „*A vállalkozó*” cége megszűnik, a hitel nem kerül visszafizetésre.

Az utóbbi folyamat életképessége fenntartható, ha bizonyos időközönként a hitelt egy másik vállalkozás szolgáltatja, illetve rotálva mindig egy-egy vállalkozást és egy-egy non-profit szervezetet vonnak be az ügyletbe úgy, hogy betöltött feladatukat utódaik biztosítják. Tehát a megszűnt „*A vállalkozó*” helyébe „*B vállalkozó*” lép, az I non-profit helyébe a II., annak helyébe a III. non-profit kerül etc. A legális forrást a non-profit szervezetek vállalkozási tevékenységével vezetik ki, a hitelt felvevő és később megszűnő vállalkozások folyamatosan cserélődnek, adókedvezményeket realizálnak, miközben legális forrás kezelése mellett illegalist vonnak be a folyamatba.

„Non-profit szervezet az állami vagyonért”

Az állami vagyon megszerzésének feltétele ebben az esetben is a civil szervezet mögött álló egy vagy több vállalkozás. A módszer alapja, hogy az állami tulajdonban álló vagyon feletti tulajdonosi jogokat a vállalkozás egy közbeiktatott civil szervezet révén szerzi meg. A vállalkozás szereplői – közülük egy alapítóként jelenik meg, aki legtöbbször az alaptőkét biztosítja – tartós közérdekű célra fiktív civil szervezetet hoznak létre. A közhasznú tevékenységet

ellátó szervezet feladatainak finanszírozására együttműködési és/vagy támogatási szerződést köt egy vagy több vállalkozással. A non-profit szervezet a helyi önkormányzattól az állami vagyonról szóló törvény alapján több kis vagy közepes értékű ingatlant, vagy földterületet szerez (a tulajdonosi jogok átruházásának lehetőségét a törvény⁴⁰ biztosítja) közhasznú feladatainak ellátására. A vállalkozással együttműködési megállapodásban előre rögzítettek szerint, a vállalkozás a támogatásért cserébe bérleti jogot szerez a terület bizonyos hányadára, amit valójában hasznosít. Kis idő elteltével a feladatok megnövekedése vagy a szervezet megszűnése miatt a non-profit szervezet értékesíti az ingatlant, földterületet. A non-profit szervezet az ingatlant a kis érték miatt formálisan versenyeztetés nélkül értékesíti a vállalkozás részére, aki az ügyletet hitelből fedezi. A szervezet ezután az ingatlan ellenértékéből fiktív szerződésben másik ingatlant bérel az egyik kapcsolt vállalkozástól, majd az értékesítési összegének visszajuttatása után megszűnik.

„Pályáztatás – informális kapcsolatok”

A non-profitok részére kiírt (nemzetközi, európai uniós, központi költségvetési, magántőkéjű) pályázatok közül a szervezetek csak igen kis hányada képes – vagy akar – a kiírás eredeti céljának teljes mértékben megfelelni. Az állami szervek és a non-profitok leggyakrabban már a pályázat kiírásakor kibontják kapcsolati köreiket és megindul a „közös érdek” megtalálásának folyamata. A pályázati kiírásnak, a törvényi előírásoknak, az önerővel szemben támasztott követelményeknek, valamint a céljaiknak maximálisan megfelelő civil szervezet esetében ma is aktuális Könyves Kálmán törvényének⁴¹ néhány sora, miszerint: „...*a boszorkányokról pedig, kik nincsenek, említés se történjék...*”. Felborult világunk sajnálatos példája, hogy a sokszor lehetetlennek tűnő elvárások és követelmények tengerében fuldokló, a kiírásoknak – elvben – teljes mértékben megfelelő szervezet márpedig létezik! Ha másképp nem, legalább úgy, hogy a szervezetre írják ki a pályázatot. A civil szervezetek bizonyos köre, így a látszat megtartására gondosan ügyelve, az eredeti céljukat és annak elérését biztosítani hivatott eszközöket nélkülöző pályázatot beadva szerzik meg forrásaikat. Az eljárás egyszerű, ellenszolgáltatás fejében (általában a pályázott összeg 8-12 %-a) a pályázatot kiíró a „megbízó szerepben fellépő” civil szervezetre formálja a feltételeket. A sikeres elbírálás után, a fennmaradó forrás látszólag eredményes felhasználása és szabályos elszámolása, a további pályázatok esetében szintén pozitívumként jelentkezik. Ez az eljárási mód, az európai uniós és a költségvetési források redisztribúcióját átszövő korrupció.

„Ön-kormányzat”

A helyi önkormányzat és a non-profit szervezet közötti együttműködésnek ebben a formájában, a két fél a helyi közösség szükségleteinek látszólagos

---

⁴⁰ 2007. évi CVI. törvény az állami vagyonról.

⁴¹ „...De strigis vero quae non sunt, ne ulla quaestio fiat...” (lat.) a. m. a boszorkányokról pedig, kik nincsenek, említés se történjék. Pallas Nagylexikon.

kielégítésére törekedve, annak szándékos megkerülésével szerzi meg az illegális forrást. Az önkormányzati források non-profit szervezethez való átjátszását legtöbbször a helyi ellátórendszer alanyainak tudtán kívül, de azok felhasználásával végzik. Az állami forrás civil kézbe való transzferelésének több formája lehetséges. Az egyik, hogy az önkormányzat által alkalmazott közcélú foglalkoztatottak bérének bizonyos hányadát visszatartják úgy, hogy azt papíron kifizetik, illetve egy részt természetben kompenzálják, amiről természetesen a közmunkát végzők nem tudnak. A keletkezett többletforrást ezután az önkormányzat mögött álló érdekcsoport civil szervezetének juttatja a korábban említett valamelyik eljárás közbeiktatásával. Az önkormányzat tulajdonában álló tőke átmosásának másik formája, amikor az önkormányzat saját forrásainak növelése érdekében értékpapírt bocsát ki, melyet névlegesen a feladatellátás ellenértékeként vagy a közbeiktatott értékpapír vásárló révén a civil szervezet kap meg. Az önkormányzati kibocsátású értékpapírokban foglalt kötelezettség visszafizetésére az önkormányzat jövőbeni bevételei és a forgalomképes vagyontárgyainak értékesítése jelent garanciát, amely magában hordozza a névlegesen szerzett, átjátszott állami forrás transzferelés utolsó lépcsőjét.

Összefoglaló

A non-profit szervezeti jellemzőket kihasználó, a nemzetbiztonságra kockázatot jelentő civil szervezetek többsége, feltehetőleg közvetlen környezetünkben tevékenykedik, szimpatizál családunkkal, közös társadalmi 'ügyeket' felkarolva gondolkodásra, cselekvésre sarkall bennünket, számunkra gyűjt adományokat és talán egy-egy alkalommal a nemes célokért elszántan küzdő oroszlánt látjuk, láttatják bennü(n)k. Lehetőségeik hatékony kihasználása, kiváló táptalaj a valódi működésük leplezésére. Mindezek után joggal merül fel a kérdés, vajon hogyan lehet megkülönböztetni a nemzetbiztonsági szempontból aggályokat ébresztő civil szervezeteket a 'valódi' non-profitoktól? A külső jellemzőik megismerése, cselekményeik szignifikáns jegyei, valószínűsíthető területei és megismert módjai feltehetőleg közelebb visznek a válaszhoz. Amennyiben ismerjük a lehetőségeiket és céljukat, a társadalmi repedésekre vagy szükségletekre pióca-ként tapadó látszat működésük külső jegyeit, esetleg főbb működési területeiket és bizonyos mértékben a korábbi – feltárt – elkövetési eseteket, a kapcsolati hálójuk szereplőit és releváns irányait, feltehetőleg közelebb kerülhetünk a jövőbeni kártékony tevékenységük megértéséhez.

KONZULTÁCIÓ

ÁRPÁD ZOLTÁN

„Az egyes szakterületeken beszerzett információk egymást kiegészítik, módosítják, árnyalják, vagy esetenként akár ellentmondóak is lehetnek. Ezért szükség van egy olyan értékelő, elemző szervezetre, mely az egyes szakterületekről beérkezett információkat koordinálja, összegezi, feldolgozott formában a politikai, katonai döntéshozók rendelkezésére bocsátja, illetve a feldolgozott információk alapján további feladatokat határoz meg.”¹

A NEMZETBIZTONSÁGI JELLEGŰ ÉRTÉKELŐ-ELEMZŐ MUNKA NÉHÁNY ALAPVETŐ KÉRDÉSE

Bevezető

Modern, információkkal átítatott világunkban nemcsak a nemzetbiztonsági, vagy katonai, hanem a civil (kiemelten a pénzügyi-gazdasági) szférában is fokozódó igény van az információk szakszerű feldolgozására. Minden versenyképes szervezetben – legyen az nemzetbiztonsági szolgálat, vagy egy üzleti vállalkozás – egyre több olyan szakemberre van szükség, akik ismerik a vezetői stratégiai döntéseket megalapozó információk értékelését, elemzését és felhasználását.

Az információs folyamatok ciklikus, önmagába visszatérő jellegéből, az információk állandó körforgásából adódóan a jól körülhatárolható információs, vagy hírigény alapján folytatott nyílt és titkos információgyűjtés során felderített elsődleges információk az értékelő-elemző munka révén válnak értékes, a felhasználót valóban döntési helyzetbe juttató jelentésekké, vagy tájékoztatókká. Az „információs piramis” bázisát jelentő és a szükséges információkat felderítő szakemberek szerepe természetesen ezzel együtt sem kérdőjelezhető meg, hiszen ehhez a munkához ők adják meg a kezdőimpulzust, ők indítják be az információs folyamatokat, sőt a megszerzett információk feldolgozása során

---

¹ Várhalmi Miklós: elemzések és javaslatok a Nemzetbiztonsági Törvény módosításához kapcsolódóan, különös tekintettel a Nemzetbiztonsági szolgálatok hatékonyabb működtetésére, 16. o.

készített értékeléseket, elemzéseket megismerve jó esetben információgyűjtő tevékenységük hatékonyságát is növelni tudják.

Az értékelés és az elemzés fogalomkörének a teljesség igényét nélkülöző taglalása előtt mindenképpen meg kell említenem a Dr. Rácz Lajos által „Az elemző-értékelő munka módszertana” címmel írt és 2001-ben megjelent egyetemi jegyzetet, amely akár alaplűnek is tekinthető és kellő részletességgel, rendkívűl korrekt módon, szemléletesen taglalja ezt a témát. Számos gondolatával magam is egyetértek, éppen ezért azokat nem kívánom megismételni, vagy netán újraírni, maximum csak jelezni a kapcsolódási felületeket. Célom inkább egyfajta gondolatébresztő jelleggel ennek a fajta munkának egy-egy apró részletére, annak katonai elhárítási (védelmi) sajátosságaira jobban rávilágítani, vagy éppen saját szeművegemem keresztül tekintve más, szintén fontosnak tartott elemeket az általánosítás igényével bemutatni.

Az értékelő-elemző munka lényege

Sokan sokféleképpen használják magát a kifejezést is. Felmerűl a kérdés, vajon melyik a helyes? Érékelő-elemző, vagy pont fordítva? Egyáltalán van-e jelentősége a sorrendnek? A kérdések megválaszolása előtt nézzűk meg, hogy ez az összevont – a klasszikus felderítési ciklus információk feldolgozásával összefűggő részét lefedő – kifejezés konkrétan mit jelent.

Az értékelő-elemző munka lényegében időtlen idők óta változatlan és nem más, mint azon gondolkodási műveletek összessége, amely a rendelkezésre álló adatok és információk alapján összefűggéseiben, kölcsönhatásaiban vizsgálja az ellenérdekelt tevékenységet, jelenséget, megnyilvánulási- és magatartásformákat, ezekbűl következtetéseket von le, döntési alternatívákat és előrejelzéseket készít, melyek alapvetően meghatározzák a munka további irányát, valamint lehetőséget adnak az esetlegesen felmerűlő biztonsági kockázatok kezelésére, csökkentésére, vagy megsűntetésére.

Az értékelő-elemző szakemberek – mintegy közbensű láncszemként – elég közel vannak a frissen megszerzett információkhoz ahhoz, hogy kellű részletességgel tanulmányozhassák azokat, ugyanakkor elég távol ahhoz, hogy megfelelően nagy és széles rálátásuk legyen rájuk.

Az értékelő-elemző munka, mint komplex feladat mindig szisztematikus, egy előre kigondolt, vagy meghatározott, egymást követű lépések sorozata. A módszeresség figyelmezteti az értékelő-elemző szakembert a követűkző lépésre, egyűttal jelzés értékű a döntéshozű számára, hogy a kijelűlt szakember valóban alapos, teljes körű és mélyreható munkát végzett.

Az értékelő-elemző munka mindig visszaellenőrizhető. Egy értékelés, vagy elemzés akkor helyes, ha visszakereshetű tényeken alapul, valamint ha egy másik szakember is elvégzi ezt a munkát, majd a végén zömében, lényegét

tekintve ugyanazokra a megállapításokra jut. Ezt segíti elő a többé-kevésbé rögzített technológiai sorrend, ugyanakkor ellene hat a szubjektivitás és a „szelektív észlelés csapdája” (kis túlzással azt olvasunk ki az információból, amit szeretnénk).

Az értékelő-elemző munka mindig időigényes. Ahhoz, hogy a mozaik minden egyes darabkája, apró részlete a helyére kerüljön, vagy a hiányosságok legalább is ne zavarják a portré megértését, az átlagot meghaladó idő- és energiaráfordítás, valamint ezzel párosuló kitartás szükséges.

Az értékelő-elemző munka akkor igazán eredményes, ha a nemzetbiztonsági munka más területein is hasznosnak bizonyul. Nemzetbiztonsági érdekeinket ugyanis nem csak közvetlenül, pl. egy ellenérdekelt szolgálattal szemben kell érvényesítenünk, hanem közvetve, pl. a kész értékelések, elemzések az információgyűjtés szintjére való visszacsatolásával, vagy ezen anyagok az oktatás, a (ki)képzés során történő felhasználásával. Ezzel érhető csak el, hogy a rendszerben lévő és a rendszerbe újonnan bekerülő állomány is aktuális, minőségi információkkal találkozzon, valamint helyel-közzel egyféleképpen szemlélje a körülöttünk lévő világot.

Az értékelő-elemző munka rendszerszemléletű megközelítése

Rendszerelméleti szempontból bármely tevékenység, mozzanat, folyamat képezhet rendszert. Az értékelő-elemző munka, mint integrált információs és döntéstámogató rendszer az információk – egymással kölcsönhatásban álló – olyan együttese, amelyek az értékelő-elemző munka célja alapján együvé tartoznak, egy egységet alkotnak.

A rendszer dinamikus kapcsolatban áll környezetével, s mint nyitott rendszer azzal működése, a fenntarthatóság megvalósítása érdekében folyamatos információcserét folytat.

Egy nyílt rendszer a beérkező friss információk révén tud életben maradni és fejlődése során a rendszernek keretet adó struktúráját fokozatosan finomítani, javítani, a kor elvárásainak, kihívásainak megfelelően igazítani. Rugalmassága révén a megszerzett tapasztalatokat képes a további működés során hasznosítani.

A rendszer alapvetően hierarchikus felépítésű, azaz elemei, al-, vagy részrendszerei között túlnyomórészt alá- és fölérendeltségi viszony van.

A rendszert egészként kell szemlélni és nem a részek egyszerű kombinációjaként. Arisztotelész óta tudjuk, hogy az egész több mint a részek összege, amely mindig egy más minőséget jelöl.

A jól működő rendszer képes a szinergia létrehozására, ugyanis az elemek összedolgozva, együttműködve többre képesek, mintha külön-külön tevékenykednének.

A hatékony rendszerben az információ központosított, egy kézben futnak össze a szálak; a tevékenység a jól képzett humán erőforrások mellett megfelelő szintű IT (információs technológiai) háttérrel is biztosított.

A jól működő rendszer képes arra is, hogy tanulmányozza saját működési mechanizmusát, amit öntanuló rendszernek is szoktunk nevezni.

Az öntanuló típusú rendszereknél meghatározó szerepe van a visszacsatolásnak, a megszerzett tudás a felhasználókhöz való visszajuttatásának.

Nem utolsósorban egy eredményeket produkáló rendszerben folyamatosnak kell lennie az (ön)ellenőrzésnek, amely nemcsak a vezetői szint joga és kötelessége. A mellérendelt elemek egymásra irányuló kontrollja („jó zsarú – rossz zsarú”, „az ördög ügyvédje” szerepjáték) annak csapaterősítő jellegén túl a probléma többoldalú megvilágítását teszi lehetővé.

A rendszerszemléletű megközelítés segít abban, hogy a vizsgált rendszer elemeinek, kapcsolatainak, struktúrájának, jellemző tulajdonságainak, a kiváltó okok és a kiváltott hatás megismerésével a lehető legjobban megközelítsük a valóságot és még hatékonyabbá tudjuk tenni a rendszer működését, ezáltal fokozottabban tudjuk érvényesíteni saját – jelen helyzetben a biztonság garantálásához fűződő – érdekeinket.

Az értékelés

Napjainkra már-már összenőtt az értékelés és az elemzés fogalma, amely pedig – legalábbis az információs folyamatok kezdeti stádiumában – két viszonylag jól elkülöníthető mozzanatot takar.

Az értékelés és az elemzés kéz a kézben együtt járnak, szorosan kapcsolódnak egymáshoz, de talán mégis felállítható közöttük egyfajta sorrendiség. Egy információ megszerzésekor a másodperc töredéke alatt „értékeljük a helyzetet”, azaz valamely nemzetbiztonsági szempontrendszer alapján a vizsgált személyről, objektumról, folyamatról, jelenségről, az azokban bekövetkezett változásokról alkotunk képet, mondunk véleményt, vagy ítéletet.

Már a szó töve is beszédes, amely nem más, mint az érték. Az ember gondolkodásmódjában központi helyet foglal el ez a kategória, filozófiai értelemben az emberi lét egyik célja az értékteremtés. „Elvont, általános fogalomként értéknek az számít, ami ritkaságával, egyediségével vagy pótolhatatlanságával tűnik ki.”² Az értékelő munkatárs is az információban az értéket, az értékeset keresi meglévő ismeretei, tudása, tapasztalatai alapján. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az információszerzéssel szinte egy időben bár még csak helyi szinten, viszonylag kevés információ birtokában, de már meg is kezdődött az értékelés, melyet sokszor éppen ezért elő- vagy alapértékelésnek is hívunk. Ezt

---

² Hu.wikipedia.org/wiki/Érték

követően akár minden szinten, ahol az információ a döntéshozóig megfordul, értékelésre kerülhet az amúgy egyre értékesebbé váló információ. Tehát amennyiben nagyon szét akarjuk választani ezeket az elemeket, a folyamatban az első lépcső mindenképpen az értékelés, majd ezt követheti az elemzés.

Az értékelés szempontjai

Mielőtt magával az elemzéssel kicsit részletesebben foglalkoznánk, érdemes áttekinteni, vajon milyen szempontok alapján lehet egy adott információt helyesen értékelni? Milyen „mankókat”, segítségeket lehet igénybe venni, hogy az információkat a helyén tudjuk kezelni?

Az információval szemben támasztott követelmények (úgy mint időszerűség, aktualitás; pontosság, teljesség; fontosság; hitelesség, ellenőrzöttség, igazolhatóság; megbízhatóság; objektivitás; felhasználhatóság; illetékesség, hatáskör, tömörség, lényegre törés; egyértelműség; világosság, közérthetőség és a mérhetőség) első körben megadják azokat az alapvető szempontokat, amelyek révén megfelelő és gyors szóbeli, majd írásos értékelést lehet adni.

Ezen követelményrendszeren túlmenően figyelembe kell venni:

- az információ jellegét (Nbtv. 7.§ pontjai, azonnali jelentésre kötelezett információ ....stb.);
- a kriminalisztika 7 alapkérdésének (Ki? Kit vagy mit? Hol? Mikor? Hogyan? Kivel vagy mivel? Miért tett?) való megfelelést;
- az információ keletkezésének egyéb körülményeit (az információ forrása(i)t, az információról ismeretekkel rendelkező más személyeket, a felhasználás esetleges korlátait, az információ esetleges védettségét);
- a forrás körülményeit, ellenőrzöttségét, megbízhatóságát, hitelességét (közvetlen, vagy közvetett úton szerezte meg az információt, saját érdekeit, esetleges érintettségét, a dezinformáció lehetőségét ...stb.);
- hogy az információ tartalma, lényegi részei hogyan kapcsolódnak az operatív helyzethez, azt mennyiben befolyásolják;
- a probléma megoldásához szükséges/rendelkezésre álló lehetőségeket, eszközöket.

Sajnos az értékelés „minőségét” a kikerülhetetlen szubjektivitás mellett sokszor a feldolgozásra rendelkezésre álló idő, pontosabban annak rövidege is jelentősen befolyásolja. Az idő hiányából adódó negatív hatások (amennyiben rendelkezésünkre áll az elinduláshoz elegendő „nagybani” kép és a gyorsasághoz nagyobb biztonsági érdekünk fűződik) egy későbbi – akár az elemzéssel párhuzamosan, vagy azt kísérően folyó – újabb értékelésnél is kompenzálhatóak.

Az információk a szükséges mértékű értékelést követően valamely adatbázisba, információs rendszerbe kerülnek betáplálásra annak érdekében, hogy a feldolgozásban résztvevő és megfelelő jogosultságokkal bíró más személyek részére is, vagy későbbi ellenőrző munka céljából hozzáférhetővé váljanak.

Az elemzés

Az elemző munkát az értékeléshez hasonlóan a társadalmi, gazdasági, vagy politikai élet széles spektrumában nélkülözhetetlen eljárásként tartják számon. Sokszínűségét jól mutatja, hogy némi eltéréssel, de elvi síkon egyazon általánosítható metóduson, lépéseken keresztül történik példának okáért a pszichológiai kutatáson alapuló kognitív válaszelemzéstől kezdve a jövedelmezőségre vonatkozó eredményelemzésen keresztül – nem utolsósorban – a nemzetbiztonsági jellegű elemzés is. Közös jellemző még, hogy az eljárások során a vizsgálat tárgya szempontjából fontos információ(ka)t a meghatározó okok felkutatása érdekében logikai absztrakció útján elemeire bontjuk fel. Az elemeket önmagukban és összefüggéseiben vizsgáljuk továbbá abból a célból, hogy megismerhetővé váljon maga a tevékenység; a nem kívánatos jelenség, vagy tendencia kialakulásában szerepet játszó lényeges tényezők, és legfőképp a későbbiek során befolyásolni tudjuk azok alakulását.

Az elemzés már régóta nemcsak a szó alapjelentésében (analizálás – részekre bontás) használatos, hanem magában foglalja a részek egészévé történő transzformálását (szintézisét) is. Az elemzés plurális volta az osztályozás során is megnyilvánul. Ismét csak a teljességet mellőzve az elemzést számtalan módon lehet csoportosítani, mint például:

1. Az elemzés módszere alapján

- a) *Deduktív*: amikor az általánostól elindulva jutunk el az egyesig.
- b) *Induktív*: amikor épp ellenkezőleg az egyesből kiindulva jutunk el az általánosig.
- c) *Abduktív*: amikor a következményből az okra következtetünk vissza.
- d) *Transzduktív*: más néven átvezető következtetésnek is hívják, amikor egyik esetből következtetünk egy másik esetre, azaz analógiát keresünk.

vagy más megközelítésben

- a) *Kvalitatív elemzés*: amikor a minőségi szempontok a meghatározóak (pl.: egy követségi rendezvényen a diplomaták mi után érdeklődtek).
- b) *Kvantitatív elemzés*: amikor a mennyiségi szempontok dominálnak (pl.: egy adott időszak alatt mennyi rendezvényen, mennyi ország, mennyi diplomatája képviselte magát).

2. Időtartam alapján

- a) *előkalkulációs elemzés*: minden döntés előkészítő és a végrehajtást megelőző elemzés ebbe a kategóriába tartozik.
- b) *„operatív” elemzés*: már a végrehajtás szakaszában (pl.: egy konkrét feldolgozó munka során a tevékenységgel párhuzamosan) végzett elemzés.
- c) *utókalkulációs elemzés*: időszaki elemzés, a tevékenység után készül, melynek célja a hibák feltárása és javaslattétel azok jövőbeni kiküszöbölésére.

3. Terjedelem szerint

- a) *átfogó elemzés*: ha egy adott témát, témakört, vagy épp egy szervezetet teljes egészében vizsgálunk meg.
- b) *részleges elemzés*: ha az egyes részeket, a különálló egységeket vizsgáljuk meg.

4. A környezet vagy a terület szerint

- a) *Mikro elemzés*: vagy más néven belső elemzés (pl.: Magyarország helyzetének elemzése).
- b) *Makro elemzés*: vagy más néven külső elemzés (pl.: a szomszédos országok biztonságpolitikáinak elemzése).

5. Irányultság szerint

- a) *a múlt tapasztalatain alapuló elemzések*.
- b) *a valószínűségelmélet alapján meghatározható jövő*.

6. Jellem szerint

- a) *Országelemzés* (pl.: Afganisztán)
- b) *Vonalelemzés* (pl.: extrémizmus a HM-MH területén)
- c) *Témaelemzés* (pl.: a külszolgálatot teljesítő állomány nemzetbiztonsági védelme)
- d) *Ügyelemzés* (valamely konkrét feldolgozó munka elemzése módszer, metodika, szakszerűség, hatékonyság... stb. alapján a tapasztalatok leszűrése érdekében)
- e) *Összehasonlító ügyelemzés* (valamely közös jellemző – jelleg, módszer, érintett személyi kör ... stb. azonossága – alapján.)

A nemzetbiztonsági információkkal összefüggő elemző munka az én olvasatomban akkor indul, amikor adott egy értékelt információ. Röviden, általánosítható jelleggel mintegy emlékeztetőül érdemes áttekinteni az elemzés lépéseit.

Az elemzés fázisai:

- Az információ részeire történő bontása (több rendező elv, pl.: személy, idő, hely, objektum, gépjármű, valamely történés... stb. szerint);
- A részek egyenkénti vizsgálata;
- A lényeges részek kiemelése, azok elválasztása a kevésbé, vagy egyáltalán nem fontos részekről;
- A részek egymáshoz való viszonyának vizsgálata, az egymással összefüggő részek összekapcsolása;
- A részeknek az egészhez való viszonyának vizsgálata;
- Az egész és a részek környezetének, az információn túlmutató kapcsolatainak, (ok-okozati) összefüggéseinek feltárása;
- Ütköztetések, összevetések, ellenőrzések, pontosítások (adott esetben további információgyűjtés) végrehatása;

- Statisztikai kimutatások, összesítések készítése;
- A részek (beleértve a korábbi és az újonnan megszerzett információkat) egy egészzé alakítása (szintetizálása);
- Előrejelzés, tendencia megállapítása, konklúzió levonása, hibabehatárolás;
- Ajánlások, javaslatok a probléma megoldására, kezelésére, a nemzetbiztonsági veszélyeztetettség csökkentésére, vagy megszüntetésére.

Az elemzés tehát nemcsak a vezetői döntések előkészítésében játszik kulcsszerepet, hanem lehetőséget nyújt a belső tartalékok feltárására, az esetleges aránytalanságok kiszűrésére, az erőforrások jobb kihasználására, a hatékonyság növelésére és nem utolsósorban az esetleges hibák feltárására, az azokból való tanulásra.

Befejezés

Korunkban alapvetően már nem az információ megszerzése jelenti a legnagyobb problémát, hanem a szinte számolatlanul beérkező információk, hírek, értesülések közül kiszűrni azokat a releváns információkat, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a nemzetbiztonsági feladatok ellátásához. Ezen intellektuális munka során a hatalmas mennyiség ellenében minőséget kell produkálni. Olyan értéket kell teremteni, amely nemcsak rövid, de hosszabb távon is az adott szervezet információs gerincét alkothatja.

A már sokszor hivatkozott és professzionális jelzővel illetett értékelő-elemző háttér tehát képletesen szólva az információgyűjtő munka lelke és motorja is egyben, mely a beszívott igen nagy mennyiségű információt megfelelő szűrést követően sajátos metodika és eljárásrend alkalmazásával olyan végtermékké alakítja, amely az elérendő nemzetbiztonsági cél érdekében képes a kívánt gépezetet mozgásba hozni.

Felhasznált irodalom:

1. Árpád Zoltán: Az információ természete, KBH Szakmai Szemle, 2009.
2. Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára, Akadémiai Kiadó, 2002.
3. Dr. Rácz Lajos ezredes: Az elemző-értékelő munka módszertana, ZMNE, egyetemi jegyzet, 2001.
4. Várhalmi Miklós: elemzések és javaslatok a Nemzetbiztonsági Törvény módosításához kapcsolódóan, különös tekintettel a Nemzetbiztonsági szolgálatok hatékonyabb működtetésére, 2003.

Internetes portálok:

www.jegyzetportal.hu
 www.tankonyvtar.hu
 www.omni.hu
 www.hvg.hu
 www.wikipedia.org
 www.matekpokol.club.hu

A TERRORIZMUS ELLENI FELLÉPÉS LEHETŐSÉGEI AZ INTEGRÁLT HATÁRBIZTONSÁGI RENDSZERBEN

2008. november végén Mumbaiban, egykori Bombayben történt terrorcselekmény. Több pakisztáni állampolgár – egyelőre ismeretlen okból¹ – megfelelő előkészítés után hajtotta végre cselekményét, a hatóságoknak csak három nap után sikerült a csoportot felszámolni. Az áldozatok (halottak és sebesültek) száma több százra tehető, a belbiztonsággal foglalkozó tisztviselők lemondtak.

Ezen esemény adja tanulmányom aktualitását, át kívánom tekinteni Magyarország lehetőségeit, illetve a határbiztonsági rendszer szerepét a terrorizmus elleni fellépésben, elsősorban a jogi szabályozottság aspektusából. A határbiztonsági rendszerrel való foglalkozást azért tartom fontosnak, mert a terrorfenyegetettség nagy része kívülről érkezik. Állítom ezt annak ellenére, hogy a nemzeti biztonsági stratégia is hangsúlyozza, hogy a külső és belső kockázati tényezők közötti határvonal elmosódása jellemző.

A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája² a terrorizmus elleni fellépéshez szükséges feladatokat a norma azt kétfelé osztja: egyrészt a katonai fellépést szükségessé tevő veszély elhárítása (a NATO keretein belül), másrészt a felderítésre és megelőzésre irányuló rendvédelmi feladatokra (nemzetközi együttműködés keretein belül). Ezen kívül a megvalósítás eszközei című fejezetben a katonai biztonsággal kapcsolatban a kollektív védelmet és a válságkezelő műveletekben való részvételt tartja fontosnak, nem említve a terrorizmust, mert azt a nemzetbiztonsági szolgálatoknál és a rendőrséggel kapcsolatban említi. Ugyanitt említi meg a stratégia a határbiztonsági rendszer kialakításának szükségességét is: „Alapvető érdekünk, hogy a majdani külső határok nemzeti biztonságunk mellett az Európai Unió egészének biztonságát is megfelelően szolgálják.”

Ezek alapján gondoltam úgy, hogy a konferenciasorozat lezárásaként készítek egy rövid tanulmányt, melyben kiemelem a határbiztonsági rendszer szerepét, hiszen a terrorfenyegetettség nagy része kívülről érkezik, annak ellenére, hogy a nemzeti biztonsági stratégia is hangsúlyozza, hogy a külső és belső kockázati tényezők közötti határvonal elmosódása jellemző.

---

¹ A tanulmány készítési időpontja 2008. december 2.

² A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról szóló 2073/2004 (IV.15) Kormányhatározat

Dr. Havasi Zoltán tanulmányában³ jogilag elemezve próbálta meg a különféle szerződésekből, egyezményekből kialakítani a terrorizmus fogalmára meghatározást találni. E tanulmányban olvasható, hogy Brüsszelben 1930-ban megtartott tanácskozások alkalmával foglalkoztak először jogi szövegben a „terrorizmus” kifejezéssel, azonban csak 1934-ben, a Nemzetek Szövetségének ülésén vetődött fel egy átfogó nemzetközi egyezmény elfogadásának gondolata. Ezt 1937-ben fogadták el, benne a meghatározással. „A terrorcselekmény kifejezés a jelen megállapodásban olyan bűnös cselekményeket jelent, amely valamely állam ellen irányulnak és céljuk, hogy meghatározott személyeknél, személyek csoportjánál, vagy a közösség körében terrort idézzenek elő”.⁴

A terrorizmus azonban nem a legújabb korban kezdődött. Mint az Szaniszló József⁵ tanulmányában olvasható, a terrorizmus egyidős az emberiséggel, ő Julius Caesar meggyilkolását is annak tartja. Mai fogalmaink szerint azonban véleményem szerint ez egyszerű emberölés.

A terrorizmus elleni küzdelem feladatait négy csoportba sorolja az Európai Unió Tanácsa: megelőzés, védekezés, üldözés, reagálás.⁶

A terrorizmus elleni fellépés rövid története

A terrorizmus elleni fellépés szükségességét már az első bekövetkezett esemény után felismerhették. Nyilván közismert, hogy mindig az utolsó háború tapasztalataiból készülnek a következő háborúra az országok. E klisé igaz a terrorizmus elleni fellépésre is, azaz a terroristák által elkövetett akciók, az ő leleményességükből lehet készülni a következő cselekmények megelőzésére. Ritka az, hogy a megelőzést tervező személyek minden eshetőséggel tudjanak számolni, egyszerűen azért, mert terroristák fejével nehéz gondolkodni.

Ma már közhely, hogy a világ 2001. szeptember 11. óta megváltozott. Ekkor ismét elkezdődött nemzetközi szinten a terrorizmus elleni fellépés tervezése: hogyan lehet megelőzni, felfedni, megakadályozni, felszámolni (a következményeket is).

Európában másképp nézett ki a terrorizmus elleni fellépés. A '60-as évek végi forradalmi Európában, illetve a '70-es évek eleji terrortámadások miatt az akkor még formálódó Európai Gazdasági Térségben, mivel a terrorizmus és a szervezett bűnözés határokat nem ismerő terjedése ellen az egyes tagállamok a nemzeti keretek között nem találtak hatékony ellenszert, nemzetközi együttmű-

---

³ Dr. Havasi Zoltán r. dandártábornok: A terrorizmus és a jog (p. 23.)

Forrás: <http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/havasi.pdf>

⁴ Havasi Zoltán: im. 2. o.

⁵ Szaniszló József: Napjaink nemzetközi (globális) terrorizmusa Szakmai Szemle ISSN 1785-1181 (A Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsának kiadványa) 2005/1 pp 5-20

⁶ Forrás: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/FactsheetFightagainstterrorism_HU_rev1.pdf 2008. november 22-i letöltés

ködést kezdeményeztek. Ezt az Európai Tanács 1975. decemberi római ülésén brit javaslatra tették meg, és a bel-, majd később az igazságügy minisztereket is bevonva megalakították a TREVI (Nemzetközi Terrorizmus, Radikalizmus, Extrémizmus, Erőszak) csoportot. Gyakorlatilag ez lett az alapja az Európai Unió Bel-és Igazságügyi Együttműködésének.

Hosszú időre megszűntek a nagy emberáldozatokat követelő terrorista cselekmények. Európát csak később érte el a terrorizmus újabb szele, gondolok itt Madridra, illetve Londonra. Azért írok újabb hullámról, hiszen korábban is voltak terroristatámadások (bécsi repülőtér, Lockerbie, Malév-gép), azonban ma már a kommunikatív világban gyorsabban terjednek a hírek, illetve akár városi terrorizmusnak is aposztrofálhatjuk az újabb cselekményeket, azaz sokkal nagyobb hatásúak tudnak lenni ezen attackok. Egyetértek Fórizs professzor Úrral is, hogy az Aranykéz utcai robbantást hatása miatt a terrorista-jellegű cselekmények közé lehet sorolni.⁷ A tapasztalatok alapján azt mondhatom, hogy a terroristák céljai puha célok voltak, bármekkora is volt az anyagi kár, számukra inkább az emberélet kioltása, illetve a magas áldozatszám volt a fontos.

A madridi terrortámadás után (2004. március 11) után az Európai Unió Tanácsa elfogadta a Terrorizmus Elleni Nyilatkozatot⁸, majd annak mintegy mellékletként a Terrorizmus Elleni Akciótervet (EU Plan of Action on Combating Terrorism)⁹, mely nagy kérdéskörökbe csoportosította a feladatokat.

A Nyilatkozat tartalma:

- Jogi együttműködés
- Operatív együttműködés
- Határok és okmányok biztonsága
- Információk megosztása
- Terrorizmus finanszírozása
- Az infrastruktúra és a lakosság védelme
- Egyebek.

Amint az a Nyilatkozat fő területeinek felsorolásából is látszik, rendkívül szoros a kapcsolódás a határbiztonsági rendszer és a terrorizmus elleni fellépés között. Amennyiben a területeket résztvevőkenységekre bontjuk, ez a kör még szélesedik. Például az operatív együttműködésbe tartozik a SIS- és az EURODAC-rendszer¹⁰ működtetése.

---

⁷ Professzor Dr. Fórizs Sándor nyá. r. dandártábornok előadása a konferenciasorozat záró napján 2008. november 14-én

⁸ 7906/04. Európai Unió Tanácsa: Nyilatkozat a terrorizmus elleni harcról, 2004. március 26. (p. 6)

⁹ Megtekinthető: http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/EU_PlanOfAction10586.pdf

¹⁰ SIS: Schengeni Információs Rendszer, EURODAC: ujj és tenyérlenyomatokat őrző hálózati rendszer

A határellenőrzés terén is sok újdonságot hozott a terrorizmus elleni fellépés akcióterve. Ebben fogalmazódott meg az Európai Határőr Ügynökség felállítása is, melyről még 2004-ben döntöttek, és később FRONTEX néven Varsói székhellyel meg is kezdte működését.¹¹ Magyarország a határellenőrzés terén mindig is élenjáró volt, talán nem véletlenül került bele a magyar akciótervbe „A székhelyre vonatkozó döntésre tekintettel az ügynökségben vezető pozíció, és ezáltal szakmai befolyás megszerzése” szövegrész.¹² Ezen kívül előirányozta az uniós terv a biometrikus adathordozókat tartalmazó úti okmányok megalkotását is.

A Nyilatkozat jelentőségét Zán Krisztina és Horpácsi Ferenc tanulmányában¹³ már kifejtette: a Nyilatkozat az unió tagállamai számára ajánlásokat, illetve konkrét feladatokat határoz meg. A Nyilatkozat a terrorizmus elleni fellépés kapcsán felsorolja azokat a fontos és szükséges intézkedéseket, melyeket a terrorcselekmények megakadályozása, a terrorizmus visszaszorítása érdekében nélkülözhetetlennek tart. A Nyilatkozat 6. pontja a határőrizet (ellenőrzés) és okmánybiztonság megerősítését határozza meg. A megfogalmazott terrorellenes lépések jelentős része kötődik a határhoz, határőrségi-határrendészeti feladatokhoz. A dokumentum megállapításai valamennyi tagállam számára kötelező érvényűek, s beépülnek az Európai Unió Alkotmányába is.

Az akcióterv lényegét a Németh József tanulmányában a következőkben foglalta össze¹⁴: A tagállamok összehangolják nemzeti jogszabályaikat a terroristák letartóztatásával és kiadatásával kapcsolatban. Az akciótervben foglalt ajánlások egyben a terrorizmus elleni védelem és harc cselekvési lehetőségei is. Jelentőségük abban van, hogy alkalmazásuk biztosítja az egységes fellépést a tagállamok és az ajánlásokat elfogadó országok részéről.

Ugyanő az a terrorizmus elleni harc érdekében létrehozott új akció terv hat stratégiai célját is összefoglalta:

- A nemzetközi egyetértés elmélyítése és az erőfeszítések harmonizálása.
- A terroristák anyagi és pénzügyi erőforrásainak csökkentése.
- Hatékony határellenőrzési rendszer kialakítása.

---

¹¹ Az Európai Unió Tagállamai Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökség felállításáról szóló 2007/2004 (2004. október 26.) EK Tanács Rendelet; a működését 2005. május 1-én kezdte meg

¹² A terrorizmus elleni küzdelem aktuális feladatairól szóló 2112/2004. (V. 7.) Kormányhatározat Határok és okmányok biztonsága rész D6/1

¹³ Zán Krisztina – Horpácsi Ferenc: Terrorizmus és a Határőrség „A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem időszerű társadalmi, katonai és rendvédelmi kérdései” című konferenciasorozat 3. konferencia kiadványa ZMNE (pp. 163-170) 164. o.

¹⁴ Németh József: A jövő fegyveres konfliktusainak jellemzői, a szárazföldi haderő részvétele a konfliktusok kezelésében, különös tekintettel a válságreagáló műveletek biztonságpolitikai jellemzőire
Forrás: http://www.biztonsagpolitika.hu/userfiles/file/PDF/valsagreag_nemeth.pdf 2008. november 24-i letöltés

- Maximálisan növelni az EU testületei és tagállamai azon képességét, hogy felfedjék a lehetséges terroristatámadásokat, és megelőzzék azokat.
- A terroristák emberutánpótlásának csökkentése.
- Harmadik államok támogatása a terrorizmus elleni harcban.

A jelen tanulmányom szempontjából az akcióterv 4. pontjában foglalt „A nemzetközi közlekedés biztonságának védelme és az eredményes határellenőrzési rendszer biztosítása” (To protect the security of international transport and ensure effective systems of border control) releváns.

Magyarországon a Kormány a Belügyminisztérium vezetésével egy tárcaközi munkacsoport felállításáról döntött, amelyet azzal bízott meg, hogy készítse az akciótervet az Unió fellépése nyomán fakadó magyar intézkedésekről, a felelősökről és határidőkről. Az előkészítés után a Kormány elfogadta a 2112/2004. (V.7.) Kormányhatározatot a terrorizmus elleni küzdelem aktuális feladatairól, amelynek 1. számú melléklete tartalmazza a Terrorizmus Elleni Nemzeti Akciótervet, az uniós okmányhoz hasonló formátumban. Emellett a belügyminiszter irányításával létrejött a Terrorizmus Elleni Tárcaközi Munkacsoport.

Az Európai Unió terrorizmus elleni fellépésének jogtörténeti áttekintése

A 2004-es döntések után szinte töretlen a fejlődés az együttműködésben, annak jogi szabályozásában.

Az Európai Parlament 2005 évben újabb irányelvet alkotott a terrorizmus elleni fellépés szellemében.¹⁵ Az irányelv egyértelmű célja a terrorista szervezetek pénzügyi ellehetetlenítése volt. A tagállamok részére feladatul szabta, hogy az irányelvvel összhangban legkésőbb 2007. december 15-ig alkossanak nemzeti jogszabályokat.

2005-ben néhány ország együttes fellépés szükségességét felismerve az Európai Unió jogi keretein kívül szerződést kötött a terrorizmus és az illegális migráció tekintetében. (Ezek a korábban Masika Edit által is említett¹⁶, többsebességű Európai Unió olyan tagállamai, akik az Európai Unió jogszabályaiból álló együttműködésekkel nem elégszenek meg, hanem egy minőségileg új kooperációban gondolkoznak). A szerződést a németországi Prüm-ben írták alá, a szerződés közismert neve ebből fakadóan Prümi Egyezmény, és amely a ma már közismert Schengeni Egyezményhez hasonlóan a szerződő tagállamok részletes

¹⁵ A pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint a terrorizmus finanszírozása céljára felhasználásának megelőzéséről szóló 2005/60 (2005. október 25) EK európai parlamenti és tanácsi irányelv

¹⁶ Tóth Árpádné dr. Masika Edit: A schengeni acquis, és együttműködés EU szinten történő továbbfejlődése az Amszterdami Szerződéstől napjainkig Kézirat 2002. 19.o.

és pontos felsorolásával együtt tartalmazza a címet.¹⁷ A szerződést nyitva hagyták, ahhoz bármely Európai Unió tagállam csatlakozhat. (Önmagában a szerződés még nem uniós joganyag, csak később vált azzá.)

A terrorizmus és az illegális migráció, valamint a határon átnyúló bűnözés megelőzése érdekében a szerződő felek megállapodása az alábbi nagy csoportokra tagolható.

- DNS- és biometrikus-adatbázisok létrehozása, azokban való keresés biztosítása
- Gépjármű nyilvántartáshoz (nemzeti adatbázishoz) hozzáférés biztosítása
- Bűncselekmények megelőzése, nagy tömeget vonzó rendezvények esetén személyes és nem-személyes adatok átadása
- *Terrorcselekmények elkövetésére utaló adatok átadása* (megkeresés hiányában is)
- Légi marsalok (önálló nemzeti hatáskör alkalmazták-e), valamint hozzájuk kapcsolódóan fegyver és lőszerszállítás
- Illegális migráció elleni fellépés kapcsán *nemzeti okmányszakértői rendszer összehangolása* (ez egyben az integrált határbiztonsági rendszer eleme is)
- *Együtműködés egyéb formái* (közös járőrözés, közös műveletek, közvetlen veszély, katasztrófák, továbbá a Schengeni Végrehajtási Egyezmény jelentősebb együtműködési formái)
- Adatvédelem.

Az Európai Közösségek Bizottsága 2007-ben közleményben fordult az Európai Parlamenthez és Tanácshoz¹⁸, melyben határozottabb fellépést sürgetnek a terrorizmus ellen, mert „...világszerte, valamint az EU-ban is jelentős fejlődés mutatkozott a terrorizmus elleni küzdelem terén, a nemzetközi terrorizmus továbbra is globális veszélyt jelent. A terrorista struktúrák alkalmazkodnak a terrorizmus ellenes globális lépésekhez.” Ennek ellenére hangsúlyozzák az autonóm intézkedéseket is.

„A terrorizmus veszélyét főként nemzeti szinten kell kezelni még annak tudatában is, hogy a jelenlegi fenyegetés főleg nemzetközi.”

---

¹⁷ Az eredeti szerződés megnevezése: A Belga Királyság, A Németországi Szövetségi Köztársaság, a Spanyol Királyság, a Francia Köztársaság, a Luxemburgi Nagyhercegség, a Holland Királyság és az Osztrák Szövetségi Köztársaság között a határon átnyúló együtműködés fokozásáról, különösen a terrorizmus, a határon átnyúló bűnözés és az illegális migráció leküzdése érdekében létrejött Szerződés (Prümi Szerződés)

¹⁸ COM(2007) 649 végleges A Bizottság közleménye az Európai Parlamenthez és a Tanácshoz Határozottabb fellépés a terrorizmus ellen Forrás:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0649:FIN:HU:PDF>
2008. november 24-i letöltés

2008-ban Tanácsi Határozattal a Prümi Egyezmény bekerült az Európai Unió jogrendbe¹⁹, egyben annak végrehajtására is rendelkezést hozott.²⁰ Ez azt jelenti, hogy a jövőben bármely az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó ország köteles a szerződésben foglalt feladatok végrehajtását vállalni, hasonlóan a Schengen Aquishoz.

Az Európai Unió hivatalos lapjában folyamatosan közzé teszik a terrorizmus elleni küzdelem érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló 2580/2001/EK rendelet módosítását, mely gyakorlatilag az ismert terrorizmussal gyanúsított személyek és csoportok, szervezetek felsorolását jelenti. Utoljára ezt 2008 júliusában tették meg.²¹

Az Európai Parlament új európai törvényt fogadott el a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatban 2008. szeptember 23-án. Alapvetően adatvédelmi kérdésekkel foglalkozik, többek között egy Munkacsoport felállításáról határoztak. Az adatvédelmi kérdések fontosságát jelzi, hogy állandó vizsgálatok tárgyát képezik. Néhány tagállam, köztük a magyar (lásd: Összefoglalás) Alkotmánybírósági vitáján az adatátadások dilemmája többé-kevésbé megbukott.

A legutolsó fellelhető joganyag a létfontosságú infrastruktúrák figyelmeztető információs hálózatáról (CIWIN) szóló Tanács Határozat tervezete.²²

A hazai jogi szabályozás története és azok tartalma

Hazánkban az Európai Unió jogszabályalkotással (és irányelvekkel összhangban) folyamatos a jogszabályi fejlődés a terrorizmus elleni fellépésben.

Már a terrorizmus elleni küzdelem aktuális feladatairól szóló 2112/2004. (V. 7.) Kormányhatározat is úgy készült, hogy azt folyamatosan felül kell vizsgálni, szükség szerint módosítani kell a változások függvényében. Ezt a feladatot a Terrorizmus Elleni Tárcaközi Munkacsoportnak szabták, hogy félévente, illetve szükség szerint hajtsa végre azt. Ennek megfelelően már 2005-ben módosították, a terrorizmus elleni Nemzeti Akcióterv felülvizsgálatáról szóló 2151/2005. (VII.27.) Kormányhatározattal, melynek elemzéséről Solymosi

---

¹⁹ Különösen a terrorizmus és a határokon átnyúló bűnözés elleni küzdelemre irányuló, határokon átnyúló együttműködés megerősítéséről szóló 2008/615/IB (2008. június 23.) Tanács Határozata

²⁰ Különösen a terrorizmus és a határokon átnyúló bűnözés elleni küzdelemre irányuló, határokon átnyúló együttműködés megerősítéséről szóló 2008/615/IB határozat végrehajtásáról szóló 2008/616/IB (2008. június 23.) Tanács Határozata

²¹ A terrorizmus elleni küzdelem érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló 2580/2001/EK rendelet módosításáról szóló 2008/583/EK (2008. július 15.) Tanács Határozata

²² COM(2008) 676 végleges 2008.10.27

József tanulmányában²³ is olvashatunk. Az ún. II. Nemzeti Akcióterv A terrorcselekmény elkövetéséhez felhasználható eszközökre vonatkozó közösségi előírások felülvizsgálata, esetleges közösségi jogszabály-módosítások kapcsán a minisztériumok hatáskörébe helyezte a szükséges hazai intézkedések megtételét. Jelen tanulmány szempontjából sokkal lényegesebb, hogy előírta mit kell megtenni a nemzetközi közlekedés biztonságának védelme és a *hatékony határ-ellenőrzési rendszerek biztosítása* érdekében.

- Integrált információcserére, illetve az Interpol felé történő adattovábbításra szolgáló rendszer létrehozása az elveszett vagy elloptott útlevelekről.
- A szállítási rendszerek biztonságának erősítése a jogi keret és a megelőzési mechanizmusok erősítésével.
- Közös uniós megközelítés az utasadatok határbiztonsági, a légi közlekedés védelme érdekében történő és egyéb bűnüldöző célokra való felhasználásáról.
- A terroristák azonosítására és eszközeik, anyagaik és forrásaik felfedezésére irányuló képességek fejlesztése a kikötőkben, repülőtereken és szárazföldi határokon.

2005-ben megalkotásra került a terrorfelderítés műveleti koordinációjáról és a Terrorellenes Koordinációs Bizottság (továbbiakban TKB) létrehozásáról szóló 2239/2005 (X. 28) Kormányhatározat. (Előzőleg is létezett, a Kormány Nemzetbiztonsági Kabinetjének döntése alapján már 2003 novemberében megalakult. Közvetlen kiváltó oka a Bizottság létrehozásának a törökországi terrorcselekmény volt.) A TKB feladata a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervek által műveleti, valamint partnerszolgálati együttműködés keretében szerzett, a terrorizmusra és terrorcselekményekre vonatkozó információk cseréje, összegzése, értékelése, illetve válsághelyzetben a felderítő, műveleti intézkedések összehangolása és a szükségesnek ítélt hatósági intézkedések kezdeményezése. A Bizottság a Nemzetbiztonsági Hivatal bázisán, az NBH főigazgató-helyettesének elnöklésével működik. A TKB állandó tagjai: a Nemzetbiztonsági Hivatal, az Információs Hivatal, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, a Katonai Biztonsági Hivatal, a Katonai Felderítő Hivatal, az Országos Rendőrfőkapitányság és a Határőrség képviselői. Szükség esetén – eseti jelleggel – a TKB elnöke meghívottakkal bővítheti a résztvevők körét. A feladatok hatékony ellátása érdekében hasznosíthatja a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ adatbázisát.

Az eredeti terrorizmus elleni fellépésről szóló norma mindmáig utolsó módosítása 2007 évben történt meg a 2046/2007 (III. 19) Kormányhatározattal,

---

²³ Prof. Dr. Solymosi József: A klímaváltozás várható nemkívánatos hatásai, kritikus szektorok és a katasztrófavédelmet érintő indikátorok vizsgálata, kidolgozása p. 23. 7.-10.o. Forrás: <http://www.vedelem.hu/letoltes/tanulmany/tan166.pdf>

létrehozva a III. Nemzeti Akciótervet. A terv alapja a 2006-ban elfogadott az Európai Unió Terrorizmus Elleni Cselekvési Terve.²⁴

Ennek első pontja feladatul szabta az igazságügyi és rendészeti miniszternek, valamint a külügyminiszternek törvény előterjesztését az Európa Tanács Terrorizmus Megelőzéséről szóló Egyezményhez való csatlakozásról. Ezen kívül még egy jelentős jogszabályi előterjesztést irányoztak elő a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint a terrorizmus finanszírozása céljára felhasználásának megelőzéséről szóló 2005/60 (2005. október 25.) EK európai parlamenti és tanácsi irányelv beültetését a hazai jogrendszerbe.

Az első pontban foglalt feladat gyakorlatilag a Prümi Egyezményhez való csatlakozás hazai jogrendbe történő átültetéséről van szó. A szerződés ratifikálása törvényel történt meg.²⁵

A szerződéshez való csatlakozásról és annak kihirdetéséről az együttműködés fontosabbá válása miatt általam korábban felvetettek is teljesültek.²⁶

A III. Nemzeti Akciótervben foglalt másik, egyben jelentősebb jogalkotási aktust megkívánó, EU-s direktíváknak megfelelő, a korábbi 2001-ben hozott törvényt 2007-ben felváltotta az új pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény, mely a kiszabott határidőben 2007. december 15-én hatályba is lépett.²⁷ Ugyan a törvény célja a preambulum alapján elsősorban a pénzmosás elleni fellépés (ezért is Pmt. a törvény rövidítése), de kifejezi a jogalkotó a terrorizmussal szembeni akaratát („E törvény célja..., valamint a terrorizmusnak pénzzel vagy pénzben kifejezhető értékkel bíró dologgal való támogatását.”) is. Ahogy már említettem a törvény elsősorban a pénzmosás ellen szól, emiatt a pénzügyi szolgáltató piac szereplőire (bankok, befektetési tanácsadók, biztosítók, pénzváltók) és ehhez kapcsolódó egyéb szolgáltatókra (árutőzsde, postai készpénzforgalom) terjed ki hatásköre, de emellett még bármely kereskedő is beletartozhat, akinek bizonyos összeghatár feletti egyszeri forgalmazása lehetséges (tehát akár építőanyagkereskedő is). E mellett természetesen feladatot kaptak az ügyvédek, közjegyzők,

---

²⁴ Állandó Képviselők Bizottsága által elfogadott Terrorizmus Elleni Cselekvési Terv (2006. szeptember 13. 11882/1/06 Rev 1)

²⁵ A Belga Királyság, A Németországi Szövetségi Köztársaság, a Spanyol Királyság, a Francia Köztársaság, a Luxemburgi Nagyhercegség, a Holland Királyság és az Osztrák Szövetségi Köztársaság között a határon átnyúló együttműködés fokozásáról, különösen a terrorizmus, a határon átnyúló bűnözés és az illegális migráció leküzdése érdekében létrejött Szerződés (Prümi Szerződés); a 2007. évi CXII. törvény szól a kihirdetéséről valamint az ehhez kapcsolódóan egyes törvények módosításáról

²⁶ Lipics László: A teljes jogú schengeni csatlakozás és a Határőrség-Rendőrség integrációjának várható hatásai a magyar-osztrák államhatáron ZMNE, 2007. TDK I. helyezett mű (p. 69) 60. o. ZMNE hallgatói Közlemények 2008.

²⁷ A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2007. évi CXXXVI. törvény (továbbiakban Pmt.)

akik a polgári jog szerinti ügyletekkel kapcsolatban kötelesek adatszolgáltatást végezni. Az viszont érdekes, hogy bejelentési kötelezettség terheli a szolgáltatót a pénzmosásra, valamint a terrorizmus finanszírozására utaló, tudomásra jutott adattal, ténnyel kapcsolatosan.²⁸ Ezzel kapcsolatban a szabályozást kissé aggályosnak tartom, mert a pénzmosással kapcsolatban még lehet valamiféle fogalma az üzleti szektor szereplőinek, azonban a terrorizmusra, annak finanszírozására utaló adatokat nem magyarázza a jogi norma szövege.

Integrált határbiztonsági rendszer

Az Európai Közösség – a Hágai Programnak²⁹ megfelelő – az integrált határbiztonsági modell /Integrált határmenedzsment (IBM – Integrated Border Management)/ elfogadásával a közösségi határrendészet egy teljesen új határellenőrzési politikát hozott létre. Korábban a határigazgatással összefüggő elgondolások, koncepciók fogalmi meghatározásai sem voltak egységesek az egyes schengeni tagállamokban, így azok 2002-től történt újraértelmezésével már egységes gondolkodásmódot honosított meg. Ez abból a szempontból fontos, hogy a határellenőrzés, mint első pilléres joganyag, minden tagállam számára kötelező érvényű.

Integrált határbiztonsági modellnek a Schengeni Megállapodás Végrehajtását Értékelő Munkacsoport által összeállított „Az ajánlások és az élenjáró gyakorlat katalógusa” volt az alapja, mely négy, egymást kiegészítő szintet fog át:

1. Harmadik országban, különösen a származási és tranzitországokban végzett tevékenység, beleértve az összekötő tiszt(viselő) segítségével történő információgyűjtést,
2. Nemzetközi határőrizeti együttműködés,
3. Intézkedések a külső határokon: határigazgatás,
4. További tevékenységek a schengeni államok területén és a schengeni államok között.

Az átfogó határmodell a belső biztonság megőrzésének és mindenekelőtt az illegális migráció megakadályozásának fontos eszköze. Az általános határmodell sikerének kulcsát az intézkedések egymásra épülése, koherenciája jelenti, valamint az a mód, ahogy azokat a schengeni államok alkalmazzák.³⁰

Magyarország 2007. december 21. óta teljes jogú schengen tagállam. Ennek eléréséhez szükséges volt a hazai határbiztonsági rendszer kialakítása és működtetése. A Magyar Köztársaság és benne a Határőrség mindig kiemelt kérdésként kezelte a schengeni csatlakozást, és a 2004. május elsején az Európai

²⁸ Pmt. 23. § (1) bekezdés

²⁹ 2004 novemberében fogadta el az Európai Tanács a Hágai Program nevet viselő dokumentumot, amely öt évre tíz prioritást határoz meg a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megerősítése céljából.

³⁰ Sipos István: A Határőrség együttműködése az Európai Unióval és a NATO-val, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, Pécs, 2002. 125.o.

Unióhoz csatlakozott országok között valóban élenjáró volt e tekintetben. Az európai uniós határbiztonsági elemeket pontosította:³¹

1. politikai, gazdasági és egyéb tájékoztató eszközök a migráció kezelésében;
2. egységes vízumrendszer alkalmazása;
3. kihelyezett okmányszakértők, okmánytanácsadók;
4. összekötő tisztviselők alkalmazása;
5. szállító vállalatok felelőssége;
6. az illegális migrációban érintett tranzitállamok határellenőrzési rendszere;
7. biztonságos harmadik országok;
8. külső határok ellenőrzése (szigorú határőrizet és egységes határforgalom-ellenőrzés);
9. kiegészítő (kompenzációs) intézkedések rendszere az ország mélységében;
10. belső határon végzett rendészeti tevékenységek.

A Határőrség 2008. január elsejével integrálódott a Rendőrség szervezetebe, jelenleg a határbiztonsági rendszerből adódó honi határellenőrzési feladatokat a Rendőrség hajtja végre. Az ORFK utasítás leírja, hogy „a határbiztonsági rendszer működését és hatékonyságát minden, a határbiztonsággal összefüggésben feladatot végző szervezet biztosítja.”³² Természetesen, ez alapvetően a Rendőrség feladata, de a rendszer működtetése során a korábban kialakított rendszerhez³³ hasonlóan együttműködik a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatallal, a Külügyminisztérium egyes szervezeti elemeivel, a Vám- és Pénzügyőrséggel, továbbá az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Főfelügyelőséggel.

A közös utasításban foglalt szervek mellett újabban szorosabb az együttműködés a Nemzeti Közlekedési Hatósággal, a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatalokkal és az Adó és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatallal is.

Az integrált határbiztonsági rendszer elemeinek szerepe a terrorizmus elleni fellépésben

Amennyiben jobban végiggondoljuk, az integrált határbiztonsági rendszer valamennyi eleme egyben segítséget nyújt a terrorizmus elleni fellépés segítésében. Igaz azonban, hogy nem mindegyik azonos mértékben.

---

³¹ Az Országos Rendőrfőkapitány 21/2008. (OT 11.) utasítása az illegális migrációval összefüggő jogsértések kezelésével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására 2. sz. melléklet

³² ORFK utasítás 2. sz. melléklet 2. fejezet (A magyar határrendészeti rendszer működése) OT.11. 28. o.

³³ Az illegális migráció és az ahhoz kapcsolódó más jogellenes cselekmények komplex mélyégi ellenőrzésének kialakítására kiadott 2/2002 (BK. 10.) BM-PM-SZCSM együttes utasítás (hatálytalan), majd Az illegális migráció és az ahhoz kapcsolódó más jogellenes cselekmények elleni hatósági fellépés hatékonyságának növelésére, illetve összehangolósáról szóló 20/2004 (BK. 15.) BM-FMM-PM együttes utasítás

Figyelembe kell vennünk, hogy a terrorista cselekmények elkövetői sokszor nem egyszerű turistaként utaztak be egyik országba sem, hanem gyakorlatilag szabad mozgás jogával rendelkező, évek óta az Európai Unióban élő, akár másod- vagy harmadik generációs bevándorlók voltak, azaz gyakorlatilag ki lehet mondani, hogy a határbiztonsági rendszer a jövőbeni (közép- vagy hosszú távon) elkövetők kiszűrésére lehet alkalmas. E mellett esetleg szóba jöhet a családlátogatási célból kiadott vízumok igénylőinek, birtokosainak szűrése, illetve a nem vízumkötelezett országok állampolgárainak szűrése.

Az egységes vízumrendszer kialakítása ma már nemcsak a Schengeni Egyezményekben foglalt vízumpolitikáról szól, hanem éppen a terrorizmus elleni hatékonyabb fellépésre bevezetett vízuminformációs rendszerről (VIS, vagy magyarul VIR). Segítségével meg lehet állapítani, hogy a személy részére ki lett-e állítva vízum, a kiadott vízum milyen célból lett kitöltve, ezáltal is a szabad mozgás jogával nem rendelkező személyek szabályozottabb áramlása kontrollálható.

A kihelyezett okmányszakértők alkalmazása arra alkalmas, hogy a hamis, hamisított okmányok kiszűrésében segédkezzenek a vízum kiadásra feljogosított nagykövetségeknek, konzuloknak. Azonban arra csak korlátozottan, hogy a harmadik országokban, ahol egy-egy külképviselet több ország lakói részére bocsát ki vízumot, egy másik országból érkező, látszólag eredeti, de intellektuális közokirat-hamisítással³⁴ kiadott úti okmányt kiszűrjenek. E személyek kiszűrésére esetleg attasék segítségével van lehetőség, illetve kockázatelemzés alkalmazásával a vízum „automatikus” elutasításával, hiszen az elutasítást nem kell indokolni. A kihelyezett okmányszakértők számáról nem áll rendelkezésemre pontos létszám, azonban a Rendőrség kötelékében az integráció óta mindösszesen hét fő okmányszakértői képesítéssel rendelkező személy teljesít szolgálatot.

Összekötő tisztviselők alkalmazása kifejezetten alkalmas lenne a terrorizmus elleni fellépésben, azonban a bekezdésben nevezettek hálózata – hasonlóan az okmányszakértők rendszeréhez – nem eléggé kiépült. Feladatuk a helyi rendőrséggel való kapcsolattartás, így a vízumigénylő személyekről a kiépített kontaktrendszerüknek köszönhetően több információt tudnak gyűjteni, mely a vízumok kiadásához vagy megtagadásához szükséges. A megfelelő információk beszerzése esetén felmerülhet vízum taktikai okokból való kiadása is: a személy beutazása esetén folyamatos megfigyeléssel nyomon követhető kivel lép kapcsolatba, ez esetleg elvezethet egy hálózat felszámolásához is.

A szállító vállalatok felelősségrendszere speciális. Arról van szó, hogy az általuk szállított személyek Európai Unióba való belépésük jogosultságát gyakorlatilag garantálniuk kell, függetlenül a harmadik államok határellenőrzési rendszerein való kijutásuktól. Azaz például, hiába engednek ki egy személyt a

---

³⁴ Intellektuális közokirat-hamisítás: egy valódi személy nevére szóló, más személy fényképével az okmány kiadására feljogosított hatóság által kiállított közokirat.

kibocsátó országból a tisztviselők úti okmány vagy vízum nélkül, a szállító cégnek – amennyiben a jogosulatlan belépési kísérlet felfedésre kerül – a személy visszaszállítását vállalnia kell, további pénzbírság megfizetése mellett. Mindez nem áll fenn, ha a személy ugyan rendelkezik vízummal, azonban a határellenőrzést végző tisztviselő például közbiztonsági okból nem engedi a személyt az Európai Unió területére. Azaz a szállító vállalatnak érdeke, hogy csak olyan személyt engedjen fel menetrendszerinti járatára, aki rendelkezik valamennyi belépéshez szükséges feltétellel.³⁵

Az illegális migrációban érintett tranzitállamok határellenőrzési rendszerét és a biztonságos harmadik országokat célszerűségi szempontból taglalom most együtt. A terrorizmus elleni küzdelem szempontjából lényeges az, hogy az ismert elkövetőket minél korábban, az Európai Uniótól minél távolabb fogják el, megakadályozva bejutásukat. Az Európai Unió az Egyesült Államokhoz hasonlóan, azonban nem olyan mértékben a demokrácia exportálója. Igyekszik környezetében stabil, biztonságos és demokratikus államokat tudni, mert egyrészt így biztonságban tudhatja polgárait, másrészt pedig a szabályozatlan bevándorlásnak is gátat tudnak szabni. E kettősségből fakadóan a két határbiztonsági elem a terrorizmus elleni fellépést is elősegíti.

Ami az Európai Unió és jelentős szárazföldi külső határként hazánk számára leglényegesebb határbiztonsági elem a külső határok folyamatos és megbízható ellenőrzése. Feladat a határforgalom ellenőrzés, valamint a határátkelőhelyek zárva tartási idejében és a határátkelőhelyek közti határőrizet. Ez nemcsak az illegális migráció, hanem a terrorizmus elleni fellépés szempontjából is a legjelentősebb. Mivel az Európai Unió négy alapelve közül három, közte a személyek szabad áramlása a (fizikai) belső határok átjárhatóságával biztosított, így a legfontosabb az Európai Unió közrendjére, közbiztonságára veszélyt jelentő személyek külső határokon át való bejutásának megakadályozása. Ennek érdekében az erők, eszközök többsége ide koncentrálódik, a legjelentősebb technikai eszközfejlesztések itt történnek, akár szárazföldi, akár légi, akár kék határról van szó. Ezek mellett az itt szolgálatot teljesítő állományt folyamatos képzésben részesülnek, hogy a legújabb bűnelkövetési módszerekről tudomással bírjanak, ezen kívül tudatában maradjanak annak, hogy ők a „kapuk őrzői”. A FRONTEX-erők, műveletek is – rendeltetésüknek megfelelően a külső határok ellenőrzésére irányulnak, azonban meg kell jegyezni, hogy elsősorban a migrációs veszélyeztetettségnek megfelelően a tengeri határokra koncentrálnak.

Kiegészítő intézkedések az ország mélységében azt takarja, hogy a korábban kialakított mélységi migrációs hálót folyamatosan üzemeltetni kell, az abban szereplő szervek ellenőrzéseiket össze kell, hogy hangolják a mind eredményesebb fellépés érdekében. Ahogy a neve is mutatja ez az illegális migráció

---

³⁵ Belépéshez szükséges feltételek felsorolása az a személyek határátlépésére irányadó szabályok közösségi kódexének (Schengeni határ-ellenőrzési kódex) létrehozásáról 562/2006 (III. 16) EK rendelet 5.§-ban foglaltak

elleni eredményesebb fellépés érdekében lett kitalálva, azaz az ilyen ellenőrzések végrehajtása során, az azt végrehajtó személyeknek fel kell lenniük készülve arra, hogy az országba jogellenesen bejutott személyeket is ellenőrizhetnek.

Belső határon végzett rendészeti tevékenységek egyrészt a belső határok mentén végrehajtott kompenzációs intézkedéseket jelenti, másrészt a közösen végrehajtott határ menti járőrszolgálatot és a közösen végrehajtott műveleteket. E mellett a bűnügyi együttműködésnek van jelentős szerepe, egyes kiemelt bűncselekmények elkövetőinek határon át történő üldözését és a határon átnyúló figyelést emelném ki.

A nemzetközi bűnügyi együttműködés formáit a NEBEK törvény³⁶ szabályozza. A törvény szövege alapján az együttműködés formái:

- a) a közvetlen információcsere,
- b) az ellenőrzött szállítás,
- c) a közös bűnfelderítő-csoport létrehozása,
- d) a bűnüldöző szervvel együttműködő személy igénybevétele,
- e) a fedett nyomozó alkalmazása,
- f) a határon átnyúló megfigyelés,
- g) a forrányomon üldözés,
- h) az összekötő tisztviselő alkalmazása,
- i) a titkos információgyűjtés nemzetközi együttműködés alapján,
- j) a Tanúvédelmi Program alkalmazása nemzetközi együttműködés alapján.

A bűnügyi együttműködés módozatait, azok tartalmát (melyet a törvény részletesen kifejti) tekintve megállapítható, hogy a felsoroltak mindegyike alkalmazható a terrorizmus, mint kiemelt bűnelkövetési módszer elleni fellépés terén.

E jogszabály mellett még egy jelentős jogi norma van érvényben a bűnügyi együttműködés terén, mely az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről, továbbá az európai elfogatóparancs alapján folytatott átadási eljárás során alkalmazandó rendet tartalmazza.³⁷

Jelen tanulmány szempontjából a jogsegélyek formái a lényegesek, amelyek a következők:

- a) közvetlen tájékoztatás,
- b) tárgyak visszaadása,
- c) fogva tartott személyek ideiglenes átszállítása,
- d) kihallgatás zárt célú távközlő hálózat útján,
- e) kihallgatás távbeszélő-készülék útján,
- f) közös nyomozó csoport létrehozása,
- g) fedett nyomozó alkalmazása,

³⁶ A bűnüldöző szervek nemzetközi együttműködéséről szóló 2002. évi LIV. törvény

³⁷ Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2003. évi CXXX. törvény

- h) ellenőrzött szállítás és bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés,
- i) bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés.

Amint látható, némi átfedés fedezhető fel a két felsorolásban, ezért most csak az újonnan felsoroltakkal foglalkoznom. Ezek annyiban érinthetik a terrorizmus elleni fellépést, hogy amennyiben egy elkövetőt más államban, más cselekmény miatt elfognak, illetve egy elfogott személyt a cselekménnyel kapcsolatban akarnak kihallgatni e törvény alapján végrehajtható.

A terrorizmus ellen az Európai Unió Bizottságának ajánlása alapján – mint azt már írtam – főként nemzeti szinten kell fellépni. Magyarország, mint teljes jogú schengeni tagország belső és – várhatóan hosszú ideig még – külső határokkal rendelkezik. Mivel határellenőrzést csak külső határokon lehet fenntartani (ld. Schengen határellenőrzési kódex), jelenleg ez csak az ország határainak felét jelenti. Közvetlen veszélyeztetettség esetén, a kódexben foglaltak alapján ideiglenesen, akár azonnal vissza lehet állítani a határellenőrzést a belső határokon is. Azt mondhatjuk, hogy ez is a határbiztonsági rendszer szerves része, ekkor a belső határok külső határként funkcionálnak, és a belső határmenti szervek feladatrendszere pedig a kidolgozott terveknek megfelelően átalakul.

Összefoglalás

Összefoglalva megállapítottam, hogy sajnos a terrorizmussal szembeni fellépési intézkedések csak az események után kerültek napirendre. Azonban a fejlődés azóta is töretlen, az időszerű kérdéseknek megfelelően igyekeznek reagálni. A magyar szabályozás az unióst kis mértékű késéssel követi, de a magyar kreativitás itt is érvényesül: több esetben autonóm magyar intézkedések kerültek meghatározásra.

Jelenleg a Prümi Egyezmény Végrehajtásáról szóló joganyag alapján a megfelelő infrastruktúra kialakítása mellett, annak esetleges jogi vetületei is okozhatnak problémát. Az Alkotmánybíróság egyik határozatával a bünyügyi nyilvántartásról szóló törvény több szakaszát alkotmányellenesnek talált, amely érinti ezek külföldre történő átadását is. Azaz a határozat alapján 2009. június 30-ig úja kell szabályozni a kérdéses részeket.³⁸

Nagyon sok pozitívumot hoztak a jogi szabályozás és a közös fellépés terén e sajnálatosan bekövetkezett események. Több, olyan egyébként is napirenden lévő kérdés megoldását sikerült meggyorsítani, amelyek valószínűleg a terrorista cselekmények nélkül még hosszabb ideig eltartottak volna, például az egységes útlevel bevezetése, egyben kiegészítve a biometrikus azonosítás lehetőségével.

---

³⁸ Tömöry Ákos: Priuszi Győzelem Heti Világgazdaság, XXX. Évfolyam 48. szám 2008. november 29. 17.o.

Erősödött a bel- és igazságügyi együttműködés, továbbá a katonai képességek fejlesztése. Ismét növekedtek a biztonságra fordított költségvetési pénzek.

Ugyanakkor el kell mondani negatívumként, hogy csak a bekövetkezett események ébresztették rá az embereket, politikai vezetőket mennyire sebezhetőek vagyunk. E mellett Magyarországon a lakosság a terrorizmustól kevésbé fél, valószínűleg biztonságérzetében csak egy lokális támadás váltana ki változást, ahogy azt az Aranykéz utcai robbantás is tette.

Véleményként hozzá kívánom tenni, hogy a biztonság aspektusából nézve a jelenlegi trend az építészetben nem kedvező. Értem ez alatt azt, hogy egyre több tömegeket vonzó pláza, továbbá az utazók gyorsabb közlekedését lehetővé tévő koncentrált tömegközlekedési elosztó épül, melyek a mai emberek közösségi és utazási igényét ugyan kielégíti, azonban a terrorizmus melegágya lehet, tele puha célpontokkal. Emiatt javasolnám a jogszabályi szabályozás megváltoztatását, hogy adott esetben a rendőrség szakemberei ne csak közlekedési szempontból alkothassanak véleményt egy-egy ilyen építkezés tervei során, hanem kifejezetten a biztonsági szempontok alapján is, hasonlóan a tűzoltóság biztonsági véleményéhez.

Tanulmányom jelentős részét képezi a jogszabályi háttér. E területet vizsgálva megállapítottam, hogy a terrorizmus elleni eredményes és jogszerű fellépéshez Magyarországon szabályozott a terület. Azonban véleményem szerint a terrorizmus elleni küzdelem aktuális feladatairól szóló 2112/2004. (V.7.) Kormányhatározatot módosítani kellene, annak ellenére, hogy az Európai Unió nem adott ki újabb akciótervet, de a terrorizmussal kapcsolatosan folyamatosan készülnek joganyagok, továbbá a Határőrség-Rendőrségbe történt integrációja miatt a kiadott felelős szervezetek felsorolásában módosítani kellene. Ezt annak a fényében is állíthatom, hogy a III. Nemzeti Akciótervben a struktúra változása miatt BM. utasítás kiváltását írták elő feladatnak.³⁹

A jogi háttérnél maradva utolsó gondolataim egyikeként egy más szemszöveget is meg kívánok mutatni. A terrorizmus elleni fellépést hajlamosak vagyunk általában jogi, rendészeti, katonai kérdésként kezelni. Azonban talán figyelembe kellene az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye, mely a terrorizmus és az erőszakos radikalizálódásának kapcsolatáról szól.⁴⁰ Ebben legfontosabb tényezőként a civil társadalom, mint a terrorizmus és az erőszakhoz vezető radikalizálódás megelőzésének szerepét emelik ki. E feladatrendszeren belül is az integrációt, mint megelőzési módszert emelik ki. Konkrét javaslatokat is tettek, szám szerint tizenkettőt. Az okmány hiányosságaként értékelem, hogy túlságosan egyoldalúan készült, azaz a „Mi-mit tehetünk” kérdés-

³⁹ 29/2005 (BK.15.) Belügyminiszteri Utasítás helyett IRM-ÖTM együttes utasítás kiadása (autonóm magyar intézkedés)

⁴⁰ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Tárgy: A terrorizmus és az erőszakos radikalizálódás megelőzése (2008/C 211/17) 2008. augusztus 19.

körét vizsgálják. Nem veszik figyelembe, hogy bevándorlók akarata mit tükröz. Integrálni csak kis tömegben lehet, az „elgettósodás” nem vezethet jóra. Véleményem szerint azonban egy tanulmányt lehetne készíteni a felvetett aspektusból.

Sárkány István művében⁴¹ a következőket írja: „Álláspontom szerint a terrorizmus hosszú távon nem szorítható vissza katonai eszközökkel, háborúkkal; felszámolása csak okainak megszüntetésével lehetséges.” A felszámolás is egyfajta megelőzés, azonban véleményem szerint a világ sokfélesége miatt, mindig lesznek elégedetlenek, tehát a terrorizmust teljesen felszámolni nem lehet. Megelőzni és ellene védekezni azonban egyértelműen rendészeti kérdés, ezekben pedig nagy szerepe lehet a kialakított és megfelelően üzemeltetett integrált határbiztonsági rendszernek.

Az integrált határbiztonsági rendszer elemeit analizáltam a tanulmányban, megállapítottam, hogy azok majd mindegyike egyben a terrorizmus megelőzését is szolgálhatja, továbbá a területhez kapcsolódó bűnügyi együttműködés fontosságát is felvillantottam, úgy érzem sikerült a felvetett hipotézisem bizonyítani. Véleményem szerint ugyan a határbiztonsági rendszer elemei egymásra épülnek, azonban a legnagyobb hangsúlyt a külső határok őrzésére kell fektetni.

A terrorizmus elleni fellépés, benne a megelőzés és a védekezés fontosságát mindig szem előtt kell tartani, mert „bármikor, bárkire, bárhol” elv alapján bekövetkezési valószínűsége magas, csak a helye bizonytalan. Talán e mondatot is alátámaszthatja a bevezetőmben említett terrorcselekmény. Az elkövetők szándéka ma még ismeretlen, de több száz áldozattal és sérülttel járt együtt ténykedésük. A hatóságok ismereteiről eltérő tudósítások láttak napvilágot. Egyes hírek szerint tudtak a városban készülõ terrorcselekményről, de későbbi időpontra várták, míg más információk szerint arra számítottak, hogy a pakisztáni elkövetők az Amerikai Egyesült Államokban kívánják ténykedésüket megvalósítani. Bármelyik is igaz, felmerülhet néhány kérdés. Érdemes-e (más bűncselekményeknél kiválóan alkalmazható) taktikai okokból várni, hogy teljes, ellenőrzött információ birtokában tevékenykedjenek a hatóságok, vagy már az előkészületi szakaszban, minimális adatok birtokában lecsapjanak az elkövetőkre? Ezek függvényében: mennyit ér egy emberi élet? Hogy megéri-e a kockázatot a kivárás, mindig utólag derül ki. Azonban csak a hosszú nyomozások, illetve ha előkészületben lévő cselekményekről van szó, akkor felderítések vezethetnek el a megbízókhöz, az ideológiai vezetőkhez. Ez azért lényeges, hogy más személyeket ne tudjanak ezen irányítók (ideológiai vezetők) megbízni hasonló cselekmények elkövetésével.

---

⁴¹ Sárkány István: Terrorizált civilizáció, civilizált terrorizmus Szakmai Szemle ISSN 1785-1181 (A Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsának kiadványa) 2008/1 pp 81-87.

PÉNZNÉLKÜLI TÁRSADALOM

Bizonyára mindenki elgondolkodott már azon és feltette magában azt a kérdést, hogy ami működik kicsiben, az vajon miért nem működik nagyban. Jómagam már számtalanszor... Minél idősebb leszek, annál több párhuzamot vélek felfedezni a társadalom és a család pénzügyi lehetőségei között. Az emberi lét egyik meghatározó eleme a pénz. Számtalan lényeges tulajdonsága közül – nekünk, átlag állampolgároknak – talán a mennyisége a legfontosabb. Minél több áll a rendelkezésünkre, annál könnyebben viseljük az élet nagy, vagy a hétköznapi átlagos kiadásait. A pénzért kapható termékekre és szolgáltatásokra minden embernek szüksége van (függetlenül attól, hogy rendelkeznek-e jövedelemmel, vagy sem). A kiadási oldalon tehát minden állampolgár megjelenik, vagyis valamilyen formában pénzhez jut. Ezen logika mentén egy fontos megállapítást már az elején tehetünk, nevezetesen azt, hogy pénzt az is költ, vagy arra is kell költeni, aki jövedelemmel nem rendelkezik. A bevételi oldalon azok az állampolgárok jelennek meg, akik valamilyen jövedelemmel rendelkeznek. Azt viszonylag könnyű számba venni, hogy a kiadási oldalon mennyien állnak és a jövedelemmel rendelkezők száma is viszonylag könnyen kikövetkeztethető. Azt azonban, hogy mennyi pénzzel gazdálkodnak és ezek a pénzek milyen forrásból származnak azt szinte lehetetlen pontosan meghatározni. Azzal bizonyára mindenki tisztában van, hogy az adóval és járulékokkal terhelt személyi jövedelem, vagy az újraelosztás eredményeként megjelenő nyugdíj, segély, családi pótlék stb. nem fedi le a rendelkezésre álló jövedelmek teljes körét. A szürke és fekete gazdaságban termelődött pénz megkerüli az újraelosztás rendszerét és hatása aránytalanul nagy terheket ró a becsületes állampolgárokra.

Jómagam nagycsaládból származom. Elvált szülők gyermekeként 3 testvéremmel együtt volt alkalmam megtapasztalni a szegénység, a lemondás, a vágyakozás legkülönbözőbb formáit. A szüleim – annak ellenére, hogy különéltek – mindent megtettek azért, hogy becsületos, tisztességes embereket faragjanak belőlünk, olyanokat, mint Ők maguk. Számtalan szülői elv mentén éltük gyermeki éveinket, amelyek közül akadtak magától érthetődő és kevésbé elfogadható szabályok is. Ki tudja? Talán a szülői neveltetésemnek, a körülmények szerencsés alakulásának, vagy egyszerűen a józan paraszti eszemnek köszönhetően sikerült olyan könnyen elfogadnom társadalmunk alapszabályait? Nem tudom! Azzal viszont tisztában vagyok, hogy sokan vannak a másik oldalon. Azon az oldalon, ahol teljesen hétköznapi az ÁFA csalás, a minimálbér melletti zsebbe fizetés, a járulék és adófizetési kötelezettség elmulasztása és még szám-

talán formája a közterhek megkerülésének. Ugyanakkor nyugodt szívvel használják az adópénzekből kialakított infrastruktúrát, látogatják a közintézményeket, óvodába, iskolákba járatják gyermekeiket, használják az állami támogatással fenntartott tömegközlekedési eszközöket, igénybe veszik a segélyezés legkülönbözőbb formáit, orvoshoz vagy kórházba járnak, támogatott gyógyszereket vásárolnak és sorolhatnám tovább...

Válságos időket élünk... Ezekben az időkben a legtöbben a túlélésre apelálnak és nehezen fogadnak olyan közterheket, amelyeket az állam a társadalom csak egy szűk rétegénél képes érvényesíteni. Mindannyiunk közös érdeke egy olyan rendszer bevezetése, amelyben a jelenlegi szabályzók betartása és betartatása minden állampolgárra kiterjeszhető, amelyben nem képződnek láthatatlan jövedelmek és biztosított az igazságos és ésszerű újraelosztást.

Sokan szkeptikusak az Európai Unióban, de különösképpen Magyarországon, mikor a szürke és a fekete gazdaság visszaszorítására tett kísérletekről hallanak. Néhány évvel ezelőtt Magyarország Lengyelországgal együtt a legkritikusabb értékelést kapta az Európai Bizottságtól a lisszaboni versenyképességi célok elérését szolgáló nemzeti reformprogramok végrehajtásának felülvizsgálatakor. Brüsszel szerint hazánk „korlátozott előrehaladást” ért el a 2005 és 2007 között, ami 2008-ra – részben a válság hatásának köszönhetően – tovább romlott. „A foglalkoztatás gondjainak enyhítésén túl Brüsszel azt várja Magyarországtól, hogy folytassa az államháztartási deficit és az államadósság tartós csökkentésére irányuló intézkedések megvalósítását, és ennek során az eddigiéknél jobban összpontosítson a kiadási oldalra. Brüsszel a nyugdíj- és az oktatási mellett az államigazgatás és az egészségügyi rendszer reformjának folytatására is felszólítja a kormányt. Sok még a teendő a kutatás-fejlesztés erősítése, a fekete munka kifehérítése, a vállalkozási környezet javítása és a versenyszférának adott állami támogatás csökkentésének terén is.”¹

Nem csak az Európai Unióban, hanem a világon szinte mindenhol küzdenek a szürke- és feketegazdaság arányának csökkentésért. Kisebb nagyobb sikerek mindenhol vannak, de igazi áttörést sehol nem sikerült elérni. Ahhoz, hogy egy ország működőképes legyen, intézményi és szociális hálót tartson fenn, megfelelő mennyiségű adóbevételre kell, hogy szert tegyen. Ezek az adóbevételek minél több fele oszlanak, annál kisebb terhet rónak az egyes egyének vagy vállalkozások számára, vagyis az adóterhek akkor csökkenhetnek, ha szélesedik adófizetők köre. „A miniszterelnök egyetértett az adóterhek csökkentésének szükségességével, ehhez azonban szerinte az adófizetők körét is szélesíteni kellene. A tehercsökkentés önmagában nem elég az adó- és járulékfizetési kultúra javulásához, a szigorú ellenőrzés és a szankciók sem maradhatnak el.”²

---

¹ [http://vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=200872/Sereghajtó Magyarország](http://vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=200872/Sereghajtó_Magyarország)

² [http://www.magyarotokepiac.hu/cikk.php?id=84635/Csokkent_a_fekete_és_szürkegazdaság/2007.november_7.,_szerda,_08:40/Magyar Tőkepiac](http://www.magyarotokepiac.hu/cikk.php?id=84635/Csokkent_a_fekete_és_szürkegazdaság/2007.november_7.,_szerda,_08:40/Magyar_Tőkepiac)

A társadalom legnagyobb része persze mindent fordítva szeretne. Nevezetesen: legyen előbb járulék és adó csökkentés és ennek hatására talán a bevételek is a kívánt színre emelkedhetnek. Ez persze egy ördögi kör, ami azért nem hozhat eredményeket, mert a bevételek és kiadások szubjektív mivolta miatt mindig lesz mire hivatkozni, mikor a jogkövető magatartás elmarad. Számtalanszor felvetődik annak a kérdése is, hogy az állam túlköltekezik. Rendelkezésre áll a megfelelő bevétel, de annak elosztása és átláthatatlansága arra sarkalja a társadalom egy részét, hogy járulék vagy adó fizetési kötelezettségének nem tegyen eleget, így vonva meg a bizalmát az államtól.

Véleményem szerint egyetlen út kínálkozik megoldásként, ami ugyan radikális, de gazdaságos és következetes, mellesleg a távoli jövőben talán elkerülhetetlen is lesz. Ez pedig nem más, mint a **pénz nélküli társadalom**. Néhány hónappal ezelőtt bukkantam rá az Interneten egy érdekes cikkre, aminek egy gondolata szeget ütött a fejembe. A gondolat így hangzott: „... a mai rendszer gyors lépésekkel halad a pénz nélküli társadalom megvalósítása felé. A hitelkártyák, és egyéb kártyák helyét átveszi majd az „okos kártya”! Amerikában arról tárgyalnak az illetékesek, hogy ilyen kártyát fog kapni minden felnőtt és minden gyermek. Erre a kártyára az adatokat ugyanúgy rá tudják rakni, mint az általunk készített chipre, amit a homlokba vagy kézfejbe ültetnek be. Az adatokat, információkat ezeken elektronikusan lehet törölni vagy hozzáadni. A rendszer tehát, mint látjátok teljesen kész az emberek megjelölésére.”³

A XXI. század Európája valóban készen áll arra, hogy az uniós polgárokat megjelölje. Ez a jel azonban érdekhez kell, hogy kötődjön és nem feltétlenül kell a testünkön hordani, elég ha nálunk van, ... akár egy bankkártya. A bankszektor – ahol a pénznek kiemelt jelentősége van – már régen rájött arra, hogy a mágneskártyák használatával könnyedén és rugalmasan kezelhetik az ügyfelek a rendelkezésükre álló pénzeszegeket. A keret felett az ellenőrzés biztosított, a forgalom ki és bejövő elemei nyomon követhetőek. A képlet tehát végtelenül egyszerű. Minden embernek van bevétele és van kiadása (függetlenül attól, hogy van munkája vagy sem), ha ezt a forgalmat készpénz nélkül bonyolítja (virtuálisan) automatikusan megszűnik a lehetősége az ellenőrizetlen pénzmozgásnak, ergo az állam felügyeletébe vont és rajta keresztül bonyolított tranzakciók adó és járulékterhei automatikusan befolynak az államkasszába. Az állampolgárok érdeke pedig a kényszerből adódik. Ha nincs papírpénz alapú forgalom, megszűnik a zsebből zsebbe történő járulékmentes jövedelemszerzés lehetősége.

---

³ <http://jelenesek.freeweb.hu/microchip.htm>/MAI ESEMÉNYEK A PRÓFÉCIÁK FÉNYÉBEN

Elvárások

Állampolgári oldalról

Korábban már említettem azt, hogy a XXI. század technikai vívmányai már most is lehetőséget biztosítanak arra, hogy rugalmasan, gazdaságosan és biztonságosan kezeljük pénzügyeinket. Az igaz, hogy a társadalom bizonyos rétegei nehezen tudnak alkalmazkodni a gyorsléptékű fejlődéshez, de az általam javasolt lehetőség nem bonyolultabb a felhasználó oldaláról, mint egy bankkártya használata. ***Mivel ez a rendszer minden állampolgárt érintene, ezért a befogadó készségen van a legnagyobb hangsúly.*** A tiltakozás éppen ezért nem a becsületes többség, hanem a járulékokat, adókat megkerülőktől várható. Az mindenki számára nyilvánvaló, hogy olyan ember nincs ebben az országban, akinek ne lenne valamilyen jövedelme. Azt már említettem, hogy a létfenntartáshoz minimálisan elégséges összeg rendelkezésére kell, hogy álljon minden embernél ahhoz, hogy életben tudjon maradni. Ez idáig ezeknek az embereknek a kiadásait és a bevételeit senki sem láthatta. Nincs arra vonatkozólag statisztika, hogy mennyi pénzből kell, hogy megéljenek.

Vállalkozói oldalról

Ma még Magyarországon nagyon sok olyan vállalkozó van, akik készpénzen kívül elképzelni sem tudnak más fizetési, elszámolási, lehetőséget. Ennek több oka lehet. A vállalkozás jellege, kényelmi szempontok, technikai okok, anyagi okok, „feketetés”, a nyomon követhetőség kiküszöbölése stb. ***Az okok azonban bármennyire is nyomósak, ezt a rendszert vagy mindenki használja, vagy senki!*** Ez, ami a hatékonyságát biztosítja. A foglalkoztatással, adózással, számvittel stb. összefüggésben lévő törvények, rendeletek, intézkedések továbbra sem változnának. Amire minden vállalkozónak fel kellene készülnie az a kiadásaik és bevételeik elektronikus úton történő bonyolítása lenne. Arra már sokan hajlandóak, hogy a kiadásokat átutalással, készpénzforgalom nélkül bonyolítsák, hiszen viszonylag nagy összegek biztonságos transzportja valósul így meg. A kihívást a bevételek kezelése jelenti, hiszen itt kisebb összegek nagy sorozatban fordulnak elő. Olyan berendezéssel, vagy berendezésekkel kell, hogy rendelkezzen a vállalkozó, ami képes az vásárlók befizetéseit kezelni. Ilyen rendszerek ma már léteznek. Viszonylag nagyszámú azoknak a vállalkozásoknak a köre, ahol lehetőséget biztosítanak a vásárlóknak a bankkártya használatára. A készpénz kiiktatásával biztos vagyok benne, hogy a bevételek papíron is növekednének, ami a kiadási oldalon is sokkal nagyobb fegyelemhez vezetne.

Az állam oldaláról

A fenntartó, vagyis az állam oldaláról sokkal nagyobb többletterhet jelent a rendszernek a működtetése, felügyelete. Az elvárások azonban, amik az EU és az állampolgárok többsége felől megfogalmazódnak, ellensúlyozza a befektetett

„energiát”. Mivel ennek a projektnek az állam, a bankszektor és a becsületes állampolgár a legnagyobb haszonélvezője, ezért – a pénzügyi konszolidációi bekövetkezéig – a rendszer kiépítését és fenntartását is ennek a szektornak kell megteremtenie. A becsületes állampolgár az adóival, az állam a szándékával és a jogi háttér biztosításával, a bankszektor pedig az üzemeltetéshez szükséges beruházásokkal biztosítja a program sikerét.

A bankszektor oldaláról

A bankoknak igen nagy tapasztalata van a pénzügyek kezelésében. Az új rendszerben egyfelől egyfajta tranzit állomást jelentenek az állampolgár és az állam között, másfelől biztosítják a virtuális pénzmozgás hálózati alapjait. Ez természetesen azt is maga után vonja, hogy a számlavezetők száma ugrásszerűen meg kell, hogy nőjön és ezt a bankoknak le is kell tudni kezelni.

Szükséges lépések

Egy új rendszert csak akkor lehet bevezetni, ha a leendő használóknak valamiféle érdeke fűződik hozzá. Aki a jogkövető magatartást folytatott ez idáig, annak természetesen az új rendszer sem okoz problémát, sőt... Magasabb biztonságot, rugalmas pénzkezelést, átláthatóságot eredményez, ami hosszú távon kevesebb adó és járulékfizetési kötelezettséget von maga után. Az államnak nagyobb és kiszámítható bevételt, megbízható statisztikai adatokat. A bankoknak nagyobb ügyfélkört, szorosabb együttműködést, nagyobb profitot. A cégeknek, vállalatoknak, vállalkozóknak igazságos és becsületes versenyfeltételeket. Van azonban ennek rendszernek egy nagy vesztese is: Az, aki csak használ, akinek igénye van és csak kapni szeret, az nem fogja szeretni ezt a rendszert. Véleményem szerint rákényszeríthető, mi több megértethető meggyőzhető mindenki az új rendszer hasznosságáról.

Állampolgári oldalról

Minden felnőtt állampolgárnak rendelkezni kell egy mágneskártyával, amit a bank bocsát a rendelkezésére. A kártya mögött folyószámla van, ami alkalmas virtuális pénz fogadására, vásárlásra, utalásra stb. Akinek ellenőrzött jövedelme van (fizetés, segély, nyugdíj, részesedés stb.) annak úgy kell ezt a kártyát használnia, mint egy hagyományos bankkártyát. A mágneskártyához társkártyák is tartozhatnak, amit a jövedelemmel nem rendelkezők számára biztosít a folyószámla tulajdonosa (ilyen például a kiskorú családtag).

Az a személy, aki ez idáig nem rendelkezett ellenőrzött jövedelemmel az két dolgot tehet. A vállalkozás valamilyen formáját választja, ahol törvényes keretek között a bevételeit és kiadásait vállalkozó kártyán bonyolítja és a profitból származó jövedelmét a járulék és adóterhek befizetése után a személyes mágnes kártyáján használja fel. A másik megoldás a személyes mágneskártya egyszerűsített használata. A folyószámlára érkező virtuális befizetésekből auto-

matikusan levonásra kerülnek az adó és járulék terhek. Ezeket a levonásokat meghatározott ideig a bank zárolja. A zárolási időben az ügyfélnek lehetősége van a pénz eredetét igazolni. Abban az esetben, ha a befizetés nem olyan jellegű, ami után adót és járulékokat kell fizetni, a bank a folyószámlára visszafizeti az összeget, ahonnan az szabadon felhasználható. Ha az ügyfél nem jelentkezik a meghatározott időn belül a banknál, a zárolt összeg folyósításra kerül az állam felé. Természetesen ezekből az összegekből az egyén nem írhatja le a munkavégzésével összefüggésben keletkező költségeit, nem dönthet szabadon a bevételei felől, de egyszerűen és praktikusán tehet eleget állampolgári kötelezettségének. Ez a módszer azok számára biztosítható, akik betanított vagy segédmunkát végeznek (mg. munkák, kézi földmunka, csomagcipelés, fűnyírás stb., szakértelmet nem igénylő szellemi vagy fizikai tevékenység).

Példa: Megbízom a szomszédomat, hogy a hétvégén nyírja le a családi házam kertjében a fűvet. A szomszédom álláskereső, rendszeres jövedelemmel nem rendelkezik. Megegyezünk a munkabérben. Amint elvégezte a szomszéd a munkát, átutalom a számlájára a pénzt (vagy az Interneten, vagy a bank automatánál) Mivel ellenőrizetlen pénz érkezett a bankhoz, ezért automatikusan zárja az adó és a járulékok terheknek megfelelő összeget. A folyószámlán, a zárolással csökkentett összeg azonnal felhasználható. A szomszédom ezek után természetesen nem keresi fel a bankot, hogy igazolja a pénz eredetét, hiszen tisztában van azzal, hogy a megszerzett jövedelem adó és a járulék fizetésre kötelezett.

Az is gyakran előfordul, hogy a bérből, fizetésből élők végeznek olyan tevékenységet, amivel a jövedelmüket kiegészítik. Számukra szintén ez a két lehetőség adódik. A vállalkozás valamilyen formáját választják (mellékállásként), vagy az ellenőrizetlen jövedelmük után automatikusan – a fizetésük mértékétől függetlenül – járulék és adó kerül levonásra.

Vállalkozói oldalról

A vállalkozóknak szintén rendelkezni kell a pénzmozgások lebonyolításához szükséges eszközökkel, a kiadásaikat biztosító mágneskártyával, vagy kártyákkal és a bevételeiket rögzítő kártyaolvasókkal. Fel kell arra készülniük, hogy a vásárlók az áruk és szolgáltatások ellentételezését nem fogják tudni másképp teljesíteni, csak mágneskártyával. A rendszer a vállalkozások adó és járulékfizetési kötelezettségeit nem veszi át, de lehetőséget biztosít arra, hogy a bevételek és kiadások mérlegét ellenőrizhesse az állam állttal megbízott szerv. Ezek a statisztikai adatok nagy segítségére lehetnek a pályázatok elbírálók, vagy az üzleti kapcsolatot kiépíteni szándékozó partnereknek is.

A bankszektor oldaláról

A bankok a virtuális pénzügyek kezelése terén már komoly eredményeket értek el. Az országos hálózat már most is biztosítja az elérhetőséget, sze-

mélyesen, automatákon vagy akár az Interneten keresztül. A bankok által kihelyezett automaták a jövőben a virtuális pénzmozgást teszik lehetővé. Nagyon is elképzelhető, hogy ezek az eszközök akár minden utcasarkon rendelkezésre állnak majd. Az ügyfelek innét is bonyolíthatják átutalásaikat, lekötéseiket és minden szolgáltatást, amit a bank számukra biztosít. A bankszektornak lenne még egy komoly feladata: az állammal történő szoros együttműködés. A bankok többletmunkát vállalnak fel, amit közvetlenül az államnak, közvetett úton minden állampolgárnak meg kell fizetni. Az állam ezért jutalékot kell fizetnie az utalások után, ami biztosítja a banknál vezetett folyószámlák fenntartásának ingyenességét.

Az állam oldaláról

Azt már említettem, hogy ennek a projektnek az állam a legnagyobb haszonélvezője. A feladata többek között a rendszernek a kidolgozása, felügyelete, szoros együttműködés és kapcsolattartás a részt vevő partnerekkel, garanciavállalás, az állampolgárok és más országok polgárainak informálása, a statisztikai adatok alapján a fejlesztés, a költségvetés tervezése.

Felmerülő problémák és megoldásuk

Sokféleképpen meglehet kerülni az adó és járulékfizetési kötelezettséget. Minden ember arra van kódolva, hogy jól járjon, vagy jobban járjon egy-egy cserefolyamatnál. Az persze változó, hogy ki meddig megy el. A becsületesség határai nagyon tág intervallumon belül mozognak. Van, aki túlzásnak tartja a pénztáros állttal be nem ütött rágógumi értékét is és vannak olyanok, akik a milliárdos csalástól sem riadnak vissza.

ÁFA nélkül olcsóbb...

Bizonyára nem én vagyok az egyedüli, aki hallhatta ezt a mondatot. Az ÁFA megfizetése alóli kibúvó közös megegyezésen alapul. A vásárló nem ragaszkodik a számlához, ezért olcsóbban jut az áruhoz, vagy a szolgáltatáshoz. A vállalkozó a bizonylat szolgáltatási kötelezettsége hiányában olyan jövedelemre tesz szert, ami nem növeli a bevételét. Ebben az esetben tulajdonképpen zsebből zsebbe vándorol a pénz. Nagyon ritkán érhető tetten ez a fajta csalás, mert nem áll az ellenőrzési szerveknek a rendelkezésére elegendő bizonyíték. Abban az esetben, ha nincs valódi pénz forgalomban, ez a probléma megszűnik, ugyanis a virtuális pénzmozgásnak nyoma kell, hogy legyen. Bármilyen formában is vándorol a pénz a vállalkozóhoz, az biztos, hogy előbb vagy utóbb ellenőrzötté válik.

A felét bevalljuk, a másik megy a zsebbe...

A munkavállalók ellen elkövetett egyik legnagyobb bűn, ha a munkaadó úgy kíván versenyképes maradni, a piacon, hogy a munkavállalójának a szánt jövedelem egy részét vallja csak be. Az adó és járulékok részleges megfizetése alóli kibúvó szintén közös megegyezésen alapul. A munkaadónak a munkavállaló relatíve kevesebbe kerül, míg a munkavállalónak relatíve több felhasználható jövedelme képződik. Ez csak azért valósulhat meg, mert a vállalkozó láthatatlan bevételekkel is rendelkezik. Az új rendszerben nincs láthatatlan bevétel és a kiadási oldalon is nagyobb fegyelem várható. Az előző példához hasonlóan ez a probléma is megszűnik, ugyanis a virtuális pénzmozgásnak nyoma kell, hogy legyen. Bármilyen formában is vándorol a pénz munkavállalóhoz, az biztos, hogy előbb vagy utóbb ellenőrzötté válik.

Munka után visszajövök, és fél áron megcsinálom...

A munka után egy kis maszektól még nem megy csődbe az ország. – gondolhatná minden foglalkoztatott. Csődbe persze nem megy az ország, de gondoljunk csak bele a következőkbe: Adva van egy munka, amit mindenféleképpen megcsináltat a megrendelő. A célja az, hogy az elvárt munkát és minőséget a legolcsóbban kapja meg. A vállalkozó, amikor árajánlatot ad egy munkára minden költségét áthárítja a megrendelőre, még az olyanokat is, ami a csekély mértékű amortizációban vagy a dolgozó bérében jelentkezik. A vállalkozó szakemberre a munkaidején túl, de többnyire a vállalkozó drága eszközeit, szerszámaint használva végzi el a munkát jóval olcsóbban. Ezzel a tevékenységével új rendszer szerint kárt okoz a vállalkozónak és önmagának is, ergo nem fogja megtenni. Mindennemű ellenőrizetlen jövedelem után adót és járulékokat von el az állam, ami az ő munkáját relatíve drágábbá teszi. A vállalkozó és a munkavállalója árajánlata közötti különbség olyan minimálissá válhat, hogy ez a munka már sem a megrendelőnek, sem a szakembernek nem jelent akkora anyagi előnyt, mint korábban.

Munkáért munka, munkáért termék

Sokféleképpen meglehet kerülni az új rendszerben is az adó és járulékfizetési kötelezettséget. Az egyik ilyen módszer a „szocrendszerből” ismeretes kaláka. „Én megcsinálom neked ezt, te megcsinálod nekem azt.” Az üzlet világos, ám a kimenetele kétséges. A rendszerváltást követő években ez a fajta munkavégzés visszaszorult. A garancia hiánya miatt és a családok megélhetését biztosító jövedelem megszerzése mellett erre a fajta tevékenységre egyszerűen nem maradt idő.

Ami viszont egy lehetséges rést jelent továbbra is, az a munkáért termék csere lebonyolítása. A korábról hozott példa alapján: Megbízom a szomszédomat, hogy a hétvégén nyírja le a családi házam kertjében a fűvet. A szom-

szédóm rendelkezik folyószámlával, de szeretné ezt megkerülni az adó és járulékfizetést. Megegyezünk a munkabérben, ami jelen esetben 6000ft. Ő azonban azt mondja, hogy ennek az összegnek a felét úgy is levonja az állam. Mit szólnék ahhoz, ha a sarki boltban 4500 Ft értékben vásárolnék neki élelmiszert. Én is jól járnék és ő is. Nagyon úgy tűnik, hogy ebből a történetből az állam megint kimarad.

A képlet azonban ennél egy kicsit bonyolultabb. Mit nyer ezen az üzleten a szomszéd és mit én? Nem mást, mint 1500-1500 Ft-ot. Ennél azonban sokkal többet veszítünk. 1, Becsapjuk magunkat és az államot. 2, törvénysértést követünk el, ami szankciókat vonhat maga után. 3, én feladom a kényelmem (azért nyíratom le a füvet mással, mert pl. az egészségem megromlott, vagy nincs elég időm. Ha boltba kell rohángálnom, elmegy a megspórolt időm, vagy emelgethetem más nehéz csomagjait). 4, A szomszédóm egészségügyi ellátása kerülhet veszélybe, illetve a nyugdíja mértéke csökkenhet. 5, Egy embernek sokfajta igénye merülhet fel. Nem csak alapvető élelmiszerek, de tartós fogyasztási cikkek is vásárolunk. Tegyük fel, hogy a munka ellentételezéséből egy televíziót is meg lehetne vásárolni és a munkát végzőnek pont ez az igénye. A tartósan alacsony jövedelmet produkáló személyek előbb utóbb a hatóságoknak gyanússá válnak. Egy ellenőrzés kapcsán előkerül a lakásban egy olyan televízió, aminek az ára a folyószámlán nem szerepel. Vajon honnét van? Ajándékba kaptam? Miért? Senki számára nem lehet kétséges, hogy a lebukás ebben a rendszerben csak idő kérdése.

Deviza-valuta

A nemzetközi elszámolásokhoz használt pénzeszközök rendszerében nem kell változtatni semmit. Az viszont veszélyt jelenthet, hogy az Európai Unióban és a többi országban megmarad a hagyományos pénzhasználat. Gondoljunk csak bele abba, hogy aki továbbra is meg akarja kerülni az államot és ebben a partneri köre, az üzleti kapcsolatai is támogatják, az külföldi pénznemben tovább bonyolíthatja az üzleteit, anélkül hogy adót vagy járulékokat fizetne. A korábbi példát követve: Megbízom a szomszédomat, hogy a hétvégén nyírja le a családi házam kertjében a füvet. Megegyezünk a munkabérben (6000 Ft). Ő azonban azt mondja, hogy ezt nem virtuális forintban hanem euróban szeretné megkapni. Az teljesen nyilvánvaló, hogy érdekem nekem csak akkor fűződhet ehhez az üzlethez, ha jól járok. Ő a korábbi érvei alapján azt mondja, hogy 4500ft értékben váltsak be neki forintot euróra. Én is jól járnék és Ő is.

Mi a megoldás, hogy ebből szintén ne maradhasson ki az állam?

A virtuális forint, épp olyan pénznem, mint bármelyik virtuális társa, annyi különbséggel, hogy emellett fizikálisan nem áll rendelkezésre. Abban az országban, ahol felkészültek egy ilyen rendszer fogadására, ott semmi szükség nincs arra, hogy a kezünkbe vegyük a pénzt. Egy becsületes állampolgár 2 dolog miatt tartja más pénznemben a pénzét. A megtakarításait nagyobb biztonságban

látja, jobb kamatot kap stb. Ebben az esetben a virtuális forintot át kell váltania, amit szintén a folyószámláján tart, ergo ugyanúgy ellenőrizhető. A *külföldre* történő utazásához szintén szükség van az ország pénznemének átváltására. Abban az esetben, ha az új rendszer szerint gondolkodunk a külföldieknek egy kártyát kell, hogy kapjanak, annyi virtuális forinttal, amennyit Magyarországon szándékoznak elkölteni (vagyis amennyit átváltak). Ez a keret újabb átváltással növelhető, vagy az országot elhagyva akár vissza is váltható. A magyarok esetében hasonlóképpen kell, hogy eljárjunk, annyi különbséggel, hogy nekik bizonylatokkal kellene igazolni azt, hogy mire költötték a pénzt. Ezt természetesen nem minden esetben, csak véletlenszerűen, vagy célzottan kellene ellenőrizni.

Segélyezés ellenőrzött keretek között

A virtuális pénz nem csak az adó és a járulék befizetésének ellenőrzésére szolgálhat. Ebben az országban számtalan probléma nehezíti meg a becsületes adófizetők helyzetét. Sajnos rendkívül nagyszámban vesznek igénybe különböző segélyeket a „rászorulók”, amit aztán belátásuk szerint arra költenek, amire akarnak. A segély, a dolgozó és adófizető polgárok megtermelt pénze, amit az államnak a legjobb tudásának megfelelően kell újra elosztania. Ha egy „segítésre szoruló” személynek vagy családnak jut cigarettára, alkoholra, luxuscikkekre, akkor nem kell számára segélyt adni, vagy ha segélyben részesíti az állam, akkor azt ne költhesse el akármire. Erre a legjobb példa az utcán kéregető, aki élelmiszere gyűjti az aprót, és amikor élelmiszert kap pénz helyett, akkor visszautasítja azt. A segélyből történő vásárlásnál az államnak van lehetőség arra, hogy egyszerűen letiltson bizonyos termékeket, vagy szolgáltatásokat a vásárolható tételek listájáról. A segélyezés az egészséges embereknél nem lehet élethosszig tartó folyamat. Nem szabad velük azt éreztetni, hogy ez az állapot hosszú távon fenntartható. Vissza kell őket terelni a helyes útra, ami esetenként kellemetlenséget is okozhat a segélyből élő számára. Arról a pénzből, amit közösen termelünk meg, közösen kell döntenünk!

Sokan úgy gondolják, hogy Magyarországnak Nyugat Európa kitaposott ösvényein kell járni ahhoz, hogy az ország fejlődése elinduljon. Bizonyára vannak ennek az útnak megkerülhetetlen elemei, amit ajánlatos megtennünk, de nem kell feltétlenül utolsóként kullognunk ebben a sorban. Ha merünk egy kicsit nagyobbat lépni, mint uniós partnereink, akkor a közeljövőben nem az euró övezethez való tartozásunk lesz a főkérdés...

Tisztában vagyok azzal, hogy az általam vázolt rendszer bemutatását csak nagyon felszínesen sikerült bemutatnom, abban azonban biztos vagyok, hogy előbb vagy utóbb hazánk és az Európai Unió is kénytelen lesz a szürke és feketegazdaság visszaszorítása érdekében komoly lépéseket tenni. Ennek lehet előfutára Magyarország is. Az általam javasolt mágneskártya és a „pénz nélküli társadalom víziója” csupán egy a sok megoldás közül, de lehetőség arra, hogy becsületesebb és átláthatóbb világot alakítsunk ki magunk körül.

A XXI. SZÁZAD PRAETORIANUSAI?

Zsoldosok, modern praetorianusok, kontraktorok, a háborúk vérebei (dogs of war)... sok különféle névvel illetik ma a *katonai és biztonsági magánvállalatok* szerződéses alkalmazottait. A(z) elsősorban angolszász) szakirodalom által alapvetően *Private Military* és *Private Security Companies*-ként (PMSCs – bár egyes szakértők ettől eltérő megnevezéseket is használnak¹) emlegetett vállalatok már két évtizede aknázzák ki a fellendülés kínálta előnyöket, amelyet a hidegháború befejezése után az állami hadseregek létszámának csökkentése, a konfliktusok privatizálódása, a hadviselés hagyományos formáinak megváltozása, új fegyverrendszerek megjelenése és a „privatizációs forradalom”, az állami feladatkörök kiszervezésének együttes hatása hozott létre².

A tanulmány bevezetesképpen rövid áttekintést nyújt az ezredforduló környékén létrejött katonai és biztonsági magánvállalatokra alkalmazott különböző történelmi háttérű elnevezések megalapozottsága (illetve ennek hiánya) és ezen cégek tevékenységének jellege közötti összefüggésekről, a zsoldosok és a modern katonai és biztonsági magánvállalatok tevékenysége közti legfontosabb különbségekről és hasonlóságokról, majd a legfontosabb *nemzetközi szintű* szabályozási kísérleteket és fejlődésüket ismerteti.

A szakértők és a média gyakran pejoratív tartalmú utalásai ellenére számos katonai szolgáltatóipari magánvállalat az állami haderőknél, hivatásos katonáknál felsőbbrendű elit cégnek tartja magát, mint például a *Blackwater Worldwide* (jelenleg *Xe*), a *DynCorp*, az *MPRI*, hogy csak néhány példát említsünk. Az 1987-ben alapított *MPRI*³ helyettes műveleti igazgatója, Ed

---

¹ Peter W. Singer katonai szolgáltatót biztosító, tanácsadó és támogató vállalatokat különböztet meg: MPF (*Military Provider Firms*), MCF (*Military Consulting Firms*), MSF (*Military Support Firms*), és ugyanezt a tipológiát alkalmazza a biztonsági cégekre is (SPF, SCF, SSF). Herbert Wulf, Caroline Holmquist, illetve a brit „Green Paper” más felosztás alapján kategorizálják a katonai és biztonsági magánvállalatokat. Jelen tanulmányban az IPOA (*International Peace Operations Association*, 2002) által alkalmazott rövidítéseket és neveket használjuk, amelyek Singer rendszerére vezethetők vissza.

² A katonai és biztonsági magánvállalatok térnyerésének okairól részletesebben l. a szerző előadását a Magyar Külügyi Intézet *Kávés és Külpolitika* sorozatában (2009. április 16.), illetve a *Security outsourced – is it safe?* c. tanulmányát, amelynek megjelenése a *Grotius* folyóiratban 2009. második felében várható.

³ A *Military Professional Resources Incorporated* (MPRI) alapítása Vernon Lewis tábornok nevéhez kapcsolódik.

Soyster⁴ egy alkalommal magas szintű szakértelmüket elemezve arra hivatkozott, hogy az MPRI-ban „több az egy négyzetlábba eső tábornok, mint a Pentagonban”. A *Blackwater Security Consulting*⁵ (a *Blackwater Worldwide/Xe* egyik leányvállalata) alkalmazottai „modern praetorianusoknak” tartják magukat⁶, azaz ők alkotják az uralkodó biztonságáról gondoskodó, nagy becsben tartott ókori római praetorianus gárda mai megfelelőjét, hiszen iraki és afganisztáni szolgálatuk során fontos hatáskörű személyeket, diplomatákat és diplomáciai épületeket védtek (köztük az Ideiglenes Koalíciós Hatóság (Coalition Provisional Authority, CPA) vezetőit és az amerikai nagykövetet, Zalmay Khalilzadot). Többek között az iraki törvények alapján történő felelősségre vonás alól is mentesek voltak, egészen a 2008. november 17-én aláírt SOFA-egyezményig⁷, amely végérvényesen eltörölte a büntethetlenség gyakorlatát, amelyet a CPA 17. számú, 2008. december 31-én érvényét veszítő rendelete⁸ biztosított a fegyveres erők és kontraktorok számára. (Kevésbé ismert ugyanakkor az a tény (hiszen nem akadt rá precedens), hogy a rendelet 5. fejezete alapján a küldő állam le is mondhatott erről az immunitásról az iraki hatóságok javára.)⁹ A SOFA egyezmény célja az alapvető szabályok meghatározása volt az US csapatok és kontraktorok további jelenlétére vonatkozóan a 2008. decemberében lejárt Irakban állomásozó külföldi csapatokra érvényes ENSZ mandátumot (ENSZ BT 1511. számú határozata) követően.

Rászolgáltak-e a kontraktorok a praetorianus elnevezésre?

Eredetileg a római tábornokok privát (gyalogos és lovas) testőrsége volt a *cohors praetoria*, amelyet Augustus császár formált át olyan alakulattá, amely nemcsak a csatatéren, hanem a politikában is használható lehetett. Jobb fizetést (általában másfélszer annyit, mint a legionariusok), különleges előjogokat és ajándékokat (*donatívum*) kaptak a császároktól. Komoly politikai erőt képviseltek, hiszen nemegyszer a szenátussal dacolva ők emeltek trónra vagy taszítottak le onnan uralkodókat, illetve a belpolitikai viszályok során a praetorianusok praefectura katonái bevetésével döntően befolyásolni tudta az események menetét. Azok azonban, akik egyfajta ideálként tekintenek a római kor praetorianu-

---

⁴ Ed Soyster nyugállományú altábornagy korábban a Defence Intelligence Agency (DIA) vezetője volt.

⁵ A *BSC* az Egyesült Államok külügyminisztériumával kötött szerződést biztonsági szolgáltatásokért Irakban, Afganisztánban, Boszniában és Izraelben a Diplomáciai Biztonság Irodájának (Bureau of Diplomatic Security) WPPS I (Worldwide Personal Protective Services) és WPPS II keretszerződése alapján; a másik két mammutvállalat, amely ilyen szerződést kapott, a *DynCorp International* és a *Triple Canopy, Inc.*

⁶ Jeremy Scahill: *Blackwater: A világ leghatalmasabb zsoldoshadseregének felemelkedése.* Nation Books, 2007.

⁷ *Status of Forces Agreement: Agreement Between the United States of America and the Republic of Iraq On the Withdrawal of United States Forces from Iraq and the Organization of Their Activities during Their Temporary Presence in Iraq*

⁸ http://www.acq.osd.mil/log/PS/docs/5A_February2009_2.doc (letöltve 2009. április 10-én)

⁹ CPA 17. számú rendelet, 5. fejezet: „A CPA státusza”, kelt 2004. június 27-én.

saira, megfélemeznek azokról a bűntettekről, amelyeket a praetorianusok követtek el a védelmükre bízott személyek (fennállásuk több mint 300 éve alatt 11 császárt gyilkoltak meg) – vagy éppen a Római Birodalom – ellen. Ez utóbbira példának elég, ha csak azt az epizódot idézzük fel, amikor a praetorianusok eladták a birodalmat. Miután megölték Pertinax császárt időszámításunk szerint 193-ban, modern kifejezéssel élve „versenytárgyalást írtak ki”, amelyet a pályázók közül Didius Julianus szenátor nyert meg, 40 millió sestertiusért. Ez azonban távolról sem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy 66 napnál hosszabb ideig trónon (és életben) maradjon. Utóda, Septimius Severus, miután bevonult Rómába, feloszlatta a korrumpálódott praetorianus gárdát és saját pannon legionáriusaiból szervezett új formációt¹⁰. Ezután a praetorianusok szerepét már nagyrészt idegenek töltötték be; helyesebb lenne őket „ókori zsoldosoknak” nevezni, hiszen nem voltak rómaiak és anyagi haszonért tevékenykedtek. Ennyiben tehát tevékenységük meghatározható a jelenleg érvényben levő zsoldos definíció alapján: „belföldön vagy külföldön kifejezetten több személlyel szemben alkalmazandó erőszakos cselekményekben való részvétel érdekében”¹¹ toborozták őket. Összességében, a praetorianusok megítélése nem nevezhető pozitívnak¹². A negyedik század elejére elérkezett felszámolásuk ideje: I. (Nagy) Konstantin megszüntette a gárdát, bázisukat, a Castra Praetoriát pedig leromboltatta.

A fentiek alapján levonhatjuk a következtetést, hogy óvatosan kell kezelnünk a kontraktorokkal kapcsolatban a „praetorianus” megnevezést, és veszélyes bármilyen párhuzamot vonni közöttük – amennyiben a biztonsági szolgáltatásokat nyújtó szerződéses alkalmazottakat ezzel a névvel illetjük, inkább két-ségeinket fejezzük ki, hogy eleget fognak-e tenni vállalt feladataiknak.

...vagy mégis inkább zsoldosok?

Zsoldosok a történelem kezdete óta léteznek; gyakorta úgy vélekednek róluk, hogy a harmadik legősibb foglalkozást üzik a prostitúció és a kémkedés után. A „zsoldosvállalat”, ahogy a média hajlamos nevezni a modern katonai és biztonsági magáncégeket, sem új jelenség: már a 14. századból maradtak fenn feljegyzések az olasz *condottieri*-ről. Eredetük visszanyúlik abba az időbe, amikor a feltörekvő polgárság fölénye érvényesült és a korábban kiváltságos lovagság elveszítve birtokát és társadalmi befolyását, katonáskodással próbált szerencsét és megélhetést találni. Állandósult katonai tevékenységük következtében kialakult egy különleges rendszer, amely a fegyveres konfliktusokban nem a túlerő és a katonák feláldozása következtében aratott győzelmet, hanem inkább a hadvezetés művészete, ügyes harcászati lépések, a terület előnyeinek kihasználása és a meglepetés erejének köszönhetően. Azokat a vezéreket, akik ezt a rendszert megteremtették, és bárkinek érdekében zsoldért harcoltak, nevezték

¹⁰ Aleksander Krawczuk: *Római császárok*, Budapest, IPM, 1988.

¹¹ L. az 1989. december 4-én elfogadott zsoldos-ellenes egyezményt az alábbiakban.

¹² Természetesen ezzel Scahill is tisztában volt, hiszen könyvével célja volt felhívni a figyelmet a visszaélésekre és a szabályozás hiányosságaira.

condottierinek. A condottiere gyakorlatilag egy „katonai államot” alkotott, ahol a főparancsnokság ugyan a vezér kezében volt, de a döntéseket a 8 tagból álló tanáccsal együtt hozta, amelyben 4 gyalogos és 4 lovas kapitány vett részt, de szükség esetén az altiszteket is bevonták a döntéshozatalba (nagytanács). E ket-tős tanács mellett volt még a seregnek bírása és kincstárnoka is. A sereget üzleti érdekeit kifelé a vezér képviselte, aki a tárgyalásokon az uralkodókkal és a városok, városállamok vezetőivel (vagyis a zsoldosok szolgáltatásainak megren-delőivel) egyenrangú félként vett részt. A harcok során ejtett zsákmányt eladták, a befolyt összegeket pedig Itália több bankjában szétosztva fektették be, meg-felelő kamatra. Szerkezetileg egy tökéletesen kiépült vállalati hierarchiát tükröz W. Caferro¹³ leírása – a katonákat parancsnokok és helyetteseik vezették, akik fölött a *condottiere* elnökölt. A zsoldoscég jogászokat és jegyzőket fogadott szolgálatába a jogi kérdések tisztázására: a szerződéseket („condotte”) ők fogal-mazták meg és öntötték megfelelő formába. Könyvelők és bankárok is álltak a vállalat alkalmazásában, hogy a pénzt kezeljék, papok és prostituáltak kísérték a csapatokat, hogy lelki és testi szükségleteikről gondoskodjanak. Ezek a zsoldo-sok gyakran a korabeli kereskedőcéhek mintájára szerveződtek, alaposan tanul-mányozták mesterségüket, igyekeztek megismerni a megszerezhető piacokat és versenytársaikat. A modern katonai és biztonsági magáncégek kontraktorai és a középkori condottieri zsoldosai között tehát vállalati felépítés szempontjából hasonlóság állapítható meg. Alapvető különbség azonban, hogy a zsoldosokkal ellentétben a kontraktorok közül csak kevesen nyújtanak fegyveres szolgáltatá-sokat¹⁴, viszont ugyanolyan veszélynek vannak kitéve a 360°-os harcmezőn (például Irakban vagy Afganisztánban), mint az állami haderők fegyveres állo-mánya.

A jól működő zsoldoscégeket azonban a korabeli „médiá” sem kímélte, szemükre vetette pénzéhségüket és megbízhatatlanságukat. Kirívó irodalmi példa az a rendkívül negatív kép, amelyet a 16. század elején rajzol róluk Macchiavelli:

A zsoldos és a segédhaderő veszélyes és felesleges; aki zsoldosok fegyverére alapozza uralmának biztonságát, nem lehet annak soha nyugalma, mert egyetlenkedők, törtető, engedetlenek, hűtelenek, barátok közt hetvenkedők, az ellenséggel szemben gyávák; istent nem félik, emberekkel szemben adott szavuk nincs, s ha késik a cselekvésük, ezzel csak a biztos romlás késik, békében ők fosztanak ki, háborúban az ellenség.

Ennek oka, hogy csak az a kis fizetség vonzza őket a harcmezőre, nem érzelem vagy más hathatós ok, ez meg nem elég, hogy érted készek legyenek meg-

---

¹³ W. Caferro, *Mercenary Companies and the Decline of Siena*, Baltimore and London, John Hopkins University Press, 1998, és W. Caferro, „Mercenaries and Military Expenditure: The Costs of Undeclared Warfare in XIVth Century Siena” *The Journal of European Economic History*, 1994, 2 sz., 219-249.

¹⁴ Az Irakban működő kb. 180 ezer kontraktor kevesebb, mint 20 százaléka.

halni. Akkor akarnak zsoldodba szegődni, amikor nem hadakozol, és mihelyt kitör a háború, megszöknek, vagy elhagynak.

Kevés fáradságomba kerülne, hogy erről bárkit meggyőzzek, mert Itália romlását éppen az okozza, hogy már sok éve zsoldos hadserege van...

Szeretném megmutatni, milyen szerencsétlen ezeknek a seregeknek a használata. A zsoldos vezérek vagy kiváló hadvezérek, vagy sem. Ha azok, nem bízhatok bennük, mert ők maguk is hatalomra törnek vagy a te romlásod árán, aki felfogadtad őket, vagy valaki másén, akinek romlását nem kívánod; ha pedig nem vitézek, tönkretesznek a legközönségesebb módon. És ha erre az a válasz, hogy a hadsereg bárki kezében, akár zsoldos, akár nem, ugyanazt eredményezi, azt felelem, hogy a hadsereggel csak a fejedelem vagy a köztársaság rendelkezhet.¹⁵

A katonai szolgáltatásokat biztosító magánvállalatok megjelenése

A nemzetállamok kialakulása és az állami hadseregek, illetve az általános hadkötelezettség megjelenésével a zsoldos csapatok elvesztették korábbi fontosságukat, szerepük átalakult, noha arról nem beszélhetünk, hogy teljesen eltűntek volna. A dekolonizációs folyamatból alaposan kivették a részüket a '60-70-es években, elsősorban a korábbi afrikai gyarmatok függetlenné válása során (pl.: Zimbabwe); az állami szuverenitás és biztonság számára közvetlen kihívást jelentő erőszakos nem-állami szereplők (violent non-state actors, VNSA) elleni (vagy éppen azokat támogató) harcok folyamán – mégis, marginális szereplők maradtak egészen a XX. század végéig. Ekkor, röviddel a közép-kelet-európai rendszerváltozások után végbement a négy évtizedes dél-afrikai apartheid rezsím átalakulása is. A hadsereg létszámának jelentős mértékű csökkentése (és elit alakulatainak szélnek eresztése, amelyekben sok, a 16 évig tartó rhodesiai függetlenségi háborúban edzett és onnan 1980 körül Dél-Afrikába távozott katona szolgált) közrejátszott néhány olyan cég létrejöttében, amely tevékenységi körét tekintve talán legközelebb állt a középkori zsoldoscéhekhez. Ezeket a vállalatokat a modern PMSC-k *archetípusának* tekinthetjük, hiszen hordozták azok legfőbb ismertetőjegyeit, ugyanakkor olyan területen végezték tevékenységüket, amely figyelmeztetésül szolgált a későbbiekben létrehozott vállalatok számára – az *Executive Outcomes* és a *Sandline International* egyszerre bizonyultak követendő és elrettentő példának. Mivel ezek a cégek alapvetően fegyveres katonai szolgáltatást nyújtottak és nem voltak tagjai az összeütközésben részt vevő állam fegyveres szervezetének, az ENSZ 1989-ben elfogadott zsoldosellenes egyezményének meghatározása alapján zsoldosoknak lehetne őket tekinteni, mégis létezik néhány lényeges különbség, amelyet az alábbiakban részletesen ismertetünk.

Az *Executive Outcomes*, amely több dél-afrikai katonai és biztonsági cég modelljéül szolgált, alkalmazottainak 75 %-át a korábban az elitek elitjének

---

¹⁵ Niccolò Macchiavelli: *A fejedelem* XII. „Hányféle hadsereg van; valamint a zsoldoskatonákról.” Budapest, Magyar Helikon, 1964.

számító Buffalo zászlóaljából „biztosította” a radikális csökkentések következtében. A céget Eeben Barlow alezredes, a dél-afrikai Polgári Együttműködési Iroda (Civil Cooperation Bureau¹⁶, CCB) tisztje alapította. A Bureau-ban szerzett kiterjedt kapcsolatrendszer Barlow átmentette az *EO*-ba, így olyan multinacionális vállalatokkal tudott szerződéseket kötni, mint a *De Beers*, a *Chevron*, a *Texaco* vagy a *Rio Tinto Zinc*. Az *EO* különítményei harcoltak Angolában az UNITA ellen a kormányerők megsegítésére 1994-ben és közreműködésükkel néhány évre sikerült az angolai polgárháborúnak véget vetni. A sierra leonei Forradalmi Egyesített Front (RUF) lázadását elfojtották – hasznosítva felsőbbrendű kiképzésüket, logisztikai és légi támogatásukat, egy kb. összesen 300 fős *EO* alkalmazott térdre kényszerített 15,000 lázadót másfél év alatt – mielőtt azonban tartós békét sikerült volna elérni, az ENSZ követelésére az *EO*-nak el kellett hagynia az országot – bár a kormánnyal érvényes szerződést kötött, jelenléte és alkalmazása sértette a népek önrendelkezési jogának alapelvét. A legtöbb kritika forrása a legitim állami erőszak-alkalmazás monopóliumának megsértése, annak ellenére, hogy az *EO* (majd később a *Sandline International*) megrendelője maga az – önállóan életképtelennek bizonyuló, effektív hatalmat gyakorlatilag nem birtokló – kormány volt. Az *EO* sierra leone-i „hibáját” nem követte el a Nagy-Britanniában bejegyzett *Gurkha Security Guard*, amely 1995-ben kiképzést biztosított a sierra leone-i állami haderők számára. Egy kisebb összecsapást követően azonban a cég elutasította a fegyveres katonai részvételt a konfliktusban és néhány hónap elteltével szerződést bontott – nem akarta kitenni magát a „zsoldos” megbélyegzésnek, annak pedig még a látszatát is el kívánta kerülni, hogy a brit külpolitika „meghosszabbított kezét” játssza az afrikai államban.

Mivel az *EO*-t – elegendő egyéb jövedelem híján – gyémánt-, olaj- és más bányakoncessziókkal fizették, olyan vádak merültek fel ellene, hogy nem az állam, hanem az érintett transznacionális vállalatok, bányatulajdonosok érdekeinek megfelelően tevékenykedik (hiszen különben nem kapna anyagi ellenszolgáltatást). A kritikák arra indították Eeben Barlow-t, hogy 1997-ben megváljon a cégtől. Noha az *EO*-t alapítása után Nagy-Britanniában is regisztrálták, az új zsoldos-ellenes törvény¹⁷ Dél-Afrikában a cég megszűnését eredményezte 1999. január elsejével.

A '90-es évek elején Tim Spicer alezredes, volt Special Air Services (SAS) tiszt vezetésével alakult meg a *Sandline International*, amely sok korábbi *EO* alkalmazottnak biztosított munkát – az *EO* távozása után a sierra leone-i kormány a *SI*-t szerződtette a RUF legyőzésére¹⁸, a Bougainville-beli (Pápua Új-

---

¹⁶ A CCB a dél-afrikai kormányellenzék körében hajtott végre szervezett orgyilkosságokat és fedőcégeket hozott létre a tengerentúlon, hogy az ENSZ fegyverembargóját megkerülhesse.

¹⁷ 1998-as Regulation of Foreign Military Assistance Act; részleteit l. a továbbiakban.

¹⁸ 1998-ban az *SI* ellen vizsgálat indult az ENSZ fegyverembargó megszegésével kapcsolatban, amelyet a demokratikusan választott kormány hatalmának visszaállításához

Guinea) akció és a libériai lázadók elleni intervenció azonban a *Sandline* ellen fordította a közvéleményt. Tim Spicer hamarosan lemondott és kilépett a cégből, hogy újabb vállalkozásokba fektesse energiáját és kapcsolatrendszerét¹⁹, míg a *Sandline International* hivatalosan 2004 áprilisában szűnt meg.

Bár nem a katonai erőt biztosító magánvállalatok sorába tartozik, a 2002-ben alapított *Erinys International Ltd.*-et érdemes az *EO* és az *SI* után megemlíteni. Elsősorban biztonsági szolgáltatásokat, személyi és objektumvédelmet, valamint kockázatelemzést nyújt három kontinens állami és magán megrendelői számára ez a brit-dél-afrikai cég. 2003-ban az *Erinys* nyerte el az iraki rekonstrukcióra kiírt tendert – ekkor kezdte az apartheid rezsim idején a Koevoet és a Vlaakplas alakulatokban szolgáló volt rendőröket és katonákat toborozni és Irakba hívni. Annak ellenére, hogy sok alkalmazottja korábban ezekben a rettegett különleges egységekben szolgált és számtalan, az apartheid alatt elkövetett gyilkosság és egyéb bűncselekmény terheli őket, az *Erinys* igen szigorú viselkedési kódexszel rendelkezik és állítása szerint különös figyelmet szentel a genfi egyezmények, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1949) és a Biztonsági és Emberi Jogok Önként Vállalt Alapelvei (2000) betartásának²⁰.

A katonai és biztonsági magáncégeket a média, egyes szakértők és politikusok előszeretettel kapcsolják össze a zsoldosokkal. Legjobb esetben is „zsoldosvállalatoknak” vagy „szervezett zsoldos társaságoknak” bélyegzik őket, különösen, ha a cégek alkalmazottai által elkövetett bűncselekmények vagy visszaélések miatt kapnak figyelmet, holott tévedés lenne összemosni a két fogalmat. A legfőbb különbségek a két egyidejűleg létező tevékenység között az alábbiakban foglalhatók össze:

- A zsoldosok kiképzését, alkalmazását, finanszírozását és toborzását, mint azt a következőkben részletesen bemutatjuk, nemzetközi egyezmények tiltják (más kérdés, hogy ezeket viszonylag kevesen írták alá²¹ és betartásukat

---

nyújtott segítsége során követett el. Az *SI*-t egy közvetítőn keresztül szerződtette a hatalmától megfosztott elnök és fizetségképpen feltárási jogokat kínált a sierra leonei gyémánt-, bauxit- és aranybányákban. Az *SI* megkísérelt 30 tonna kézifegyvert exportálni Bulgáriából Sierra Leonéba. Bár a fegyverszállítmány túl későn érkezett ahhoz, hogy jelentősen befolyásolni tudja az ellenpuccsot, amely a kormányt elsöpörte, mégis a nemzetközi embargó egyértelmű megszegésének bizonyult. Később az *SI* igazgatója azt állította, hogy a brit külügyminisztérium is tudott az ügyről, sőt, hallgatólagosan bele is egyezett.

¹⁹ Többek között létrehozta az *Aegis Internationalt*, amely Irakban 3 évre megbízást kapott 60 egyéb biztonsági cég munkájának koordinálására – a Védelmi Minisztériummal (DOD) kötött szerződést 2007-ben 2 évre megújították. A szerződés értéke 475 millió dollár. <http://aegisworld.com/index.php/news/5/58>.

²⁰ <http://erinysinternational.com/CompanyOverview.asp>.

²¹ A 22 állam, amely végrehajtotta azon alkotmányos eljárásokat, amelyek az 1989-es zsoldos ellenes ENSZ-betartására kötelezik őket: Azerbajdzsán, Barbados, Costa Rica, Ciprus, Fehéroroszország, Grúzia, Horvátország, Kamerun, Katar, Líbia, Maldív-szigetek, Mauritánia, Olaszország, Szaúd-Arábia, Szenegál, Seychelles-szigetek, Suriname, Togo,

nehéz ellenőrizni), ezért a zsoldosoknak nem áll érdekében a nyilvánosság, igyekeznek észrevétlenek maradni, míg a magán katonai és biztonsági cégek legtöbbször jogi személyek, amelyek szerződéseket kötnek ügyfeleikkel. Nyíltan reklámozzák tevékenységüket saját weboldalaikon, jó PR kapcsolatokat igyekeznek kiépíteni, saját (nemritkán női) szóvivőik vannak (a Blackwater/Xe-nek pl. Anne Tyrrell) és fontos számukra a cég pozitív imázsa.

- A zsoldosok egyének kisebb-nagyobb csoportjaiként működnek, míg a modern magáncégek testületi, üzleti formában, akár más, egyéb területen érdekelt cégek leányvállalataiként – náluk a vállalati szerkezet dominál, nem az egyének.
- A zsoldosok általában idegen állampolgárok, akik aktív szerepet vállalnak a fegyveres konfliktusokban, beszivároghatnak közéjük terroristák, bűnözők, gerillák stb., míg a cégek alkalmazottai korábban a nemzeti hadseregekben szolgáltak, illetve multinacionális adatbázisokból toborozzák őket. Mindig az aktuális misszióhoz keresnek embereket (mission-tailed recruiting), előzetes alkalmassági szűrések után és a szolgáltatások igen széles skáláján mozoghat a tevékenységük: lehet ez kiképzés, szaktanácsadás, hírszerzés, kémelhárítás, karbantartás, logisztikai támogatás, harci támogatás, harci kiszolgáló támogatás, vagy konfliktust követő újjáépítés, sokszor egyazon cég égisze alatt – persze ezeket a megrendeléseket gyakran továbbadják saját leányvállalataiknak vagy alvállalkozóiknak.
- A zsoldosok általában az erőszak privatizációjának alulról felfelé szerveződő (bottom-up) formáját képviselik, megrendelőik gyakran nem állami szereplők, fegyveres csoportok, amelyek az alkotmányos rendet akarják aláásni egy államban. A PMSC-k rendszerint felülről lefelé szerveződő (top-down) erőszakprivatizációban vesznek részt – ügyfeleik többnyire kormányok vagy multinacionális vállalatok, amelyek inkább a belső rend és biztonság helyreállítását vagy megerősítését kívánják előmozdítani. Profitorientált tevékenységük miatt természetesen a legtöbbet ígérő klienssel igyekeznek szerződést kötni a globálisan nyitott piacon.
- Feketepiaci struktúrában történik a zsoldosok kibérlése és a fizetések teljesítése, általában készpénzben, míg a PMSC-k esetében meglehetősen nehéz nyomon követni, hányféle csatornán keresztül jut el a fizetség a megrendelt szolgáltatásokért az alvállalkozókon és leányvállalatokon keresztül, illetve ebből hogyan adóznak. (A *Blackwater Worldwide/Xe* jelenleg szövetségi vizsgálat alatt áll, mert független szerződéses munkásokként jelentette be alkalmazottait és 50 millió dollár külügyminisztériumi szerződések után járó adót nem fizetett be²²).

Türkmenisztán, Ukrajna, Uruguay és Üzbegisztán. 9 további állam aláírta, de nem ratifikálta az egyezményt: Angola, Jugoszlávia, Kongó, Kongói Demokratikus Köztársaság, Lengyelország, Marokkó, Németország, Nigéria és Románia. Az Egyesült Államok nem írta alá.

²² Karen DeYoung: “Democrat calls for Blackwater probe, alleges tax fraud”, *The Washington Post*, 11 March 2008.

- A legjelentősebb különbség azonban a szolgáltatások terén figyelhető meg. A zsoldosok közvetlenül támadóharcban vesznek részt, katonai kiképzést csak korlátozott mértékben biztosítanak, általában alacsony szintű szervezeti egységekben működnek, szolgálataik viszonylag rövid ideig vehetőek igénybe. A PMSC-k egyidejűleg több piacon képesek jelen lenni és egyszerre sok megrendelő igényeit képesek kielégíteni az előbb említett széles spektrumban.

Kísérletek a zsoldosok tevékenységének betiltására, ellenőrzésére, illetve szabályozására

1. Az Afrikai Egységszervezet (2002 óta az Afrikai Unió, AU), lévén a leginkább érdekelt a zsoldosok alkalmazásának ellenőrzésében, megalkotta a zsoldosok kitiltásáról szóló egyezményt 1972-ben, amely azonban azóta sem lépett hatályba. Öt évvel később fogadta el az újabb, az Afrikában elterjedt zsoldos tevékenység megszüntetéséről szóló egyezményt²³, amely tartalmazta annak definícióját, hogy mi minősül zsoldostevékenységeknek: minden olyan cselekedet, amely bármely AU tagállam kormányának megbuktatására, intézményeinek, függetlenségének vagy területi integritásának aláásására, illetve az AU által elismert felszabadítási mozgalmak megakadályozására irányul. Ez a felsorolás tükrözi a korábbi afrikai gyarmatok felszabadulásuk és függetlenné válásuk folyamata során keletkezett aggodalmait. Bár a második egyezmény 1985-ben hatályba lépett, tényleges hatása nem volt – a zsoldosok alkalmazása Afrika-szerte dúló járvánnyá vált.

A dél-afrikai katonai és biztonsági magánvállalatokat (*Executive Outcomes, Sandline International* stb.) körülvevő ellentmondások vezettek az 1998-as külföldi katonai segítségnyújtás szabályozásáról szóló dél-afrikai törvény (Regulation of Foreign Military Assistance Act) megalkotásához. Eszerint senki Dél-Afrikában vagy másutt nem toborozhat, alkalmazhat vagy képezhet ki személyeket zsoldostevékenységre, nem finanszírozhatja és nem bérelheti fel őket. A törvény meghatározása szerint a zsoldos „fegyveres konfliktusban közvetlenül, kombattánsként vesz részt saját anyagi hasznáért”. Minden külföldi katonai segítségnyújtás iránti igényt, illetve fegyverekkel kapcsolatos ügyet a Nemzeti Hagyományos Fegyverzet-ellenőrzési Bizottság (NCACC) vizsgál meg.²⁴

2. Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 1968. december 20-án elfogadott 2465. (XXIII.) sz. és 1973. december 12-én elfogadott 3103. (XXVIII.) sz. határozatai elítélték a zsoldosok alkalmazását és toborzását nemzeti felszaba-

²³ Convention for the Elimination of Mercenaries in Africa. 1972 és OAU Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa, 1977.

²⁴ Egy dél-afrikai cég, a *Meteoric Tactical Solutions* személy- és objektumvédelmi szolgáltatásokat nyújtott Irakban és az új iraki rendőrséget és biztonsági erőket képezte ki. Az *Erinys* Irak olajipari védelméért vállalt szerződéses felelősséget sok millió dollárért – ugyanakkor „elfelejtették” a NCACC engedélyt kikérni.

dítási mozgalmak és szuverén államok ellen. Az 1970-ben meghozott 2625. (XXV.) sz. nyilatkozat az államok közötti baráti kapcsolatokról és az együttműködés nemzetközi jogi alapelveiről kiküszöbölte azt a joghézagot, amely korábban létezett; az addigi egyezmények, határozatok ugyanis csak a semleges államok számára tiltották a zsoldosok toborzását. A nyilatkozat I. alapelve kiterjesztette a tilalmat minden államra.

Az 1949-es genfi egyezmények 1977-es első kiegészítő jegyzőkönyve (humanitárius jog fegyveres konfliktus idején) meghatározza, kik a zsoldosok jogi szempontból (47. cikk (2)²⁵), míg az (1) bekezdés megtagadja tőlük a kombattáns- és a hadifogolytárust. Ennek azonban igen mérsékelt jelentősége és még kevesebb gyakorlati haszna volt, mivel számos állam, köztük az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Franciaország, nem tekintették a definíciót alkalmazhatónak.

Az ENSZ Közgyűlése 1989. december 4-én New Yorkban fogadta el a zsoldosok toborzásáról, felhasználásáról, finanszírozásáról és kiképzéséről szóló nemzetközi egyezményt. Annak érdekében, hogy egyetemes törvényt alkosson, amely szabályozza a zsoldosok tevékenységét, az egyezmény pontosította a zsoldos fogalmát és azokat a büntetendő cselekményeket, amelyeket az egyezményben részes államok a cselekmény súlyának megfelelő szankcióval kötelesek sújtani. Az egyezmény 1. cikkének (1) bekezdése alapján zsoldos az, *akit belföldön vagy külföldön kifejezetten fegyveres összeütközésben való részvétel céljából toboroztak, az erőszakos cselekményekben haszonszerzés végett vesz részt, és az összeütközésben részt vevő állam ténylegesen összeget vagy előnyt ígért vagy juttatott neki, és nem tagja az összeütközésben részt vevő állam fegyveres szervezetének.* Az egyezmény szerint zsoldos az is, *akit belföldön vagy külföldön kifejezetten több személlyel szemben alkalmazandó erőszakos cselekményekben való részvétel érdekében toboroztak.* A 2. cikk értelmében bűncselekményt követ el az, aki zsoldosokat toboroz, felhasznál, finanszíroz, vagy kiképez. Ugyanakkor a 3. cikk értelmében bűncselekményt követ el az a zsoldos, aki közvetlenül részt vesz több személlyel szembeni erőszak alkalmazásában. Az egyezmény a 22. aláírás után, 12 évvel később lépett csak hatályba, és ahogy az oly gyakran történik a nemzetközi egyezményekkel és szabályzókkal, addigra elavult és alkalmazhatatlanná vált a modern katonai és biztonsági

---

²⁵ „a mercenary is any person who: a) is specially recruited locally or abroad in order to fight in an armed conflict; b) does, in fact, take a direct part in the hostilities; c) is motivated to take part in the hostilities essentially by the desire for private gain and, in fact, is promised by or on behalf of a Party to the conflict, material compensation substantially in excess of that promised or paid to combatants of similar ranks and functions in the armed forces of that Party; d) is neither a national of a Party to the conflict nor a resident of territory controlled by a Party to the conflict; e) is not a member of the armed forces of a Party to the conflict and f) has not been sent by a State which is not a Party to the conflict on official duty as a member of its armed forces. Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts, Geneva, ICRC, 1977: Article 47: Mercenaries.

magánvállalatokra, amelyek 2001-ben már elterjedtek és befolyásuk egyre növekedett. Egyes szakértők szerint, aki ezen definíció alapján vád alá tudja helyezni magát, megérdemli, hogy föbbe lőjék – az ügyvédjével együtt²⁶. A modern szolgáltatóipari cégekre már nem lehet ráilleszteni az 1989-ben megfogalmazott zsoldos definíciót, hiszen *bejegyzés szerinti államuk is részt vesz az összeütközésben és nem külföldi kormány számára tevékenykednek a konfliktuszónákban*. Ugyanakkor azonban egyre inkább elterjed a harmadik országbeli kontraktorok alkalmazása (Third Country Nationals, TCN), akikre továbbra is érvényesnek tekinthető a zsoldos meghatározás – amennyiben fegyveres összeütközésben vesznek részt. A legérdekesebb az egyezményben alkalmazott zsoldos definíciót illetően az, hogy még maguk a részes államok is megtagadták az általuk létrehozott megfogalmazást²⁷, ezenkívül a 2002-es brit „Green Paper” is alkalmazhatatlannak minősítette.

3. Az ENSZ még 2005 folyamán létrehozott egy öttagú emberi jogi munkacsoportot a zsoldosok alkalmazásának, mint az emberi jogok megsértésének és a népek önrendelkezési joga akadályozásának vizsgálatára. Ez a munkacsoport azonban tevékenységét, amely főleg monitorozásból és tanulmányok készítéséből áll, *kiterjeszti a magán katonai és biztonsági vállalkozásokra is*. Nem rendelkezik sem szabályozási, sem szankcionálási jogkörrel. A munkacsoport öt független szakértőből áll, elnökük a rapportőr, José Luis Gómez del Prado (Spanyolország). A többi tag: Najat al-Hajjaji (Líbiai Arab Jamahiriya), Amada Benavides de Pérez (Kolumbia), Alexander Nikitin (Oroszországi Föderáció) és Shaista Shameem különleges rapportőr (Fidzsi-szigetek). 2007 folyamán a munkacsoport különböző helyszíneken készített felméréseket, többek között Peruban, Chilében és a Fidzsi-szigeteken (feltehetően szerepet játszott ebben az is, hogy Enrique Bernales Ballesteros, az ENSZ Emberi Jogok Tanácsának (Human Rights Council) a „zsoldosok alkalmazásának, mint az emberi jogok megsértésének és a népek önrendelkezési joga akadályozásának” tanulmányozására kijelölt különleges rapportőr jelenleg is érvényes mandátummal rendelkező utóda, a Fidzsi-szigetektől származó jogász, Shaista Shameem); javaslatokat tett a nemzeti törvényhozás összehangolására az 1989-es zsoldosellenes egyezményrel, és Panamában regionális konzultációt hozott létre a „katonai és biztonsági magánvállalatok tevékenységének az emberi jogok gyakorlására tett hatásairól”. Felhívta a figyelmet arra a jelenségre, hogy növekvő számú PMSC toboroz „biztonsági szakembereknek” leszerelt katonákat és rendőröket a fejlődő országokból a konfliktuszónákba, mint például Irak, Afganisz-

²⁶ Geoffrey Best: *Humanity in warfare: The modern history of the international law of armed conflicts*. London, Columbia University Press, 1980. 328 n., 83. Ezt a kijelentést megismételte egy katonai magánvállalat igazgatója is egy 2001-ben P. W. Singer által készített interjú során, anélkül, hogy bármely más forrásra hivatkozott volna – a mondat szállóigévé vált a katonai szolgáltatóipar berkein belül. L. még Peter W. Singer: „War, Profits, and the Vacuum of Law: Privatized Military Firms and International Law.” *Columbia Journal of Transnational Law*, 2004. 531.

²⁷ <http://waikato.researchgateway.ac.nz/bitstream/10289/2118/1/mercenarys%20and%20the%20law.pdf>

tán, vagy Kolumbia. Amint azonban ezek a személyek alacsony intenzitású fegyveres konfliktusokba vagy konfliktus utáni helyzetbe kerülnek, lényegében „felfegyverzett magánkatonák” lesznek²⁸.

4. Az ENSZ Közgyűlés 2007. december 18-án fogadta el a zsoldosok alkalmazásáról, mint az emberi jogok megsértésének és a népek önrendelkezési jogának gyakorlását akadályozó eszközéről szóló a 145. (LXII.) sz. határozatot²⁹. Eltekintve a – különös tekintettel az Afrikában folytatott – zsoldos tevékenység ismételt elítélésétől, a határozat minden államot felszólít, hogy csatlakozzon a zsoldosok toborzásáról, felhasználásáról, finanszírozásáról és kiképzéséről szóló 1989. évi nemzetközi egyezményhez, illetve annak ratifikációjára buzdít. Három cikke azonban (köztük is elsősorban a 6. cikk) különös figyelmet érdemel, mivel bizonyos mértékig *szabályozni igyekszik a katonai és biztonsági magáncégeket* – ezt addig egyetlen nemzetközi egyezmény sem kísérelte meg – azaz nem sorolja be őket automatikusan a zsoldos kategóriába:

- A 6. cikk azt javasolja a *katonai támogatást, tanácsadást és biztonsági szolgáltatásokat magáncégektől* importáló államoknak, hogy *nemzeti szabályozó mechanizmusokat alakítsanak ki*³⁰ *ezen cégek regisztrálására és engedélyezési folyamatára* annak érdekében, hogy biztosítsák: a magáncégek által nyújtott importált szolgáltatások nem akadályozzák és nem sértik az emberi jogokat az alkalmazás szerinti államban.
- A 10. cikk felszólítja az államokat, hogy minden olyan bűncselekmény esetében, amikor és ahol *terrorista tevékenység* gyanúja merül fel, vizsgálják meg az *esetleges zsoldos tevékenység lehetőségét*, és helyezték vád alá a felelősöket, vagy mérlegeljék kiadatásukat, a helyi törvényekkel és a vonatkozó kétoldalú vagy nemzetközi szerződésekkel összhangban.
- A 11. cikk elítéli a *zsoldostevékenységet folytatók*, illetve a zsoldosok toborzásáért, felhasználásáért, finanszírozásáért és kiképzéséért felelős személyek számára *biztosított büntetlenség bármely formáját* és *felszólít minden államot*, hogy nemzetközi jogi kötelezettségeikkel összhangban megkülönböztetés nélkül *állítsák őket bíróság elé* (kiemelés a szerzőtől).

A 6. cikk bevezeti a magáncégek fogalmát, így kiszélesíti a korábban csak zsoldosokra alkalmazott nemzetközi szabályozás meglehetősen szűk körét. Felhívja a figyelmet a regisztráció és engedélyezés nemzeti szintű szabályozására is, de sajnálatos módon figyelmen kívül hagyja ezek koordinálását és harmonizálását, bár ez jelentős lépés lenne a regionális illetve nemzetközi szintű – egy-

²⁸ *Report of the Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of people to self-determination*, Document A/HRC/7/7, p. 24, 09 January 2008.

²⁹ http://www.wilpf.int.ch/PDF/humanrights/GA_Mercenaries_Mandate_2006.pdf UN General Assembly Resolution 62/145 on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination, 18 December 2007. (letöltve 2008. december 12-én).

³⁰ A nemzeti szintű (elsősorban US) szabályozásról l. Varga Krisztián írását.

séges – szabályozó mechanizmusok irányába, következésképpen nagyobb hatást gyakorolna a katonai szolgáltatóipar egészének jogi keretek közé szorítására. A 10. cikk az ENSZ korábbi, zsoldostevékenységet vizsgáló különleges rapportórának, Enrique B. Ballesterosnak javaslatát fejleszti tovább, amikor a zsoldosokat terrorista tevékenységgel hozza összefüggésbe³¹ – és ebben az esetben, ha a kapcsolat bizonyítható, az elkövetőket ennek megfelelően terroristákként kell kezelni. A 11. cikk a kontraktorok felelősségre vonását is szorgalmazza, akik korábban csak saját cégük felé tartoztak elszámolással és büntetlenséget biztosítottak számukra a műveleti terület szerinti államban (l. a korábban említett CPA 17. számú rendeletét). A cikk “minden államot” felszólít, megkülönböztetés nélkül, azaz a szolgáltatást megrendelő, a bejegyzés szerinti és a szolgáltatás helyszíne szerinti államokat egyaránt, hogy vonja felelősségre az elkövetőket. Ugyanakkor azokat a nehézségeket, amelyek korábban is gátolták a fenti eljárásokat, a határozat nem küszöböli ki: a TCN-ek jogi helyzete nemzetközi szinten továbbra sem egyértelmű.

5. Jelenleg is súlyos vádakkal illetik a zsoldosokat: E. B. Ballesteros jelentéseiben fegyver- és szervkereskedelemmel, ember- és drogcsempészettel, kínzással és embertelen bánásmóddal, valamint terrorista kapcsolatokkal vádolta a zsoldosokat, *nem téve különbséget a hagyományos értelemben vett zsoldosok és a modern magánvállalkozások között.*

„A mai zsoldosok szintén pénzért harcolnak, de a globális kapitalizmus korában néhány csoportjuk erkölcsileg egyre kevésbé lesz kifogásolható. Az a tény, hogy a zsoldosok olyan vállalatokba szerveződnek, amelyek tanácsadó céggként működnek, eltávolítja őket tevékenységüktől. Sőt, a zsoldosvállalatok növekvő hatékonysága és önszabályozása befolyásolja a kormányok véleményét a zsoldosokról, mint az állami politika eszközeiről.”³²

Éppen ezért nagy jelentőségűnek bizonyult *A biztonság privatizálása és az emberi jogok az amerikai kontinensen: a globális Dél szempontjai* címmel tartott konferencia 2008. január 31 – február 3. között Wisconsinban (Egyesült Államok). Célja a PMSC-kkel kapcsolatos kutatói hálózat létrehozása volt és azon jelenségre összpontosított, hogy miközben a világ vezető katonai és bizton-

³¹ 2001. szeptember 11. előtt a katonai és biztonsági magánvállalatok között szerepelt legalább kettő Al-Kaidával kapcsolatot tartó dzsihadista csoport (P. W. Singer, „Outsourcing War”, *Foreign Affairs*, 2005. március-április, 3.)

³² Enrique Bernales Ballesteros (Special Rapporteur pursuant to Commission resolution 1998/6): *Report on the question of the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination*. E/CN.4/1999/11, 13 January 1999.

<http://www.unhcr.ch/html/menu2/7/b/mercenaries/documents.htm> (accessed 12 October 2008).

- *Report on the question of the use of mercenaries as means of violating human rights and impeding the exercise of the rights of people to self determination*. E/CN.4/2001/19, 10 January 2001. (E. B. Ballesteros az LVI. Közgyűlés 3. Bizottsága előtt olvasta fel jelentését (26. ülés). Az idézet a szerző fordítása.

sági magánvállalatai a globális Északon jönnek létre és bázisuk is ott helyezkedik el, a munka, amelyre szerződtetik őket, – legyen az harc- vagy olajmezőn – a globális Délen található. Ezt a munkát pedig olyan TCN-ek végzik el, akiket Latin-Amerikából, Afrikából és Ázsiából toboroztak. Nyilvánvaló, hogy nemcsak egy új típusú zsoldostevékenységről van szó, hanem egy olyan összetett folyamatról, amelyet csak kimondottan a TCN-eket alkalmazó magánvállalatok szabályozására létrehozott nemzetközi (jelen esetben az amerikai államok közötti) egyezményekkel, határozatokkal lehet ellenőrzés alatt tartani.

6, Végül érdemes megemlíteni „A magán katonai és biztonsági cégekre vonatkozó svájci kezdeményezést”, amely kormányközi egyeztetési folyamatként indult 2005-ben a magánvállalatok alkalmazásával kapcsolatban felmerült kérdések megvitatására. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága és 17 állam (köztük Nagy-Britannia, az Amerikai Egyesült Államok, Afganisztán és Irak) írta alá a folyamat eredményét, a Montreux-i Dokumentumot, amelynek kidolgozásában a katonai szolgáltatóipar és a civil társadalom képviselői is közreműködtek. A 2008. szeptember 17-én elfogadott dokumentum jelentős lépése, hogy az *államokat közvetlenül teszi felelőssé a magán katonai és biztonsági cégek, illetve kontraktorai viselkedéséért, amennyiben azok a kormány megbízásából vagy állami szervezetek részeként tevékenykednek.* Ugyanakkor fontos megjegyeznünk, hogy sem a 145. számú ENSZ közgyűlési határozat, sem a Montreux-i Dokumentum *nem kötelező erejű nemzetközi szerződés* – csak ajánlásokat fogalmaznak meg, szankcionálási lehetőséget nem biztosítanak.

A modern vállalatok tökéletesen tudatában vannak annak a negatív képnek, amely a zsoldosokról Machiavelli óta kialakult és igyekeznek mindent elkövetni, hogy megkülönböztessék magukat tőlük. Erre jellemző példa, hogy manapság egyetlen, magára valamit is adó magáncég sem aposztrofálja magát „katonai”, hanem csakis tanácsadó vagy biztonsággal kapcsolatos szolgáltatásokat nyújtó céggént. A katonai és biztonsági magánvállalatok felismerték az eltelt 18-20 év során, hogy hatékony érdekképviselőjük és szakmai színvonaluk emelése érdekében szövetségeket érdemes létrehozniuk. A létrejött érdekképviselők közül jelenleg az IPOA, a BAPSC és a PSCAI a legjelentősebb. Az *International Peace Operations Association*-t (IPOA) 2001-ben alapította Doug Brooks. Az IPOA dialógust igyekszik teremteni a döntéshozók és a cégek között, illetve a tájékoztatásra helyez hangsúlyt. Gyakran éri a lobbizás vádja; ám hatékonyságát jelzi, hogy a szövetség nyomására, az IPOA tervbe vett vizsgálata megelőzésére a 2007-es Nisour Square-i lövöldözés után 3 héttel a Blackwater cég önként lemondott tagságáról. A *Private Security Company Association of Iraq* (PSCAI) 2004 augusztusában jött létre, amikor az Ideiglenes Koalíciós Hatóság megszűnt. Ez egy alulról jövő kezdeményezés volt, most már több mint 40 cég a tagja. Közvetít az iraki kormány, a Multi-National Force - Iraq (MNF-I), a koalíciós kormányok és a tagcégek között, célja a magáncégek számára kötelező standard szabályok, konzisztens előírások kialakítása és biztosítása. A *British Association of Private Security Companies* (BAPSC)-t

2006-ban alapította Andrew Bearpark, az iraki Ideiglenes Koalíciós Hatóság (CPA) rekonstrukcióért és infrastruktúráért felelős igazgatója. A szövetség tagjai nem szerepelnek a konfliktusok frontvonalában. Az állami haderők és a cégek közti hatékony együttműködést szolgálják az évenként rendezett konferenciák műveleti, biztonsági kérdésekről.

A biztonsági szolgáltatásokat nyújtó cégek közül érdemes figyelmet fordítani a *katonai-biztonsági magánvállalatokra* (*Private Security Companies*, PSC, mint például a *Blackwater Worldwide/Xe*, a *Triple Canopy*, illetve a *Dyncorp*), amelynek fegyveres alkalmazottai közvetlenül érintkeznek tevékenységük során a biztonságot veszélyeztető fegyveres nem-állami szereplőkkel, veszélyeztetettségük mértéke hasonló, mint a konfliktuszónában tevékenykedő katonáké, ugyanazon a harcmezőn osztoznak velük, katonai taktikát és könnyű fegyverzetet alkalmaznak.

Blackwater Worldwide, *DynCorp*, *Triple Canopy* – ez a három cég jelentette a biztonság „lehetetlen szentháromságát” Irakban, ők osztoztak eddig a legnagyobb és legjövödelmezőbb biztonsági szerződéseken, de hárman egyszerre nem voltak képesek huzamosabb ideig megőrizni pozícióikat és befolyásukat, hiszen minden kormányzat előnyben részesít bizonyos cégeket, mások ellenében. Egynek távoznia kellett, ez pedig a *Blackwater* volt. Az Obama-adminisztráció látványos szakítása a Bush-éra biztonsági koncepciójával Irakban magában foglalja az iraki hatóságok által már évek óta követelt változtatásokat – 2009. január 31-én a *Blackwater* szerződése lejárt és 2009. május 7-ével a *Triple Canopy* kapta meg a *Blackwater/Xe* az Egyesült Államok külügyminisztériumával kötött korábbi gigantikus szerződését a megszálló erők tisztviselőinek őrzésére. Az új szerződést, amelynek értéke 977 millió dollár, március 31-én ítélték a cégnek, amely 2005 óta van jelen Irakban. Ekkor kapta ugyanis azt a feladatot, hogy az US nagykövetségét őrizze Bagdadban – ebben az időben ez számított a *legnagyobb követségi biztonságot érintő szerződésnek* a világon. A szerződése azonban kikötötte, hogy sem iraki, sem amerikai állampolgárok nem lehetnek az alkalmazott kontraktorok (vagyis csak TCN-ek jöhettek szóba) – ez a feltétel is hozzájárult a jelenséghez, amelyet az említett Wisconsin-ban szervezett konferencián vitattak meg.

A *Blackwater Worldwide* cég idén februárban megváltoztatta nevét *Xe-re* ('zee'), és márciusban eddigi igazgatója és alapítója, Erik Prince is leköszönt a vezetői posztról. A cég korábbi elnöke, Gary Jackson szerint tevékenységük fókuszába a kiképzés, logisztika, stabilitás, légi közlekedés kerül majd, nem fognak már aktívan kilincselni új biztonsági szerződésekért. A névváltozást valószínűleg a különböző folyamatban levő vizsgálatok inspirálták, valamint az, hogy a *Blackwater* Irakra vonatkozó szerződéseit ebben az évben már nem hosszabbították meg. A névváltoztatás egyébként újabb konfliktusforrásnak

bizonyult, mivel a *Xe* elnevezést egy 1993-ban bejegyzett neves kanadai online cég birtokolja, amely jogi útra kívánja terelni az ügyet³³.

Bár a fentiek alapján lesznek, akik arra a következtetésre jutnak, hogy mind a zsoldosok, mind a modern katonai és biztonsági magánvállalatok tevékenysége veszélyes és káros, nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy tevékenységük értéke és haszna azon múlik, mennyire sikerül szabályozni tevékenységüket. Lesznek a jövőben olyan feladatok, amelyeket hatékonyabban lehet végrehajtani a katonai és biztonsági magánvállalatok teljes vagy részleges bevonásával. Az alábbi rövid összefoglalás a PMSC-k eddigi ENSZ missziókban történt szerepvállalásáról csak egy alkalmazási lehetőséget ismertet a sok közül:

- *Defense Systems Ltd.*: a Kongói Demokratikus Köztársaságban
- *Lifeguard*: Sierra Leone-ban (World Vision)
- *HART Security*: a FAO alkalmazásában
- *DynCorp*: East Timorban (logisztikai támogatás), *KwaZulu Natal Security, Empower Loss Control Services* (helyi hírszerzés)
- Aknamentesítés: PMSC-k, pld. *ArmorGroup* és *Ronco* (*Group 4 Securicor* leányvállalatai) illetve a *Saracen*. *DynCorp*: US State Department aknamentesítési programjai
- *International Police Task Force*: Boszniában és Hercegovinában
- *Pacific Architects and Engineers*: Libériában és Sierra Leone-ban, *International Charter Inc.*: logisztikai támogatás az ECOWAS Monitoring Csoportjának 1999-ben³⁴.

A nemzetközi szintű szabályozás és a felelősségre vonás még sok kívánivalót hagy maga után, mint láttuk, hiszen még nem sikerült hatékony és átfogó szankcionálási lehetőségeket kialakítani. Részleges eredményeket tud felmutatni a nemzeti szint, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok törvényhozása a PMSC-k és kontraktorok helyzetét illetően. Igazi eredményt azonban csak attól várhatunk, ha a PMSC-k érdekképviseleti szövetségei, a szolgáltatásaikat megrendelő és „fogyasztó” államok nemzeti szinten, a regionális országcsoportok, kontinenseket felölelő uniók és a globális szint összehangolt és egységesített szabályzórendszer hoz létre, amely alapján lehetővé válik a magáncégek működésének minden részletre kiterjedő ellenőrzése, folyamatosan figyelemmel kísérése és amennyiben bűncselekmények, visszaélések elkövetésére kerül sor, precedenst teremtő szankcionálása.

---

³³ A cég neve: XE.com Inc. (XE).

³⁴ David Isenberg: „Dogs of War: Outsourcing Peacekeeping”, *Middle East Times*, 2009. február 27.

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

SIKESDI LÁSZLÓ

GONDOLATOK A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TEVÉKENYSÉGÉNEK LOGISZTIKAI BIZTOSÍTÁSÁRÓL

A nemzet biztonsága érdekében végzett munka (munkafolyamatok) összetettségéről és lényegi jellemzőiről már sok helyen, több szerző tollából származó írást olvashattunk. A titkosszolgálati munka végzése során elemezhető, értékelhető és egyáltalán publikálható ismeretek szinte sehol nem tartalmazzák részletesen, a munkafolyamatok elvégzésének egyik olyan szegmensét, mely nélkül – vagy annak részhiányaival – a katonai nemzetbiztonsági szolgálat általános és operatív tevékenysége csorbát szenvedhet: mindezek *logisztikai biztosítását*.

Cikkemben szeretném bemutatni azt a – reflektorfényen kívüli, nem látványos, de nélkülözhetetlen – háttérmunkát, melyet a logisztikával foglalkozó szakemberek mindennap azért végeznek, hogy a katonai nemzetbiztonsági szolgálat általános és műveleti munkája eredményes legyen. A munkát s annak elméleti és gyakorlati jellemzőit, mely a pénzügyi és anyagi technikai biztosításon keresztül valósul meg és megítélésem szerint – természetesen más aspektusból – van olyan összetett és bonyolult, mint a jobban előtérben lévő biztonsági tevékenység.

I. A nemzetbiztonsági tevékenység általános és speciális logisztikai jellemzői

Mielőtt részleteiben áttekintenénk az általános és speciális tevékenységhez fűződő logisztikai biztosítás jellemzőit és érdekességeit, szóljunk egy szót arról a kérdéskörrel, mely alapvetően meghatározza a téma feldolgozását. A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok, mint Hivatalok, az állami közigazgatás rendszerében elfoglalt helyéből és szerepéből adódóan egy, a társadalomban megkülönböztetett figyelemmel működő munkahelyek. A munkaadó Honvédelmi Minisztérium, a törvényalkotás, ezért a finanszírozás szempontjából is, a saját fejezetén belül jeleníti meg a katonai nemzetbiztonsági szolgálatokat. Ebből adódóan a szolgálatok működésének – és ezen belül a pénzügyi, anyagi-

technikai biztosításának – mindenkori meghatározója a törvényesség és az ezt biztosító **jogszabályi környezet és háttér.**

A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok egészének és részegységeinek törvényes működését jogszabályok (törvények, Kormányrendeletek stb.), kiemelten a Honvédelmi Minisztérium saját utasításai és szabályzói, valamint a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok belső intézkedései és szabályzói határozzák meg. (A jogszabályok, HM utasítások és belső szabályzók felsorolását a szerkesztő és az olvasó türelmének tiszteletben tartása okán most elhagyom, de ezzel jelentőségük nem csökken!) Ez a jogszabályi környezet olyan szabályozottságot idézett elő és tart fenn, hogy a logisztikai biztosításnak lényegében **csak** ennek kell megfelelni és gondolnánk: minden rendben. Ám miközben a jogszabályok, utasítások és szabályzók útvesztőjében a logisztikai biztosításnak (értsd: pénzügyi és anyagi technikai biztosítás) olyan produktumot kell nyújtani, amivel mindenoldalúan biztosítja a katonai nemzetbiztonsági szolgálat tevékenységét – annak egyedi, speciális igényeivel együtt – már nem olyan egyszerű a helyzet.

Az 1995.évi CXXV. törvény *a nemzetbiztonsági szolgálatokról* 2 §.-a lényegi megfogalmazással bír, mely szerint a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok „..... a Kormány irányítása alatt álló, az ország egész területére kiterjedő illetékességgel rendelkező, **önálló gazdálkodást folytató költségvetési szervek.**

Ennek szellemében a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok – a gazdálkodás oldaláról – a Honvédelmi Minisztérium fejezetében jelennek meg. Bár költségvetésük önállóan jelenik meg, gazdálkodásukat a HM különböző szervezeti egységeivel közösen illetve összhangban kell megvalósítani (csak a legfontosabbakat említve: HM Költségvetési és Pénzügyi Ügynökség /HM KPÜ./, HM Védelemtervezési Főosztály /HM VTF./, HM Védelemgazdasági Főosztály /HM VGF./). A szervezeti egység (esetünkben a MK.KBH.) működésére és a személyi állomány teljes körű ellátásával kapcsolatos logisztikai biztosítás részleteinek meg kell felelnie az együttműködésben meglévő vagy megjelenő jogos elvárásoknak.

A nemzetbiztonsági munka elemzését a logisztika oldaláról, mint általános folyamatot illetve a munkavégzés egy olyan speciális változataként vizsgálhatjuk és elemezhetjük, mely a társadalomban működő más szervezeteknél nem található meg. Az általam kialakított megítélés szerint a katonai biztonsági tevékenységet végző szervezet nemzetbiztonsági munkáját, a logisztika oldaláról két csoportba oszthatjuk:

- **a munkavégzés általános, szervezeti tevékenység szerint** /az adott szervezet, mint munkahely, a munkaadó és munkavállaló, a helyzetéből reá háruló feladatoknak történő megfelelés oldaláról nyújtott mindenoldalú logisztikai biztosítás/;

- *a speciális, titkosszolgálati tevékenység szerint* /az általánostól markánsan eltérő, a nemzetbiztonsági tevékenység titkosszolgálati, művelési munkájához szükséges finansziális és speciális anyagi-technikai biztosítás/.

Hogyan jelenik ez meg a MK. Katonai Biztonsági Hivatal mindennapjaiban, logisztikai biztosításában?

1. Egyrészt a munkavégzés általános, szervezeti tevékenység szerinti, alapvető feltételeinek biztosításában. Ez valósítja meg a munkakörülmények (munkahely, iroda) létrehozását, a munkaeszközök (az íróeszköztől, a számítógépen át, a bútorig) biztosítását és a mindennapok működéséhez szükséges szolgáltatások igénybevételét (az energia, közművek, higiéniai állapotok fenntartása stb.). Ez a Magyar Honvédség keretein belül központi, koncentrált irányítással és kiszolgálással valamint az adott szervezet saját forrásaiból és szakszolgálatával valósul meg. *(Nagyon komoly mértékű az a logisztikai részfeladat, mellyel pl.: a HM objektumok működéséhez, fenntartásához, javításához szükséges emberi és pénzforrások kezelése kapcsolódik. A gazdálkodás racionális érvei alapján ezeket központi keretből, egységesített szakmai irányítással, objektumokért felelős szervezeti egységekkel valósítják meg. Közben munkahelyünkön használjuk és élvezzük a kiszolgáló ellátó szervezet munkájának eredményeként biztosított alapvető feltételeket, eközben felelős magatartással magunk is tehetünk az energia és pénztakarékosság érdekében.)*

A *munkavégzés általános, szervezeti tevékenység szerinti* általános logisztikai biztosítás szakmai bontásában megjelenő szakterületei:

- *elhelyezési* (elsősorban az objektum üzemeltetésével kapcsolatos teendőkkel foglalkozik /épület, energia, közüzemi hálózat, javítások, takarítás/. Részfeladatként ellátja az objektumban dolgozókat az alapvető épület felszerelési tárgyakkal: bútorig, szőnyeg, függöny, világítás). Végzi a fűtéssel kapcsolatos tevékenységet.
- *egészségügyi* (az objektumban működő szervezet állományának egészségügyi biztosításához szükséges tárgyi és személyi feltételek biztosítása – a szaktevékenység érdekében)
- *sport és szabadidős* (biztosítja az objektumban működő katonai szervezet állományának a fizikai felkészülés és szinten tartás valamint a szabadidős és sport tevékenységek tárgyi és ahhoz kapcsolódó személyi feltételeit)
- *a MK KBH szakmai szervezeti egységei által*, saját eszközökkel és anyagokkal biztosított munkavégzési feltételek.

2. Másrészt a speciális, titkosszolgálati tevékenység szerinti tárgyi feltételek biztosításában. A Hivatal Gazdasági Igazgatósága, az anyagi-technikai

biztosítását végző osztálya útján, költségvetési keretein belül, tervezi, beszerzi és alkalmazásra kiadja azokat az alaprendeltetést biztosító speciális, titkosszolgálati eszközöket és anyagokat melyek rendeltetésüknél és felhasználásuknál fogva speciális kezeléssel kerülnek felhasználásra. Bár az anyagok jelentős része alapfunkcióiban nem tartalmazzák az operatív felhasználási célt, azok ugyanúgy felhasználhatók arra, mint a speciális, kimondottan műveleti munka végrehajtására kidolgozott és készített eszközök és anyagok. Felmerül a kérdés: a logisztikai biztosítás folyamatában figyelembe kell-e venni azon eszközöket, amelyek beszerzési módja, finanszírozása illetve tervezett felhasználása operatív jellemzőkkel bír?

Megítélésem szerint: igen. Azon eszközök körét melyek birtoklása és felhasználása egyértelműen a titkosszolgálati munka érdekében történik, kezelésük is speciális kell, hogy legyen.

Ezt támasztja alá a titok nemzetbiztonsági szolgálatokra vetített alapgon-dolata is, mely szerint „*a titok az az adat vagy dolog, amelynek nyilvánosságra hozatala, jogosulatlan megszerzése vagy felhasználása, illetéktelen személy tudomására hozása, sérti vagy veszélyezteti a Magyar Köztársaság **nemzet-biztonsági érdekeit***”, pontosabban meghatározható azon dolgok köre, melyeket a nemzetbiztonsági szolgálatok által végzett titkosszolgálati munka okán a titkok közé sorolhatunk. Ennek megfelelően a *nemzetbiztonsági titok* (mint általam felállított titkokör) csoportjába az *információ*, az *adat*, a *módszer*, a *személy* és a *behatolási csatornák* mellett ugyanolyan fontos szerepet kap az eszköz, mert:

az **eszköz**:

- a) A nemzetbiztonsági szolgálatok által birtokolt, kifejlesztett és/ vagy alkalmazott, *olyan speciális technikai eszközök*, melyek engedély nélküli, vagy engedélyhez kötött felhasználásával, az adott titkosszolgálat az információk és adatok megszerzését, rögzítését, dokumentálását, továbbítását, vagy titkolt tevékenységük leplezését valósítják meg.
- b) Azok a *technikai eszközök*, melyek alkalmazásának felderítése, technikai sebezhetősége, üzemképtelenné tétele, vagy megsemmisítése a nemzetbiztonsági szolgálat operatív rendszerében súlyos, helyrehozhatatlan érdeksérelmet okoz, s olyan behatolási csatornára teremt lehetőséget, melyen keresztül, a titkosszolgálat által birtokolt, vagy műveleti munka során rögzített információk illetve adatok illetéktelen személy tudomására jutnak, vagy helyrehozhatatlanul megsemmisülnek.

A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok általános és speciális logisztikai biztosítása kiemelt figyelmet igényel, hiszen a specialitások egy sor olyan folyamatot generálnak, melyek az általános (értsd: a társadalomban egységesen meghatározott és használt) pénzügyi és számviteli feldolgozástól eltérnek, beszer-

zésük, felhasználásuk és selejtezésük tervezése, előkészítése és végrehajtása kiemelten kezelendő feladatok közé tartoznak.

II. A katonai nemzetbiztonsági szolgálat, mint szervezet, logisztikai biztosításának fontosabb kérdései

A fenti, inkább elméleti kérdések ismeretében, érdemes a gyakorlati oldalt is megismerni a logisztikai biztosítás szerteágazó, összetett és bonyolult folyamatának.

A logisztikai tevékenység alatt alapvetően egy, a szervezeti egység működéséhez, személyi állományának ellátásához szükséges *ellátó, biztosító* tevékenységet értünk.

(Ez megítélésem szerint annyit jelent: a logisztikai szakalegységek fő feladata, a szervezeti alegységek kiszolgálása, tevékenységük anyagokkal, tárgyi és pénzeszközökkel illetve szolgáltatások igénybevételével történő ellátása, a meghatározott kereteken belül!)

A nemzetbiztonsági munka anyagi-technikai biztosításának megvalósítását a gyakorlati lépések elemzésével, mint folyamatot, az alábbiak szerint modellezhetjük:

- **Költségvetés:**

Mindenek alfája és omegája. Költségvetés nélkül a logisztikai biztosítás nem valósítható meg. A katonai nemzetbiztonsági szolgálatnak (Hivatalnak) minden évben a jóváhagyott éves költségvetés alapján kell terveznie (erőforrás tervezés), végrehajtania (kifizetések) és elszámolnia a szervezet és a személyi állományra vonatkozó költségeket. A költségvetés az a „pénztárca”, melyből naponta „merítve” kell a pénzügyi és logisztikai biztosítást végrehajtani. A költségvetés két fő része: a bér és bérjellegű főösszeg és a működésre fordítható főösszeg.

A bér és bér jellegű összegből kell biztosítani az állomány fizetését, esetleges bérrendezési feladatokat, valamint minden más, a bérhez kapcsolódó vagy szociális feladatokkal együtt járó kifizetéseket.

A működési költség beruházási és dologi oldalával kell biztosítani a szervezet alaprendeltetéséhez szükséges összes eszközt és anyagot. A működési költségek tervezése több fázisban (5 éves, 10 éves periódusra vonatkozóan), a költségvetés tervezésével összhangban kerül megvalósításra. A beszerzések a rendelkezésre álló főösszeg ésszerű, az igényeket kielégítő tervezésével kezdődik, majd a beszerzés után azok kiadásával folytatódik. A meghibásodott eszközök és anyagok javítása illetve a használhatatlanná váló eszközök és anyagok selejtezése a folyamat rész illetve végpontját képezi.

○ **Tervezés:** Mindazon előkészítő tevékenységek összessége, melyek a költségvetés tervezésével és az erőforrás tervezés visszaigazolt működési költség főösszegével összhangban – kezdete általában a gazdasági évet megelőző évben – történik. A rendelkezésre álló pénzeszközök optimális felhasználása érdekében a szervezeti alegységek igényeinek bekérésével és értékelésével kialakított munkafolyamat. Lényeges részfeladatok időszaka, mely döntően befolyásolhatja a működéshez szükséges beszerzések minőségi végrehajtását. A tervezés csúcspdokumentuma a szervezet „**Éves beruházási és beszerzési terve**” mely tartalmazza mindazokat a beszerzendő eszközöket és anyagokat, igénybevételre tervezett szolgáltatásokat melyek a szervezet logisztikai biztosításának alappillérei. A terv tartalma, fő számai és becsült összértékei determinálják a beszerzések jellegét, tartalmát és módszerét. A terv alap dokumentum egy gazdálkodást folytató szervezetnél, mert előkészítése, kezelése, teljesítése vagy nem teljesítése döntően befolyásolhatja a szervezet logisztikai biztosításának sikerét.

○ **Beszerzés:** Ez alatt mindazt az igényeken nyugvó, piackutatással egybekötött, gazdasági cselekményeket és folyamatot értjük, melyek a rendelkezésre álló pénzeszközök terv szerinti felhasználását jelenti. A beszerzés a logisztikai biztosítás döntő momentumai közé sorolandó. Fontossága azért kiemelt, mert a beszerzés során a szervezet birtokába kerülő eszközök és anyagok, szolgáltatások ésszerű, gazdaságos, költségkímélő és racionális kiválasztása, a logisztikai biztosítás minőségi jellemzőinek talán legfontosabb jellemzője. Módozatai: az egy eljárás keretében beszerezhető anyagok, eszközök becsült beszerzési értéktől függően közbeszerzési eljárással vagy azon kívül. A beszerzés minősége és megvalósulása jellemzi a logisztikai biztosítás hatékonyságát és döntően befolyásolhatja a szervezet eredményes munkavégzését is.

○ **Javítás:** Mindazon munkafolyamatok összessége, mely a katonai nemzetbiztonsági szolgálat birtokában és használatában lévő eszközök elhasználódásával, sérülésével illetve rongálódásával összefüggésben a logisztikai szakszervek a szakműhelyekkel illetve márkakereskedőkkel elvégeztetnek. A szolgáltatás lehet szerződéssel lekötött (pl.: gjmü. javítás) és eseti jellegű /meghatározója az éves becsült javítási összeg/. A javításokkal, tervezett és időszakos karbantartásokkal jelentős költségmegtakarítás érhető el. A javítási tevékenységet végző szervezetek és kereskedők ellenőrzését és lehetséges biztonsági kockázatait megfelelő komolysággal kell kezelni.

○ **Selejtezés:** A katonai nemzetbiztonsági szolgálat vagyonába tartozó eszközök és anyagok vagyoni körből történő kivonásának összetett folyamata. A bizottságilag selejtnak minősített anyagok szigorúan szabályozott rendnek megfelelő elkülönítése, előzetes és végleges minősítése, egyidejűleg a selejtezésre jogosult vezető döntésével. A katonai nemzetbiztonsági szolgálat selejtezési körbe tarozó anyagainak vagyoni körből történő kivonását a Honvédelmi Miniszter határozatban engedélyezi. Külön jogszabályban és

HM utasításban rögzített szabályok betartásával egyes anyagok (pl.: személygépkocsik) értékesítése a saját állomány körében – külön engedéllyel – végrehajtható.

○ **Megsemmisítés:** A felhasználás során használhatatlanná vált, megsérült vagy megsemmisült, hadi felhasználásra alkalmatlan és eredeti funkcióinak meg nem felelő anyagok fizikai megsemmisítését jelenti. A fent felsorolt állapotú eszközök és anyagok a selejtezés eljárás során a vagyoni körből kivonásra kerülnek. A kivonási határozat birtokában, amennyiben az anyagok további hasznosítása nem megoldható, a selejtté vált anyagokat fizikailag meg kell semmisíteni. A megsemmisítési eljárás a végrehajtó szervezet kiválasztásától az engedélyezésen keresztül, a szakközeg jelenlétében történő fizikai megsemmisítésig tart. (A fizikai megsemmisítés alatt a por állapot előidéző zúzásos tömörítést értjük) A megsemmisítés során kiemelt figyelmet kell fordítani az operatív érdekeket a legkisebb arányban is érintő anyagokkal kapcsolatos eljárást, melyet saját hatáskörben bonyolítjuk le, idegen kéz kizárásával. (Pl.: mobiltelefonok, asztali és notebook számítógépek winchesterei és adathordozói, speciális kezelésű, műveleti munkát támogató eszközök, anyagok és tartozékai.)

A fentiek ismeretében látható, hogy a szervezet működéséhez szükséges mindenoldalú logisztikai biztosítás egy összetett, folyamatos kooperációt igénylő és a költségvetés valamint az eszközök és anyagok felelős, törvényes felhasználásán alapul. Igaz, hogy a kiszolgálás során az alegységektől érkező megalapozott és jogos igényeket a logisztikával foglalkozó szakalegység igyekszik teljesíteni, de nem hagyható figyelmen kívül az anyagi és erkölcsi felelősség viselése sem. Ennek tudatában lehet felelős gazdálkodást folytatni.

III. Gondolatok a titkosszolgálati munka logisztikai biztosításának jellemzőiről

A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok alaprendeltetésük végrehajtásakor logisztikailag sajátos, többoldalú és minőségében különböző kiszolgálásra kerülnek. A logisztika sokszereplős is lehet, hiszen a biztonsági munka során egy sor helyről, szervezettől kaphatjuk meg azokat a támogatásokat melyek az operatív munkát közvetlenül vagy közvetve segíti. Részleteiben látni kell, hogy a műveleti munka anyagi-technikai biztosításában jelentős részt vállal fel a saját műveleti alegység tevékenysége (melyben minden eszközét és anyagát a saját költségvetésből, saját vagyonunkból biztosítjuk), és komoly mértékű támogatást kapunk a MK Nemzetbiztonsági Szakszolgálatától is, akik saját technikai repertoárjukkal végzik számunkra a megkért munkát. Ezen túl – bár nem közvetlen módon – a területi katonai szervezetek is adnak támogatást, mind elhelyezésben, mind gépjármű, mind felszerelés kiegészítés témaköreiben. Az így kialakuló komplex logisztikai rendszer elemei önállóan vagy egymást kiegészítve teljesen lefedik a katonai nemzetbiztonsági szolgálat által elvégezhető operatív, műveleti munkát.

A műveleti munka logisztikája egy sor sajátossággal is bír. Az igénybe vett eszközök és anyagok beszerzése és alkalmazása nemcsak az intézményi költségvetésből kerülnek finanszírozásra, hanem esetenként a nemzetbiztonsági szervezet „bizalmi” költségvetéséből is. Az eljárás törvényességéhez kétség nem fér és ez az a terület mellyel a nemzetbiztonsági szolgálat megvalósíthatja azon eszközeinek védelmét – már a beszerzéstől kezdődően – amiről korábban a nemzetbiztonsági titok témájánál már említettünk. A bizalmi költségkeret felhasználásával beszerzett anyagok és eszközök nyilvántartása és felhasználói kezelése a számviteli szabályoknak megfelelően történik. (A speciális kezelésű anyagok külön nyilvántartásával valósítjuk meg a törvényi előírások betartását is.)

A műveleti munka során több alkalommal sor kerül engedélyhez kötött és engedély nélküli titkosszolgálati *eszközök* és módszerek alkalmazására. A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok is alkalmazzák és használják ezeket, a civil társadalomban nem közismert, speciális eszközöket (hozzátéve: egy módszer alkalmazásának is megvannak az anyagi-technikai igényei és feltételei!). A titkosszolgálati munka lényegi eleme a tevékenység titkolása és leplezése, így természetesen annak logisztikai biztosításának lényeges kérdései sem publikusak, hiszen azok olyan ismereteket, összefüggéseket tartalmazhatnak, mely idegen, ellenérdekelt fél számára fontos lehet, miközben saját magunknak hátrányt okozhatunk. Összefoglalva: a titkosszolgálati munka operatív feladatának logisztikai biztosítása fontos részfeladatként mindig jelen van (és annak biztosítása a legfontosabbak közé tartozik), de részleteiben talán egy minősített anyagként megírt cikk fogja tartalmazni.

Legvégül említésre méltónak gondolom azt a logisztikai folyamatelemeket, melyeket a katonai nemzetbiztonsági szolgálat logisztikai szakszerve nap, mint nap végeznek. Az anyagi-technikai biztosítást végrehajtó osztály minden nap biztosítja a fegyverzeti, elhelyezési, gépjármű, számítástechnikai, híradó, kiképzés és sport, ruházati, ételmezési, kulturális, felderítő és speciális anyagokkal történő gazdálkodás minden részfeladatát. Az eszközöket és anyagokat beszerzi, számvitelileg nyilvántartja, kiadja és bevonja, selejtezi és megsemmisíti. Gondoskodik az alegységek eszközökkel történő ellátásáról, az eszközök cseréjéről, javításáról. Tevékenységük során a beszerzésekhez és szolgáltatások igénybevételéhez szükséges közbeszerzési eljárásokat folytat le és törvényes keretekben szerződéssel zárja le azokat. A költségvetés intézményi és bizalmi pénzeszközeit hatékonyan, gazdaságosságot és a szervezet érdekeit szem előtt tartva, a pénzügyi szolgálattal együttműködve használja fel. Minden tevékenysége arra irányul, hogy a katonai nemzetbiztonsági szolgálatunk, az alaprendeltetéséhez szükséges munkavégzésének logisztikai támogatása maradéktalan, hatékony, gazdaságos és eredményes legyen.

A fenti gondolatokat olvasva felvetődhet a kérdés: mi ebben a különleges, miért olyan fontos ez, hogy külön foglalkozzunk vele? Megítélésem szerint a logisztika a honvédelem olyan területe, melynek tevékenységét és annak

jellemzőit ismerni kell. Sem felhasználói, sem végrehajtói, sem közreműködői szinten nem szabad abba a hibába esni, hogy ***minden van*** és ez természetes, miközben nem veszünk tudomást a *minden* előteremtésének érdekében, a háttérben zajló igencsak feszített tevékenységi láncolat jellemzőiről. Még mindig igaz az, amit VI. Leo bizánci császár (aki Kr. u. 886-tól 912-ig élt) a *Háború művészetének összefoglaló magyarázata* című művében a logisztikáról ír:

A logisztika dolga, hogy a hadsereget zsolddal ellássa, a feladatnak megfelelően felfegyverezze és elossza, védelmi és harci eszközökkel felszerelje a hadművelet minden igénye szerint, időben és jól.

Ám a modern kor, napjaink biztonságpolitikai kihívásainak történő megfelelés során se feledkezzünk meg arról: a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok „zsolddal ellátása, felfegyverzése, megfelelő eszközökkel történő felszerelése, az alaprendeltetés diktálta nemzetbiztonsági műveletek igénye szerint, időben és jól” régen és ma is embert próbáló, nehéz, de figyelmen kívül nem hagyható feladat!

Irodalomjegyzék:

1. Az 1995. évi CXXV. Törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról, 2§. /Magyar Közlöny/
2. A 2003. évi CXXIX. Törvény a közbeszerzésekről. 12. 23. old. /Magyar Közlöny/
3. A 2008. évi CVIII. Törvény a 2003. évi CXXIX. Törvény módosításáról, 10. oldal / Magyar Közlöny/
4. <http://hu.wikipedia.org/wiki/logisztika>, 1. oldal A logisztika története, Logisztika a hadászatban

A TITKOSSZOLGÁLATI ÉVKÖNYV, MINT MANIFESZTUM

Premissza

Az előző cikkemben foglalkoztam a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok honlapjainak elemzésével. Ott külön kiemeltem, mert fontosnak tartottam, hogy a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok közül egyedül a Nemzetbiztonsági Hivatal rendelkezik Évkönyvvel, amelyet évente adnak ki. A téma aktualitását az is jelzi, hogy a 2008-as Évkönyv volt a 10. kiadás. Miért aposztrofáltam az Évkönyvet manifesztumként? Mert benne kell, hogy manifesztálódjon a nemzetbiztonsági munka kvintesszenciájának a nyilvánosság elé tárható része. Benne tükröződik a törvények és jogszabályok által determinált napi tevékenység küzdelmei, keservei. Ha az emberek nyomtatott vagy elektronikus formában a honlapon elolvassák az Évkönyvet, fontos, hogy az a pozitív véleményük alakuljon ki a Nemzetbiztonsági Hivatalról, amiért a létrehozói megalkották. Tájékoztasson hitelt érdemlően – miközben nem sérthet operatív érdeket –, legyen közérthető és olvasmányos, erősítse az emberek biztonságérzetét, tükrözzön erőt és ébresszen bizalmat! Nem könnyű ezeknek az elvárásoknak megfelelni!

Az Évkönyv bevezetőjében a főigazgató a következőképpen fogalmaz:

„Bevallom, számomra még mindig kissé szokatlan, hogy egy titkoszolgálat a nyilvánosság elé lép és bemutatkozik, de talán pont ez segíthet nekünk abban, hogy a munkánk végzéséhez elengedhetetlen társadalmi támogatást évről évre megkapjuk. A másik szempont, hogy éppen az elmúlt év bővelkedett szándékunkkal és véleményem szerint a nemzeti biztonsági érdekekkel ellentétes olyan publikációkkal, amelyek minden valóságalapot nélkülözően próbáltak torz képet alkotni erről a munkáról. Ezért az évkönyv, hűen dokumentarista műfajához bemutatja a tényeket, és példákon keresztül felhívja a figyelmet azokra a tendenciákra, amelyek várhatóan befolyásolni fogják 2009. évi tevékenységünket is.”¹

Mennyiben lett az Évkönyv hiteles és teljesítette/teljesíthette a megfogalmazott elvárásokat? Ezekre a kérdésekre kerestem a választ az Évkönyv elemzése kapcsán! Nem tisztem a következtetések levonása, már csak azért sem,

---

¹ Nemzetbiztonsági Hivatal: Évkönyv 2008. 15.p.

mivel az Évkönyv hatékonyságának (hatásosságának) méréséről adekvát információval nem rendelkezem.

1. Az Évkönyv mint a pr² eszköze

A közönségkapcsolatok minden profit és nonprofit intézményt érintenek valamilyen módon, hiszen mindegyiküknek számos „közönsséggel” kell foglalkozniuk. A helyi közösségek, a politikusok, a hírközlő szervek és mások mindannyian aktív vagy reaktív érdeklődést mutathatnak az intézmény tevékenysége iránt. Sok esetben az intézmény első számú vezetője játssza a legjelentősebb szerepet a pr. terén. A szervezet és környezete közötti viszonyt leginkább befolyásoló tényezők a szervezet tevékenysége, magatartása valamint a kommunikáció. A szervezet „működését elsősorban aszerint értékeli a környezete, hogy mit tesz és hogyan, továbbá a szervezet tevékenységéről mit tud, azaz milyen ismeretekkel és információkkal rendelkezik erről a működésről”³. Ezeknek az információknak a tudatos eljuttatása a célcsoporthoz képezi a kommunikáció sajátos területének, a *public relations* tevékenységnek a feladatát.

A public relations tehát a hírnévről szól és „annak az eredménye, amit teszel, amit mondasz, és amit mások mondanak rólad”⁴. Olyan kommunikációs és kapcsolatszervező tevékenység, amely magába foglalja az adott szervezet totális kommunikációját, a hírnév menedzselését; valamint a kialakításában és fenntartásában komoly szerepet játszik a közönség és a célcsoportok véleménye, értékelése befolyása és a szervezettel szemben tanúsított magatartásuk és szemléletük.

A pr-tevékenység tehát „tervszerű, tudatos, célirányos, átgondolt kommunikációs tevékenységek elemzését, tervezését, szervezését, kivitelezését, valamint ezek kiértékelését foglalja magába”⁵

Nyilván pr. szempontjából nem azonos súllyal esik latba az Évkönyv, mint pl. a szóvivői tájékoztatók, miniszter vagy főigazgató médiumokban való megjelenése, vagy akár a honlap. De ennek ellenére hasonló alaposággal és igényességgel kell elkészíteni, mert fontos részét képezi a pr. tevékenységnek, összhangban kell lennie annak többi részével. Amennyiben eltérés tapasztalható, azzal megkérdőjelezi a pr. tevékenység más elemeinek hitelességét és csökkenti azok hatékony érvényesülését.

---

² „A public relations - angolszász kifejezés, az idegen nyelvekből átvett szavakhoz hasonlóan kis kezdőbetűvel írandó. Hasonlóképpen a rövidítése is kisbetűs: pr. Ejtésmódja a magyar fonetika szabályai szerint: pээр” – <http://www.mprsz.hu/ContentShow.aspx?ContentID=8>
Letöltve: 2009-02-15

³ Szeles Péter: Public relations a gyakorlatban. Geomédia Kiadó Rt., Budapest, 1999. 13.p.

⁴ Szeles, 1999. 15.p.

⁵ Galambos Béla: Public Relations a hadseregben. A honvédség kommunikációjának szervezése. A Magyar Honvédség Kiadványa, Budapest, 2003. 23.p.

A könyv formai és tartalmi elemzése kapcsán a lehetőség szerint igyekeztem, hogy ne a szakember szemével, hanem kívülálló laikus érdeklődésével olvassam a könyvet, és fogalmazzam meg gondolataimat.

2. Az Évkönyv formai megjelenése és szerkezete

Az Évkönyv nyomtatott formája színét tekintve harmonizál a honlappal, döntően a kék szín árnyalatairól beszélhetünk. Egyszerű és kultúrált a megjelenése.

A tartalomjegyzék áttekinthető, megkönnyíti a célirányos keresést:

ELŐSZÓ

BEVEZETŐ

A NEMZETBIZTONSÁGI HIVATAL MŰKÖDÉSE

Az NBH szervezeti felépítése

Az NBH feladatrendszere

A Hivatal gazdálkodása

A Hivatal humánpolitikai célkitűzései

A Nemzetbiztonsági Hivatal tájékoztató tevékenysége

EGYÜTTMŰKÖDÉS KÜLSŐ SZERVEZETEKKEL

Nemzetközi kapcsolatok

NATO Különleges Bizottság

AZ NBH ÉS A NYILVÁNOSSÁG

Közérdekű Bejelentések és Panaszok Irodája

A Társaság a Szabadságjogokért és az NBH közötti vita

A Kenedi-bizottság tevékenysége

A Nemzetbiztonsági Hivatal 2007-es Évkönyvének fogadtatása

NEMZETBIZTONSÁGI HIVATAL FŐ TEVÉKENYSÉGI TERÜLETEI

Terrorelhárítás

Terrorszervezetek

A HAMASZ

Az al-Kaida és a hozzá köthető szervezetek
Digitális dzsihad és kiberterrorizmus
Konfliktusgerjesztő megnyilvánulások

Gazdaságbiztonság

Pénzügyi biztonság – pénzügyi válság
A háttér
A válságjelenség
A válság magyarországi hatásai
A krízis következményei
Pénzhamisítás
Uniós források szabálytalan felhasználása
Intervenciós raktározással kapcsolatos visszaélések
A feketegazdaság elleni küzdelem
Informatikai biztonság – információvédelem
Energetikai biztonság
Kutatásfejlesztés és nemzetbiztonság
Spallációs neutronforrások

Szervezett bűnözés

Cigaretta-csempészet
Kábítószer-csempészet
Kábítószer Európában
Magyarországi kábítószer-helyzet
A kábítószer-helyzet várható alakulása
Migráció és emberkereskedelem
Kubai menekültek Magyarországon

Szélsőséges csoportok, szervezetek

Szélsőjobboldal
Fenyegetések – támadások
Romaellenes aktivitás és reakciói
Előzmények
Az aktuális kihívások kialakulása
Nemzetközi szélsőség – anarchisták
A társadalomra veszélyes „vallási” mozgalmak

Nemzetbiztonsági védelem

Az UD Zrt. tevékenységét érintő kérdések
Diplomáciai mentességgel való visszaélések
Lovagrendek
Tiszteletbeli konzulok

Nemzetbiztonsági ellenőrzés

Kémelhárítás

ESEMÉNYNAPTÁR

VÁLOGATÁS A MÉDIA NBH-VAL KAPCSOLATOS HÍRADÁSAIBÓL

Nyomtatott sajtó
Elektronikus sajtó

NÉHÁNY STATISZTIKAI ADAT A TÉNYEKRŐL

Az NBH ELÉRHETŐSÉGE

KÉPEK JEGYZÉKE

Nyilván a tartalomjegyzék sorrendje egyfajta prioritást is jelöl, ezért nem találok magyarázatot arra, hogy fontosságához képest mi indokolta, hogy a kémelhárítással foglalkozó fejezet a végére került.

Összességében megállapítható, hogy az Évkönyv formai megjelenése és felépítése megfelel az elvárásoknak, jól szolgálja az NBH kommunikációs stratégiájának megvalósulását. Sajnálatos, hogy a korábbi évkönyvek a hivatal honlapján nem érhetők el, annak ellenére sem, hogy a nyilvánosság számára íródtak.

3. Az Évkönyv tartalmi elemzése

Részleteiben:

➤ **Előszó:** Gesztusértékű, hogy az előszót az akkori miniszter írta. Kár, hogy az írás hangnemének nem sikerült végig megőriznie a higgadtságot és a politikai intaktság látszatát. A személyeskedő hangnem és stílus, a felfokozott érzelem rossz ómen mindjárt az évkönyv elején. S ezt a pátoszos hangvétellő befejezés sem tudta ellensúlyozni.

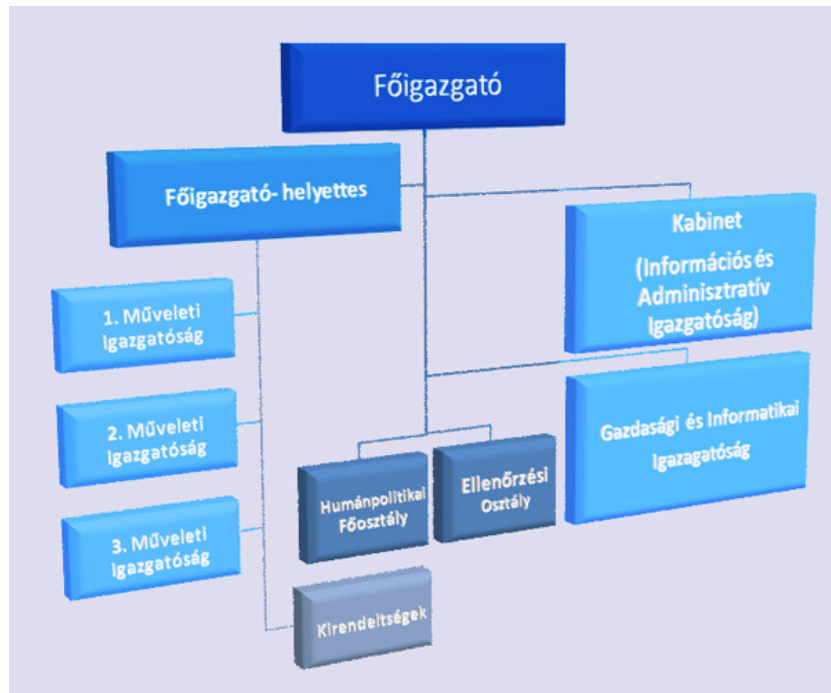
➤ **Bevezető:** A kialakult szokás szerint a főigazgató írta. Hangnemében és stílusában visszafogottabb, igyekszik fenntartani a politikai intaktság látszatát, amit döntően sikerül neki. Kár, hogy megfogalmazásában a laikus számára néha nehezen érthető:

„Azt szokták mondani, akkor dolgozik jól egy, elsősorban a megelőzést célul kitűző titkosszolgálat, ha nem történik semmi olyan, ami a médiában vezető hírré válik. Sajnos a világ egyetlen szolgálata sem büszkélkedhet ilyen mutatókkal, hiszen akkor a külső és a belső, józan és kevésbé józan körülmények azonosak lennének az adott országok társadalmának elvárásaival.... Számunkra ebben az évben is fontos volt, hogy ne azt lássuk, amit mi magunk vagy mások szeretnén(e)k láttatni, hanem a

tényeket tartjuk fontosnak még akkor is, ha ezek a társadalom különböző szegmenseiben nem mindig számítottak jó híreknek.⁶

Fontos mondanivalója a bevezetőnek, hogy társadalmi összefogás nélkül nehezen képzelhető el eredményesen és hatékonyan működő titkosszolgálat.

➤ **Az NBH szervezeti felépítése**

Az operatív érdek sérelme nélkül segítette volna a jobb megértést, ha pár mondatos magyarázatot fűztek volna az ábrához, s az olvasó nem szemantikai elemzéssel próbál tájékozódni és következtetéseket levonni.

➤ **Az NBH feladatrendszere**

Itt is megelégedtek a CXXV. törvény 5.§ leírásával, a megértést elősegítő magyarázatot nem fűztek hozzá.

➤ **A Hivatal gazdálkodása**

Megelégedtek a kiemelt előirányzatok számadatainak közzétételével. Sokatmondó és szemléletes lett volna, ha pár mondatban elemzik, hogy a költségvetési előirányzat módosulásai hogyan nivellálnak a megváltozott biztonsági helyzet követelte elvárások változásaihoz.

➤ **A Hivatal humánpolitikai célkitűzései**

Korrekt és szabatos tájékoztatást adtak.

⁶ Nemzetbiztonsági Hivatal: Évkönyv 2008. 15-16.p.

➤ **A Nemzetbiztonsági Hivatal tájékoztató tevékenysége**

Itt három „statisztikai” táblázatot találunk számadatok nélkül, három év összehasonlításával, nehezen olvashatóan. Ezek csak tendenciákat jelölnek arról, hogy egyre több az információ, illetve növekszik a hivatal által adott tájékoztatások száma vezetői, illetve miniszteriális szinten. Arról, hogy a bevezetőben is említett „*elengedhetetlen társadalmi támogatás*” megszerzése érdekében a közvélemény felé milyen tájékoztató tevékenységet végeztek, esetleg ennek számszerűsíthetősége, illetve mi a hivatal kommunikációs stratégiája, erről nem írtak!

➤ **Együttműködés külső szervezetekkel**

Itt röviden írnak a nemzetközi kapcsolataikról konkrétumok nélkül, illetve arról, hogy megnövekedett az információ csere mennyisége. Mindezt 5 mondatban elintézték.

Kicsit bővebben írnak még a következő fejezetben a NATO Különleges Bizottsággal való kapcsolatukról.

➤ **Az NBH és a nyilvánosság**

Reménykedtem, hogy ami a tájékoztató tevékenység fejezetrésznél kimaradt, azt itt bepótolják, de csalódnom kellett. Röviden foglalkoznak:

- Közérdekű Bejelentések és Panaszok Irodája
- A Társaság a Szabadságjogokért és az NBH közötti vita
- A Kenedi-bizottság tevékenysége
- A Nemzetbiztonsági Hivatal 2007-es Évkönyvének fogadtatása

Ennek a fejezetnek taglalásánál tettek egy fontos kijelentést:

*„Tapasztalataink azt mutatják, hogy a sajtó képviselői folyamatosan hasznosítják az Évkönyvekben közölt információkat, tehát olyan alapmunkának tekintik, amely híven tükrözi a Nemzetbiztonsági Hivatal álláspontját a különböző, közérdeklődésre számot tartó témákban.”*⁷ Az úton való járáshoz az első teendő, hogy rálépjünk az útra. Ezt csak a felismerés birtokában tudjuk megtenni.

➤ **A Nemzetbiztonsági Hivatal fő tevékenységi területei**

1. Terrorelhárítás és terrorszervezetek

Röviden ismerteti a magyarországi helyzetet, majd háttér információt ad a terrorszervezetekről. Érdekelte volna a prognózisuk, mint hazai illetve nemzetközi viszonylatban.

---

⁷ Nemzetbiztonsági Hivatal: Évkönyv 2008. 32.p.

2. Gazdaságbiztonság

Bőséges háttér-információkkal és magyarázatokkal szemlélteti a gazdaságbiztonság különféle vetületeit 30 oldalon keresztül, a hivatalt érintő tevékenységről csak utalásszerűen tesz említést:

- *„A pénzügyi krízishelyzet nemzetbiztonsági aspektusait a Hivatal folyamatosan vizsgálta, amelynek eredményéről tájékoztatta a kormányzatot, és együttműködést alakított ki az annak kezelésében érintett államigazgatási szervekkel.”*
- *„Az NBH a pénzhamisítást, mint nemzet- és gazdaságbiztonsági kockázatok kiemelten kezeli... Az NBH figyelemmel kíséri az új pénzhamisítási módszerek megjelenését, azok megakadályozása céljából együttműködést folytat a pénzintézetekkel, illetve a bűnüldöző szervekkel.”⁸*

Szinte mindegyik alfejezetben hasonló megállapításokat találunk. Ezek alapján az olvasóban tudatosodik, hogy az NBH tudja, hogy mivel kell foglalkoznia, mert ismeri a problémát, és foglalkozik is vele. Önkéntelenül felvetődik a kérdés, tett-e és hány esetben az NBH büntető feljelentést, illetve az információi alapján hány esetben indult büntető eljárás? Különösen a közérdeklődés fókuszában lévő kérdés ez, ha figyelembe vesszük, hogy a Transparency International korrupciós indexe szerint 2008-ban Magyarországon növekedett a korrupció és a 39. helyről a 47. helyre csúsztuk vissza⁹. Egy latin szállóige szerint: „Finis coronat opus” azaz „A vég koronázza a munkát” Már pedig az elismerés trónjára csak koronával lehet felülni!

3. Szervezett bűnözés

Közérthetően és részletesen leírja milyen nagyfokú a szervezett bűnözés társadalmi veszélyessége, különös tekintettel a kábítószerhez kapcsolódó bűncselekményekre. Bőséges háttér-információval szolgál a megértés érdekében. Kár, hogy konkrét eredményekről nem számolnak be, amely alapján a hivatal tevékenysége megítélhető lenne, illetve hiányolok egy prognózist.

4. Migráció és emberkereskedelem

Amit ebből a fejezetből leginkább hiányoltam az szintén a prognózis volt, illetve a nagyszámú ellenőrzések során hány fő esetében merült fel nemzetbiztonsági kockázat, valamint vált szükségessé a kitoloncolásuk.

---

⁸ Nemzetbiztonsági Hivatal: Évkönyv 2008. 43-50.p.

⁹ Világgazdaság Online. 2009.06.21. <http://vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=240921>

5. Szélsőséges csoportok, szervezetek

a) Szélsőjobboldal

Hiányoltam egy részletes áttekintést a szélsőjobboldali szervezetekről. A hivatal szakmai tekintélyét csorbítja, ha a laikus az Interneten 1 perc alatt jóval több magyar szélsőjobboldali szervezetet talál, mint amennyit az Évkönyvben megemlítenek. Ha nem kívántak valamennyivel foglalkozni, akkor is szükséges lett volna megemlíteni a nevüket, hogy demonstrálják a tájékozottságukat. Amit hiányoltam még az a prognózis volt.

b) A társadalomra veszélyes „vallási” mozgalmak

Emlékezem rá, hogy a régebbi Évkönyvekben konkrét nevek is voltak, valamiért most megmaradtak az általánosság szintjén. Miközben ha rákeresünk az Interneten a „destruktív vallási szekták” kifejezésre, a következőket olvashatjuk: *„Egyes becslések szerint a hivatalosan bejegyzett egyházakon és felekezeteken kívül, több száz illegalitásban működő szekta van hazánkban.”* Több konkrét felsorolást is találunk. Fontosnak tartottam volna ebben az esetben is, hogy prognózist adjanak.

6. Nemzetbiztonsági védelem

A fejezet taglalásakor markánsan nem különítették el a személyek és objektumok nemzetbiztonsági védelmét. Segítette volna a jobb megértést, ha ezt megteszik, illetve ha túllépnek az általános megfogalmazások szintjén. Az UD Zrt. esete, mint „állatorvosi ló” rávilágít ennek a fajta nemzetbiztonsági tevékenységnek a fontosságára.

a) Diplomáciai mentességgel való visszaélések

Lakonikusan két mondatban elintézi ezt a fejezetet. Vajon ez a probléma nagyságára is utal?

b) A „Lovagrendek”, illetve „A tiszteletbeli konzulok” fejezetcímek alatt figyelemfelkeltő jelleggel, általánosság szintjén maradó tájékoztatást ad, melyet a következőképpen fejeznek be: *„A tendencia visszaszorítására és a jelenséggel szembeni hatékony fellépésre az érintett magyar szakhatóságok további egységes, összehangolt munkájával van lehetőség.”*¹⁰ Érdekelte volna részletesebben is, mivel figyelemfelkeltő jellege van a negatív tendenciának.

7. Nemzetbiztonsági ellenőrzés

Részletessége és terjedelme igazodik a fontosságához.

---

¹⁰ Nemzetbiztonsági Hivatal: Évkönyv 2008. 111.p.

8. Kémelhárítás

Ha van témakör, ami az érdeklődés középpontjában van, akkor ez az. Tudom, hogy erről nagyon nehéz tájékoztatni a közvéleményt úgy, hogy ne sértsünk operatív érdeket. De utolsó fejezetként tárgyalni és 5 mondattal elintézni nem szabadna. Ráadásul a megfogalmazás sem segíti a laikusokat a megértésben: *„Ezen a téren a külföldi speciális szolgálatok aktivitásának növekedését tapasztaltuk, ami részben Magyarország önálló érdekviszonyainak határozottabb nemzetközi szintű felvállalásából adódik.”*¹¹ Valóban így lehet? Vajon kik? Ezek a kérdések merülnek/merülhetnek fel az átlag érdeklődőben, mivel választ nem kapott, az Internethez fordul(hat)! Én is így tettem, és beírtam az Internetes keresőbe: „Kémkedés Magyarország ellen” és kihozott 54.400 találatot. Nyilván itt még el kell választani a „búzáat az ocsútól”, de a médiumokban megjelent esetek alapján lehetne/lehetett volna szemléletesebbé tenni ennek a témakörnek a tárgyalását és következtetéseket levonni.

Az utolsó fejezetek, különösen az NBH-val kapcsolatos média hírek feltüntetése jó ötlet, mert lehetőséget ad azoknak, akik jobban elmerülnének az NBH-t érintő kérdésekben. Persze ha az Interneten rákeres az NBH nevére, rögtön kap 296.000 találatot. A számadatok nélküli statisztikai táblázatok nem keltik a hitelesség látszatát, ezért kétségeket ébreszthetnek a bemutatott eredményeket illetően.

Summázva a véleményemet, csak gratulálni tudok a Nemzetbiztonsági Hivatal vezetőinek és kommunikációval foglalkozó szakembereinek ahhoz, hogy Magyarországon egyedül a nemzetbiztonsági szolgálatok közül felvállalták ennek az Évkönyvnek a kiadását, immár a 10. alkalommal. Megpróbálnak megfelelni a kor kommunikációs elvárásainak, s teszik ezt a legjobb hitük szerint. Mennyivel előremutatóbb, ha arról kell disputát folytatni, hogy valamit, hogyan lehetne jobbá tenni, mint arról, hogy szükség van-e rá! Az NBH-nál a kommunikációs tevékenységük fokozatos fejlesztésével igazolták a „Non progredi est regredi” azaz „Aki nem halad előre, az már tulajdonképpen hátrál” latin szállóige igazságát.

---

¹¹ Nemzetbiztonsági Hivatal: Évkönyv 2008. 115.p.

A RADIOTERRORIZMUS A-SUGÁRZÓVAL KOMBINÁLT PISZKOS BOMBA, MINT LEHETSÉGES ÚJ FENYEGETÉS

Bevezetés

A hidegháború befejezésével, a bipoláris világrend széthullásával a tömegpusztító fegyverekkel megvívott háború fenyegetésének jelentősége csökkent. Ezzel párhuzamosan az 1990-es évektől a globalizáció mennyiségi és minőségi kiterjedésével korábban kisebb hangsúllyal létező biztonsági kérdések sokkal intenzívebben jelennek meg. A nemzetközi terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek egyre közvetlenebbül fenyegetik a világ minden államát. Alapvető változás a háborúk jellegének átalakulása. A kilencvenes évektől a legvalószínűbb kockázatot a NATO országaira – így hazánkra is – az aszimmetrikus hadviselés jelenti.

Az aszimmetrikus hadviselés a fegyveres konfliktusok megvívásának új formája. Alapja, hogy a nemzetközi szinten jelenlévő fegyveres erők, csoportok jelentősen különböznek egymástól méreteikben, felszereltségükben, képességeikben. Az államok nagy része szervezett, modern erőkkel ellátott hadsereget tart fenn, míg egyes csoportosulások céljaikat terrorista merényletek, bűncselekmények elkövetése útján akarják megvalósítani. Az ilyen támadások mind végrehajthatók, mind támadási céljaik tekintetében előzetesen ismeretlenek. Lehetőségeik nem állnak arányban a megtámadott ország fegyveres erőinek, rendőrségének, elhárításának képességeivel, ezért folyamatos akciókkal, a feszültség fenntartásával igyekeznek fellazítani a szilárd társadalmi alapokat, megingatni és elbizonytalanítani a lakosság ellenállóerejét, állandó bizonytalanságban tartani a védelmi, kárfelszámoló és egészségügyi szervezeteket.

Fenyegető problémaként jelentkezik a terrorizmusnak és a tömegpusztító fegyverek proliferációjának összekapcsolódása. A terjedési folyamat nem csupán a tömegpusztító fegyverek illegális kereskedelmét, hanem a gyártási technológia és a szellemi kapacitás proliferációját is jelenti. A gyenge és bukott államokat „telephelyként” használó terrorista csoportok olyan tömegpusztító fegyverekhez juthatnak, amelyek alapvetően állami célok érdekében készültek. Valós veszélyként biológiai, vegyi és radiológiai fegyverek jöhetnek számításba.

Az iszlám nevében fellépő terrorcsoportoknál módszereik radikalizálódása figyelhető meg. Szélsőséges vallási vezetők az iszlám újraértelmezésével – a mártírrá válás hangsúlyozásával – teremtenek erkölcsi és jogi alapot az erőszak magyarázatára. Eredetileg az iszlám nem engedi a civilek elleni válo-

gátás nélküli erőszakot, és nem fogadja el az öngyilkosságot. Mint a Pentagon elemzésben olvasható, az iszlám tanítása szerint a hívők nem azzal menthetik meg a lelküket ahogy élnek, hanem amiképpen meghalnak: a mártírrá válás, Allah ügyéért a hitetlenek ellen harcolni és meghalni különleges helyet biztosít a paradicsomban. Az amerikai szakértők megállapítása szerint az iszlám védelmében végrehajtott öngyilkosság a Korán szerint megengedett, a muszlim merénylők tehát nagyon is racionális alapon követik el a nyugatiak számára elképzelhetetlen öngyilkos akciókat. Egy muszlim hívő számára ilyen halált választva csapást mérni az iszlám ellenségeire elfogadható, ésszerű, sőt helyes cselekedetnek tekinthető.

A tendencia, amely szerint az elkövetők mártírrá válásának hangsúlyozásával minősítik át az öngyilkos merényleteket, folytatódik és kiterjesztődik egyéb cselekedeteikre is. Példaként említve, mivel Izrael megszállva tartja Palesztinát, illetve az Egyesült Államok és szövetségeseinek katonái több muszlimán országban is állomásoznak, az érintett országok támadásoknak lehetnek kitéve, akár tömegpusztító fegyverek bevetése által is. Oszama bin Laden 1998-as nyilatkozatában atom és biológiai fegyverek beszerzését a muszlimok vallási feladatának tartotta. A dzsihadista terroristák ***folyamatos erőfeszítéseket tesznek nukleáris és radiológiai fegyverek beszerzésére.***

A komoly technikai akadályok miatt atombomba terroristák által való felhasználása csekély valószínűséggel bír. A nemzetközi nonproliferációs és terrorelhárító együttműködés meg tudta akadályozni a nukleáris terrorizmus működését, azonban egy radiológiailag piszkos bomba bevetésére a nyugati társadalmaknak is fel kell készülnie.¹

2008 februárjában a szlovéniai Portoroz városában EU tagállamok rendvédelmi, és közegészségügyi szakembereinek részvételével zajló konferencián célul tűzték ki a CBRN (Chemical, Biological, Radiological, Nuclear) terrorizmus fenyegetéseinek felderítését, leleplezését, amelyben a hírszerzés, a rendvédelmi szervek és az egészségügy kiemelt szerepét egyaránt hangsúlyozták. Közös feltételrendszer bevezetését, közös műveleti központ létrehozását és a hírszerzési, rendvédelmi és egészségügyi forrásokból származó információk folyamatos, közös értékelését javasolták.

Mindezek segítségül szolgálhatnak a terrorizmus megfékezését segítő, hatékony védelmi rendszer kiépítésében.

Alapfogalmak

Egyenértékdózis:

Emberi szervek, illetve szövetek sugárterhelésének jellemzésére használjuk, egysége a *Sievert (Sv)* Az elnyelt dózis (a sugárzás révén a tömegegységben

---

¹ Michael Rühle, a NATO – Főtitkár Beszédíró Osztályának vezetője és a Politikai Tervező Igazgatóság vezető politikai tanácsadója véleménye

elnyelt energia) mértéke és a sugárzási súlytényező szorzata, számolható mennyiség. A sugárzási súlytényező értéke függ a sugárzás energiájától és típusától, legnagyobb α -sugárzásnál.

α -sugárzás:

Az α -sugárzás során az atommagot α -részecskék (2 protonból és 2 neutronból álló hélium atommagok) hagyják el igen nagy sebességgel. Az α -sugárzás igen rövid hatótávolságú, akár egy vékony papírlap, vagy az emberi bőr is könnyen elnyeli, ezért külső sugárterhelés szempontjából elhanyagolható. Levegőben a hatótávolsága néhány mm, ezért kimutatásához speciális eszközök szükségesek. Élőlényekre csak akkor veszélyes, ha lenyeléssel, belélegzéssel, illetve sérülés útján jut a szervezetbe. Ezt nevezzük *inkorporációnak*. Ilyen esetben a sugárzás rendkívül erős ionizáló képessége folytán a szervezetben súlyos élettani következmények alakulnak ki. (szövetroncsolódás, akut sugárbetegség kialakulása, rákhalálozás kockázatának növekedése)

A veszélyt fokozza, hogy a legtöbb α -sugárzó izotóp erősen mérgező és vízben jól oldódik.

A polónium (^{210}Po):

α -sugárzó izotóp, felezési ideje 138 nap. Rendkívül mérgező, toxicitása kétszázötvenezeresére a hidrogén-cianidénak. Az úgynevezett LD 50 (félhalálos dózis, azt a mennyiséget jelenti, amelynek a szervezetbe jutásakor a mérgezetek 50 %-a meghal) a polónium esetében 1 μg . Ez az érték a hidrogén-cianidnál 250 mg. Radioaktív sugárzás tekintetében az izotópot belélegezve 11 ng, a tápcsatornába kerülve 53 ng már eléri az általánosan elfogadott 4,5 Sievert félhalálos dózist. Ez azt jelenti, hogy 1 g polónium 20 millió embert lenne képes megmérgezni, akik közül 10 millió meg is halna. A sugárdózis emelkedése rákhalálozás kockázatát 5 – 10 %-kal növeli sievertenként.

Radiológiai fegyver:

Fegyverek, módszerek és eljárások, amelyeket radioaktív anyagok terítésére alkalmaznak sugárveszély vagy radioaktív szennyeződés szándékos létrehozása céljából. A NATO 2002-es prágai csúcstalálkozóján bevezetett új meghatározásában a radiológiai fegyvereket is a tömegpusztító fegyverek közé sorolta.

Források:

- nukleáris fegyverprogramból származó hasadóanyag
- polgári nukleáris energiatermelés
- nukleáris kutatóreaktorokból származó radioaktív anyag
- átmenő forgalomban részt vevő sugárzó anyagok és források
- ipari, mezőgazdasági és medicinális radioaktív források
- radioaktív hulladék

Radiológiai piszkos bomba:

Hagyományos robbanóanyag köré töltött izotóp vagy izotópok keverékének pora vagy oldata. A robbanószerkezet működésbe lépését követően a sugárzó anyag a levegőbe kerül, elszennyezve az élő és az élettelen környezetet.

A piszkos bomba csendes változata:

Robbanás nem jön létre, az izotópok illékony vagy hidrofíl (vízkedvelő) változatai improvizált porlasztóeszközzel, pl. szilárd vagy folyékony aeroszolos szétszórással kerülnek a levegőbe illetve a vízhálózatba.

A Litvinyenko ügy

Alexander Litvinyenko megmérgezése a történelem első bizonyított α -sugárzó izotóppal elkövetett gyilkossága.

- Litvinyenkot 2006 november 1-én kb. délután 1 órakor mérgezték meg Londonban, a Grosvenor téren lévő Millenium Szállodában. A nyomozók megtalálták a teáscsészét, amelybe feltehetően a polónium jól oldódó sóját juttatták.
- Néhány nap elteltével három napja tartó heves hányással, hasmenéssel, kiszáradással került kórházba, ételmérgezés gyanújával.
- November 15-én neutropeniát (a vér fehérvérsejt számának csökkenése) diagnosztizáltak, amelyet többek között radioaktív sugárzás is okozhat, de γ -sugárzást nem sikerült detektálni. Fokozódó hajhullása és gyomor-, bélrendszeri panaszai miatt John Henry toxikológus professzor (ő mondta meg 2004-ben TV kép alapján, hogy Viktor Juscsenkot megmérgezték, és ezzel – legalábbis orosz körökben – híressé vált) tallium-mérgezés gyanúját vetette fel. Ezt alátámasztotta a hajhullás és a gyomor-, bélrendszeri tünetegyüttes, de ellentmondott a neutropenia és az izomgyengeség hiánya (ez utóbbi a tallium-mérgezés típusos tünete).
- November 17-én a toxikológiai jelentés igazolta a tallium mérgezést.
- November 20-án állapotának romlása miatt intenzív osztályra került. Henry professzor szerint a toxikológusok által a vérben talált háromszoros tallium koncentráció nem magyarázta a tüneteket, ezért felvetette α -sugárzó izotóp gyanúját.
- Alexander Litvinyenko 2006. november 23-án hunyt el.
- November 24-én megerősítették az α sugárzó polónium kóroki szerepét.
- Litvinyenko szervezetébe a becslések szerint – hivatalos adat még nem áll rendelkezésre – kb. 10 μg polónium kerülhetett, ez kétszázszorosa a halálos dózisnak. Ennek hatására akut sugárbetegségként gyomor-, bélrendszeri és vérképzési elégtelenség is kialakult. A kimutatott tallium az izotóp gyártásakor keletkező szennyezőanyagként bizonyult.
- Mivel a polónium a szervezetből kiválasztással távozik, már rövid idő elteltével a vizeletben és a verejtékben is kimutatható. Ilyen súlyos mérgezés esetén az áldozat spontán életműködésével képes elszennyezni a környezetét és azokat az embereket, akikkel kontaktusba kerül, illetve akik maguk is jártak a szennyeződött helyszíneken.

- Az izotóp α -sugárzásmérővel könnyen nyomon követhető jeleket hagyott maga után. A nyomozók három határozott, Londonba és Londonból kivezető polónium-nyomot derítettek fel. A nyomokat Litvinyenko, Andrej Lugovoj és Dimitrij Kovtun hagyták. Ők ültek egy asztalnál november 1-jén a Millenium Hotel bárjában. A hátra maradt minták és sugárzási szintek arra utaltak, hogy Litvinyenko lenyelte a polóniumot, míg Lugovoj és Kovtun közvetlenül érintkezett vele. A busz, amellyel a szállodába utazott még nem mutatta sugárzás jeleit, azonban a hotelben nagy mennyiségben detektálták. A találkozó után egy ismerőse hazavitte Litvinyenkot, a sugárzás, amit a gépjárműben hagyott hátra annyira jelentős mértékű volt, hogy a kocsit használhatatlanná nyilvánították. Minden, amihez hozzáért a következő három napban a Millenium Hotel bárjában szennyezettnek bizonyult. Felesége lenyelt polóniumra pozitív tesztet produkált, azonban maga mögött nem hagyott sugárszennyezettséget. Ez arra enged következtetni, hogy bárki, aki nyomot hagyott maga után, nem Litvinyenkótól szedte fel a polóniumot.

- Litvinyenko mellett kizárólag két személy, Lugovoj és Kovtun hagytak hátra polónium nyomokat. Ők kétszer találkoztak Litvinyenkoval, november 1-jén, amikor a mérgezés megtörtént és azt megelőzően, október 16-án. Lugovoj és Kovtun által hátrahagyott jelek október 16-án kezdődtek, ugyanabban a bárban ahol Litvinyenkot később megmérgezték, azonban másik asztalnál.

- Lugovoj által hagyott nyomokat találtak ismerőse irodájában, amelyet október 31-én keresett fel, egy nappal azelőtt, hogy Litvinyenkoval másodszorra találkozott. Kovtun által hagyott nyomokat találtak Németországban, Hamburgban, amikor Londonba utazott, Moszkvából Heathrowra-, illetve a Heathrow-ból Moszkvába tartó járatokon. A British Airways később 221 járatot hozott nyilvánosságra, mint érintett repülőgépet, amely kb. 33000 utast érintett, akik közül 137 ember bizonyult polóniummal szennyezettnek.

A-sugárzóval kombinált piszkos bomba, mint a radioterrorizmus új fenyegetése

A „Litvinyenko ügy” mint radiológiai merénylet kapcsán az α sugárzó izotóp több előnye is megmutatkozott – beszerzés, rejtett szállítás és alkalmazás, illetve hatásmechanizmus során – amelyek vonzóvá tehetik terroristák számára, mint új töltetű piszkos bombát.

Beszerzés

Számos α sugárzó izotóp könnyen hozzáférhető, gyakran használt vagy korábban a mindennapi életben elterjedt volt. Jelenleg a halálos dózis mintegy ötezerszerese vásárolható regisztráció nélkül, a Nemzetközi Atomenergia Ügy-nökség (NAÜ) ajánlása is csak tizedére kívánja csökkenteni ezt a korlátot. A NAÜ radioaktív és nukleáris anyagok illegális kereskedelmével és csempészetével foglalkozó adatbázisában 2004 és 2006 között 520 esetet rögzítettek a tagállamok jelentései alapján, ezek közül 14-ben szerepelt polónium. A legális szállítmányozás, tárolás sem tökéletesen ellenőrzött, az amerikai Nukleáris Szabályozó Bizottság számítása szerint egy darab licensszel rendelkező radioaktív forrás vész el naponta.

Kimutatás

Az α sugárzó források ideálisan elrejtethők, detektálásuk a szokásos eszközökkel (sugárkapuk, sugárfelderítő, monitorozó mobilkészülékek) gyakorlatilag lehetetlen, mert nem rendelkeznek jelentős γ sugárzással. α sugárzásmérővel természetesen kimutathatók, de szükséges feltétel detektor és a forrás lehető legkisebb távolsága, így csak célzott vizsgálattal fedezhetők fel.

Az eszköz összeszerelésekor a terroristának csupán a belégzés és lenyelés elkerülésére kell ügyelnie, külső sugárterheléssel nem kell számolnia, így nem igényel öngyilkos merénylőt.

Kontamináció

A kontamináció – vagyis a felületek szennyeződése radioaktív izotóppal – mindenképpen megtörténik, miután a piszkos bomba működésbe lép. Mértékét, kiterjedését számos tényező határozza meg: elsősorban a töltet nagysága, fizikai és kémiai formája, a robbanás paraméterei, valamint a környezet és szabadtéren az időjárás.

Az α -sugárzás fizikai jellemzői miatt maga a kontamináció nem okoz külső sugárterhelést. Veszélye, hogy könnyen szétterjedhet mivel nem rögzített a felületeken, a helyszín az emberek és a mentésre kirendelt egységek igen könnyen szennyeződhetnek. Megfelelő felderítés és mentés hiányában más helyszínek is kockázatnak vannak kitéve. A nem fixált kontamináció igen könnyen a szervezetbe juthat, ezen kívül a bomba felrobbanásakor is elkerülhetetlen, hogy a hatósugáron belül tartózkodók belelegezzék és szájüregben keresztül lenyeljék, ezen kívül az esetlegesen keletkezett sérülések is szennyeződnek.

Inkorporáció

Az α -sugárzó izotópok esetén az igazi veszélyt a fent említett módokon a szervezetbe kerülése jelenti, igen erős ionizáló hatása miatt jelentős élettani, biológiai következményei vannak. Inkorporálódva a szövetekben nyelődik el, súlyosan károsítja azok fehérje és DNS állományát, akut sugárbetegséget, illetve a későbbiekben nagyobb valószínűségű rákhalálózást okozva.

Az α -sugárzók rendkívüli toxicitásuk miatt a vegyi-, késleltetett, elhúzódo hatásmechanizmusuk, illetve a tény miatt, hogy a „fertőzött” személy képes anyagcsere termékeivel a szennyezést továbbadni, a biológiai fegyverekkel mutatnak rokonságot.

Gazdasági, társadalmi következmények

A piszkos bomba nagyvárosok elleni alkalmazása során városrészek válhatnak olyan mértékben szennyezetté, amely megköveteli az evakuációt. A kitelepítés az embertömegek számára valós terrorhelyzetet idéz elő, még abban az esetben is, ha a sugárveszteség alacsony. Számolni kell zavar, pánik kialakulásával.

Egy radiológiai támadásnak jelentős gazdasági és pénzügyi következményei vannak. A sugármentesítés több hétig eltarthat, ha egyes épületek olyan mértékben szennyeződtek, hogy nincs hatékony mentesítési eljárás az előírt sugárvédelmi normatívák elérésére, azokat le kell bontani.

A csendes változat

Az α -emittereknek számos illékony vegyülete ismert, amelyek felhasználásával a piszkos bomba csendes változata is bevethető. Ebben az esetben a radiológiai terrorizmus egy sokkal alattomosabb, veszélyesebb változatával állunk szemben. Ilyenkor a sugárzó anyagot nem egy látványos robbanás teríti szét, hanem illékony vegyületeit emberekkel zsúfolt zárt tér (bevásárlóközpont, sportcsarnok, metró) szellőztető, levegő keringető rendszerébe juttatják. Jelenleg a katonai tűzsereszek rutinszerűen nem használnak sugárzást detektáló műszereket, így az első reagáló erők számára a radioaktív szennyezettség ténye nem derül ki. A támadás ez esetben nem csak váratlan, de eleinte észrevétlen is maradhat, a terrorcselekményt azonosítani esetleg csak egészségügyi következményein keresztül lehetséges. Hadműveleti területen sem protokoll sugárzás szempontjából vizsgálni az ID-t hatástalanítás során, a kockázatot elhanyagolhatónak tartják, pedig γ -sugárzás esetén egy G-M számláló már kielégítő információt szolgáltat. A nehezebben detektálható α sugárzás gyanújakor megfelelő védőfelszerelés és részecske szűrő álarc megvéd az inkorporációtól.

Az egészségügy szerepe a megelőzésben és az ellátásban

Az egészségügyi szakszolgálat nélkülözhetetlen szerepet tölt be terrorisztikus célú sugárszennyezés felismerésében, ellátásában és – bizonyos esetekben – a megelőzésében.

A megelőző egészségügyi biztosítás tekintetében szakmai útmutatók, egészségügyi doktrínák kidolgozása, NATO szabványok honosítása, az egészségügyi minisztériumi rendeletekben kijelölt kórházak protokolljainak kidolgozása, begyakorlása alapvető feladat.

Konkrét fenyegetés esetén, illetve hadműveleti területen egészségügyi felderítés, megelőző gyógyszeres kezelés, személyi doziméterekkel történő dózisbecslés jön szóba.

Piszkos bomba működésbe lépése esetén radioaktív szennyeződéssel kombinált traumás és égési sérülésekre, embercsoportok külső és belső radioizotópos elszennyeződésére és különböző méretű sugárexpozíciójára lehet számítani. Az általuk okozott egészségkárosodás lehet azonnali, késleltetett, késői vagy ezek kombinációja. A klinikai kép a sérülések fajtáitól függ. A szennyezett területen való tartózkodás egészségkárosító kockázatát is figyelembe kell venni. Speciális egészségvédelmi rendszabályok bevezetése (pl.: egyéni és kollektív védőeszközök használata) is általában szükséges.

A sugárszennyezett sérültek helyszíni ellátásakor első teendő az életmentés, illetve az életveszélyes állapotok megszüntetése. Ezt követi az állapot stabilizálás és a dekontamináció (mentesítés) – amely helyszínen általában csak részlegesen jöhet szóba – és a sugársérülés becslése korai tünetek és személyi doziméterek alapján, ha viselték az esemény alatt. Helyszínen általában csak tüneti kezelésre van lehetőség, amely elsősorban fájdalom-, és hányáscsillapítók adását jelenti.

Az egészségügyi kiürítésnél – nem minősített időszakban ez a kórházba juttatásnak felel meg – speciális szállítási követelményként a szennyeződött sérültek és eszközök transzportjára kell felkészülni.

Betegfelvételi osztályon a szállítás közben kialakult életveszélyes állapotok ellátása után kerül sor a személyi sugármentesítésre. Ehhez megfelelő felületi sugárszennyezettség-mérő eszközökre van szükség. Belső sugárszennyezettség gyanúja esetén biológiai mintavétel kötelező. Ez orr-, és torok-váladék, vér, vizelet és székletmintákat jelent, amelyek exkréciós elemzése során mérhető a radioaktív anyagok aktivitás koncentrációja. Ebből lehet következtetni a sugárszennyeződés mértékére, a testben lévő sugárzó anyag mennyiségére, amelyekből az egészségkárosodás mértéke és a szükséges speciális kezelés elkezdésének, illetve fenntartásának ideje megbecsülhető.

Direkt sugárszennyeződés mérésére egésztest számláló berendezések és speciális detektorok használatára is van lehetőség néhány helyen az országban. (Ezeknél a vizsgálatoknál nem gondoltak Litvinyenko esetében az α sugárzó izotóp kóroki szerepére, és így – az általában csak gamma sugárzást detektáló mérőműszerekkel történő vizsgálat során – első diagnózisként elvetették a sugárbetegség gyanúját).

A sebek és horzsolások mindaddig sugárszennyezettnek tekintendők, amíg ennek ellenkezőjét mérés nem igazolja. Amennyiben a sebek fizikai kimosáskor nem sugármentesíthetőek, sebészeti megoldást kell alkalmazni. Ehhez sürgősségi kisműtő felállítása indokolt. Igazolt belső sugárszennyezettség esetén gyógyszeres dekorporálás is szükséges. Ez olyan, többségében infúziós formában alkalmazott gyógyszeres kezelést jelent, amely segít az izotópot megkötni, illetve a kiürülését gyorsítani.

Sugármentesítés és dekorporálás után a beteg szakellátásra átszállítható a megfelelő profilú kórházi osztályra.

Következtetések

A nemzetközi terrorizmus logisztikai, pénzügyi és műveleti képessége a XXI. század elején jelentősen megnőtt, így a legnagyobb kihívások egyikét jelenti. A napjainkban előtérbe helyeződő globális terrorizmus egyik ismérve, hogy politikai motivációja alárendeltebb jelentőségű lett. Ezáltal az elkövetés helyszíne jelentéktelenebbé válik, a cél a lehető legnagyobb veszteség kikényszerítésére való képesség bizonyítása nemzetközi szinten. Az áldozatok növelé-

séhez az egyik logikus és lehetséges út a tömegpusztító – köztük radiológiai – fegyverek és eszközök felhasználása. A nemzetbiztonsági szolgálatok, a rendvédelmi szervek és az egészségügy fontos feladata a szándékok felderítése és megelőzése, illetve a hatáscsökkentés. A védekezési rendszer logikai áttekintése a különböző szervek nemzetközi szinten történő közös munkájára, megfelelően felkészített és felszerelt gyorsan bevethető egységek kialakítására helyezi a hangsúlyt.

2009. februárjában Prágában megtartották a CBRN konferencia második ülését. Figyelembe véve a fenyegetettség növekedését az EU a kooperáció és koordináció megerősítését és a nemzeti reagáló képesség növelését tűzte ki célul CBRN esemény bekövetkezése esetén.

Első lépcsőnek a terrorcselekmények bekövetkezésének megelőzését jelölték ki, a fenyegetettség csökkentése útján.

Második lépcső a kockázat korlátozás, – itt az infrastruktúra szükséglet meghatározását, a nemzetbiztonsági-, rendvédelmi erők és egészségügyi szolgálatok közötti kommunikációt, gyanús események közös kivizsgálási protokollját hangsúlyozták. A radiológiai/nukleáris alcsoport ezen kívül kiemelte a radiológiai kockázatok felülvizsgálását, gyenge pontjainak felkutatását minden tagállamban. Fontos lépésnek tartották az - elsősorban magas kockázatú – nukleáris források illetéktelen kezekbe kerülésének megakadályozását.

Harmadik lépésként a hatáscsökkentés szempontjából a CBRN események területének megfelelő biztosítását, védőeszközök használatát, a laboratóriumi háttér jelentős erősítését és a megfelelő kommunikációt emelték ki.

Magyarország aktívan, előadóként is részt vesz a konferenciasorozatban. A lefektetett, és még ezután kidolgozandó eljárások nemzetközi, készségi szintű ismerete és alkalmazása az EU elvárása szerint meghatározóan hozzá fog járulni a hatékony megelőző és reagáló rendszer kiépítéséhez, a CBRN terrorizmus visszaszorításához és fenyegetettségének jelentős csökkenéséhez.

Irodalomjegyzék

1. Alex Goldfarb, Marina Litvinyenko: A titkos ügynök halála Alexander Litvinyenko megmérgezése és a KGB visszatérése
2. Bence Balázs: Tömegpusztító fegyverek terjedésének veszélyei az ezredfordulón
3. Berek Tamás mk. őrnagy: A túlélést biztosító ABV rendszabályok és a felderítés kapcsolatrendszere és követelményei Doktori értekezés tervezet
4. Dr. Horváth Győző o. alezredes: A nukleáris és radiológiai fegyverek egészségügyi vonatkozásai (powerpoint előadás)
5. John Harrison, Rich Legget, David Lloyd, Alan Philipps and Bobby Scott: Polonium-210 as a poison
6. John Miller, Stephen Engelberg, William Broad: Baktérium-háború Biológiai fegyverek és Amerika titkos háborúja
7. Ken Alibek: Biohalál

8. Molnár Kolos, Vincze Árpád, Solymosi József: Alfa-sugárzóval elkövetett „piszkos bomba” támadás következményei és azok felszámolása
9. Molnár Kolos, Solymosi József: Alfa-sugárzó anyagok alkalmazása a radiológiai terrorizmusban Sugárvédelem I. Évfolyam 1. szám
10. Pataki István: Lakosságvédelem az aszimmetrikus hadviselés kihívásának tükrében Hadmérnök III. Évfolyam 1. szám
11. Paul Cornish: The CBRN system Assessing the treat of terrorist use of chemical, biological, radiological and nuclear weapons in he United Kingdom
12. Pillérdi Rezső nyá. alezredes: az ABV védelem kihívásai háborús és békeműveletekben (Doktori értekezés)
13. Solymosi József: Nukleáris létesítmények katonai terror fenyegetettsége
14. Tatár Attila tu. vezérőrnagy: Terrorizmus és katasztrófavédelem
15. Dr. Turai István (szerk.) Útmutató a sugársérültek ellátásának minimum követelményeiről

Kiadványok

16. CBRN Konferencia anyaga Portoroz 2008
17. CBRN Konferencia anyaga Prága 2009
18. Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság: Tudományszervezési munka az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságon
19. Katasztrófaorvostan tanfolyam anyaga 2008

Internetes irodalom

20. www.katasztrofa.hu Katasztrófavédelmi Tudományos Egyesület
21. www.wikipedia.org Alexander Litvinyenko poisoning
22. www.wikipedia.org Polonium

TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL

SZABÓ ERVIN ANTAL

VÁZLATOK AZ OROSZ HÍRSZERZÉS TÖRTÉNETÉBŐL

„BEER HÁROMSZÖGE”*

1927. szeptember 18-án a Leningrádból érkezett „Proisen” német gőzhajó kikötött Hamburgban az utasok mólójánál. A fedélzeten tartózkodott az orosz emigránsok csoportja és húsz külföldi személy: üzletemberek, két újságíró és egy kisebb zenekar Bajorországból.

A külföldi utasokat engedték kiszállni először. A migrációs hatóságok és a vámósok felületesen ellenőrizték a dokumentumokat és a csomagokat. Semmiféle kérdés nem merült fel.

Ezzel a csoporttal érkezett egy harminc éves fiatalember, útlevele szerint – osztrák üzletember, Max Wainer. Magán a fiatalemberen kívül a csoportban senki nem tudta, hogy az ő neve és foglalkozása, amely az útlevéiben szerepel, nem valódi. Ruházata, viselkedése és nyelve nem különböztették meg őt a többi külföldi között. A hajón kevesekkel beszélgetett és ezért nem időzött utastársaival, taxit fogott és a vasútállomásra hajtatott.

Az állomás épületében Wainer váratlanul beleütközött egy férfibe: szögletes, bíborvörös arc, mély forradás a bal szemtől a fülcimpáig. Az állítólagos üzletember gyorsan megfordult és ellépett. Ám késő volt.

- Megismertem önt! – hallotta meg az ismerős rekedtes hangot a háta mögött.

Meg kellett állni.

- Á, Kaufman úr, öröm látni önt! – mondta színlelt jóindulattal a hangjában az „üzletember”.

- Na, mi van, ismét Németországba érkezett a munkásokat bujtogatni?

- Téved, tisztelt rendőr úr, én már kinöttem abból a korból. Cégem ügyeiben érkeztem. Hazafelé tartok Bécsbe.

- Ez dicséretes, bár nehezen hihető, – közölte Kaufman.

A beszélgetés nem folytatódott. A fiatalember leginkább attól félt, hogy Kaufman az útlevelét akarja látni. Azonnal minden kiderült volna: hiszen az „üzletember” igazi neve nagyon is jól ismert volt a rendőrnek. Ha az leleplezi, nem kerülheti el a letartóztatást.

Ám Kaufmannak jó napja volt, eldicsekedett, hogy Hamburgba helyezték át magasabb beosztásba és hogy hamarosan minden vörösnek „kaput”. Hanyagul biccentett és a büfé felé indult, ahol élénk kereskedés folyt sörrel és virslivel...

Kaufmannak kiváló szakmai emlékezete volt. Nagyon jól emlékezett, hogy 1921-ben miként tartóztatta le ezt a sztrájkot szervező fiút, Bertold Ilket, Brémában. A srác szintén nem feledte el a rend őrének vasöklét, melyet az bevett, amikor a letartóztatottak csoportját a börtönbe kísérték. De a legkellemetlenebb és bosszantóbb az volt, hogy B. Ilk Németországban történt felbuklását Kaufman jelenthette parancsnokainak és akkor a körözése, még az előtt megkezdődhetett volna, hogy a hírszerző megkezdje feladatainak teljesítését.

Reggel a vonat megérkezett Berlinbe. B. Ilk kiválasztott egy szerény, de jó hírű szállodát és bejelentkezett David Fux koppenhágai üzletember nevén. Korábbi útlevelét megsemmisítette. A helyzetet értékelve, arra jutott, hogy bátran cselekedhet, nem feledve, természetesen, a meghatározott biztonsági intézkedések betartásának szükségességét. Ki is volt valójában ez az ember és milyen feladattal érkezett Németországba?

Bertold Karlovics Ilk, Ausztria-Magyarországon született 1896-ban. Jogász végzettségű, a gimnáziumot és a külkereskedelmi akadémiát Bécsben végezte. Jól beszélt németül, lengyelül, angolul és oroszul. 1921-ben, mint bolsevikot Németországban letartóztatták, de hamarosan szabadon engedték, 1925-ben ismét börtönbe került Magyarországon, egy év múlva megszökött és eljutott a Szovjetunióba. Hamarosan felvételt nyert a hírszerzéshez Beer fedőnéven.

Az INO OGPU, amikor döntött Beer Németországba küldéséről a hírszerző munka megszervezésére, figyelembe vette a biztonság szempontjából negatív tényezők meglétét is, de egyidejűleg számoltak az illegális szervezet vezetőjének szakmai és személyes tulajdonságaival is: tapasztalat az illegális munkában, a németországi és a környező országok helyzetének alapos ismerete, kiváló szervezői képességek.

Pontosan ilyen személyre volt szükség az adott feladat megoldására: Beer előtt állt a feladat, hogy létrehozza a szovjet külső hírszerzés történetének első illegális rezidentúráját – földalatti szervezetet, amely képes hírszerző tevékenységet folytatni több országban, egy sajátos „háromszögben”: Balkán (Belgrád, Szófia, Bukarest) – balti irányban (Varsó, Baltikum, Helsinki) – nyugati irányban (Párizs, London és egyes meghatározott országok). Berlinnek kellett e láthatatlan „háromszögnek” a központjává válnia.

E célból Németország kiválasztását, mindenképp azelőtt az magyarázta, hogy az ország Európa közepén helyezkedett el, olyan államok körében, ahol összpontosult a legnagyobb szovjet ellenes szervezetek. Németország területéről ezen országok bármelyikébe órák alatt el lehetett jutni. Számításba vették azt is, hogy a német igazgatási-rendőrségi rendszer azokban az időkben nem volt igazán szigorú és a különböző nemzetiségű személyek számára lehetővé tette az ország akadálytalan látogatását.

Annak érdekében, hogy megkezdhesse az aktív hírszerző munkát, Beernek meg kellett szilárdítania helyzetét az országban. És mindenképp – e célra alkalmas munkát keresnie. Ügyesen felhasználva korábbi kapcsolatait, kontaktust alakított ki egy némettel – játékgyár tulajdonossal. Bizonyos idő múlva részesedést szerzett és üzlettárrá vált. Hivatalosan ügyvezetői beosztást töltött be, gyakorlatilag minden munkát üzlettársa végzett, Beer pedig lehetőséget kapott aktívan foglalkozni a rezidentúrák létrehozásával.

A terv szerint Beerhez segítőknek kellett érkezni, akik felelősek voltak az egyes irányokban végzendő munkáért. A Központban nem mindig volt lehetőség a kiküldésre tervezett munkatársak megfelelő dokumentumokkal történő ellátására. Ezért a rezidens sok időt töltött megfelelő személyek felkutatásával, akiken keresztül megkaphatta a szükséges igazolványokat.

Beer nagy erőfeszítéseket tett az információ források megszerzésére. Már 1928. júniusában elküldte Moszkvába első titkos információit az egyes balti országok gazdasági helyzetéről és más értesítéseket, többek között a biztonsági szolgálatok hivatalnokainak listájával.

Beer rezidentúrája 1929. végére már mintegy negyven ügynökkel rendelkezett. Közülük tíz különösen fontos információk forrása volt.

A rezidentúra teljes szervezeti struktúrája egymástól független operatív csoportokból állt, melyeket a rezidens segítői vagy a csoportok tapasztalt tagjai irányítottak. Maga Beer egyik Központnak írt levelében a következő jellemzést adja a rezidentúráról: „Szervezetem kiépítésekor lefektettem egy alapelvet, melynek lényege, hogy az egyes csoportok abszolút nem állnak kapcsolatban egymással, ami teljességgel kizárja egyik csoportnak a másikon keresztüli lebukásának lehetőségét. Ez a szigorú konspirációt következetesen érvényesítettem minden egyes csoporton belül is. Így például, a „Hoffman” csoportban egy másik csoport létezéséről semmit nem tudnak. Ugyan így a rezidentúra központi apparátusában a futárok, a találkozási és levelezési pontok abszolút módon konspiráltak egymás elől. Mi több, minden egyes csoportom számára külön futárok, különböző címek és találkozási pontok állnak rendelkezésre”.

Beernél a rezidens-helyettes „Juliusz” volt – Weinstein (Gucskov) Móric Joszifovics, 1901-es születésű, Észtország állampolgára. 1924-ben elvégezte az MGU társadalomtudományi fakultás jogi karát. A rezidens helyettesé-

nek funkciója mellett Németországban tartotta az ügynökök egy csoportját, Angliában működő ügynöki hálózatot irányított, felelt a „zsidó vonalon” végzett munkáért (források, kisegítő ügynökök bevonása stb. a zsidó nemzetiségű személyek köréből).

A rezidens tanácsadója Bart Rigában tartózkodott és az Észtsországbban és más baltikumi országokban lévő forrásokkal kapcsolatos munkát végezte. Észts származású volt és a közgazdaságtudomány doktora.

Lengyelországban a munkát egy német állampolgár irányította „Malz” fedőnéven, aki Beer üzlettársának rokona volt. Danczigban a munkát egy angol alattvaló végezte, aki a Danzingi Műszaki Technikum hallgatója volt. Az ukrán nacionalistákkal kapcsolatos tevékenységet a rezidens tanácsadója irányította, akinek a fedőneve „Igor” volt. A balkáni irány közvetlenül a rezidenshez tartozott.

A fent említett irányok mellett voltak különálló források, akik Franciaországban, az USA-ban és egyes más országokban.

Az angliai csoportba tartozott Anglia minisztériumi egyikének osztályvezetője. Tőle érkeztek zárt információk, többek között, melyek kapcsolatosak voltak a Szovjetunióval. A csoportban dolgozott szintén Anglia egyik politikai pártja elnökhelyettesének titkársági munkatársa és az elnök személyes titkára. Ettől a két forrástól nagy mennyiségű politikai információ érkezett nem csak a párt tevékenységével kapcsolatban, de a külügyminisztériummal és magával a kormánnyal.

A lengyel probléma vonatkozásában sikeresen dolgozott a lengyel hírszerzés korábbi tisztje. A lengyel speciális szolgálatoknál lévő kapcsolatai keresztül nagyon hasznos információkat gyűjtött a leginkább aktív orosz és ukrán emigráció szovjetellenes részéről, melyek kapcsolatban álltak a lengyel hírszerző szolgálatokkal.

Komoly információk érkeztek az AA/30. forrástól, aki a Berlinben lévő lengyel követség munkatársa volt. Tőle dokumentumok érkeztek a lengyel-német kapcsolatok alakulásáról, tárgyalások jegyzőkönyvei, melyek az Angliával, Franciaországgal és más országokkal való kontaktusokat érintettek, valamint a lengyel külügyminisztérium instrukciói az Európában lévő követségeinek.

Hatalmas és fontos munkát végzett az AA/36. forrás, aki Lengyelország külügyminisztériumának apparátusában dolgozott. Köze volt szigorúan titkos dokumentumok előkészítéséhez országa kormányának. E dokumentumok kópiái rendszeresen érkeztek a rezidentúrához és elküldésre kerültek Moszkvába. Közöttük voltak olyan anyagok, amelyek a Szovjetuniót érintették és a szélsőséges fehéremigrációs formációk tevékenységét.

Németország vonatkozásában aktívan tevékenykedett az AA/29. forrás – német újságíró, aki kapcsolatokkal rendelkezett a német társadalom felső köreiből. Neki sikerült titkos adatokat beszereznie az ország belpolitikai helyzetéről, a nemzeti-szocialista mozgalmak megjelenésének veszélyes formáiról és annak vezetőinek a nagy német bankok és konszernek vezetőivel való kapcsolatáról.

Aktívan dolgozott az AA/8. forrás, aki kapcsolatban állt Németországban a pacifista mozgalmakkal és rendelkezett azzal a lehetőséggel, hogy rendszeresen utazzon más országokba. Barátain keresztül – újságírók és írók – figyelmet érdemlő értesüléseket gyűjtött, melyek az európai kontinens politikai folyamatainak alakulásával voltak kapcsolatosak.

Szintén értékes forrás volt AA/31. – a befolyásos rigai lapok egyik munkatársa. Kormányzati körökben lévő kapcsolatainak felhasználásával információkat szerzett a nyugati speciális szolgálatok tevékenységéről Lettországból, Észtországból és Finnországból, melyek célja, ezen országok hídfőállásként történő felhasználása volt a Szovjetunió elleni felforgató tevékenységhez.

A rezidentúrának voltak ügynökei az orosz fehéremigrációs szervezeteken belül is.

Minden csoport több konspiratív lakással, összeköttetési ponttal, egy-két futárral vagy összekötővel rendelkezett. A forrás, mint általában, felkereste valamelyik konspiratív lakást vagy az anyagot egy meghatározott összeköttetési ponton keresztül adta át. A futárok és összekötők csak a csoport vezetőjével tartották a kapcsolatot és a rezidentúra más tagjait nem ismerték. Ugyanakkor néha megsértették a konspirációs szabályokat, amik a későbbiekben néhány ügynök lebukásához vezettek.

A Központ nagy figyelemmel kísérte a rezidentúra tevékenységét és megtette saját megjegyzéseit a neki küldött információk tekintetében. Egyes anyagok, különösen az újonnan szervezett és nem kellően ellenőrzött forrásoké komoly kritikával illették. Értékelve a Beer rezidentúrájától érkező soron következő információt, az INO OGPU vezetője A.H. Artuzov aláhúzta, hogy annak alapvető hiányossága a „tudósítói jelleg” és a „gazdasági kérdésekben való elmerülés, amely számunkra nem fő kérdés”.

„Igyekezzenek, – szólt az utasítás a levélben, – szigorúan átfordítani ezt a munkát az imperialista országok tevékenységének átvilágítására... mely közvetve vagy közvetlenül ellenünk irányul”.

Az információ értékelését a Központban és a kifejezésre juttatott kritikai észrevételeket Beer figyelembe vette a munka során és intézkedéseket hozott annak minőségi szintjének emelésére, azon információk beszerzésére, melyekre Moszkvának szüksége volt.

Az idő teltével mind kontrasztosabban kezdett kirajzolódni a rezidentúra gyenge pontjai – például, a munkatársak szükséges dokumentumokkal történő ellátása. Az a törekvés, hogy ezeket a dokumentumokat a legrövidebb időn belül beszerezzék, nem kellően ellenőrzött és néha véletlenszerű személyekkel történt kontaktusok kialakításához vezetett. Ez, a maga részéről, dokumentumok hiány kitöltéséhez vezetett és végeredményében – azok hosszabb vagy rövidebb idejű felhasználásának lehetetlenségéhez. Ugyanakkor a rezidentúra tagjai tevékenységének jellege gyakori utazásokat követelt nem csak az országon belül, de a határokon túlra is. A rendőrségi és határőrségi munkatársak felfigyelhettek az igazolványokban gyakran előforduló eltérésekre, például az igazolvány tulajdonosának kinézete és adatai között, melyek a dokumentumokban szerepeltek, valamint néha az ország nyelvének nem ismerete, amely állampolgárának kiadta magát a hírszerző.

A rezidentúra archív anyagainak tanulmányozása azt mutatja, hogy a források és segítők bevonására irányuló munka egy sor esetben a jelöltek nem kellő mélységű és türelmes ellenőrzése nélkül történtek. Ezen kívül, abban az időszakban létezett a gyakorlat, amikor a csoport vezetője és egyes hírszerzők önállóan döntöttek el a források és kisegítő személyek bevonásának kérdését. A rezidentúra vezetőjének csak a munka eredményeiről tettek jelentést. Ez kontrollnélküliséghez és hibákhoz vezetett Ennek eredményeként a működő hálózatba bekerültek személyek, akik nem feleltek meg a velük szemben támasztott követelményeknek.

A rezidentúra tevékenységének továbbfejlesztésében jelentős féknek bizonyult annak nagysága. Hatékonyan irányítani egy ilyen nagy illegális szervezetet, amely 15 országban tevékenykedett és több mint 50 munkatársat számlált, egyszerűen lehetetlen volt.

A Központ 1930. közepén döntött a rezidentúra feldarabolásáról. Eldöntötték, hogy kikülönítik a „háromszög” lengyel-baltikumi oldalát önálló illegális szervezetbe, megtéve vezetőjének az INO hivatásos munkatársát, a „Mond” fedőnevű illegális hírszerzőt. Beer rezidentúrájának alapvető feladatává pedig a Németország, Anglia és Franciaország tekintetében folytatott munka vált.

Beer rezidentúrájában 1931-1932-ben néhány ügynöki lebukás történt. A Központ 1933. februárban döntött annak feloszlításáról és Beert visszarendelték Moszkvába.

Bertold Karlovics Ilk öt és félévet dolgozott külföldön, és nagy erőfeszítéseket tett az elé állított feladatok megoldására. A későbbiekben munkában szerzett tapasztalatai nagyon jól jöttek az új illegális rezidentúrák szervezésénél.

Közvetlenül Moszkvába történt elutazása előtt ismét beleütközött Kaufmanba, amitől egész idő alatt tartott. A négyszögletes, húsos arc a forradással ismét rátekintett, de ez alkalommal...egy újság oldaláról. A cikkben a roham-

osztagosok munkás demonstráció szétveréséről írtak Hamburgban. A hamburgi verekedés „hőseit” a városi tanács épülete előtt fényképezték le. A kép aláírása tudósított, hogy a rohamosztagosokat Sturmführer Kaufman vezette.

Ilk még egyszer utálattal tekintett ennek az embernek az arcára és azt mondta elvtársának:

- Rosszul mehetnek a németek ügyei, ha a színtérre olyan emberek lépnek ki, mint Kaufman. Bemocskolhatják Németországot és a romlásba taszíthatják...

Összegyúrta az újságot és egy szemétkosárba hajította.

JAGADICS PÉTER

HOGYAN DOLGOZNAK A KÉMEK?

A XXI. sz. technikai fejlettségének ismeretében, de különösen az informatika a műholdak és a mobiltelefonok világában talán elképzelni is nehéz hogyan dolgoztak a kémek- hírszerzők és elhárítók – egyaránt a XX. sz. elején.

Egy ilyen témával foglalkozó írás természetesen nem kezdődhet másként, mint – már az Ókorban is – Felvezető mondatokkal.

Miért kezdeném én másként...

Bevezetés

A titkosszolgálatok létrejötte az emberiség történetének kezdeteire nyúlik vissza. Évezredekkel ezelőtti írásos emlékek, források – köztük a Biblia – már félreérthetetlenül utalnak a felderítésre, a fontos információk titkos úton való megszerzésére, vagy ezek titokban tartására és leplezésére, a hírszerzés elleni védelemre. A hadtörténelem kiemelkedő alakjai - Dzsingisz kántól Napóleonig - tudatosan szereztek, szereztettek be fontos információkat és használták fel a hivatásos kémek vagy alkalmi hírszerzők által kifürkészett titkokat. Koronként más és más volt a hírszerzők szerepe, munkamódszere, stílusa, azonban minden esetben különleges kockázatok, veszélyek és nem szokványos megoldások jellemezték tevékenységüket. Az állandó konspiráció, a titkolozási kényszer következtében a valóságot csak kevesen ismerték, ezért a ténytudás helyett

természetszerűen keletkeztek legendák, mítoszok, s ennek a helyzetnek a fenntartása a titkosszolgálatoknak is érdekében állt.

Az államok ma ugyanúgy, mint sok száz éve, saját jól felfogott érdekeik védelmében, biztonságuk megteremtése, erősítése és szuverenitásuk megőrzése céljából speciális feladatokat ellátó szervezeteket hoznak létre és működtetnek. A titkosszolgálatok tevékenységét sok mítosz lengi körül. A kívülállók veszélyes, kalandokkal teli világot képzelnek maguk elé, ha bármilyen formában a titkosszolgálatokról, sikeres vagy kudarcot vallott akciókról, ügynökökről esik szó. Az irodalom, a film és a tájékoztató eszközök is erősítik ezt a képet, amikor a valóságot nem pontosan ismerve, egyoldalúan, túlzásokkal színezve mutatják be ezt a tényleg nem mindennapi tevékenységet, a különlegesen felkészített embert, a szigorúan zárt világot.

TÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS

A magyar katonai elhárítás története természetesen nem nyúlik vissza az ókorig. Őseink, **honfoglaló elődeink** ismerték és mesteri fokon alkalmazták a titkos információszerzés eljárásait. Az őshazától a Kárpát-medencéig tartó vándorlás során a kortárs népekhez hasonló szervezetszerű és jellegű felderítő-hírszerző szervek (alkalmilag vagy tartósan ilyen feladatokkal megbízott személyek, kötelékek) funkcionáltak a törzsi-nemzetségi struktúrában. Arról is tudósítanak a korabeli hiteles források, hogy a magyarok a megtévesztés, a valós szándékok leplezésének és saját, féltve őrzött titkaik védelmének korabeli eszközeit, módszereit, technikáit gyakran és hatékonyan alkalmazták.

A középkorban a titkosszolgálati tevékenység differenciálatlan volt, a hírszerzés (kémkedés) magában foglalta az elhárítást is, amelyben az offenzív elemek mellett a defenzív tartalmi és formai jegyek is megjelentek.

Az elhárítás fokozatos elkülönülése, szervezeti önállósodása a XIX. század utolsó évtizedeiben gyorsult fel, a hadügyben végbement dinamikus változások egyik következményeként. Az 1871-es francia-német háborúban már működött a francia vezérkar egységes hírszerző és elhárító szerve, a Deuxième Bureau, (a hírszerző iroda). A német nagyvezérkar a háborút követően szervezte meg a hírszerző szolgálatot, a Nachrichtenbüro-t.

A XX. század elején a fejlett világ minden jelentős országa kialakította a korszerű hírszerző szervezetet, amelyben a politikai, a diplomáciai, a gazdasági, a katonai titkosszolgálat egységes elvek szerinti működtetését biztosította, és amely szervezetben már megtalálható az elkülönülten funkcionáló kémelhárítás.

Napjainkhoz közelebb, de még mindig történelmi távlatban találjuk a **magyar katonai elhárítás önállósodásának csíráit**. A kezdetek az 1848-49-es szabadságharc idejére nyúlnak vissza. A forradalmi vívmányok, mindenekelőtt a függetlenség védelmében az ellenséges hírszerzőkkel, titkos ügynökökkel és a

belső felforgató elemekkel szembeni feladatokra létrehozott rendőri hivatal hatáskörébe tartozott a kormány és a honvédség biztonsága. Ügynökei révén a hivatal ott volt minden jelentősebb megmozduláson, s naponta beszámolt a belügyminiszternek a fejleményekről, a vidékről érkezőktől hallott hírekről és szóbeszédekről is. Veszélyesnek mutatózó gyűlések esetén a hivatal munkatársai igyekeztek „kiemelni” a szónokot a tömegből. A hivatal dolga volt az is, hogy a fővárosi hajóállomáson és a vasútállomásokon ellenőrizzék az érkezőket. Ilyen módon – még ha egyelőre csak a fővárosban működött is – a hivatal valóban a széles alapon értelmezhető, nem pontosan a mai fogalmaink szerinti nemzetbiztonsági elhárító szervezet és az országos szintű rendőrség kezdeményének tekinthető.

A történelmi helyzet következtében nyilvánvaló a korabeli elhárítás vegyes jellege, tehát a civil és a katonai terület együttes jelenléte, közöttük éles határ hiánya. Ennek az úttörő szakmai tevékenységnek kiemelkedő szervező-vezető egyénisége volt Hajnik Pál, akinek személye és munkássága a közvélemény előtt kevésbé ismert. **Hajnik Pál címzetes nemzetőr őrnagy**, kormánybiztosként majd rendőrfőnökként irányította a biztonsági (elhárító) területet.

Az Osztrák-Magyar Monarchia közös hadseregében nem volt önálló magyar elhárítás. A vezérkar egyik osztálya, az ún. Evidenzbüro (nyilvántartó iroda) német mintára szerveződött. Az iroda a külföldi hadseregek tanulmányozásával foglalkozott, azok szervezetét, elhelyezkedését, erejét, fegyverzetét, ellátását stb. kísérte figyelemmel. A diplomáciai forrásokból (attaséktól), a hivatásos hírszerzőktől, a titkos ügynököktől, a nyílt forrásokból származó vagy bármely módon megszerzett adatokat, híreket rendszerezte, nyilvántartotta, a változásokat regisztrálta, elemzéseket készített, megszabta a hírszerzés aktuális témáit, követte az idegen államok diplomatáit, felfedett vagy feltételezett kémeit.

Az Evidenzbüro a sokrétű titkosszolgálati tevékenység központi irányító és végrehajtó szervezete volt egyszerre. A katonai hírszolgálat által alkalmazott eszközök között megtalálhatók voltak a titkos figyelés, házkutatás, rendőri felügyelet, sajtócenzúra, levél- és postaforgalom ellenőrzése, határforgalom és útlevélügyek ellenőrzése, jelentkezési és bejelentési kötelezettség szabályozása stb.

Az első világháború titkosszolgálati eseményeiről alig maradt fenn dokumentum, de a magyar Pokorny Hermann személyéhez kötődően volt a korszaknak egy kiemelkedő katonai vonatkozása. Pokorny Hermann (1882-1960) vezérkari századosnak sikerült feltörnnie az oroszok rejtjel kulcsait és az egész háborút felölelő időszakban megfejtenie valamennyi lehallgatott orosz katonai rejtjeltáviratot. Az általa megszerzett friss híreket teljes egészében felhasználta az osztrák-magyar hadsereg főparancsnoksága. Pokorny altábornagy hosszú és sikeres katonai pályafutása során 1920-1922 között a Honvédelmi Minisztérium VI-2. Osztály kódfejtő alosztályának vezetője volt.

Magyarország 1918. október végén az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával ismét független állam lett. A Károlyi-kormány létrehozta a honvédségnél az 1. (hírszerző) Osztályt Stojakovics (Sztójay) Döme, a volt közös hadsereg vezérkari őrnagya vezetésével, aki korábban a bécsi Evidenzbüroban teljesített szolgálatot.

A Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadsereg Vezérkarában Hírszerző Alosztályt működtettek.

1919 májusában a francia megszállás alatt lévő Szegeden Horthy Miklós megszervezte a Nemzeti Hadsereget. Ennek szervezetében 1919 júniusában létrehozták a Nemzeti Hadsereg Hírszerző Osztályát. A Tanácsköztársaság bukása után a Nemzeti Hadsereg Fővezérének a Hírszerző Osztályból Nyilvántartó Csoportot szerveztek. A párhuzamos tevékenységet megszüntetve 1919. decemberében a Hadügyminisztérium Hírszerző Osztályát beolvasztották a Fővezérésbe és megszabták feladatát.

Ezzel a katonai és a polgári területen végzett hírszerzés, a nyilvántartás és az elhárítás szervezetileg egy kézbe került, és kialakult az a hármas tagozódás, amely a II. világháború végéig megszabta a szolgálatok tevékenységi körét,

Titkosszolgálati definíciók

Felderít:

- *Valaminek ismeretlen körülményeit tisztázza*
- *Értesüléseket szerez valamiről*

Felderítő:

- *Felderítéssel kapcsolatos tevékenység*
- *Felderítést végző*

Felderítés:

- *Az ellenség helyzetére, szándékaira stb. vonatkozó adatok megszerzése*

Hír:

- *Valakiről, valamiről szerzett értesülés, értesítés, üzenet*

Hírszerzés:

- *Idegen állam katonai érdekű adatainak tervszerű megszerzése.*
- *Titkos adatok, értesülések szerzése.*
- *Hírszerző testület*

Hírszerző:

- *Hírszerzéssel kapcsolatos tevékenység*
- *Hírszerző személy*

Kém:

- *Idegen állam(ok) vagy érdekeltség(ek) szolgálatában álló, neki(k) titkos, politikai, katonai, gazdasági stb. adatokat kifürkésző és kiszolgáló személy*
- *Titkos megfigyelő, besúgó*

Kémelhárítás:

- *Kémtevékenység felderítése és megghiúsítása*
- *Erre hivatott szervezet*

Kémelhárító:

- *Kémelhárítással foglalkozó személy, szervezet*

Ezek a mondatok indítottak arra, hogy a sok szakirodalom egyikéből, másikából olyan gondolatokat gyűjtsék csokorba, amelyek a SIGINT és a HUMINT gondolatokkal fertőzött mai világban visszakanyarodnak abba az időbe, amikor a titkosszolgálati mesterség legnagyobb részét az emberi tényezők alkották és a kor technikai színvonala ebben csupán segítette őket.

A kémek és a kémkedés művészetét ma már hatalmas irodalom tárgyalja. Könyvek és filmek egyaránt. Valóságot, fikciót és legendákat egyaránt. A „lát-hatatlan front „katonái nem a XXI. század akcióhősei. Az I. világháború kémbravúrai után a kémek földalatti birodalmának kapui újból megnyílnak és a névtelen hősök sorra előlépnek, követelve maguknak a hazájuk szolgálata utáni dicsőséget.

Ezen történeteket gyűjtötte csokorba **székeli Nyíry László** nyugállományú vezérkari ezredes 1941–ben. Külföldi utazásai során idegen államok kémirodalmát tanulmányozta, emlékiratokat, levelezéseket, „széljegyzeteket” gyűjtött. Életrajzából adódóan célirányosan.

Megállapításai, következtetései ma is aktuálisak, időtállóak: *„minő szent kötelessége a haza minden polgárának az ellenséges kémek ellen védekeznie, akik működésükkel, különösen válságos időkben a hazát, és ami ezzel egy, önmagukat, hozzátartozóikat végveszélybe és romlásba taszíthatják. Tehát nem csak az követ el halálos bűnt, aki hazájának nemzetvédelmére vonatkozó adatait az ellenségnek kiszolgáltatja és így hazaárulást követ el, hanem aki meg-gondolatlan fecsegésével, ha talán nem is rosszhiszeműleg tápot nyújt az ellenség vagy idegen országok kémeinek eredményes munkájához.”(hazafias nevelés)*

Lépünk be tehát a kémek birodalmába!

A kémkedés. Ki a kém?

Szinte közhely már, hogy a kémkedés az emberrel egykorú. A legprimitívebb kémek is ugyanazokkal a tulajdonságokkal rendelkeztek, mint a huszadik század kémei. Fondorlatosak, ravaszak ötletesek és merésznek kellett lenniük ahhoz, hogy feladataikat eredményesen megoldhassák. Ugyanakkor azt is tapasztaljuk, hogy a kémek iránti bizalom nem volt egyirányú, értesüléseiket – ha tudták – ellenőrizték.

A történelmi korokban az egymással vívott háborúk prioritása határozta meg a kémkedés helyét és szerepét, amely a háborúk, valamint a kultúra folyamatos fejlődésével természetesen lépést tartott. A hadviselés elengedhetetlen tartozékává – egyes korokban előkészítőjévé válik. Minél nagyobb a háború kockázata, annál alaposabb előkészítést igényel. Ennek egyik biztosítéka a kém-szervezetek kiépítése és folyamatos fejlesztése. A totális háborúra való felkészülés totális kémszervezeteket igényel. Ez a magyarázata annak, hogy a kémkedés a történelem előtti idők kezdetleges állapotából az idő előrehaladtával a fejlődés mértékéhez igazodva izmosodott és tökéletesedett.

A kémek lelki felkészítése

A kémek (hírszerzők és ügynökök) lelki felkészültsége és lelki értéktényezői azonban alapjában nem változott:

- Bátorság
- Leleményesség
- Ötletesség
- Lángoló hazaszeretet
- Önuralom
- Gyors felfogóképesség
- Hidegvér
- Ember, tárgy és nyelvismeret
- Elhatározó képesség (döntőképesség)

Ugyanakkor a kémek munkáját legjobban gátló tulajdonságok:

- A kapzsiság
- A túlzott önérzet
- A dölyf
- A kalandvágy
- Az előítélet

A kémkedés technikájának fejlődése egyenes arányban állt az általános technika és a tudomány fejlődésével, valamint a politikai vonalvezetéssel. A fejlődés tehát megkövetelte az ipari kémkedés megjelenítését a „haditalálmányok és ipari felkészültség kifürkészésére.”

A külpolitikai feszültségek idején a kémkedés fellendül, háborúban kulminál.

Ki a kém?

Régebbi magyar megfogalmazás szerint kémnek nevezték:

„aki titokban valamely államra vonatkozó katonai és polgári híreket, melyeknek titokban maradása az illető államnak érdekében áll, oly célból gyűjt, hogy azokat rendes jutalomért más állam megbízottjával közölje”(Nyíri László)

Német forrásmunkák kémnek, ügynöknek azt nevezik, aki hírszerző szolgálatot (kémszolgálatot) végez, vagyis általában katonai titkokat kikémlel. (Franke: Handbuch der neuzeitlichen Wehrwissenschaften.)

A hágai békeértekezlet (Landkriegordnung) szárazföldi háborús fejezete szerint nemzetközi értelemben kémnek kell tekinteni azt, aki titokban és álürügy alatt egy hadviselő fél hadműveleti területére behatol, vagy behatolni törekszik, hogy ott híreket szerezzen, melyeket megbízójához juttat. (1889. július 29-én kelt jegyzőkönyv 29. fejezete szerint.)

Ma azonban ez a meghatározás már nem elégséges. Már nem csak a katonai készülődésre, a háborús hadviselésre, hanem az azt befolyásoló gazdasági ágazatokra és a politikai viszonyokra is.

A hágai jegyzőkönyv azonban az ellenség vagy a vélt ellenfél felőli híreknek titkos úton való megszerzését nem tiltja. Ezért nevezik a kémkedést bevett szokásnak az országok, nemzetek között.

I. Ferencz József a nagy békeuralkodó különösen értékelte a hírszerzők nehéz és veszedelmes munkáját. Álláspontja szerint a hazájának a szolgálatában álló kém a hazaszeretet és a hazafiúi áldozatkészség legnagyobb teljesítményét teszi le a haza oltárára, mert a kémkedést az ellenség – különösen –háborúban halállal bünteti.

Egy akta széljegyzetéből maradt fenn az utasítása: „Az elfogott hírszerző (kém) családjáról azonnal gondoskodni kell. Nagyon fontos, hogy az önfeláldozó és veszélyes szolgálatok ne maradjanak elismerés nélkül.”...

A nemzetközi hadijog szerint a kémeket csak előzetes bírói ítélet alapján lehet csak büntetni, még akkor is, ha tettenérés történt.

A kémeket háborúban rendszerint halállal büntetik. Az ítéletek szerint, akik pénzért kémkedtek azokat felakasztották. Az önzetlen, hazaszeretettől végzett kémkedés bűnöseit az ellenség megbecsülte. Őket nem akasztották fel,

hanem golyó általi halállal büntették. Ezzel azt akarták demonstrálni, hogy háborúban egy kém leírhatatlan károkat tud okozni.

Az első világháborús tapasztalatok bizonyították, hogy a fizetett kémeket rendkívüli óvatossággal kell kezelni, mert sok esetben az ellenség szolgálatában is állnak, vagyis : *kettős kémkedést* üznek.

A hírszerző (offenzív) és a kémelhárító (defenzív) tevékenység.

A titokban működő hírszerzés és kémkedés fontosságát mindig kellően értékelték és becsülték.

Nagy Frigyes szerint a hadművelet kémkedés nélkül olyan, mint az ember fej nélkül.

Napóleon szerint vannak háborúk, amit nem a hadseregek, hanem a kémek nyernek meg.

A hírszerzés és a kémkedés feladata nagy általánosságban megtudni a leendő, vagy számításba jöhető ellenséges országok nemzetvédelmére vonatkozó adatait (ezt nevezzük hírszerzésnek, kémkedésnek.)

Minden ország igyekszik megvédeni titkait, akadályozni a kémek és hírszerzők tevékenységét. Ezt nevezzük kémelhárításnak.

Mi lehetett a századforduló idején a kémek és hírszerzők számára meghatározott hírigény a kémelhárítás számára azonban a védendő témakör:

- A hadseregek szervezete, összeállítása, ereje, felszerelése, fegyverzete, hadianyaga, hadrendje, békeelhelyezése, parancsnokainak neve, családi állapota, anyagi helyzete, származása, múltja.
- A csapatok kiképzése nemzetiségi viszonyai, szelleme, harcratermettsége.
- A hadsereg tagjainak anyagi javadalmazása.
- Vezérkari felvonulási és haditervek.
- Erődítmény rendszerek, azok felszereltsége, ellenálló képessége.
- Légi, tengeri és katonai erői, támaszpontjai.
- Repülőterek, repülőgépek minősége típusa és elhelyezkedése.
- Vasúti és vízi útvonalak, gördülőanyagok, hajók, vizijárművek gépjárművek
- Tervezett vasút és útépitések, műtárgyak robbantásra való előkészítésének állapota.
- Rejtjelkulcsok, rejtjelzőgépek, eszközök.

- Az ország politikai viszonyai, néphangulat a parlament abszolútizmusra való hajlama.
- Néesség száma, eloszlása, összetétele, születések, halálozások.
- Személyi erő tartalékok.
- Szövetségi rendszerek, tervezett szövetségek, katonai megállapodások.
- Nemzetvédelmi törvény, gazdasági, ipari, pénzügyi felkészültsége, ezek mozgósítási tervei.
- Gyárak kapacitása, nyersanyagkészletei.
- Élelmiszerkészletek azok tárolási helyei.
- Külkereskedelem, kereskedelmi szerződések export, import.
- Az államfő befolyása a miniszterelnökre, kormányzatra.
- Az ifjúsági és katonai előképzettség eredményei.
- Véderő propaganda a lakosság felkészítése a lelki és szellemi háborúra

Nagyon fontosnak tartották a háború szellemi és lelki előkészítését. A szellemi háború az a harc, amelynek célja a saját ország nemzetközi tekintélyét szellemi fegyverekkel emelni az ellenségét pedig leszállítani, ezáltal erejét megbénítani.

A szellemi háború nem mindig egyidejű a katonai háborúval. A legfontosabb eszköze a propaganda. Ennek célja a nemzet hitét, bizalmát a győzelembe fenntartsa, az ellenséget kilátástalan helyzetéről meggyőzze. A propagandának azonban csak akkor van meggyőző ereje, ha meg nem cáfolható tényekre támaszkodik.

Eszközök a cél elérésére:

A hírszolgálat megszervezése. A katonai attasék szerepe.

Idegen hatalmak nemzetvédelmi felkészültségéről csak fáradságos, szorgalmas, nehéz gyűjtő munkával lehet. Ehhez folyamatosan és részletesen tanulmányozni kell az érintett országok állami és hadseregi dokumentumait, szabályzatait a katonai szakirodalmát és a napi sajtót.

A hírszolgálat megszervezése alatt elsősorban a katonai attasék rendszerítését és az attaséhivatalok működését kell érteni a századforduló tájékán.

Az attasékról FIX francia ezredes a Vezérkarok Munkája c. könyvében azt írja, hogy az attasé saját államának első kéme.

Ezért ténykedését udvarias formában megtűrik és csak békében működhetnek. A nagykövet tekintélye alá rendelt személy, ezért magatartását a méltóság és a tapintat és a bölcsesség kell, hogy jellemezze.

A hírszolgálat tevékenységéről az Osztrák – Magyar Monarchia vezérkarának Nyilvántartó Irodájának munkájából néhány illusztráció:

Az iroda naponta 70-80 idegen újságot tanulmányozott át. Érdeklődésének tárgya a hadvezetőségről szóló híreken kívül a törvényhozás hadügyi költségvetésének elemzésére is kiterjedt.

A monarchia katonai attaséi példás kötelességtudattal látták el szolgálatukat. Szakemberek lévén, amikor bepillantást nyertek idegen államok hadseregeinek életébe a látottakból levont szakszerű következtetések értékes információk voltak a hazai hadvezetésnek.

Tették ezt annak ellenére, hogy Ferenc József császár (a monarchia legkorrektebb gavallérja) a kémkedést és a hírszerzést egyenesen megtiltotta a monarchia katonai attaséinak. Mindez az érintett külföldi államokban bizalmat gerjesztett. Ennél fogva a monarchia katonai attaséi sokszor kaptak alkalmat (hivatalos meghívást) katonai szemlékre és gyakorlatokra, hogy a hadseregek teljesítőképességét helyesen elbírálhassák.

Természetesen ezt a véleményt más államok nem osztották. Álláspontjuk szerint a katonai kémkedés nehéz mestersége békeidőben – törvényes formában – a katonai attaséokra hárul.

A monarchia nyilvántartó irodája okszerű és szakszerű kiértékeléssel állapította meg idegen államok nemzetvédelmi teljesítőképességét. (megszületett az idegen hadseregek teljesítőképességének nyilvántartása.)

A hírszolgálatok figyelme másra is kiterjedt: gyűjtötték az érintett országok irodalmát, útleírásokat, geopolitikusok tanulmányait. Még a jelentéktelen hírekből mozaikszerűen összeállított összkép is áttekintést adott egy-egy hadseregről.

Ahol kételyek, vagy hézagok keletkeztek, ott a kémiszolgálat kapcsolódott a felderítésbe.

A monarchia vezérkara „fő-hírszerző helyeket” létesített.

Elhelyezkedésük tanulságos:

- Gráz és Innsbruckban Olaszország ellen
- Temesvárott, Zágrábban, Sarajevóban és Zarában Szerbia és Montegró ellen.
- Lembergben, Krakkóban, Przemyslben Oroszország ellen.

Innen szervezték meg a kémiszolgálatot. Hírszerzőket, ügynököket, kémeket toboroztak. Azokat kioktatták és fontos feladatokkal bízták meg. A felada-

tokról írásos jelentést kellett készíteni. Azt kiegészítették a külföldön lévő attasék jelentéseivel. (Így az információkat ellenőrizték.)

A jelentések továbbítását postán, közvetítő személlyel, titkosírással, vagy láthatatlan tintával írva szervezték.

A kémiszolgálat hatékonyságát nagyban befolyásolta a pénz. Gazdagabb államok megengedhették maguknak, hogy a legjobb kémszervezettel rendelkezzenek. Összehasonlításként a nyilvántartó iroda megbízottai havonta 60–150 korona jövedelemmel kellett, hogy beérjék. (békében)

Ez a jelentéktelen összeg semmi esetre sem állt arányban azzal a kockázattal, hogy a leleplezett kémre súlyos büntetés várt. Nem volt arányban a feladat felelősségteljes és súlyos voltaival.

A kémelhárító szolgálat

A kémelhárító szolgálat legfelsőbb irányítását a vezérkar eszközölte. A kémelhárító szolgálat szorosan és eredményesen együttműködött az államrendőrséggel. A kémelhárító szolgálat feladata alapvetően az volt, hogy megakadályozza, hogy idegen államok az országban kémkedjenek.

A kémelhárító szolgálat ellenőrzi az idegenforgalmat a határátlépéseket. Figyelemmel kíséri az esetleges államellenes üzemeket. Befolyást gyakorol a polgári fegyver- és robbanóanyagok kereskedelmének szabályozására. Ha szükséges figyelemmel kíséri a posta és távírda működésének bizonyos nemeit.

Milyen kémeket ismerünk?

A kémeket a legkülönbözőképpen osztályozhatjuk:

- Diplomáciai kémek: fontos okmányok, titkos szerződések, vagy diplomáciai iratok megszerzésére hivatottak.
- Kereskedelmi kémek. gazdasági természetű adatok megszerzésére törekedtek.
- Ipari kémek: ipari természetű adatok megszerzése.
- Különleges megbízatású kémek: merényletek és szabotázsok végrehajtása

Osztályozták még a kémeket:

- A hivatásos kémek pénzért dolgoznak. Veszedelmesek, mert rendszerint a másik félnek is kémkednek
- A hazafiságból szolgáló kémek. Az „agy háborújában” a legeredményesebben dolgozó kémek

- Az ellenséges ország iránti gyűlöletből dolgozó kémek. Általában önként ajánlkoznak.
- A csalók: hamis, kitalált adatokkal dolgoznak. Rendkívül kártékonyak.

Az I. világháborúban 45 – 50 000 kém működött mindkét oldalon. Ők a kémkedés minden fajtáját űzték. A kémeket általában három évig képezték. Két éven keresztül fizikailag képezték őket, napi nyolc órán keresztül. A fizikumukkal együtt a lélek bátorsága is erősödött. A harmadik éven a kém tudományokat sajátították el.

Miből állt a kémképzés?

Tanultak rajzolni, írást hamisítani, aláírásokat utánozni és lopni.

A tanteremben volt egy fabábú felöltöztetve, rajta apró csengettyűkkel. Úgy kellett a zsebekből tárgyakat kivenni, hogy a csengő ne szólaljon meg. Amíg a csengők némák nem maradtak a jelölt nem léphetett a képzésben tovább.

Tanultak nemzetközi jogot, földrajzot, geopolitikát. És több hónapig speciális katonai kiképzést.

Külön hangsúlyt helyeztek a nyelvtudásra, ezen belül a nyelv dialektusaira. A jó kém nyelvet csak anyanyelvi szinten beszélhetett.

A hír közvetítés a kémek legfontosabb feladata volt. Ezen állt vagy bukott a kémkedés tudománya, mestersége.

Bélyegek, postagalambok kenyér, szappan, hamis fogak ruhabélés, duplagallér. Feljegyezték, hogy a háborúban 120.000 postagalamb szolgált, némelyikükre fényképezőgépet szereltek, másokra robbanóanyagot. Brüsszelben bronzszobor hirdeti a belga háborús galambkémek emlékét.

Hogyan dolgoznak a kémek? Hát így. Szervezetten, céltudatosan, határozottan és támogatottan. Hazájuk szolgálatában, idegen hatalmak ellen. A haza minden polgárának tudni kell, hogy ez a harc soha egy pillanatra sem szünetel. A haza védelme minden polgárának szent kötelessége. A láthatatlan frontot csak így lehet legyőzni.

Székel Nyiry László nyá. vezérkari ezredes a feltalált nyilvántartó lapja szerint:

- *Született:* 1882. április 5-én Miskolcson, Magyarországon
- *Rendfokozat* – rang: tényleges állományú hadapród hallgató (áthúzva: hadnagy,-áthúzva: főhadnagy. Rangsorszám: 1900. szeptember 1.:16, -1901. november 1.:18, 1906. október 31.-4.

- *Honilletékessége:* Budapest, Pest.pilis.kiskun vármegye. Magyarország.
- *Vallás:* római katolikus
- *A m.kir.honvédségbe való belépés előtti személyes viszonyai:* nevelése, tanulmányai: Magyar-francia biztosító társasági osztályfőnök fia, 4 gimnázialis osztályt Budapesten jó eredménnyel végzett. A m.kir. honvédségi Ludovika Akadémia 4 évfolyamát „igen jó” eredménnyel végezte.
- *Mikor és miként lépett a cs. és k. közös hadseregbe:*
1900.augusztus18-án,mint Ludovika Akadémiai növendék a Védttörvény utasítás 142§.alapján a Védttörvény 21§. értelmében mint alapítványi helyen kiképzett a törvény szabta szolgálati kötelezettség mellett a m.kir. debreczeni 3.honvéd gyalogezredhez helyezve.
- *Magánviszonyai:* nőtlen, pénzviszonyai rendezettek.
- *Különös ügyessége:* tornász, vívó, úszó, lovagol és korcsolyázik
- *Különös ismeretei:* Bécs, Brün, Krakkó, Kassa, Körmöcbánya, Léva és ezek környékén tett harcászati utazások. (harcászati és térképészeti utazások: Bácskán, Stájerország, Horvátország különböző részein.)
- *Nyelvismerete:* magyarul tökéletesen beszél és ír, németül a szolgálat igényeinek megfelelően beszél és ír.
- *Jellem tulajdonságai, szellemi képessége:* Eléggé megállapodott jellemű, komoly kedélyű, nyugodt véralkatú, önérzetes, érzékeny, jó tehetséggel és felfogással.
- *Magatartása:* szolgálatban: kötelességszerű, – szolgálaton kívül: jó bajtárs, – ellenség előtt: nem szolgált.

A Minősítvényi Táblázat adatait 1906-ig lehet követni. További nyilván tartásokból megállapítható, hogy 1926 és 1937 között szolgálaton kívüli. A nyugdíjazási nyilvántartó könyvben bevezették 1937.12. hónapban, mint vezérkari ezredest. Róla más adatot előtalálni nem lehetett.

A Hogyan dolgoznak a kémek? című könyvét a Pantheon kiadó 1941-ben jelenteti meg.

Felhasznált irodalom:

Székelyi Nyiry László ny. vezérkari ezredes: Hogyan dolgoznak a kémek? c.könyve alapján – szabadon.

TUDOMÁNYOS ÉLET - KÉPZÉS

HAJDÚ ISTVÁN – SZELEI ILDIKÓ

A VEZETÉS PEDAGÓGIÁJA

A vezető-beosztott viszonyról már sokan, sokszor írtak, jelen tanulmányunkban arra vállalkoztunk, hogy felelevenítsük a vezetők azon tudását, miből lett az az „alapanyag”, milyen folyamaton mentek keresztül azok az emberek, akikkel nekik dolgozniuk kell. Korunkban egyre inkább társadalmi probléma a mindennemű másság, egyáltalán a másik ember elfogadásának kérdése. Úgy gondoljuk, muszáj pedagógia oldalról körbejárni ezt a témát, hiszen a vezetők felelőssége igen nagy. Induljunk ki Zrinszky László nevelésről állított paradigmájából, miszerint a nevelés nem más, mint a viselkedés befolyásolása, melynek során a vezető olyan irányba próbálja terelgetni, irányítani a beosztottjait, amelyet ő értéknek tart. Nyilván az a vezető, aki a pontosságot, a precizitást, az alakiságot tartja fontos értéknek, ezt fogja megkövetelni is. De feltehető az a kérdés, lehet-e egy felnőtt embert nevelni? Azaz miből lett a cserebogár? Emlékszünk-e még arra, mi határozza meg adott beosztottunk karakterét? Mennyire sztereotipizáltuk már be őket?

Írásunkban a vezetők emlékképeit szeretnénk felidézni arról, mitől olyan könnyen vagy nehezen nevelhető egyes beosztottunk, szeretnénk a nevelhetőség és az öröklés szerepét körbejárni, hátha egy kicsit másképp nézünk majd beosztottunkra.

A nevelés lehetőségének kérdése alapvető jelentőségű, lehetőségéről alapvetően kétféle álláspont alakítható ki. Pedagógiai optimizmusról akkor beszélhetünk, ha a nevelésről azt feltételezzük, hogy az ember pedagógiai eszközökkel változtatható, fejleszhető, vagyis a nevelés hatékony személyiségformáló tényező. A pedagógiai pesszimizmus, a nevelés lehetőségét a korlátozó tényezők miatt kétségesnek tekinti, a nevelés határfokát megkérdőjelezi. A kérdés legáltalánosabb felvetése így hangzik: Nevelhető-e a beosztott, alakítható-e pedagógiai eszközökkel? A nemleges választ általában a vezetői ráhatás kudarcából alkotják, ami inkább a vezetői munka hatékonysága körébe tartozik.

Egy kis történelmi kitekintés

Tudjuk azt, hogy minden korban volt nevelés, hiszen az ősember is rájött arra, hogy utódját meg kell tanítani a magvak gyűjtögetésére, a különböző szerzők használatára. Ez is érdekes, hiszen azáltal, hogy a férfiak mindig újabb és újabb területeket fedeztek fel, és egyre távolabb kerültek a lakóhelyüktől, de ugyanakkor muszáj volt mindig visszatérniük, a térbeli tájékozódó képességük fejlettebb lett, mint a nőké. A nők viszont, a lakóhelyük körül maradtak a gyerekekkel, ők beszéltek hozzájuk sokat, így a nőknek a verbális képessége vált erősebbé. Később, az ókori társadalmak nevelői és gondolkodói (Szókratész, Platón, Arisztotelész) is hittek a nevelés hatalmában, hiszen környezetükben tapasztalták a nevelés értelem- és erkölcsformáló hatását, eredményeit. A nevelhetőség gyakorlatias megítélése alapvetően a középkor ideológiai és társadalomszemléleti akadályain keresztül érvényesült. A humanizmus képviselői Montaigne, Erasmus az ember széleskörű fejleszthetőségét vallotta. Az iskolai munka eredményesebbé válása, az írni-olvasni tudók számának növekedése mind azt sugallta, hogy a nevelés igen nagy lehetőségekkel rendelkezik, az emberekkel csupán bánni kell tudni.

A felvilágosodás több gondolkodója is hangot adott annak, hogy a neveléssel a társadalom vagy akár a világ arculata alakítható. Ezt erősítették Comenius tanításai is – a „mindenkit mindenre megtanítás művészeté”-t hirdetve. Az újkor teoretikusai nem álltak meg a gyakorlati-tapasztalati optimizmusnál, hanem a lehetőségek felnagyításával túlzó általánosításokat fogalmaztak meg. Gondoljunk csak Leibnitzre, aki azt mondta: „adjátok kezünkbe a nevelésügyet, és kevesebb, mint egy évszázad alatt megváltoztatjuk Európa jellegét.” Helvetius ezen az úton haladva a nevelés mindenhatóságát hirdette. Az emberek természetes képességbeli egyenlőségétől kiindulva arra a következtetésre jutott, hogy az emberekben tapasztalható különbségek csak az eltérő neveléssel magyarázhatók. A 19. századra megbomlott az optimista álláspontok korábbi egysége, több pesszimista nézet is született. Ebben társadalmi, tudományos okok egyaránt szerepeltek, ekkor inkább az öröklést és a környezet hatását hangsúlyozták. A nevelés lehetőségének tagadását leginkább Schopenhauer hirdette, szerinte a jellem alakulásában csak az öröklés számít. Ide sorolhatók a biológiai determinizmus képviselői is, akik alapvetően az ember fejlődését az öröklésben határozták meg.

A biogenetikai elmélet, amely szerint az ember pszichikus fejlődésében lényegében megismétli a faj fejlődését, a nevelés így csak másodlagos, mint mondta Hall. A milió-pedagógia pedig, az embert teljes egészében a környezet függvényének tekintette. A szociogenetikások ezzel szemben, az ember változathatóságában csak a társadalom szerepét hirdették. A szocialista pedagógia a nevelhetőség kérdésére kezdetektől fogva optimista választ adott. A fejlődést és fejleszthetőséget az ember alapvető sajátosságának tekintette, amely elválaszthatatlan a társadalmi haladástól, Makarenko erre a közismert példa.

A nevelés lehetőségének meghatározására tehát a mai kor csak több tényező figyelembe vételével vállalkozik. Legáltalánosabban elfogadott a tényezők két csoportra bontása:

Belső feltételek (szubjektív alap)

- biológiai, genetikai;
- spontán ill. nevelési, önnevelési hatások eredménye – pszichikumba beépült értékek.

Külső feltételek

- környezet – a társadalom gazdasági, politikai rendszere;
- intézmények, szervezetek közvetlen környezet (család-lakhely-iskola);
- nevelés.

A nevelés folyamatában a személyiség belső feltételeiként kell számolni a szervezet biológiai, fiziológiai, idegrendszeri adottságaival, amelyeket az egyén biológiai öröklődéssel hoz magával, de figyelembe kell venni a pszichikus tényezőket is, amelyeket az egyén élete során szerez, magába épít. A belső feltételek befolyásolják a személyiség aktivitásának, önalakításának lehetőségét.

Egy kis genetikai kitekintés

Mint azt tudjuk, szervezetünk szervekből és szövetekből áll, amelynek közös alkotóegysége a sejt. A sejten belül a magban, lúgos vegyhatású halmaz található. A sejtosztódás alatt ezekből alakulnak ki a jellemző nagyságú és alakú kromoszómák. A kromoszómák az öröklődésért felelős anyagot foglalják magukba, számuk az egyes fajokra jellemző és állandó. Az ember 46 kromoszómája 23 párból áll (finom szálacsákák). Ezek a szálacsákák fehérjékből és nukleinsavakból állnak. Az öröklődés funkcionális egységét: a gént, mint fogalmat, régóta ismerjük. A gén nem más, mint DNS molekula meghatározott szakasza, ezért az emberi ivarsejtek egyesüléséből mindig ember születik, sohasem elefánt vagy szúnyog. A bázispárosodás törvénye és a DNS önmagát megkettőző képessége biztosítja a fajok és sejtek specifikusságát és relatív állandóságát.

A mutációk (változások) a gének bázissorrendjének változására vezethető vissza. Régen egy születési rendellenességet, misztikusan fogták fel, isten büntetésének tekintették, de sok élőlény is kipusztult az alkalmazkodó képesség hiányában. Pl., tudjuk, hogy régen voltak rövid nyakú zsiráfok, de mivel a fák egyre magasabbra nőttek, már nem érték el a leveleket, így a zsiráfok úgy alkalmazkodtak a környezethez, hogy hosszú nyakú zsiráfok jelentek meg. eltérő, a környezethez.

Galton – megkísérelte néhány emberi személyiségjelleg elkülönítését és meghatározását, így pl. az értelem, temperamentum, jellem, kreativitás stb. Megvizsgált 111 nagyon jó képességű embert, és kiderült, hogy ezeknek az embereknek 222 nagyon jó képességű utódja volt. Minek a következménye ez?-

tette fel a kérdést, az öröklés vagy a környezet hatása? Ezek között az emberek között volt a Mozart család is. De mi a magyarázata annak, hogy ebben a családban nagyon sok jó és híres zenész lett? Az öröklés? Nyilván valamiféle adottsággal rendelkezni kell, de akit a zene szeretete megérintett, az a gyereket és segíteni, terelni fogja ebbe az irányba. Az emberek adott jellegeiket tekintve eltérőek, nem egyenlők. Ez az eltérés lehet környezeti vagy örökletes eredetű. A környezeti feltételek egyenlőségére mindenképpen törekedni kell, a hátrányos helyzetűek fokozott társadalmi támogatásra szorulnak. Ettől nem várható azonban a szellemi adottságok kiegyenlítődése és az értelmi fogyatékosok eltűnése. Az örökletes hatások újratermelik a különbözőségeket, ez tény. Az élőlények és a környezetük rendkívül sokszínű. A másságot nem szabad semmilyen értékrendszer alapjának tekinteni, és rangsorolást végezni. Csak az tud fennmaradni, aki képes a saját környezetéhez alkalmazkodni. A vulgárgenetikusok azt mondják, hogy minden képességünk örökletesen meghatározott, a környezeti hatások (család, iskola, társadalom) nem, vagy csak kicsit módosítanak a velünk született adottságokban. A vulgárszociológusok azt hangsúlyozzák, hogy az ember tiszta lappal születik, ezt követően a család, a pedagógia és társadalmi hatásokra íródik tele. Nyilván sok tehetség kallódott és kallódik el, mert a társadalmi, családi helyzetük nem tette lehetővé a kibontakozásukat. Ha minden a környezettől függne, akkor az uralkodó osztályok gyerekei zsenik, az elnyomottaké fogyatékosok lennének.

Tehát az öröklődés csak potenciális adottság, amit a külső körülmények jelentősen befolyásolhatnak. A kedvezőtlen hatások általában gyakrabban hatnak. Minden ember életében csak olyan képességek valósulhatnak meg, amelyek adottságai génjeiben, DNS-ének kódjaiban benne van. A környezeti hatások, így a család, társadalmi hatások határozzák meg, hogy ezekből mi, mikor, milyen mértékben valósul meg. Az öröklődésnek tehát három fő formája van: a *biológiai öröklés* – amikor a szülők átadják utódaiknak génjeik és kromoszómáik felét; – „*minta*” az öröklődésre (szülőktől látott és tanult minták átvétele), valamint a *szociokulturális öröklődés*, mint a beszéd, nyelv kialakulása, a másság kezelése stb.

A biológiai meghatározottságának kérdése

Régi feltevés, hogy az ember lelki tulajdonságai voltaképpen biológiai eredetűek, öröklődtek. Ez a rendi társadalmakban volt fontos. Minden negatív, pozitív tulajdonságot, amely hasonlított valamelyik szülőéhez, öröklődtek tekintettek. Így például, az alkoholizmust vagy a jó zenei képességet. Mennyi szolás, közmondás alakult ki ezáltal, – „Vérévé vált – Kire ütött ez a gyerek?– Nem esett messze az alma a fájától” – stb. De gondoljunk csak a Polgárlányokra (sakkvilágbajnok)! Nyilván nem úgy születtek, hogy egyéves születésnapjukra sakk-készletet kértek, és megmutatták mit tudnak. Ehhez kellett egy apuka, aki már kicsi korukban a sakk felé orientálta lányait, majd később a játékból verseny lett. De ellenpéldának ott van az alkoholizmus, az agresszió stb.

Ezekkel a tulajdonságokkal sem születünk, de az emberek nagyon sokszor bele is nyugszanak. „Semmit sem tehetünk, az apa is olyan volt”. Minden embernek van valamilyen természete, ami bizonyos állandóságot jelent (reakciómód, érzékenység). Az alkatot a természet testi hordozójának tekintették. Természetesen fontos, hogy mit hoz magával az egyén (terhesség, szülés stb. fontos), sok mindent örökölhetünk, de a környezet is meghatározó. Így pl.: a csecsemő és gyermekkori betegségek, idült betegségek is befolyásolhatják viselkedést. A szülőkapcsolat hiánya károsítja pl. a testi növekedést is. Nem a biológiai anya a fontos, hanem az, hogy az anyai funkciókat valaki betöltse, hiszen az újszülötteknek kontaktusra van szüksége, ha ez megfelelő mennyiségben megvan, akkor a fejlődés zavartalan, alapot adhat a kiegyensúlyozott személyiség kialakulására. A családok többségében a gyereket egészséges kapcsolathálózat veszi körül, amely együttesen képes elősegíteni a megfelelő pszichológiai fejlődést. A korai szülői-gyermek viszony egészében jelentős, ez biztosítja az énefejlődés alapfeltételét, ettől függ az egyén biztonságérzete és ez a későbbi kapcsolatok alapmintája.

Gondoljunk csak a szociokulturális öröklődésre, mint pl.: a nyelv, a beszéd, az írás kialakulása. De ilyen az arab világban elfogadott többnejűség vagy arra, hogy a nők iskolázatása itt még mindig nehézkes, míg az európai kultúrában mindez természetes. De nézzük csak kis hazánkat is, pl a női-férfi esélyek megítélését. Nagyjából elmondható, hogy egyenjogúság van, de csak, ha azt a példát tekintjük, vidéken, ha megkérdezzük, „hol az urad” – válasz: az ember a kocsmában. Ha pedig fiú gyermek születik, arra azt mondják, gyerek született. Ez is a szociokultúránk része. De az is a szociokulturális öröklődés része, hogy az emberi jellegek megnyilvánulásainak jelentős pozitív változásának vagyunk tanúi.

Így a testmagasság az elmúlt 100 év adatai alapján emelkedtek. (10 évenként 0,9 cm), fizikai teljesítmény növekedése, értelmi adottságok növekedése.

A környezet és a nevelés szerepe

Az élővilág fejlődését szemlélve, az emberi faj teljesítménye egyedülálló csúcseredménynek tűnik. Ennek két feltétele lehetett: a bennünk lévő érték, tehát individuális, szellemi adottságok és közösségteremtő képességünk. Eddig az emberiség kollektív szellemi erőfeszítései hozták a legnagyobb sikereket. Akadály, hogy az emberek sok szégyenletes dolgot is létrehoztak. A másság lenézése szörnyű bűn, ennek egyik messzire nyúló megnyilvánulása a rasszizmus, melynek sajátos megnyilvánulása az antiszemitizmus és a cigánykérdés. De tekintsünk egy kicsit hátra a történelemben! Linné elképzelése szerint annyi faj van, ahány különböző alakot a végtelen eleme kezdetben teremtett, amely alakok a nemzés törvényei szerint létrehozta másokat, és pedig magunkhoz mindig hasonlókat. A tapasztalati tények mást mutatnak.

Linné törzset, osztályt, családot, rendet, nemet és fajt különített el. Az emberi nemet három fajra: homo sapiense, homo ferusra (vademberek) homo monstraosusra (torzokra, súlyos rendellenességekkel súlytott) osztotta.

A homo sapiensen belül négy változatot említett meg. 1. amerikai, 2. európai, 3. ázsiai, 4. afrikai. Később a varietas helyett a rassz (fajta) elnevezés terjedt el. Bernier az 1684-ben megjelent „A föld új osztályozása” c. könyvében, az embereket rasszokra osztotta. A rassz alatt azokat az emberi fajon belüli nagyobb ember-csoportokat értette, amely a környezet hatására és a földrajzi életkörülmények miatt létrejött állandósuló ismertetőjellel – kombinációkkal rendelkeztek. Jellemző ismertetőjelek változatlanul öröklődnek és a rasszokra ezek alapján különböztethetők meg egymástól. A magyarországi tömegtájékoztatásban összekeverik a faj és a rassz fogalmát. A rasszizmust következetesen fajelméletnek, fajüldözésnek, faji megkülönböztetésnek nevezik, pedig az emberi fajon belüli, tehát az egy fajhoz tartozó nagyraszok és rasszok társadalmi-politikai konfliktusáról van szó. Biológiai értelemben a szűnyogirtás jelent fajüldözést, mivel az egyik fajhoz tartozó egyed pusztít el egy másik fajhoz tartozót. Dél-Afrikában viszont a fehér emberek a fekete bőrű embereket nyomják el, tehát nem faji, hanem rasszok közötti ellentétéről van szó. Az evolúciót és ezen belül az emberré válást jelenleg döntően két tényezővel magyarázzuk. Egyfelől a sugárzások, kémiai hatások és vírusfertőzések, valamint az örökletes anyag, a DNS replikációja (önmaga lemásolása) és duplikációja (önmaga megkettőződése) során kialakuló véletlenszerű hibák, a genetikai információ megváltozását, ún. mutációját idézik elő. Másfelől az így kialakuló biológiai változosság különböző rátermettséget biztosít a környezethez való alkalmazkodásban az egyes fajok, fajták és egyedek fennmaradásához. Az emberiség tehát egyetlen faj. A rasszok jellemző biológiai sajátosságainak létrejöttében két meghatározó tényezővel, a generációk láncolatában kialakuló és rögzülő örökletes, valamint a születés után szerzett individuális alkalmazkodással kell számolni.

A mutáció a variációs lehetőségek széles körét teszi lehetővé, amelyek közül elsősorban a környezethez legmegfelelőbb alkalmazkodók maradnak fenn. (Pl.: fehér bőrűek északon, fekete bőrszín az egyenlítői övezetben). A nap mindenkit leburnít, így tartós hatása szerepet játszhat a bőrszín kialakításában. A meleg övezetben tehát a tűző napsugár hatására alakulhatott ki a sötét, míg a hideg övezetben a fehér bőrszín. A bőrszínért a szervezetben levő melanin nevű anyag felelős, a sötét bőrű emberekben több a melanin, míg a fehér bőrűekben kevesebb. Igen ám, de a szerzett tulajdonságok nem öröklődnek (hiába napoznak sokat). A bőrszín a kromoszómák 4 különböző lokuszának génjei határozzák meg. Az egyenlítő övezetében a sötét bőr oltalmat jelent a nap intenzív ultraibolya sugárzásával szemben. E védelem hiánya miatt az európai ember bőrét érő erős napsugárzás káros. Az Európa hideg övezetébe átkerült sötét bőrű előemberre a szegényes napsugárzás végzetes hatással lehetett. A bőr vastag pigmentrétegein nem jutott át a gyér napsugárzás és ezért a D vitaminképződés elégtelenné vált, emiatt egyrészt a gyermekekben halálos fejlődési zavar alakult

ki, másrészt a nők számára medencetorzulást okozva lehetetlenné tette a gyermekszülést.

A mutáció, a földrajzi izoláció tette lehetővé a más égőben élést. A rasszizmus, mint tudományosnak álcázott politikai demagógia, lényegében csak a XIX. században jelent meg. Szellemtörténeti gyökerei viszont az emberi léttel szinte egyidősek. A xenofóbia, vagyis a mások, az idegenek iránti beteges félelem, már az ősközösségi társadalmakban fellelhető. De ez nem is volt alaptalan, hiszen az idegenek mindig a hódítás, a gyilkolás szándékával törtek be (neki mindenből több, jobb stb. van) – ez a gyermeki infantilizmus. Mindehhez társulnak a vallási előítéletek, hiszen minden közösség meg volt győződve saját, isteni felülmúlhatatlanságáról és ezért félték az idegenek befolyásolásától. Kezdetben a rasszok kialakulását csakis az eltérő földrajzi feltételekkel magyarázhatták. Hippokratész azt vallotta: „az emberi nem fiziológiai tekintetben egy, a népeket az éghajlat, a vizek a földrajzi környezet, a táplálkozás és az erkölcsök különböztetik meg egymástól”. A fehér rasszt tekintette a legmagasabb rendűnek. Az Amerikai Egyesült Államokban az intelligenciateszteket kiterjedten használták, az iskolai és a katonai felvételeket általában ezekre alapozták. Így már régen felfigyeltek arra, hogy a fehérek intelligenciaértékei többnyire magasabbak, mint a fekete bőrűeké. A megfelelő korosztályú európaiak átlagos IQ-ja valóban mintegy 15-20 ponttal magasabbnak bizonyultak afrikai eredetűeknél. Önként adódott a magyarázat: a négerek társadalmi-gazdasági szintje és ezzel összefüggésben iskolázottsága közismerten alacsonyabb a fehérekénél, ezért elsősorban kulturális elmaradottságuk magyarázhatja az eltérést. Jensen (1969) bizonyítani vélte a fehérek és a négerek közötti intelligenciakülönbség örökletes meghatározottságát. Ebből következően a fehérek általában veleszületetten jobb értelmi adottságokkal rendelkeznek az afrikaiaknál, tehát a két nagyrassz nem egyenrangú, hangsúlyozta. Egyesek e tétel gyakorlati alkalmazásától sem riadtak volna vissza. A Nobel-díjas Shckley négereket kívánta sterilizálni, mindezt nagyon „humánusan” kívánta megoldani. Pénzjutalmat javasoltak a magukat önként sterilizáltató négereknek, mégpedig az átlagos 100-as értéktől való elmaradásuk arányában.

Minden 100 alatti IQ pontért 100 dollárt irányoztak elő. Egy 80 IQ-s néger tehát 20 ezer dollárt kapott volna. Evvel szembeni érvelés:

- Az intelligenciatesztek által mért képesség semmi esetre sem egyenlő a veleszületett örökletes emberi adottságokkal. Ezek a tesztek az emberi személyiségstruktúrában belül az általános értelmesség. Bizonyos szféráit mérik, de hogy pontosan mit, az nem tudjuk megmondani. Ráadásul ezek megnyilvánulásait a külső környezeti (családi, kulturális) hatások alapvetően módosítják. Így, az IQ-érték sokkal inkább társadalmi, mint genetikai ismeret.

- Az IQ tesztek kifejezetten függnnek a vizsgált személy iskolázottságától, vagyis a kultúra függvényei. A teszteket fehér emberekre dolgozták ki.
- Az IQ-érték örökletessége alacsonyabb, mint 80 %.
- Azonos társadalmi-gazdasági feltételek nem jelentenek azonos életkörülményeket. Tehát a szociokulturális öröklődés ezt jelentősen befolyásolja.
- A gyermek személyiségének és értelmének fejlődése a korai szülő-gyermek kapcsolat meghatározó fontosságú. Így amikor a fehér családokban örökbe adott néger gyerekek IQ-ját örökbe adott fehér gyermekével hasonlították össze, nem találtak különbséget. Sőt az angol vizsgálatban a fekete bőrűeké mutatkozott magasabbnak.

Sajnos, saját házunk tájékán is van söpörgetni való, hiszen itt van pl. a cigány kérdés. A magyarországi cigányok létszáma évről évre növekszik, így hazánk Európa legnépesebb cigánylakosságú országai közé tartozik. A cigányságon belül anyanyelvük alapján három nagyobb csoportba különíthetők el -a magyar (a cigányság 71 %-a) a cigány 21 % és román 8 %. 1970-ben az 1000 főre jutó élve születések száma 32 volt, ez több mint kétszerese az országos átlagnak (15). A cigány újszülöttek átlagos születési súlya 2860 g) számottevően alacsonyabb az országos átlagnál (3150 g). A koraszületés sokkal magasabb, ebben adottságaik, mind szociokulturális származásaik szerepet játszanak. Az értelmi fogyatékosak 24,1 % a cigány, és ez csak emelkedést mutat. Ebből azonban nem az következik, hogy a cigányok potenciális értelmi adottsága alacsonyabb a magyarokhoz képest. A magyarázat:

- szülők alacsony iskolai végzettsége;
- szegényes jövedelem;
- elmaradtabb gazdasági-kulturális helyzet;
- hiányos magyar nyelvtudás;
- előítélet;
- eltérő társadalmi kulturális múlt, szokás;
- családtervezési hiány;
- felemelkedésük önerős erőfeszítésből és a társadalom segítségével.

A genetikai kutatások egyre pontosabb képet adnak a kromoszómák, gének, DNS szerkezetéről. Az öröklés útján kialakuló sajátosságok, mint a testalkat és idegrendszeri típus, vérmeérséklet, hajlamok csak tág lehetőséget jelentenek, de ennek kifejlődését számos egyéb tényező befolyásolja. A külső feltételek befolyásolják az ember fejlődését és a nevelését.

A társadalom, amely a leglényegesebb külső feltétel, gazdasági, politikai rendje alapvetően meghatározza a nevelés, iskoláztatás általános feltételeit, a társadalmi osztályok, rétegek művelődési lehetőségeit. A társadalmi környezetnek a nevelés szempontjából lényeges összetevője az oktatási, nevelési intéz-

mények is. Kérdés, hogy milyen mértékben hat a külső feltétel a személyiség fejlődésére. A vitában két végleges álláspont különíthető el. Egyrészt a nevelés funkcionális és intencionális felfogása. A nevelés ún. tágabb értelmezése lényegében az egyént érintő valamennyi hatást nevelésnek, nevelő behatásnak tekinti, mivel ezek valamennyien szerepet játszanak az egyén fejlődésében, szocializációjában. Ezzel a nevelést a teljes környezet funkciójává nyilvánítja. „Az élet nevel”, a mindenkit minden nevel. Ők a funkcionalista pedagógia képviselői. A másik álláspontot képviselői azt mondják, hogy csak a szándékolt, célra irányuló, ún. intencionális hatásokat nevezhetjük nevelő jellegűnek. Tehát kirekesztik a spontán hatást. Az ellentét csak úgy oldható fel, ha a tervszerűség szempontjait a közvetlen és tágabb környezet „pedagógiai megszervezésére” is érvényesítjük. A nevelés – a céltudatos, tervszerű fejlesztés természetesen a külső és belső feltétellel és lehetőségek konkrét ismeretében járul hozzá a személyiség fejlődéséhez.

A nevelés szükségessége

Miért szükséges a nevelés? Mi indokolja, hogy a társadalom intézménye, tevékenységek egész sorát rendszeresítse az újabb generációk felnevelésére? A nevelés szükségessége az egyéni fejlődés szempontjából két kérdésre vezethető vissza:

- nem elegendő-e a személyiség kialakulásában az egyén belsőleg szabályozott fejlődése, szükség van-e külső beavatkozásra, nevelésre?
- nem elegendő-e az élettapasztalatok felhalmozódása, a spontán szocializáció?

A nevelés szükségességét az egyén fejlődésének szempontjából megállapíthatjuk, hogy tapasztalati és tudományos érvek egyaránt igazolják, hogy az ember testi, pszichikai és társadalmi fejlődése a felnőttek, a társadalom sajátos gondoskodását igényli. A fejlődésnek és a nevelésnek kölcsönhatásban kell lennie egymással. A fejlődés- és neveléslélektani vizsgálatok igazolják, hogy a nevelés ösztönzőleg hat a fejlődésre, gyorsítja a személyiség pszichikus funkcióinak kialakulását. A nevelés szükségességének különleges eseteit képezik azok, akiknek a személyiségfejlődését sajátos körülmények korlátozzák pl. idegrendszeri, érzékszervi sérültek. Tehát a fejlődés és a nevelés kapcsolata kölcsönhatásra épül. A társadalomban élő ember utódai születésükkor egy sajátos, mesterséges környezetbe születnek, az emberiség által teremtett kultúra közegébe. A társadalmi környezetbe való megismerkedést, beilleszkedést, ennek élethossziglan tartó folyamatát nevezi a szociológia a személyiség szocializációjának, társadalmiasodásnak. Az emberek együttműködésében az egyén és a csoport érintkezése során megy vége, ekkor az egyén számos vonással gazdagodik, szerepeket sajátít el, megtanulja a beszédet. Ez látszólag szükségtelenné teszi a nevelést. Valójában nem lehet nélkülözni a céltudatos és tervszerű nevelői hatást. Eddig az egyén oldaláról közelítettük meg a nevelés szüksé-

gességét, azonban fontos, hogy mit várhat el a társadalom a neveléstől, miért tartja szükségesnek. A nevelés nem tekinthető közvetlen társadalomalakítónak, de fontos, a haladásban azáltal, hogy a kultúrát, az értékeket miként közvetíti.

Felhasznált irodalom:

1. Ádám György - Fehér Ottó (1988): Élettan biológusoknak II. Tankönyvkiadó,
2. Allport, G.W. (1980): A személyiség alakulása. Gondolat Kiadó, Bp.
3. Angelusz Erzsébet (1984): Filozófia, antropológia, nevelés. Akadémia Kiadó, Bp.
4. Buda Béla (1986): A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája. Nemzetközi Tankönyvkiadó. Bp.
5. Hankiss Elemér (1989): A társadalmi értékek válságáról. In: Érték és nevelés. Tankönyvkiadó, Bp.
6. Rogers C. R. (1991): A személyiség és a viselkedés elmélete. In: Személyiség lélektani szöveggyűjtemény dr. Szakács J - dr. Kulcsár Zs. Tankönyvkiadó, Bp.

HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK

SZABÓ ERVIN ANTAL

ÖSSZEÁLLÍTÁS A KÜLFÖLDI SAJTÓ NEMZETBIZTONSÁGI KÉRDÉSEKET ÉRINTŐ CIKKEIBŐL

ÁB (ÁLLAMBIZTONSÁG) HATÁROK NÉLKÜL Oroszország kinyitja az ajtót Kína, Üzbegisztán és más ázsiai országok speciális szolgálatainak és engedélyezi számukra speciális műveletek folytatását saját területén*

Amikor kiderült, hogy a CIA európai repülőtereket használt fel a terrorizmussal gyanúsított személyek USA-ba szállítására, hatalmas nemzetközi botrány tört ki. Amerikát az emberi jogok megsértésével vádolták, az európai kormányok, melyek segítettek személyek harmadik országból történt kivitelében, reputációja nagyot esett.

De amíg Európában azt vizsgálják, hogy a nyugati speciális szolgálatok miként feszegetik a törvény által adott kereteket, Oroszország, Kína és a Közép-Ázsia országai saját hálózatot hoznak létre a gyanúsítottak kiadatására – csak csendben, zaj nélkül. Csak itt kezdeményezőként nem Oroszország lép fel, hanem Üzbegisztán és Kína.

A speciális szolgálatok ezzel a problémával először jóval szeptember 11. előtt szembekerültek. Az FBI 1995. februárban információt kapott arról, hogy Pakisztánban tartózkodik Ramzi Juszeff – a Nemzetközi Kereskedelmi Központ elleni első, 1993-as merénylet megszervezője. Felvetődött a kérdés, minél előbb letartóztatni és csendben az Államokba szállítani. A törvényes kiadási procedúráról, amely a folyamat bizonyos hosszantartóságát feltételezi és nem garantálja az eredményt, úgy döntöttek el kell „felejtetni”. Az FBI nyomozói a helyi speciális szolgálat segítségével elfogták Juszeffet, ám annak az óceán másik oldalára szállításához az amerikaiaknak át kellett festeni a katonai szállítógépet

---

* Forrás: www.agentura.ru

polgárira, mivel 1995-ben Islamabad nem engedélyezte volna az USA Légierő szállítógépeinek leszállását (később a Pentagon benyújtotta az FBI-nak az átfestés 12 millió dolláros csekkét). Az utántöltést a levegőben hajtották végre azért, hogy Juszefnek ne legyen lehetősége politikai menedéket kérnie abban az országban ahol a repülőgép közbenső leszállást hajtana végre.

Ám akkor, az FBI-nak még nem volt Pakisztánban embere a letartóztatás végrehajtására, és Juszef elfogásához néhány pakisztáni katonát és a követség őrségét is be kellett vonni. Szeptember 11. után azonban világossá vált, hogy ilyen amatőr módszerekkel tevékenykedni tovább nem lehet. Szükségessé vált egy olyan szisztéma létrehozása, amely lehetővé tette a gyanúsítottak gyors elfogását jogi akadályok és sajtóbotrány nélkül. Az USA egyes államok rezsimjeivel kötött kétoldalú megállapodásának eredményeként közös operatív csoportokat hoztak létre a villámgyors letartóztatásokra, az elfogott személyek ideiglenes fogvatartására pedig Egyiptomban, Marokkóban, Katarban és Szaúdi-Arábiában titkos börtönöket nyitott a CIA. A letartóztatottak szállítására az amerikai hírszerző közösség elkezdte felhasználni a 26 repülőgéppel rendelkező Aero Contractors speciális légitársaságot. Mindez, de facto, legalizálta a gyanúsítottak elrablásának folyamatát, amely a „rendition” elnevezést kapta.

Úgy tűnik, nem csak az USA-nak van szüksége hasonló szisztémára. A volt Szovjetunió országai és Kína speciális szolgálatai már néhány éve igyekeznek valami hasonlót kiépíteni. Bár a folyamat még nem ért véget, már látható, hogy annak létrehozói az amerikai mintát követik. Ezt a rendszert RATS SOSz – Sanghaji Együttműködési Szervezet Regionális Antiterrorista struktúrája.

Új rend

Sanghaji Együttműködési Szervezetben (SOSz) Oroszországon és Kínán kívül, beletartoznak Közép-Ázsia államai: Üzbegisztán, Tádzsikisztán, Kirgízia és Kazahsztán. A SOSz egyik legfontosabb feladata a terrorizmussal, széparatizmussal és az extrémizmussal szembeni közös harc.

Speciálisa e célból, de lényegében a gyanúsítottak kiadatása cselekményének koordinálása érdekében 2004-ben a SOSz-on belül létrehozásra került a Regionális Anti-terrorista Struktúra (RATS). Ennek fő feladata – segítség a részes országok speciális szolgálatainak megkerülni az akadályokat, melyeket a nemzeti törvények és a nemzetközi jogszabályok állítanak a gyanúsítottak kiadatásakor.

A legnagyobb akadály a kiadatási procedúra, amely előirányozza, hogy a személy kiadatásának kérdéséről a döntést a főügyész szintjén kell meghozni. Először, ez a folyamat hosszú, másodszor, nyílt, harmadszor, a kiadatás a bíróság előtt megtámadható. És a legfontosabb – ugyan az az Oroszország Legfőbb Ügyészsége gyakran elutasítja a személy kiadatását olyan országokba, mint Üzbegisztán és Tádzsikisztán, mivel ezek egyszerűen képtelenek bizo-

nyítékokkal szolgálni a személy bűnösségét illetően azon bűncselekményben, melynek tényállása úgy egyébként még meg is felelne az orosz törvényeknek. Ezen kívül, mivel az EU véleménye szerint, ezen országok börtöneiben alkalmazzák a kínzásokat, a kiadatásról szóló döntést szinte minden esetben sikerül megpanaszolni az Emberi Jogok Európai Bíróságánál, amitől egyébként Oroszország is szenved, melynek e nélkül is állandóan szemrehányást tesznek a nemzetközi jogi normák megsértése okán.

A terrorizmus elleni harc témája alkalmas indoknak bizonyult a személyek letartóztatása és kitoloncolása folyamatának leegyszerűsítésére. Adataink szerint, a RATS SOSz már néhány éve foglalkozik saját párhuzamos procedúrájának létrehozásával, amely felhasználható a hivatalos kiadatás megkerülésére. A speciális szolgálatok és az erőszakos szervezetek együttműködése közvetlenül történik – a közreműködésre történő megkeresésen keresztül. A megkeresésben megjelölésre kerül a kérő erőszakos szervezet megnevezése, a cél és indoklás, a szükséges cselekmény leírása, például, letartóztatás és kiadatás. A megkeresést az illetékes központi szerv vezetője írja alá, vagyis a helyi speciális szolgálaté, vagy annak helyettese. (Sürgős esetben a megkeresés szóban is történhet.)

Kialakítva ezt az új szisztémát a SOSz államai nagyon messzire mentek. Így, a Sanghaji Konvenció megengedi a megkereső szerv (pl. Üzbegisztán vagy Kína speciális szolgálata) kérésére Oroszország területén egy másik ország törvényeinek alkalmazását. Ez arra az esetre, ha a szükséges bűncselekményi tényállás, amelyet más államok hatóságai konkrétan üldöznek, hiányzik az orosz törvényekből.

A kínai kémelhárításnak, például, nagyon kényelmes, hogy Tibet függetlenségének valamely híve, aki megengedett magának szabad kijelentéseket az Interneten, tudta, hogy nem találhat menedéket még hittestvéreinél sem a határtalan Kalmük sztyeppéken. Oroszországnak ebben az esetben a kínai törvényeket kell betartania.

Még egy akadály a speciális szolgálatok útjában – melyek országuk állampolgárának kiadatását kívánták elérni a szomszédos országból, – a menekült státusz. És ez volt a menedék az üzbégek és tádzsikok számára, akiket szülőföldjükön vallási meggyőződésük vagy ellenzéki tevékenységük miatt üldöztek. Ugyanakkor a megállapodás, melyet a SOSz keretében aláírtak kimondja a menekült státusz megtagadását attól a személytől, aki érintett terrorista, szeparatista és extrémista tevékenységben. Ez azt jelenti, hogy annak, akinek a neve bekerült a SOSz közös adatbankjába, menekült státusz nem adható, annak ellenére, hogy az extrémizmust és a szeparatizmust a különböző országokban, különböző módon értelmezik. Alapszabályként az üldöző értelmezését kell elfogadni.

És ez már működik a gyakorlatban. Példaként, az FSZB tájékoztatja a Migrációs szolgálatot, hogy az adott személy nem megbízható, mert nyolc évvel ezelőtt nem azt hangoztatta amit kell, valahol a Fergana-völgyben, és a személy-

nek megtagadják a menekült státuszt. Amit követően a külföldit deportálhatják Oroszországból, mint illegális migránst.

Pontosan ilyen módon nem kapta meg a menekült státuszt a 36 éves üzbég Dilsot Kurbanov. 2002-ben települt át Oroszországba. Kurbanovot az iszlám szervezethez való tartozása miatti rendszeres kihallgatásra rendelések kényszerítették, hogy elhagyja szülőföldjét. És bár ő csak egy egyszerű hívő volt, úgy döntött elutazik messzebbre a büntől. Ennek ellenére, 2007-ben Kurbanovot az üzbégek megkeresésére letartóztatták Tulszk megyében, ahol addigra letelepedett, megvádolva őt vallási extrémizmus eszméinek terjesztésével, és ki akarták adni. Igaz, a Strasbourgi Bíróság beavatkozása után a kiadatást elutasították. „Amíg zajlott a vizsgálat, a Tulszk megye FSZB Igazgatóság vezetője Lebegyev vezérőrnagy levelet küldött a Migrációs Szolgálat helyi igazgatósága vezetőjének, gyakorlatilag előírva Kurbanov menekült státuszának megtagadását”, – meséli Elena Rjábinyina, a „Polgári együttműködés” bizottságának munkatársa. Levelében (másolat megtalálható a szerkesztőségben) a tábornok hivatkozik a Kaskadarunszkij megyei (Üzbegisztáni Köztársaság) ügyészségének adataira, melyek Kurbanovot különböző bűncselekményekkel vádoltak, egészen az „iszlám vallás felhasználása a polgári egyetértés megsértéséig”. Bizonyítékokat nem mellékeltek, ennek ellenére a tábornok megkeresése után a Migrációs Szolgálat megtagadta Kurbanovnak a menekült státuszt. Jelenleg ő ezt a határozatot igyekszik megfellebbezni, ám eddig sikertelenül.

Dosszié a gyanúsítottakra, mentesség a munkatársaknak

Azért, hogy a gyanúsítottak kiadatásának új szisztémáját biztos alapokra helyezték a RATS a körözött terroristák, szeparatisták és szélsőségesek közös adatbankjának létrehozásán kezdett dolgozni. Az adatbankot két forrás alapján hozták létre. Első – „Terrorista, szeparatista és szélsőséges szervezetek jegyzéke, melyek tevékenysége tiltott a SOSz tagállamai területén”. Második – „Azon személyek listája, akiket a SOSz tagállamok speciális szolgálatai és jogvédő szervei nemzetközi körözés alá vontak terrorista, szeparatista és szélsőséges jellegű bűncselekmények elkövetése vagy elkövetésének gyanúja miatt”. Meg kell jegyezni, hogy az orosz Büntető Kódexben a „szeparatizmus” terminológiája nem található. Ám ez a semmisség, láthatóan nem izgatta sem az Állami Dumát, sem a Föderáció Tanácsát, melyek ratifikálták a megállapodást és a SOSz konvencióját.

Az FSZB első igazgató-helyettesének Szergej Szmirnovnak, a RATS Tanácsa volt elnökének szavai szerint a közös adatban 2007. végére megszületett. Minden adatot azonnal titkosítottak, mivel még 2004-ben aláírták a speciális „Megállapodás a titkos információk védelmének biztosításáról a SOSz RATS keretében”.

Ám azért, hogy a gyanúsítottak letartóztatásának és a kiadatásának új szisztémája a hat ország területén akadálytalanul működhessen, garanciák kellene a végrehajtóknak. Lebukás esetén védetteknek kell lenniük az idegen

országban történő letartóztatástól. És a SOSz 100 %-os védelmet biztosított képviselőinek. „Konvenció a SOSz privilégiumairól és mentességeiről” (Oroszország 2005-ben ratifikálta) a struktúra szervezetei képviselőinek a diplomatákkal egyenlő státuszt biztosított. Azok nem vonhatók büntetőjogi felelősségre tevékenységükért, melyet mint hivatalos személy követnek el, mentességgel rendelkeznek a letartóztatás és az őrizetbe vétel alól, stb.

Szintén határtalan lehetőséget biztosítanak a „szakértőknek”, akik a SOSz utasításait hajtják végre. Kiküldetésük idejére kiterjed rájuk a személyes szabadság korlátozásának mentessége, a büntetőjogi felelősség alóli mentesség minden alól, amit mondtak vagy tettek szolgálati kötelezettségeik teljesítésekor. Csomagjaikat nem lehet átvizsgálni. Érdekes, hogy ez a mentességük megmarad a kiküldetés befejeztével is.

Illetéktelenek behatolásától védettek a SOSz RATS épületei is. A konvenció előírja, hogy a hatóságok képviselői nem léphetnek be a RATS épületeibe az igazgató beleegyezése nélkül. A RATS ingóságai szintén rendelkeznek mentességgel bármiféle beavatkozástól – közlekedési eszközeik az átvizsgálás alól, dokumentumaik érinthetetlenek, függetlenül azok feltalálási helyétől.

Természetesen, most még korai arról beszélni, hogy mindezeket az intézkedéseket azért hozták, hogy a RATS helyiségeit ugyan abban a minőségben használják, mint a CIA titkos börtöneit, a mentesség pedig kell, hogy lebukás esetén fedjük a külföldi speciális szolgálat munkatársát, aki „szakértő” minőségben működött. Ugyanakkor másként nehéz megérteni, a tiszteletre méltó nemzetközi szervezet - amelynek a céljai világosak és érthetőek, - képviselőit, miért kell védeni annak az országnak a törvényeitől, ahol azok dolgoznak.

Igaz, titkos légitársaságok a letartóztatottak titokban történő szállítására valószínűleg szükségtelenek. A CIA speciális járatokat alkalmazott, hogy eltüntesse a nyomokat az újságírók és a közvélemény elől, az orosz speciális szolgálatoknak ilyen problémája nem adódik – ők egyszerűen megtagadják az információszolgáltatást, a legkülönbözőbb indokokra hivatkozva.

A Kazanyban lévő medresze tanárának, Aliser Uszmanovnak Üzbegisztánba történő kiadatása a „Hizb-ut-Tahrir” terrorista szervezet tevékenységében való részvétel vádjával nem sikerült, mivel orosz állampolgárságot kapott. Akkor 2005. nyarán bizonyos „ismeretlenek” elrabolták Alisert és átszállították Üzbegisztánba, ahol három hónappal eltűnése után a rokonok megtalálták őt Namangan börtönében. Mivel az eltűnésével kapcsolatos szituáció teljesen nyilvánvaló volt, a jogvédők igyekeztek kinyomozni, hogy Uszmanov miként került Üzbegisztánba.

Ugyanakkor semmire nem jutottak. Svetlana Gannuskina, az „Állampolgári Segítség” bizottsága elnökének megkeresésére Molcsanov, az FSZB Határ-ellenőrzési Igazgatóság vezetője azt válaszolta, hogy „mivel az FSZB Határőrzési Szolgálat Határ-ellenőrzési szervei nem vezetnek az államhatárt átlépő állampolgárokról név szerinti nyilvántartást”, ezért Uszmanov határátlépésére

vonatkozóan nem rendelkeznek adatokkal. A légitársasághoz küldött megkeresés szintén nem hozott eredményt – Uszmanov neve sehol nem szerepelt.

Információnk szerint csak egyetlen eset volt, amikor a személyek titkos szállításához katonai repülőgépet használtak. Rahmonov Tádzsikisztán elnökének személyes ellenségéről van szó, Muhamadruzi Iszkadarovról, akit 2005-ben raboltak el, azt követően, hogy az orosz Legfőbb Ügyészség megtagadta kiadátását. A későbbiekben a tádzsik börtönből levelet juttatott ki elrablásának körülményeiről: ismeretlen férfiak, akik a Moszkva melletti Korolevben betuszkolták egy autóba, maszkot húztak rá és bilincsben felültették egy repülőgépre. Repülés közben közléseket, melyek egy átlagos repülés során előfordulnak, nem hallott, ezért levonta a következtetést, hogy katonai vagy katonai szállító gép fedélzetén szállították. Dusambéban leszállva az orosz-tádzsik határt bizonyos Gennagyij Balanyin néven lépte át.

Kinek jó ez a szisztéma

Törvényszerű a kérdés: a SOSz RATS hat résztvevője közül ki járt a legjobban a sanghaji kezdeményezés révén?

Oroszország nyilvánvalóan nem tartozik a nyertesek közé. Mindenek előtt azért, mert az Észak Kaukázus terroristái nem rejtőzködnek Üzbegisztánban, ahol minden bokorban ül egy állambiztonsági munkatárs vagy jobb esetben egy rendőr. Az FSZB hivatalos adatai alapján ítélve Tádzsikisztánban, Kirgíziában, Kazahsztánban és Kínában szintén nem igen folynak letartóztatások. Hosszú évek során az FSZB a Csecsen Köztársaságból és más kaukázusi köztársaságokból származó terroristák menedékhelyeként Azerbajdzsánt és Grúziát nevezi meg, amelyek nem tartoznak a SOSz –hoz.

Olyan benyomás alakult ki, hogy a sanghaji hatok új antiterrorista szisztémájának kedvezményezettjei Üzbegisztán és Kína lett.

Az elején, 2003-ban a RATS főhadiszállása Biskekből átköltözött az üzbég fővárosba, Taskentbe. Ugyan abban az évben Oroszország Üzbegisztán kérésére a terrororganizációk listájára felvette a „Hizb-út-Tahrir” pártot, amely Európában és az USA-ban legálisnak ismernek el. Ugyanakkor Üzbegisztán elnöke, aki e párt tevékenységében az Iszlám Kalifátusra vonatkozó utópisztikus ideológiájával személyes hatalmának fenyegetését látja, másként gondolja és hosszú idő óta üldözi minden tagját, mi több nem csak saját országában, hanem Oroszországban is.

Hamarosan Oroszország újabb bőkezű ajándékot adott Karimovnak (üzbég elnök): a RATS következő találkozásánál 2006. márciusban az FSZB első igazgató-helyettese közölte, hogy Oroszország kiadta Üzbegisztánnak 19, „Hizb-út-Tahrir” tagsággal gyanúsított személyt, ugyanakkor arra vonatkozóan adatot, hogy Üzbegisztán bárkit kiadott volna Oroszországnak, nem sikerült találni.

2008-ban Üzbegisztán elnökének ellenségeit Oroszország nemzetbiztonságára veszélyt jelentőknek nyilvánították. Tavasszal, az akkori FSZB igazgató, Nyikolaj Patrusev közölte, hogy Oroszország számára a fő fenyegetést jelenleg a „nemzetközi terrorista szervezetek a „Hizb-út-Tahrir” és „Üzbegisztán Iszlám Mozgalma” (IDU) jelentik.

Az IDU a „Hizb-út-Tahrir”-ral ellentétben valódi harci szervezetet képvisel. Igaz az utóbbi időben a mozgalom hanyatló fázisban van és a megmaradt nem nagyszámú osztagok folytatják az ellenállást valahol az Afganisztánnal és Pakisztánnal határos vidékeken. Nincs semmiféle adat arról, hogy az IDU tevékenysége érintené Oroszországot. Annak vezetője Tahir Juldasev nem rég halállal fenyegette meg különböző országok elnökeit a muzulmánok kiszorítása miatt, ám a fekete listára Üzbegisztán, Kirgízia és Tádzsikisztán vezetői kerültek fel és nem Oroszországé.

Ezen új szisztéma nyertese még egy ország Kína – az ujgur szeparatisták gyakran rejtőzködnek Közép-Ázsia országaiban, ezért könnyítették meg kiadatásuk procedúráját a kínai speciális szolgálatok kezébe.

Sőt, a SOSz-nak Irán és Pakisztán bekapcsolásával történő kiszélesítéséről napjainkban folyó beszélgetések inkább az üzbégeknek és a kínaiaknak előnyös, mint Oroszországnak – Iránban élnek emberek, akik elszakadtak az IDU-tól, Pakisztánban pedig az ujgur szeparatistáknak vannak táboraik.

A sanghaji hatok – ez egy fiatal, növekvő szervezet. 2005-ben megfigyelői státusban csatlakozott hozzá Irán és Pakisztán. Salman Rushdi író, akit Khomeini ajatollah kiátkozott, mind a mai napig bűnözőnek számít Iránban, és halálra ítélték a „Sátáni versek” c. könyvéért. Amennyiben Irán a SOSz tagjává válik, Salman Rushdi bekerül a RATS adatbankjába. Akkor Oroszországban jobb lesz nem mutatkoznia – hirtelen lecsaphatnak rá az Iszlám Forradalmi Gárda harcosai, akik mint a SOSz „szakértői” okmányaival érkeznek Oroszországba.

Jegyzet

RATS SOSz

A RATS főhadiszállása Taskentben található, a szervezet állománya alapvetően a részes országok speciális szolgálatainak és erőszakszerveinek munkatársaiból áll. A RATS Végrehajtó bizottságának igazgatója jelenleg Mirzakan Szubanov, Kirgízia volt védelmi minisztere, a Tanács elnöke – Abdulló Nazarov Tádzsikisztán nemzetbiztonsági Állami Bizottságának elnökhelyettese, előtte – az FSZB első elnökhelyettese Szergej Szmirnov.

A RATS-nál állandó jelleggel 30 fő dolgozik, 7 szakember Oroszországból és Kínából, 6 – Kazahsztánból, 5 – Üzbegisztánból, 3 – Kirgíziából, 2 – Tádzsikisztánból. A SOSz nemzeti koordinátora Oroszország képviselőjében Leonyid Mojszejev elmondta a „Novaja”-nak, hogy emellett Oroszország az üzbegisztáni követsége állományában előirányzott további beosztásokat az

állandó képviselők számára a RATS-ban. Jövőre a RATS főhadiszállásán, amely egy nem nagy épület az üzbég fővárosban, megnyitják az orosz képviseletet.

A RATS Végrehajtó bizottsága igazgatóhelyettese – Oroszország képviselője, speciális szolgálatunk munkatársa Valerij Kravcsenkó. Mivel ő felel a nemzetközi kapcsolatokért, ezért elmagyarázhatná, miként működik a gyanúsítottak körözése és kiadatása Oroszországból. Sajnos, ő kategorikusan megtagadta, hogy egyetlen kérdésünkre is válaszoljon. A RATS Végrehajtó bizottsága igazgatójának Mirzakan Szubanovnak a titkárságán közölték, hogy a főnök nem ad interjút a sajtónak. A maga részéről az FSZB sajtószolgálat a szintén válasz nélkül hagyta a „Novaja” megkeresését.

A jogász kommentárja

A jelenlegi helyzet értékelésére Karina Moszkalenkóhoz, a Nemzetközi védelem elősegítése Központjának vezetőjéhez fordultunk. A Központ jogi támogatást nyújt orosz állampolgároknak az emberi jogok Európai Bíróságánál:

- Oroszországnak el kell gondolkodnia saját nemzetközi reputációjáról, mielőtt szövetségre lép országokkal, amelyek az EU véleménye szerint nem veszik figyelembe az emberi jogokat. Azok az államok, amelyek a SOSz tagjai, nem garantálják a vádlottak védelmét a kínzásoktól és nem garantálják a pártatlan bírósági eljárást. Szükséges végrehajtani a SOSz konvenciójának és megállapodásainak független jogi szakértői vizsgálatát, annak tárgyában, hogy azok mennyire felelnek meg az Orosz Föderáció által már elismert nemzetközi jogi normáknak, valamint az orosz törvényeknek. Amennyiben ezek a dokumentumok ellentmondanak az emberi jogok Európai Konvenciójának, akkor az Európai Bírósághoz kell fordulni gyorsított eljárásban. Különösen figyelmet kell fordítani az olyan terminológiákra, mint a „szeparatizmus”, mert ez túlságosan széles és elmosott értelmezés, hogy azt kriminalizálni lehessen, valamint a SOSz képviselőinek biztosított büntető felelősségre vonás alóli mentességre.

„Taleban Pakistan” és annak vezetői*

„Pakisztán Talibán” (Tehrik-e-Taleban Pakistan – TTP) – egyike a „Taleban” fegyveres struktúrái védőernyőinek. 2002-ben kezdett kialakulni, amikor a pakisztáni hadsereg megkezdte a katonai műveleteket a törzsi területen a külföldi fegyveresek ellen, melyek támadták a NATO csapatokat a szomszédos Afganisztán területén. Ez kiváltotta a klánok vezetőinek és a lakosság ellenállását. A TTP véglegesen 2007. decemberben alakult meg Baitullah Mehsud vezetése alatt. A harcias vallási iskola követői a saria bevezetéséért küzdenek.

A vezető – Baitullah Mehsud 1974-ben született Landi Dhok faluban Pakisztán észak-nyugati határ menti tartományában. Nem részesült rendszeres iskolai képzésben, ám látogatta a medreszt. Mint a medresz hallgatója utazott Afganisztánba, ahol segítette visszaállítani a sariát törvényeit. Baitullah és a legyesei 2002-től kezdve támadják a NATO csapatokat a határ menti zónában.

Baitullah a Mehsud törzs tagja, amely Dél-Waziristánban él. 2004-ben vált törzsének vezetőjévé és a ceremónián részt vett a Taleban öt legfőbb parancsnoka is. Mehsud 2005. februárban fegyverszünetet kötött a pakisztáni hatóságokkal, a megállapodás eredményeként a hadsereg kivonta alakulatait a Baitullah által ellenőrzött területekről, kivéve a pastunokból álló fegyveres hadtestet. Júliusban véget ért a fegyverszünet és Baitullah fegyveresei elleni akciók újra kezdődtek. Azt tartják, hogy Dél-Waziristánban, törzsének területén menedéket nyújt az „Al-Kaida” és a „Taleban” vezetőinek. A NATO csapatokkal és a pakisztáni hadsereggel való küzdelem mellett, Baitullah és harcosai az öregek tanácsának kb. 200 tagját ölték meg a tálib hatalom visszaállításakor Dél-Waziristánban.

Egyes számítások szerint 20.000 harccsal rendelkezik, akik együtt éreznek a tálibokkal, alapvetően saját törzséből. A pakisztáni hatóságokkal folytatott békemegbeszélések kudarcra után 2005-ben, Baitullah Mehsud harcosai sikeres partizánharcot folytatnak, és gyakorlatilag kiszorították a pakisztáni hadsereget Dél-Waziristánból. Saját területén Mehsud védelmi adót szed a helyi lakoságtól. Pakisztánban, 2006-ban sok öngyilkos merénylet történt melyeket Qari Hussain, Mehsud felderítő műveleteinek irányítója finanszírozott. A pakisztáni hatóságok állítása szerint, a „Taleban Pakistan” nagyságát tekintve második szervezete Bajaurban található. A harmadik – Swatban, Maulvi Nazir vezetése alatt, akivel a kormány 2009-től folytatott tárgyalásokat.

---

* Forrás: www.agentura.ru.

Mehsud 2009-ben egyesült más csoportokkal, amelyek bázisai Waziristánban találhatóak. 2009. februárban, a Pakisztánban lévő további két tálib csoport – Maulvi Nazir Vaneban és Hafiz Gul Bahadur Miransahe-ban – jelentette be szövetségre lépését Mehssuddal. (Mindketten Ahmedzai Wazir törzséhez tartoznak, Mehsud tradicionális ellenségéhez. Ahmedzai Wazir – egy nagy klán, amely az afgán-pakisztáni határ mindkét oldalán lévő területeket birtokolja. A szövetséget a „Mudzsahedek Egyesült Tanácsának” (Council of United Mujahedeen) nevezték el. Mindhárom résztvevő megállapodott akcióik koordinálásáról Afganisztánban a NATO koalíció erősödésének időszakában. Ez a szövetség Omar molla szárnyai alatt formálódott, aki megkérte a „Taleban Pakistan”-t, hogy küzdjék le az ellentéteket és egyesüljenek. Ám Mehssuddal ellentétben, Bahadur és Nazir folytatták a tárgyalásokat Pakisztán kormányával saját erőik meg nem támadásáról.

A speciális szolgálatok állítják, hogy Mehsud fegyveresei között sok a külföldi, ugyanakkor, amikor a BBC tudósítója 2007-ben meglátogatta, egyetlen egyet sem látott.

Mehsud, az újságíróknak adott interjújában beszélt arról, hogy kész megvédeni az iszlám ideálokat, valamint az Afganisztánban a külföldi megszállók elleni dzsihad megkülönböztetett jelentőségéről és az iszlám állam megteremtéséről. Nem csak a koalíciós erők elleni támadásokra gondolt, de az öngyilkos merénylők felhasználására is a robbantásokra. Ugyan csak beszélt jó kapcsolatairól a Taleban legfőbb vezetőjével, Omar mollával.

Baitullah Mehsud 2009. áprilisban megígérte egy terrorcselekmény sorozat végrehajtását Washingtonban, beleértve egy a Fehér Ház elleni támadást is. Egy nappal korábban Mehsud közölte, hogy Lahoreban a rendőr akadémia elfoglalását, melynek idején 12 személy meghalt, a „Taleban Pakistan” szervezte meg, amely személyesen neki engedelmessé válik. Bár az USA speciális szolgálatai nem tulajdonítottak nagy jelentőséget a Törzsi Zóna harctéri parancsnoka jelentette fenyegetésnek, azt gondolván, hogy nem rendelkezik nemzetközi terrorista hálózattal, a Taleban befolyása Pakisztánban emelkedik.

A pakisztáni tálibok vezetőjének ennyire gyors beismerése a Lahoreban a rendőr akadémia elleni támadás végrehajtásában csodálkozást váltott ki, mivel a mozgalom korábban vagy tartózkodott attól, hogy felelősséget vállaljon a nagy vihart kiváltott támadásokért, vagy azt csak hónapok múltán tették meg. Ez azt mutatja, mennyire megnőtt 2009-ben a mozgalom befolyása Pakisztán és Afganisztán határ menti körzeteiben. Különösen Waziristánban a Törzsi Területeken, melynek egy részét Mehsud ellenőrzi. Éppen az ő befolyásának köszönhetően a tálibok ideológiája egyre népszerűbb Pakisztánban. Az utóbbi időben az amerikai pilótanélküli repülőgépek rendszeresen bombázzák ezt a területet, melyet az USA a terroristák menedékhelyének tart.

Azt tartják, hogy Mehsud segítségével lehetővé tette a Talebannak, hogy elérjék a sariát törvényeinek bevezetését Swat tartományban, valamint elérni a hadsereggel a tűzszünetet a szomszédos Bajaurban. Az USA és Pakisztán speciális szolgálatai feltételezik, hogy a „Taleban Pakistan” híveinek hálózata szinte Karachiig terjeszkedik. A helyzet az, hogy a jelen pillanatban Pakisztán speciális szolgálatai erőtlenek zavarni Mehsud terveit a Törzsi Zónában. A 2004-től az állami biztonsági erőket aktívan támadó tálibok gyakorlatilag kiszorították a pakisztáni hadsereget Waziristánból. Ennek következtében a régióban az egyetlen erő oldala – jegyzi meg a BBC – 2008-ban az amerikai pilóta nélküli repülőgépek, melyek az emberek százait semmisítették meg, akik a békés lakossághoz tartoztak. Ez további támogatást hozott a táliboknak és felszította az USA ellenes hangulatot a régióban. E támadások hatékonysága szintén kérdéses, mivel azok eredményessége függ a „földi” információktól, melyeket nagyon bonyolult megszerezni. Ezen kívül, hogy megakadályozzák az információk ellenségnek történő átadását, a tálibok időről-időre lefejezték a „kémkedéssel” vádolt személyeket. Az ilyen helyzet összességében hozta az összes tálib frakciót. 2009. februárban, Pakisztánban a Taleban további két csoportja Maulvi Nazir és Hafiz Gul, tekintet nélkül az ellenségeskedésre, jelentették be a Mehsuddal való szövetséget, melyet a Mudzsahedinek Egyesített Tanácsának neveztek el. (Mindketten az Ahmedzai Wazir törzshöz tartoznak, Mehsud tradicionális ellenségéhez. Az Ahmedzai Wazir – hatalmas klán, amely területeket tart kézben a pakisztáni-afgán határ mindkét oldalán, úgy tartják, éppen ők adnak menedéket bin Ladennek és az Al-Kaida ideológusának Aiman al-Zawahirinek.)

A „Taleban Pakistan” támadásai:

- Pakisztán vezetése Mehsudot vádolja a volt miniszterelnök Benazir Bhuttó 2007. decemberben történt meggyilkolásával. Igaz ő maga tagadja, hogy köze lett volna a támadáshoz.
- Vállalták a felelősséget a 2008. július 23-án a robbantásért Swat völgyben.
- Maulvi szóvivője Umar közölte, hogy a csoport vállalta a felelősséget a katonai komplexum elleni öngyilkos merényletért 2008. augusztus 21-én.
- Bizonyos, Abduhr Rehmanként bemutatkozó, közölte, hogy a TTP állt az öngyilkos terroristák a törzsi öregek tanácsa elleni 2008.11.06-i támadás mögött, amikor azok Bajaurban gyűltek össze, ahol megtárgyalták, miként álljanak ellen a táliboknak (16 személy meghalt, 31 megsebesült).
- Támadás a NATO katonai konvoj ellen 2008. 11. 13.-án.
- Mehsud a BBC-nek 2009.03.31-én adott interjújában vállalta a felelősséget Lahoreban, a rendőr akadémia elleni támadásért, mely egy nappal korábban történt. Úgyszintén a 2009. március 25-i Islamabad-

ban a rendőrőrs elleni támadásért és Wanában március 30.-án a katonai konvoj elleni öngyilkos merényletért.

Maulvi Nazir

A tálibok egyik vezetője Pakisztánban, Dél-Waziristánban, Wanában. Azt mondják 1975-ben született, afgán-pakisztáni állampolgársággal rendelkezik. Ahmedzai Wazir klán Kakahel törzséhez tartozik, amely az afgán-pakisztáni határ mind a két oldalán foglal el területeket. 2009. februárban, leküzdvé a tradicionális törzsi ellenségeskedést Mehsuddal, belépett a Mudzsahedinek Egyesített Tanácsába a NATO csapatokkal való ellenállás érdekében. A Tanács kifejezte elkötelezettségét Omar molla és Osama bin Laden iránt.

A „Taleban” létrehozásáig Gulbudin Hekmatyar wahabista mozgalmával asszociált, melyet a pakisztáni ISI támogatott Afganisztán szovjet megszállásának idején. Azután csatlakozott a „Taleban”-hoz. Bevezette a sariát Észak-Waziristánban 2006-ban. Mindazonáltal a hadsereg támogatása mellett háborút kezdett az IDU (Üzbegisztán Iszlám Mozgalma) régióban megtelepedett, Tahir Juldasev vezette üzbég fegyveresek csoportja ellen. Az IDU tagjainak kikergése után Maulvi Nazir sajtókonferenciát tartott, ahol közölte, hogy a régió felszabadult a külföldi katonáktól. Szavai szerint, az IDU tagjai raboltak és kiszorították a helyi lakosokat. (Egyes adatok szerint ezt követően az üzbégek egy része áttört Észak-Waziristánba Mehsud szárnyai alá.) Ezt követően Maulvi felszólította Pakisztán kormányát, fektessen be pénzt a régió fejlesztésébe és teremtsen meg a mobil kapcsolatot. A pakisztáni média megírta, hogy alárendeltségébe 3000 fegyveres tartozik.

A média véleménye szerint bin Ladennek tett hűségesküje nagyrészt propaganda lépés annak érdekében, hogy minél több hívet állítson a maga oldalára. Gyakran használ olyan fogásokat, például, azért, hogy megalapozza kampányát Tahir Juldasev ellen, Nazir őt az orosz, amerikai, sőt az izraeli speciális szolgálatok telepített ügynökének nevezi.

Hafiz Gul Bahadur

Hafiz Gul Bahadur – fontos figura a „Taleban Pakistan”-ban, a tálibok vezetője Észak-Waziristánban. 48 éves, a Madda Khel (Madda Khel clan of the Uthmanzai Wazir) klánhoz tartozik. Az Afganisztánnal határos Lvara városban él. Vallásos képzést kapott Multanban, a deobandi medreszben. Ez vezette őt a deobandi politikai pártba a Jamiat Ulema-e-Islam-Fazal-ba (JUI-F). Az 1980-as években részt vett a szovjet csapatokkal szembeni ellenállásban. Magához fogadja az „Al-Kaida” és más arab csoportosulások külföldi mudzsahedinjeit.

Katonai vezetőként 2005-ben vált ismertté, amikor Pakisztán kormánya katonai műveletet szervezett Észak-Waziristánban, annak érdekében, hogy kikergesse onnan a külföldieket, különösen az „Al-Kaida”hoz tartozókat. A

hadművelet megkezdődött, amint az „Al-Kaida” fegyveresei megérkeztek a szomszédos Dél-Waziristánból, ahol a harci cselekmények folyamatosan folytak 2003. októbertől 2005. februárig, kezdetben Ahmadzai Wazir törzse ellen, azután Mehsud törzse ellen. A hadműveletek idején Hafiz Gul irányította a kormánycsapatokkal szembeni ellenállást további két parancsnokkal: Maulana Sadiq Noor és Maulana Badul Haqqani.

Észak-Waziristán „Taleban”-ja 2006. júniusban fegyverszünetet kötött a kormánnyal, amely átvezetett az ismert 2006. évi Fegyverszüneti Megállapodáshoz Észak-Waziristánban. A Megállapodást ugyancsak támogatták más tálib vezetők is: Maulana Jalaluddin Haqqani és Mullah Dadullah. A pakisztáni sajtó közölte, hogy ezt a fegyverszünetet támogatta Omar Mullah is, mondván, hogy „sem a külföldi, sem a helyi fegyvereseknek nem kell harcolniuk Pakisztán ellen, mivel ez az USA-nak kedvez”. A Fegyverszüneti Megállapodás egyik feltétele volt a külföldi fegyveresek eltávolítása Észak-Waziristánból, mellyel Hafiz Gul egyetértett, ugyanakkor ez vitát váltott ki közte és a Taleban más parancsnokai között, de Noor és Haqqani őt támogatták. Az alapvetően nem az „Al-Kaidához” tartozó külföldi fegyveresek valamint az IDU üzbégek és a tádzsikok és az Islamic Jihad Union megvádolták azzal, hogy átállt a kormány oldalára és követelték száműzését Waziristánból.

A tűzszüneti Megállapodás aláírásának előestéjén 2006. szeptemberben a kormánnyal kötött megállapodások miatt felháborodott Közép-Ázsiából érkezett fegyveresek megtagadták Hafiz Gul parancsainak teljesítését. Ez arra kényszerítette őt, hogy más tálibokkal együtt dzsirgát hívjon össze ennek a konfliktusnak a megoldására. A dzsirga értésére adta a Közép-Ázsiából érkezett fegyvereseknek, hogy nincs más választásuk, mint tiszteletbe tartani a tűzszünetet.

E megállapodások aláírása után Hafiz Gul vált Észak-Waziristánban a Taleban vezetőjévé. Dél-Waziristántól eltérően, ahol a tálib csoportok törzsi alapon oszlottak meg (Ahmadzai Wazir vagy Mehsud) a Taleban Észak-Waziristánban egységes volt és a régió más tálibjai Ahmanzai Wazir (Uthmanzai Wazir) és Daur törzsei elfogadták őt legfőbb parancsnoknak. Igaz, a tűzszünetet 2007. júniusban mindkét oldal által megsértették és Hafiz Gul Bahadur parancsot adott a kormánycsapatok elleni partizántámadások ismételt megkezdésére. Egy hónap múlva új tűzszünet lépett érvénybe. Míg folytak az újabb tárgyalások a kormány és Bahadur között, a többi tálib parancsnok a Törzsi területekről és az Északnyugati határ menti tartományokból megalakították a „Taleban Pakistan”-t, melyet Baitullah Mehsud vezetett. Bahadur vált az ő első helyettesévé. Mindazonáltal távoltartotta magát a terrorcselekményektől azt követően, hogy Omar molla ellenezte a „Taleban Pakistan” létrehozását és megkérte a pakisztáni tálibokat, hogy tevékenységüket Afganisztánban összpontosítsák.

A pakisztáni hadsereg 2008. januárban ismét tevékenységet kezdett Mehsud ellen és az utóbbi döntött, hogy Észak-Waziristán területeit felhasználja

a biztonsági erők támadására, ugyanakkor Bahadur ellenezte ezt, mivel újra tárgyalásokat folytatott a fegyverszünetről. 2008. februárban ez bekövetkezett. Ugyanakkor Mehsud kiszélesítette befolyását a FATA-ban és igyekezett megszüntetni a versengést a Taleban parancsnokai között a régióban, és végül Ahmad Wazir és Ahmanzai Wazir törzsei 2008. júniusban egyesültek a Muqami Tehrik-e-Talibanban (tálibok helyi mozgalmában) vagy más néven a Wazir Szövetségben. Ezt Bahadur vezette. Azután, 2009-ben megjelent a Mudzsahedek Egyesített Tanács, amely Pakisztánban egyesítette a tálibok parancsnokait.

Független szakértők úgy vélik, hogy Baitullah Mehsud szándékában áll Pakisztánban úgy olyan befolyásos figurává válni, mint Omar molla Afganisztánban. Ám Bahadur és Nazir igyekeznek megőrizni befolyásukat a Törzsi területen.

Maulana Fazlullah

Maulana Qazi Fazlullah, más néven Rádió Molla, a „Taleban Pakistan” vezetője Swatban. Ugyancsak vezetője a Pakisztánban betiltott fegyveres csoportosulásnak, a Tehreek-e-Nafaz-e-Shariat-e-Mohammadinak (TNSM). Célja – a saria bevezetése az országban. A TNSM-et fogadott apja Sufi Muhammad hozta létre, akit 2000. év elején letartóztattak fegyveresek toborzásáért a NATO koalícióval való szembenállásra Afganisztánban, és 2008-ban szabadon engedték azt követően, hogy lemondott az erőszakról. 2007. októberben több mint 4, 5 ezer fegyveres támogatásával Fazlullah párhuzamos kormányt hozott létre Swat 59 településén, megkezdve ott a sariát bírászkodást. Maulana Fazlullah illegális FM-rádióállomást szervezett a Swat völgyben, 2006-ban, s annak segítségével közvetítette a szent háborús és nyugatellenes ígérdeklődéseit. Nagyon nagy hatalmú figurának számít a régióban, aki támogatja a „Talebant”. Bár prédikációiban minden elektronikus kommunikációs eszközt a „bűn forrásának” nevez, a Rádió Molla nevet rádióállomásának köszönhetően kapta. Az adás alapvetően éjszaka történt a jeepekre és motorkerékpárokra szerelt adókkal, melyek a régióban mozogtak. Maulana betiltja a zenét, a táncot, a számítógépeket, televíziózást stb. Emberei fenyegetik a fodrászokat, akik levágják klienseik szakállát, felhív a lányok iskolába járásának megtiltására, fellép a védőoltások ellen a régióban, mondván, hogy a Nyugat ily módon igyekszik impotensé tenni a muzulmánokat. E miatt a propaganda miatt a WHO munkatársai, akik a védőoltásokat végzik, problémákkal találkoztak a régióban, egyes falvakban még meg is akarták verni őket. Pakisztán hatóságai őt és Baitullah Mehsudot nevezték meg a Benazir Bhuttó gyilkosság megszervezőiként.

2007. októberében Pakisztán biztonsági erőit több esetben támadták a fegyveresek és az öngyilkos terroristák a Swat völgyben, bevetésre kerültek a hadsereg alakulatai, ám ez nem javította a helyzetet. Ennek következtében a kormányzó Pakisztáni Néppártnak tüzszünetet kellett kötnie és átadni az ellenőrzést a Swat felett Maulana Fazlullahnak és a helyi táliboknak cserébe az

erőszak megszüntetéséért. Igaz, később a biztonsági erők visszatértek a Swat egy részébe. 2009. februárban Pakisztán kormánya engedélyezte a saria bevezetését Malakand körzetében, cserébe Maulana Fazlullah hívei beszüntették az erőszakot.

2009. április 13.-án Pakisztán elnöke Azif Zardari aláírta a törvényt, mely szerint a saria törvényei kerülnek bevezetésre a Swat völgyben. Az elnök azt követően tette meg ezt a lépést, hogy az ország parlamentje határozatot fogadott el, amely felszólít a vezetés által a Taleban mozgalomnak tett ígéret teljesítésére cserében a harci cselekmények megszüntetéséért. A törvénytervezet a saria bírások vezeti be a Malakand tartományban, amely a hat észak-nyugati régióhoz tartozik, benne a Swat völgygel. A Swat völgy lakóinak tízezrei hagyták el otthonaikat a harci cselekmények kezdete után 2007-ben, két év alatt a tartományban iskolák százait rombolták le.

Faqir Mohammed

Faqir Mohammed – a „Taleban Pakistan” egyik vezetője, a tálibokat irányítja Bajaurban.

Bajaur tartományban született 1970-ben. Medreszben tanult, tanára Maulana Shufi Mohammed, a Movement for the Enforcement of Islamic Laws alapítója volt. Faqir Mohammed ennek a mozgalomnak az aktivistája volt. 2001. végén elfogták Afganisztánban és Pakisztán déli részén tartották börtönben. Végül megszökött. Házát többször átkutatták a pakisztáni biztonsági erők, mint az „Al-Kaidával” kapcsolatos objektumot. Maga Faqir nyilvánosan állította, hogy szoros kapcsolatot tart az „Al-Kaida” második emberével Aiman al-Zawahirivel.

Annak ellenére, hogy ő se nem törzsi, se nem öregek tanácsa vezetője, 15-20 fő őrzi. Házát azt követően gyújtották fel, hogy a pakisztáni biztonsági erők vadászni kezdtek rá. 2009. február 23-án Faqir Mohammed rádión keresztül hívta fel híveit egyoldalú tüzszünetre.

CONTENTS

	Page
<i>EVALUATIONS, ANALYSES, STUDIES</i>	
Gréta Czene – György Szternák NATO's 60th anniversary	5
István Héjja –Tamás Kenedli National security in the focus	18
Imre Négyesi Past, present and future of the surveillance and information collection	35
Gábor Csizmadia Mathematical modelling for sustainable development of the South-Transdanubian region amid worsened circumstances by risk factors of the economic crisis.....	51
László Simon How the transition to an information society influences intelligence activity of our days.	59
<i>CURRENT ISSUES</i>	
Attila Gulyás Your printer – your possible traitor.....	68
János Sallai History of the Hungarian „iron curtain”.	76
András Lukács Non-profit organizations with risky possibilities from the economic security point of view	83
<i>CONSULTATION</i>	
Zoltán Árpád Some basic questions of the evaluativ and analytical activities with national security character	102
László Lipics Possibilities for counter-terrorism in the framework of integrated border security system.	110
Gábor Devecseri Society without money	127

	Page
Kollárné Judit Nényei	
Praetorians of the XXI-st century?	137
 <i>FORUM of PhD CANDIDATES</i>	
László Sikesdi	
Logistical support of the operational activity	153
Károly Tanai	
The security service annual as a manifest.....	162
Dóra Remetei	
Radio terrorism – dirty bomb combined with alpha radiant as a possible new threat	172
 <i>FROM THE HISTORY OF SECURITY SERVICES</i>	
Ervin Antal Szabó	
<i>Scetches from the history of Russian intelligence</i> „Beer’s triangle”	182
Péter Jagadics	
How the spies work?	188
 <i>SCIENCE LIFE – TRAINING</i>	
István Hajdú – Ildikó Szelei	
Pedagogy of controlling (managing).....	201
 <i>NEWS, EVENTS, INFORMATION</i>	
Ervin Antal Szabó	
<i>Selection of Foreign Media Articles on National Security Issues</i>	
ÁB (state security) without borders	211
„The Taleban Pakistan” and its leadership	219
Contents	226
Our Authors	228

SZERZŐINK

Dr. Szternák György egyetemi tanár, CSc

ZMNE Összhaderónemi Műveleti Intézet igazgató

Czene Gréta

ZMNE PhD hallgató

Dr. habil Héjja István nyá. ezredes

ZMNE egyetemi docens

Kenedli Tamás r. őrnagy

ORFK Elemző és Koordinációs Ig. kiemelt főreferens, ZMNE PhD hallgató

Dr. Négyesi Imre

ZMNE egyetemi docens

Csizmadia Gábor

PTE PhD hallgató

Simon László alezredes

KBH kiemelt főreferens

Gulyás Attila alezredes

KBH osztályvezető

Dr. Sallai János nyá. hőr. ezredes

RTF RVTK kutatásszervezési osztályvezető

Lukács András főhadnagy

KFH referens

Árpád Zoltán

KBH igazgató-helyettes

Lipics László r. őrnagy

ZMNE PhD hallgató

Devecseri Gábor százados irodavezető

MH Nyugat-magyarországi Kieg. Torborzó irodavezető

Kollárné dr. Nényei Judit őrnagy

HM Nemzetközi Együttműködési Főosztály

Sikesdi László alezredes

KBH osztályvezető, PhD hallgató

Tanai Károly alezredes

KBH kiemelt főreferens, PhD hallgató

Dr. Remetei Dóra o. százados

ZMNE PhD hallgató

Szabó Ervin Antal alezredes

KBH osztályvezető-helyettes

Jagadics Péter alezredes

KBH főosztályvezető-helyettes

Dr. Hajdú István nyá ezredes

ZMNE egyetemi docens

Dr. Szelei Ildikó

ZMNE egyetemi docens